Ernst Peterson

# Rahwa-walgustaja

K./Ü. „Kool“ 1921.

## Ernst Peterson

# Rahwa-walgustaja

Uudisjutt

Teine trükk

K./Ü. „Kool" 1921.

A. Kümmel'i trükk, Tallinnas.

Pühendan ſelle jutu

oma lahkunud

**Linda**

mälestuſeks.

## 1.

Mudila köstri Arnika juures peeti jällegi pisukest õhtupidu. Ta ruumikas maja, mida paksu kuusemetsaga kaetud wäike mäekülg kiriku all olewast majade pesakesest lahutas, oli kuni wiimase toani, wiimase kambrini walgustatud, nõnda et eemalt mõne sajasilmalise ime-elukana waatajale wastu kumas ja kutsutud külalisi seda meelitawalt wäikesest Mudila pesakasest enese poole kutsus.

Mudila ise asus salajas mäe-rinnakese all kuuse metsa ääres, nii et temast eemal ainult Jumalakoja tornitipp muna, risti ja musta, räpase kukega üle metsaladwa natukene aga paistis. Salajane oli kirik, salajane Mudila ise: majad — üsna pisukesed ilma suurema toreduseta ja ulatasid katustega waewalt kõrgemasse kui kuuskede alumised oksad.

Pealt näha paistis Mudila elu ka samasugune olewat nagu tema toreduseta wälimus: pood tuttawa sildiga, pagarimaja äraluitunud kriimulise kringliga, mis nii isuäratamata silma haawas;

kingsepaäri sinise saapaga ja nagu õhu sees rippuwate kingadega saapa kohal; rätsepa silt westi, saterkuue ja kääridega; majad pisukeste akendega, mille pealt teekannud ja lambid nii iseteadwalt waatajale silma paistsid ja ligi werst maad huwitasid möödasõitjat, kellele saatus osaks oli annud käia mööda seda postmaanteed, mille peal suwel tolmusammas pilweni keerles, kuna aga sügisel ja kewadel hobune tühja wankrit porist läbi ei jaksanud wedada, kus juures teemehed wandusid, aga mudilased rahulikselt sõnasid: „Ena ikki, ena, Mooses sai Punasest merest üle, aga tema ei taha Mudila kõwast postmaanteest läbi ronida!" — see kõik ja need kõik, ei ka need lampide ja teekannude wahelt wilkuwad tühjad pudelid, mille nimed oma „Rum"-iga kaugele loetawalt wälja paistsid — see kõik ei teinud Mudilat teisest temasarnasest alewiku-pesadest isesuguseks ega annud tema elust mingisugust ise-aimet!

Kes aga Mudilas mõne nädala oli elanud, see pidi tunnistama, et seal enam iseomasugust elu oli kui mõnes maakonna linnas. See märkas ka, kuidas imetihti siin ja seal majade aknad walgeks kukkusid, walgemaks kui harilikult, ja isegi tolmu ja soparikast teed nagu kaunistasid ja waataja silma oma kirju sitsikardinatega torkasid. Mudila päris-elanikkudele olid niisuguste allalastud kardinatega akende walgustuse põhjus üsna tut-

taw. Niisuguseid walgustatud aknaid olid mudilased oma suurnikkude juures, nagu nad nende walgustatud akende peremehi kutsusid, juba harjunud nägema. Niisugusel korral sõnas mõni ninakam: „Täna on siin sööma-kord!“ kus juures ta sõna „kord“ peale iseäralise rõhu pani.

Ja näitas, nagu oleks nende akende walgustamises tõesti järjekord olnud, sest hakkasid aknad Mudila altpoolt otsast walgeks minema, siis wenis see aegajalt postmaantee äärt mööda tuttawas korras ikka edasi ülespoole, kuni ta wiimaks üles otsa wälja sai. Harukordadel sai see järg rikutud ja siis teadsid mudilased rääkida, et wallakirjutaja täna oma naisemehepõlwe wiieaastast juubelit pühitseda, ehk et köster 7 aastat juba ühest raamatust laulnud, ehk poekaupmees Annemann uue woori raswaheeringaid saanud, ise sööb ja teisi selle sündmuse mälestuseks süüa laseb. Niisugused korrad kandsid ikka juubelipidu nimi ja olid üksnes oma ringkonnale pühendatud. Eemalolejad teadsid seda küll ka, aga osa wõtta wõisid nad üksnes walgustatud akendest.

Ja polnud selleks osawõtmiseks rahwal ka mingisugust põhjust, sest Mudila suurnikkude ja Mudila rahwaelu, need olid kaks ise asja, kaks ise ilma, mida ei sisemise ega wälimise sidemega köita ei wõidud.

Ja mis oli Mudila rahwal, sellel rahwal, kelle meestesugust liikmed talwel kandsid suurte kõrwadega karwaseid mütsa, mida nüüd Nanseni normaalmütsideks kutsutakse, suwel aga paksa, musti willaseid riideid ja läikiwate nokkadega mütsisid päris tõsiseks meeste pea-katteks pidasid, kes suuri sassis habemeid austasid ja ikka piipu imesid; kelle naistesugust liikmed aga suurte ruutudega kirjusid rätikuid naiste iluehteks pidasid, — mis oli sellel rahwal tegu wallakirjutajaga, kes linnariidest ülikonda kandis ja paberossa suitsetas; ehk mõisa hopmanniga, kes moonamehi alati tõbrasteks ülistas ja kelle naine kirjutajakaasale ikka suud andis, kui nad teineteisega kokku puutusid; ehk poekaupmehe Annemanniga, kes igaühele „sõna" näkku wiskas; ehk mis tegu oli neil köster Arnikaga, selle Arnikaga, kes oma nime „Arnick" kirjutas, ja juba enam kui 20 aastat harjunud käega kirikus orelit oli mänginud, alles hiljuti awatud kihelkonnakooli kõige parema wäljamaa metoodi järele pidas, ja kes hea meelega nägi, kui talupojad, need suurte habemetega, läikiwate nokaga-mütsidega talupojad sügawasti tema ees kumardasid ja mütsitagi temaga rääkisid, kus juures Arnik armastas ütelda: „Pange aga müts pähä, ega ma Jumal ei ole!" — mis oli Mudila rahwal ja Mudila ametmeestel käsitöölistel: kingseppadel, rätsepatel ja muul sellesarnasel rahwal kõigi nende suurnikku-

dega tegu ja ühist?! Kuidas wõisid nad selle rahwaga kokku passida?! Nemad sünnitasid oma iseilma, millel oma isesugused aimed, isesugused lõbud, terwe oma isesugune ilmawaade oli. Ja sellest ilmast ei astunud keegi suurnik muidu wälja, kui seda igapäewane ametitalitus ei nõudnud ega wõetud ka sellesse ilma teisest ilmast ühtgi uut liiget wastu.

Mudila suurnikud olid muust ilmast, oma ümbrusest, täiesti lahutatud ja pidasid seda lahusolekut omale just auks ja uhkuseks. Ainus uus nägu, mis nende seltskonda kaks korda aastas ilmus, oli koguduse kirikherra, kes enesele nagu kohuseks pidas köstri ja tema abikaasa sündimisepäewade pidustustest õhtul osawõtta, seal kaks söögipalwet, ühe pisukese terwitusekõne ära pidada, mõni lahke sõna söögilaual rääkida, et siis jälle ära minna, nagu ta wabandades ütles: „Aeg on wäga kasin."

Poe kaupmees Annemann ütles siis ikka: „Noh sõbrad, õhk on puhas. Nüüd wõime alles peale hakata!"

Ja siis hakati ka peale — raha pärast kaarta lööma, õlut jooma, Musta Peetrit ja pikkanina mängima ning wiimaks ka tantsu laskma, mis kuni hommikuni kestis.

Nõnda läks Mudila elu. Nõnda oli ta ennegi

läinud ja nõnda pidi ta ka edaspidi minema, ſeſt ſee elu oli neile pühaks ſaanud.

Tulid küll Arnika juurde igal ſügiſel paar noortmeeſt, aga ſeda Arnikat, kes talupoegadele armastas ütelda: „Ega ma Jumal ei ole!“ kes eneſe ſelleſt küll natukene wähem tundis olewat, ſeda Arnikat ei jõudnud need nooredmehad teiſeks muuta. Arnik ſeiſis oma arwamistes niiſama kindlalt, nagu terwe Mudila, nagu tema terwe ſuur köſtri koht, mis tal poole mõiſa ſuuruſelt käes tarwitada oli, nagu kihelkonnakool, kus Arnik direktori ametit pidas, Eesti keelt wigaſelt õpetas, lastele raamatu järele Jumala-ſõna ette luges, aga õpetamiſe täiesti oma kahe abiliſe hooleks jättis, kes köſtri käeſt ſelle eeſt prii lobi, nagu ta hoobeldes kiitis, ſaid ja weel ſada rubla raha. Arnik kutſus neid küll ikka oma abideks, aga noored mehed arwaſid endid päriſorjad olewat ja kaduſid ühe-talwiſe teenistuſe järele nagu tina tuhka, et, wõib olla, teistes ſelleſamaſugustes paikades Mudila ſarnaſes wees edaſi ujuda. Köster kaebas aga oma raske ſeiſukorra üle ning ſõitis kahehobuſe tõllaga, kutſar pukis, linna, et naiſele uus kübar osta, ehk et iſe wahel bürgerklubis mõiſtlikult klaas auſat märga oma janunewasſe, ſuureſt lauluſt ja õpetamiſeſt ärakuiwanud kõrisſe laska.

Köster Arnikal oli nüüd jällegi au eneſe juures piduliſi näha. Seal istuſid tema ümmarguſe, ſöö-

kidega koormatud laua ääres, mille peal toidud ja märjukesed nii maitserikkalt olid kokku säetud, jälle kord Mudila suurnikud suuruse järele kenasti reas.

Köstri paremal poolel asus hopmann, siis hopmanni proua, keda küll rahwas Kure emandaks kutsus, aga seda ei uskunud köstri külalistest keegi, et nende seas ka keegi emand wõis asuda, pealegi ei olnud hopmann wäljarääkimise järele mitte Kurg, waid Kurch. Selle järele asus kaupmees Annemann, see wäljakannatamata Annemann, kes oma ülemeelsete sõnadega naistele alati hirmu peale ajas, kes aga ise sellest kõige wähematgi ei hoolinud. Tema kõrwal istus wallakirjutaja Kiwi oma abikaasaga, kelle juures laua otsas köstri kaasa aset wõttis. Köstri pahemal poolel wõtsid, nii ütelda, teise järgu suurnikud aset: neiu Luiise Friederike Kaasike, noor neitsikene, köstri kauge sugulane, Mudila prouade — emandate — riiete looja, kes oma ilusa ja tarwilise käsitöö tõttu üle kihelkonna kuulus oli. Neiu Kaasikese kõrwal olid harilikult köstri abilised, kes aga praegu puudusid, nõnda et rida emand Alwiine Maasikaga lõppes.

See oli Mudila suurnikkude alaline seltskond, millele nad elasid ja liikusid.

„Aga, neiu Kaasike," küsis kaupmees Annemann järsku oma laia, lameda häälega neiu Kaasikeselt, kes waikselt, iseeneses mõttes olles ainult

toiduga tegemist nähti tegewat, „teie olete täna jälle lesk?“

„Oh, mis hirmus!“ hädaldas neiu Kaasike, oma harilist sõna „mis hirmus!“ tarwitades, mis talle nii lihasse ja luusse oli kaswanud, et ta pea ühtgi tähtsamat lauset ilma selleta alustada ei oskanud, „kuidas wõin mina lesk olla, kui mul meest pole olnudgi!“ Selle juures liigutas ta õlanukka, nagu tahaks ta sedasama terwe oma kehaga tunnistada, et tal meest weel pole olnud, ja naeratas elurõõmsa näoga nii, nagu oleks kaupmehe Annemanni jutt niisugune, mille peale ka kõige pisemat tähelepanu tarwis polnud pöörda, just nagu ei tahaksgi tema, — see ilusa, saleda kehaga, rõõmsa, walge näoga ja pikkade juustega neiu mehele minna. Ta naeratas ja waatas selle juures oma selgete sinisilmadega, millest taltsutamata sala tuli wastu õõgus, kaupmehe otsa, nii et see oma lause küllalt põhjendatud ei tunnud olewat ja otsa lisas:

„Sest wiis on neid juba olnud, aga see, kes weel tuleb, ei ole siia sõitnud!“

„Mis hirmus!“ kaebas neiu Kaasike weel enam punanedes, sest neiu teadis wäga hästi, et kaupmees nende wiie all endisi köstri abilisi mõtles, keda köstri abikaasa hea meelega neiule oleks soowitanud, aga kes tulid ja läksid, ilma et nad tähelegi olliksid

pannud, et neiu Kaasike sugugi nii wõimatuks ei pidanud mehele minna.

Annemann nägi, kuidas neiu punetas ja häbenes, kuidas ta silmad maha lõi, aga siisgi naeris täiest kõrist ja waatas pilkawalt Kaasikese otsa.

Köstri emandale oli kaupmehe naer ka wastumeelt ja piinlik ja neidu oma kaitse alla wõttes ütles ta: „Aga, herra Annemann, jätke ometi preili Luiise rahule. Teie ei wõi ka ühtgi inimest pilkamata jätta!“

„Ma näen, et teie prohwet olete,“ naeris Annemann hea meelega, „siis ütelge mulle, kuidas pean ma selle sinepitopsi enese juurde saama?“ kus juures ta käega laua keskkoha poole näitas.

„Ah, mis hirmus!“ kaebas Kaasike, „teie ei wõi ka nagu ristiinimene rääkida!“

„Kui waim sedawiisi käseb!“ wastas kaupmees naerdes.

Annemanni waim ei annud iialgi käsku teistmoodi rääkida. Päris õiget juttu ajas Annemann harwasti, nagu ta ise ütles: „Siis, kui inimene jampsiks hakkab minema.“ Tema kõne oli ikka segu lendsõnadest, kõnekäänudest, laulu- ja muist sõnust. Oma weidra jutuga tegi ta inimestele palju nalja. Ta pood oli alati ostjaid täis, nii et teda jõukaks meheks wõis arwata, misläbi tema lugupidamine ka Mudila suurnikkude seas tõusis. Kaupmees sai sellest wäga hästi aru, et teda ainult tema

jõukuse poolest suurnikkude sekka loeti, ja selle-pärast ei häbenenud ta sugugi neid ei suusõnaga ega kirjalikult natukene puudutada. Oli tema käes pidupidamise kord, siis saatis ta neile järgmise sisuga kirjad:

„Austatud Mudila herrad ja prouad!

Mina, II. gilde kaupmehe-herra, Annemann, ristinimega Kaarel, muidu aga Carl, annan neile inimestele, kelle juures mina süüa ja juua olen saanud, teada, et tänasel päewal minu eluruumides üks niisamasugune sööma- ja joomakursus läbi tehakse, selle mälestuseks, et ma ühe tonnitäie head wankri määret olen saanud. Kellel kõht tühi ehk kiilikas kõrbeb, see olgu punkt tund aega enne söögi hakatust minu juures, sest sellest minutist algab suumuskliite harjutus peale.

Wäga tõsiselt

C. Annemann, II. gilde kaupmehe herra.“

Sõnal „herra“ oli kriips alati all.

Saajad pahandasid harilikult sarnase kutse üle, aga minemata ei jäänud keegi, sest kes tahtis niisugusest tähtsast mälestuse sööma-ajast ilma jääda!

Aga Annemannil olid ka teised mälestusepäewad: wahel seisis wankri määrde asemel „et kilud hapuks läinud,“ ehk „et uue hoowi koera olen ostnud,“ ehk mõni sellesarnane põhjus. Muidu oli aga

ſiſu ikka üks ja ſeeſamane ja ſõnal „herra“ oli ikka kriips all. Mõned arwaſid, et ta ſellega köſtrit narriwat, kes „herra“ ei tahtwat olla, waid „iſandaga“ pidawat leppima, aga kirjutaja Kiwi teadis ſeda paremini ſeletada: tema teades lugenud korra Annemann wallamajas kiriku wöörmündri kirja, mille all „baron Stockmann, kiriku wöörmündri herra,“ ſeisnud ja ſelleſt ſaadik hakkanud ka kaupmees ennaſt iſe herraks kutſuma.

Niiſugune iſeſugune oli Annemann, ja teiste hädalduſed ja pahanduſed ei aitanud ſiin midagi ega julgenud teiſed kaupmeeſt eneste ſeaſt ka wälja heita!

„Aga kuidas ſiis teile waim niiſuguſt ſodi käſeb ajada?“ küſis köſtriemand.

Annemann tegi tõſiſe näo ja wastas ſiis Schilleri Mereniglaſe ſõnadega:

„Inime’ jäta ſa täiesti maha,
Mida ei Jumal ſull’ näidata taha!“

Wallakirjutaja hakkas naerma, nii et köster ſilmad ülesſe pidi tõſtma ja oma tähtſa kõne Hopmanni kaaſaga pooleli jätma. Pea terwe laudkond waikis, ainult Hopmanniemand kõneles: „Oh, mis kaunis, juſt kui meie baroniproua juures! Ma olen omale ka nii ſisſe ſäädnud: eſiti ukſe kohal ülewal wäikene pilt, ſiis parempool nurgas piſukene gipſikuju Sokrates...

„Mitte Sokrates, waid Goethe..." parandas walitseja Kurg.

„Wõi Schiller, wõi Goethe... ühe sõnaga... üks tähtjas kuju..." korutas emand edasi. „Aga see annab toale niisuguse armsa ilme, et wäga sõbralik seal on elada!"

Selle juures oli walitsejaemand wäga waimustatud, et tal korda oli läinud niisugust tuba saada nagu baroniproual.

Annemanni wastus köstriemandale oli tema juttu seganud ja kui teised naerma hakkasid, arwas Hopmanniemand, et tema jutu üle naerdi, sellepärast ütles ta nagu kõigile:

„Tulge waadake, tulge ometi kord ja waadake! Proua Maasik tunneb wäga hästi baroniproua maitset. Ja — ah?!"

Proua Maasik istus wagusi laua ääres. Nagu enese jaoks oli ta kõige aja olnud. Ja kui walitsejaemand, kes poolwastu tema kohal istus ja temale selle „ja — ah?" nagu seletuseks ette pani, siis lõi ta oma tõsised, sõstrakarwa silmad, mis pisut alt kulmu waatasid, ülesse ja nagu kaastundmatult jäi ta walitsejaemanda otsa waatama. Näis, nagu ei huwitaks teda see maja kaunistusekraam sugugi, nagu ei oleks temal terwe selle majaga ja inimestega mingisugust tegu, nagu oleks tema ainult kogemata siia juhtunud, et oma iludusega,

külgetõmbawa iludusega Mudila suurnikkude lauda ainult nagu kena lillekimp kaunistada.

Walitseja-emanda küsimine ja emand Maasika küsiw, osawõtmata waade lõpetasid korraga laudkonna jutu ja kõikide silmad olid kiindunud küsitawasse, kes aga ei teadnud, mis wastata.

Seda pilku tarwitas jälle kaupmees ja kurki taldrikule pannes, teda kahwli otsas weeretades küsis ta nagu kurgi käest:

„Miks sa nutad, lillekene,
Nupud sul täis pisaraid?"

Laudkond lõi jälle laiale naerule, kuna kõik wäga hästi teadsid, kelle kohta need „lille" sõnad käisid, sest emand Maasik oli selle sõna täies mõttes lill, kes oma ilu ei häbenenud. Emand Maasik oli keskkaswu naisterahwas, kelle täiskaswanud kuju ja just nagu walgest marmorist wäljaraiutud kael, õlad ja käewarred tema näoga, mille peaehe kurwalt, pisut altkulmu waatawad sõstrakarwa silmad oma otsiwa waatega täies kokkukõlas olid, mille läbi ta iga iluduse austajale meeldis. Emand Maasik teadis, et ta ilus oli, ja ei salganud ega püüdnud seda ka warjata. Ta käis ikka wäga maitserikkalt riides, kus juures ta oma kaela- ja käteilu ei warjanud.

Esialgu, kui ta mõisast, kus ta prouale toaneitsiks oli olnud, Mudilasse ilmus, tegi emand Maasika lahtine kael Mudila elanikkudele palju

juttu, isegi kaupmees Annemann oli nimetanud, et tema poes riidekünnar wäga odaw olla, aga emand Maasik laskis selle tähelepanemata mööda minna ja ilmus oma kauge sugulase, wallakirjutaja Kiwi õhtupidudele ikka oma wanal tuttawal wiisil.

Et emand Maasik wäga kenasti weel laulis ja gitarret mängis, millest ta kuulamise wäärt lugusid wälja mõistis nõiduda, siis oli Mudila suurnikkude seltskond nagu sunnitud emand Maasikat enese sekka wõtma ja wahel teda weel koguni paluma pidudele tulla.

Muidu ei oleks nad seda ehk mitte teinud, sest Maasik oli paljalt pagariemand ja pagariga ei passinud see seltskond kokku.

Emand Maasik ilmus ka pidudele ikka üksinda ja ei wõtnud oma teistpoolt iialgi ligi.

Sellepärast arwasid ka paljud, et ta oma mehega hästi ei elawat ja et ta wägisi mehele pandud. Wanad naised teadsid weel baronipojast ja pagari odawast rendist rääkida, ning pagarisellid arwasid wahel wana pagari palelt jahu-härmatise alt wiieharulist punast jälge nägewat; aga kes Maasikate elu ligemalt tundis, see teadis, et nad waikselt elasid, et Maasika emand oma mehest küll suurt lugu ei pidanud, aga muud halba ei wõinud ka keegi rääkida.

Pagar ei pannud ka ſugugi pahaks, et naine ükſinda külas käis, ta tundis ſelleſt eneſele nagu au, ja tihti, kui ta purjus oli, naeris ta eneſes:

„Ta küll mind ei armasta, aga ta on ſiisgi minu emand," kus juures ta ſõna „minu" peale rõhu pani.

Ta nägi küll, et tema naine kurwameelne, liigagi tõſine oli, aga teda rõõmustada, ſelleks ei tundnud ta eneſe kohaſe olewat, ſellepäraſt nägi ta hea meelega, et naine külaſſe läks.

See kurb waade aga andis emand Maaſika näole äritawa ilme, ja mida rohkem mudilaſed teda tundma ſaid, ſeda meeldiwamaks ta neile läks.

Emand Maaſik aga ei armastanud juſt mitte wäga Mudila ſeltskonda. Ta tundis eneſe ſeal üleliigſena. Köſtri pidule läks ta ſiis, kui emand teda paludes igakord juurde liſas: „Kui teie ei tule, ſiis teete mulle meelehaiget!"

Kui nüüd terwe ſeltskond kaupmehe ſõnu naeruga wastas, ſiis noomis köſtri kaaſa: „Kõik kaſed ei ole lõbukaſed, mõned on ka ſeina-kaſed!"

„Mulle teeb herra Annemanni loba wäga palju head meelt!" wastas korraga Maaſika emand.

„Seſt et ſee pudrupada meelde tuletab," ſähwas kaupmees ſekka, kus juures ta kurgi pooleks lõikas.

„Juſt, juſt!" kinnitas Maaſik.

„Kus siis teie au-wahid on?" küsis korraga kaupmees neiu Kaasikese käest.

„Minu au-wahid?"

„Oh, mis hirmus!" pilkas Annemann sekka. „Kas onukene ei ole weel hoolt kandnud?"

Köstri emand nägi, et Annemann jälle neiu Kaasikese kallale oma norimisega läheb, sellepärast hakkas ta ise jutu otsast peale, et seda teisale wiia.

„Meie ootame uut abilist iga päew," rääkis emand kõwa häälega, „sest kool hakkab juba warsti peale, aga abilistest ei ole weel kumbgi siin. Noored inimesed on ju nii ilma elu praktikata, et nad sugugi ei tea, mis nende kohus on!"

„Keda sa, tuwikene mõtled?" küsis köster korraga teinepoolt laua äärest, kes hea meelega kõigest sellest, mis elupraktikasse ja eluõpetusesse puutus, armastas rääkida.

„Neid noori seminarista ikka!" wastas emand.

„Ah—haa!" hakkas köster peale, „nendega ei ole nüüdse ajal suurt midagi peale hakata. Mina olen nendest üsna tüdinud. Need on niisugused mehed, kes sõnagi keelt ei mõista, nii et sa ei teagi, kuidas nendega rääkida, sest ega's ma oma peres ometi ju maakeelt rääkima ei wõi hakata?"

„Ja!" kinnitas Hopmann tõsiselt. „Meie aeg on imelik aeg! Ega siis meie ometi nende pärast endid ümber ei wõi tegema hakata. Naljaka-

maks läheb ikka see lugu. Kust peame omale wiimaks mõisadesse noormehi abilisteks saama?" Ta hakkas naerma: „Eks telli wiimaks Saksamaalt?!"

„Ja, eks ta nii wiimaks ikka lähe!" kinnitas emand.

„Asi on tõesti narr!" seletas köster edasi. „Missugujeid inimesi ka nüüd kooliõpetajatena näha ei saa?" kus juures ta ise oma juttu hea meelega naeris. „Ma räägin teile ühe pisukese loo: See oli umbes Jaanipäewa ajal. Kui ma aias jalutasin, tuli mu juurde keegi noormees — üsna kena näoga..."

„Haa, preili Kaasike!" märkas Annemann.

„Üsna kena näoga... ja pakkus mulle abiliseks. Me saime kaubaga kokku ja ma saatsin ta kirikherra juurde esitelema..."

„Ennast preestrile näitama..." ütles Annemann sekka.

„Pärast tuleb ta minu juurde tagasi, ja mõtelge ometi! Ta wõtab oma palitu ära ja mis ma näen?" Köster tegi tõsised silmad ja hoidis naeru tagasi... „Ta seljas oli harjuski kirju särk!"

Selle juures purskas ta ise naerma ja näppis äritatult oma schimpanse habet, nagu peaks arwama, et see kirju särk teda wäga oli pahandanud.

Külalised tegid kõik kohkunud näod ja katsusid igaüks köstri naeru kaasa aidata, ja kui Anne-

mann sekka wiskas: „Ja tuul ei puhunud tema ihu alt mitte läbi!“ siis oli laua ääres hinge kinnipandawat naeru kuulda.

Wanal köstril oli sellest nii hea meel, et ta näost naeru pärast üsna siniseks läks ja leiwa raasukese hingekörisse tõmbas, mis teda läkatama ajas, nii et wesi silmist woolas.

See kohutas emandat, kes mehe terwise eest wäga hoolt kandis. Emand tõusis lauast ülesse, läks mehe selja taha ja labaluude wahele pihupesaga patsutades palus ta: „Papakene, papakene, ole ometi natukene ettewaatlikum! Sa wõid selle läbi rabanduse saada!“

„Mis sa teed ära,“ rääkis köster silmi ja nina puhastades, „kui wana-ea sees niisuguseid asju näha saab!“

„Ja niisugused tolgandid peawad meie juhatajad olema?“ küsis Hopmann pilkawalt.

„Ei kogunisti mitte!“ seletas köster sekka, kus juures ta nägu jälle tõsiseks läks. „Ma waatasin ta otsa ja ütlesin sellele nooremehele: „Aga sõber ja kaaskristlane, ma arwan, et ma teid ometi tarwitada ei wõi!“

„Sest sul pole pulma riiet!“ arwas Annemann.

Laudkond naeris uuesti. Aga köster ei lasknud end eksitada ja rääkis edasi: „Wäga tõsi! Ma ütlen talle suu sisse, mis tal weaks on. Laste-

kaswataja peab mõistma end ka õieti katta! Tema aga?!" küsis köster järsku. „Tema, häbemata, wastab mulle sõnasõnalt: „Ei, köstriisand, see on minu suweblusus! Ma panin ta sellepärast selga, et mul jala kergem käia oleks." — Köster läks jälle pahaseks: „Tema tuleb mind, wana inimest, weel õpetama, niisugune kolla-nokk, kuidas tuleb käia! Ma waatasin talle otsa ja ütlesin: „Niisuguse ninatarkuse eest wisatakse teid harituo majast wäljaa!.."

„Mudilas!" salwas kaupmees sekka.

„Aga mina ütlen teile, et ma teid tarwitada ei wõi!"

„Wäga õige!" tõendas hopman.

„Mul oli pärast küll pisut kahju, aga kui ma mõne päewa pärast kirikherra käest kuulsin, et seesamane mees tema kirjutusetoas kalossidega seisnud, siis jäi mu süda üsna rahule!"

„Aga ehk ei olnud kirikherra tuba puhas?" küsis Annemann.

Üleüldine rõõmus tuju andis tunnistust, et kaupmehe sõna oli mõjunud.

„Oh, nendega on igapidi häda!" seletas köstri emand edasi. „Paljud nendest on niisugused, kes süüa ka ei oska; mitte nuga ega kahwlit ei mõista nad õieti tarwitada! Aga nuriseja rahwas on nad!"

„Hirmus rahutumad waimud!" täiendas köster. „Millegagi ei ole nad rahul! Tuleb aga kewade, siis lähewad nad minema, nagu oleks nendega, Jumal teab, missugune ülekohus tehtud?"

„Kui surm on potis!" arwas kaupmees.

„Surm on potis?" küsis köster tõsise rõhuga ja laskis siis julgelt: „Ei, surm on nende potis. Nüüdse aja noored inimesed ei tea ju, mis nende rahule tarwis läheb, ja peale selle on nad uhked, liiga iseennast täis ja iseäralise waimuga. Nad püüawad nagu kuhugile, nad tahawad nagu midagi kätte saada, aga nad ei tea isegi, mida nimelt! Elukindlust, waikust neil ei ole. Et rahulikult tööd teha, midagi pikalt toimetada, seda nad ei mõista. Siis on neil weel isesugune haigus: nad jooksewad iseenese juurest, iseenese töö juurest ära eemale, teiste juurde. Teistega, — selle suure ilmaparandusega on neil palju tegu. Ma pean ütlema, et ma niisugust tööd ei tunne ega mõista. Nad jooksewad inimeste sekka, neil on nagu iseäralik walu talupoegadega midagi korda saata. Sellega aga kaotawad nad oma lugupidamise iga mõistliku mehe juures. Ja iseeneste elu teewad nad mõrudaks, sest inimesed ei austa neid ja selle juures ka mitte meid enam. Seda olen ma tähele pannud, et sellest ajast, kui ma neid noorimehi enese juurde olen hakanud wõtma, et ka inimesed minu wastu koguni imelikuks on läinud."

„Nad näewad, et Kölni doom kõigub!" naeris kaupmees kibedalt.

Köster sai pahaseks.

„Oodake, oodake," ütles ta sapiselt. „Teil on kõrwalt, oma poeleti takka hea waadata ja naerda, aga meie nutame walu pärast rahwa eest! Rahwas olla ja rahwa juhatajad olla, need on kaks ise asja! Aga meie oleme rahwa juhatajad ja oleme seda tööd ausasti teinud!"

Ta jäi puhkama, et oodata, mis teised sellepeale ütelwad. Aga neile teistele näis köstri kõne koguni kõrwalise asjana; neil oli söögiga rohkem tegu. Et peremehele meeldida, sellepärast nikutasid nad nagu mõistaksid kõik seda, kaastundlikult päid. Annemann aga salwas sekka:

„Sest kõht on meie Jumal!"

„Muidugi teada!" tõendas wallakirjutaja.

See äritas wana köstrit.

„Aga nende töö on alles tegemata," rääkis ta edasi, „ja mis tehtud on, ei ole midagi wäärt! Niipalju on näha, et wanu aluseid hoolega ümber tustitakse ja kõik see maha kistakse, mille peal elu asub. Ütelge mulle, mis teie sellest arwate? Mu juurde tuleb keegi lapsewanem. Ma tean wäga hästi, et mu endine abiline seal tihti külas käis. Ta tuleb mu tuppa, mu abiline on ka mu juures. Mees wõtab piibu taskust ja hakkab rahulikult oma tobi laadima. Ma ei ole enne

iialgi näinud, et talupoeg mu toas seda on julgenud teha. Ma lasen sündida! Ta paneb tobi rahulikult tormama!“

Köster tegi põlastawnaerulise näo. Ka teised naersid.

„Oh, mis hirmus!“ kaebas neiu Kaasike.

„Aga sellest ei ole weel küllalt,“ rääkis köster edasi, „ta sülitas mu tuppa maha!“

Köster waatas wihase, põlastawa näoga enese ümber nagu loom, kes wastikut werehaisu on tundnud, ja rääkis edasi:

„Nah, seda ei jõudnud ma enam kannatada ja ütlesin talle: „Kuule, mees, mu maja ei ole kõrts!“ Aga ma märkasin, kuidas ta kohe pahaseks sai ja minema pühkis. Mu abi aga õpetas mind: „See oli selle ausa mehe teotamine!“

„Kuidas teotamine?“ küsisin ma. „Kuidas julgeb talupoeg minu tuppa sülitada?“

Näitas, nagu oleks Annemann seda just ootanud.

„Ei koguniste mitte,“ põrutas ta, „sest sa ei ole milgil kombel wähem teiste Juuda würstide seas!“

Kaupmehe lend-lause oli niisugune, et laualolejad naerma purskasid, isegi emand Maasik, kes juttu nagu tähele ei pannud, ei jõudnud head meelt tagasi hoida. Köster sai aga wäga hästi aru, mis kaupmees sellega ütelda tahtis, ja see pahandas

teda, et inimesed tema aatelistest mõtetest aru ei tahtnud saada.

„Herra Annemann," rääkis ta siis madala häälega, nagu tunneks ta kurbtust, „teil on ikka ja alati hirwitamine keelel, kui meie rahwaelust juttu ajame! Meil ei ole elu nali ega lõõpimine. Meie tunneme: rahwa elul on uss sees, kes teda närib. Meie näeme, kuidas see uss meie rahulised talupojad wastikuks teeb, et nad isegi oma õpetajate wastu nii jultunud on! Kust see tuleb?! Kust tuleb see?"

Annemann tegi tõsise näo, nagu otsiks ta wastust.

See „ussi" sõna tuletas talle tuttawa laulusõnu meelde ja kähku wastas ta:

„Siion, kui uss wõtab, — hammusta!"

Naeru lagin hindas kaupmehe sõnu. Köster tegi aga „mh!" ega wastanud midagi.

Toidukorrad läksid edasi. Toodi uusi toita lauale, ja jutt läks jällegi segamini.

Köster näis wäga äritatud olewat. Nähtawasti tegi kaupmehe wiimane ütlus temale peawalu.

Kas siis kaupmees teda tõesti ussiks pidas, keda hammustama peab? Nii ei olnud tema meelest need laulusõnad?

Ta mõtles ja mõtles, aga kuidagi ei tulnud

temale laulu õiged sõnad meelde, ehk ta seda laulu küll wist enam kui sada korda elus oli laulnud.

„Wanainimese pea, unetab ära!" pidi ta wiimaks enese üle otsustama.

Wiimaks lahkus see mõte temal peast ja uued jutud ja sõnad ajasid ta arutused ühe asja pealt teisele laiali.

Toidud käisid käest kätte ja täitsid pisukese kodanliku meelega seltskonna söögi-isu, kuni wiimaks maguja toidu kätte järg tuli, mille ajal kõned pidu toimepanejate kohta lahti läksid, kus köstrit ja tema kaasat, kui wooruste eeskujusid kirjeldati, neid kõrgeks tõsteti ja neile mitu ja mitu korda „ta elagu" ja „nad elagu" lauldi, millega ka köstripaar wäga rahule jäi.

Söök ja söögi-kõrwane — õlu ja wiin — olid oma teo ausasti teinud: näod punetasid, hääled waljunesid, ja kui söögilaualt ülesse tõusti, — parast seda, kui köster Taewa Isa toidu eest südamest oli tänanud, — siis algas harilik pidu-õhtu, meestel kaartidega, ja naistel sohwa laua ääres jutu ja näputöödega, ja kui see ka igawaks läks, kaardimänguga.

Iseäranis nobe töö walitses meestel kaardilaual, kus köster, hopmann ja wallakirjutaja kibedasti ametis olid. Kaupmees oli teistele abiks ja õlle kätteandjaks. Ta ei armastanud palju kaarta mängida.

Mida rohkem keelt kasteti ja mängiti, seda enam waljunes ka kõne kaardilaual.

Korraga muutus aga kõne möiramiseks. Köster oli wõõriti mänginud.

Seesamane Hopmann, kes köstrit söögilaual wooruse eeskujuks oli säädnud, oli nüüd laua äärde püsti karganud ja pihutäit kaarta käes hoides, wihtus ta nendega üle laua ulatades köstri nina all ja sõimas:

„Eesel, eesel! Kuidas wõib täiearuga inimene nii lollisti mängida?! Lambapea!“

„Ma olen eksinud! Wanainimese pea!“ õiendas köster wabandades.

„Eksinud? Eksinud! Lambapea! Kas sina maksad kahju? Maksa mu silmad wälja! Waata, kui ma sulle nende kaartidega näkku ei sõida!“

Naised olid ka püsti karganud, sest nad teadsid wäga hästi, et niisugusel korral nende abi tarwis läheb. Seisis neil kõigil weel hiljuti sündinud lugu walitseja juures meeles, kes majaperemees apteekrile kaardilauaal suhu sülitas, kui see oli kinnitanud:

„Kui ma waletan, siis sülita mulle suhu!“ Selle peale oli walitseja käskinud apteekrit suu lahti ajada ja kui apteker seda oli teinud, siis ka seda saanud, mida ta käskinud.

Nüüd seisis kumbgi kaasa oma mehe selja taga ja rahustas oma äritatud teistpoolt.

Korraga kuuldus kerge koputus uksel.

„Ma olen unetanud!" palus köster.

„Sa oled petnud, aga mitte unetanud! Eesel!" wandus hopmann ja wiskas kaardikimbu lauale.

Koputati kõwemini.

Köster ei pannud seda aga tähele.

„Sa ei kuule ka seda, et keegi su maja lõhub!" pahandas hopman. „Mängi sihukesega weel kaarta!"

Jälle koputati.

„Papi, keegi koputab!" ütles köstri kaasa.

„Karjane tuleb oma karja südaöösel katsuma!" õrretas kaupmees.

Kõik jäid wagusi.

„Ma ei ole teda kutsunud!" wastas köster poolehmunult ja hakkas õllepudelid laualt nurka lillepottide taha ära peitma.

„Wõta ometi küünal ja mine waatama!" käskis köstriemand, kus juures ta kaardilaualt küünla tõmbas, selle köstrile pihku pistis ja tema ukse juurde lükkas.

„Aga ehk on mõrtsukas!" kohutas kaupmees.

„Oh, mis hirmus!" hädaldas neiu Kaasike ja waatas seinal olewasse suurde peegli.

Jälle koputati.

Ettewaatlikult, osalt hirmuga, awas köster saali ukse ja laskis küünla walgust kotta tungida, kus pisukene lambikene juba enne punakat eha

laiali laotas. Uſt lahti tehes nägid piduliſed wööra mehe kogu, keda köster teretas.

„A—a!“ kuuldi köſtri häält. „Wõtke aga lahti! Isſand õnnistagu teie tulemiſt minu katuſe alla!“

„Neiu Kaaſike!“ hüüdis kaupmees tähenduſerikkalt.

Pahane hopmann käis aga mööda tuba edaſi ja tagaſi ja uriſes: „Kui ka kirikherra iſe tuleks, ma ütleksin talle ſuu ſisſe, et tema köster päris eeſel on! Kuidas wõib terwe aruga inimene niiſuguſt patentlolluſt lubada, ja iſe ſeal juures weel aupooleſt köster!“

## 2.

See wõõra tulek ſegas korraga piduliste tuju: kellegil ei olnud asja, millega ta päriſelt tegemiſt oleks teinud. Neiu Kaaſike oli kaupmehe tähenduſerikka hüüu peale „Oh, mis hirmus!“ wastanud ja nüüd ſeiſis ta nagu kogemata peegli all ja kohendas oma riideid ja põllepitſa. Kaupmees oli ſeda tähele paanud, läks emand Maaſika juurde ja ſoſistas ſellele taſa kõrwasſe: „See raswab ſulgi!“ kus juures ta ſilmi pilgutades neiu Kaaſikeſe poole peaga liigutas. Kõik nagu ootaſid midagi ja wal-

mistasid endid selle midagi wastu; ainult mõisa hopmann käis endiselt mööda tuba edasi-tagasi ja pomises enesele midagi habemesse.

Alles siis, kui köster tagasi tuli, algas nagu uus elu.

„Kes on?“

„Kas uus abiline?“

„Mis ta nimi?“

Niisugused ja sarnased küsimised langesid wana Arnikale kaela.

„Uus abiline jah,“ seletas köster, „uus abiline, Heinrich Madaras; seesama neh, keda mulle mu wana sõber Tartust soowitas.“

„Luiise Frideriike Kaasike ja Heinrich Madaras,“ pomises kaupmees sekka, aga nii kõwasti, et see kõigile oli kuulda.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu punastades.

„Kuhu ta jäi?“ küsiti mitmelt poolt.

„Ma wiisin ta ülesse, tema oma korterisse!“

„Kas ta siia ei tule? Tooge ometi ta siia!“ käis jälle läbi külaliste.

„Lööme ta täna Mudila rüütliks!“ pahwatas kaupmees Annemann sekka.

„Kas ta Saksa keelt ka oskab?“ küsis kirjutaja abikaasa.

„Üsna Saksa keelt rääkisimegi!“ seletas köster. Sellega oldi wäga rahul.

Terwe seltskond palus wana köstrit, et ta noore majalise kohe täna seltskonnaga tutwustaks.

Wanal köstril ei jäänud muud üle, kui pidi teiste soowi täitma ja noorelemehele järele minema.

Wähe aja pärast ilmus köster uue abilisega. Seltskonda tuleja oli pikka kaswu, kahekümne-aastane noormees, ilusa, õitsewa näo, pisukese suu ja terawa ninaga ning sõstrakarwa silmadega meesterahwas, niisugune, kes oma wälimuse järele teistele kohe meeldib. Tema pisut häbelik muige pisukese suu ümber andis talle esiotsa neitsi-ohtu näo ja kui wäikesed habemekarwad nina all ülesse pöördud lips-otsadega nagu roti sabakesed. tema mehe-easse astumist mitte ei oleks tunnistanud, siis oleks wõinud seda pead ennem mõne neiu kui mehe omaks lugeda.

Algas esitelemine.

„Herra Madaras ja proua see ja see, ning herra see ja see," oli üksluiselt kuulda, mille peale Madara „Rõõmustab wäga!" poolkuuldawalt kõlas.

Waewalt oli köster „herra Madaras" saanud ütelda, kui Annemanni suust üle saali kõlas esitelemine: „Minu nimi on Johann Eduard Peeter Paul Pukski Ehregut Leberecht Kohwikott Kaalupomm Soolatonn wanapoiss Kaarel Annemann, teise gildi kaupmehe herra Mudilas!"

Annemanni ütelus weeres suust nagu wesi, nii ruttu ja kiirelt, et noormees Madaras arugi ei

saanud, mis see pidi tähendama, ja suurte, osalt häbelikel silmil jäi ta esitelewa ette waatama.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu Kaasike. Isegi emand Maasik, kes ikka wait armastas olla, ei jõudnud end tagasi hoida, waid noomis: „Annemann on ikka wana Annemann!“

Ka köster tegi pahase näo ja wabandades ütles ta: „Herra Annemann on suur naljahammas!“

Nüüd alles sai Madaras wastata: „Rõõmustab wäga!“

Annemann arwas aga weel midagi wälja.

Ta pani käe oma kõrwa äärde, nagu ei kuuleks ta hästi, ja küsis: „Mis noored-herrad ütlesid?“

„Rõõmustab wäga!“ wastas noormees tõsiselt.

„Mis teid siis rõõmustab?“ päris Annemann otsekohesel.

Madaras jäi niisugusesse olekusse, kus inimene enam mitte midagi wastata ei mõista. Ta kehitas õlasid ja punetas näost.

„Aga Annemann!“ käis korraga emand Maasika suust noomiw hüüd.

Madaras lõi oma häbelikud silmad ülesse selle noomiwa hääle poole. Ta ees seisis ilus naisterahwa kuju, kelle silmad nii kurwalt, aga siisgi kaastundlikult tema otsa waatasid.

„Mis hirmus!“ waewles Kaasike.

Hopmann ja kirjutaja pidid naerma purskama, aga Madara häbelik olek hoidis neid tagasi.

Köster oli pahane.

„Olge head, wõtke istet!“ pakkus köster.

Madaras pööris Annemannile selja ja wõttis sohwa ees aset, mille ümber ka teised kohad wõtsid, kuna nad Madara otsa waatama jäid, nagu oleks tema käes kord juttu alustada. Nooremehel oli piinlik, ta nagu heitles iseenesega. Paistis, nagu oleks tema enesetunne haawata saanud, tema isik pilkamiseks pruugitud.

Annemanni temp oli ka naisterahwad pahandanud.

„Niisugune on meie Mudila!“ kaebas emand Maasik tõsiselt. „Niisugune ta on! — Herra Madaras, ega teie enne sarnast nurka ei ole näinud!?“

Madaras waatas nagu tänawa pilguga noore emanda otsa, kes seda piinlikku waikust lõpetada oli mõistnud. Emand Maasika sõnad päästsid jälle keele paelad.

„Ega herra Annemann nii hull ei olegi,“ seletas neiu Kaasike, „ja ega see Mudila ka nii sõge ei ole, nagu teie teda kujutate. Eks igalpool ole oma head ja wead!“

„See on õige jutt!“ kinnitas Hopmann. „Paradiisi pole weel keegi tark maa pealt leidnud!

Pole sellel Mudilal häda midagi; lõikab küll!" Ja Madara poole pöördes küsis ta: „Kas piiblit loete?"

Madaras ei saanudgi wastata, kui Maasik wahele astus ja ütles: „Juba jälle oma piibliga! Ise kiskusite alles ja juba jälle kaartide kallale. Laske ometi wõõras inimene pisutgi puhata!"

Nüüd nägi Madaras, et emand Maasik just meelega tema wastuse wahele oli tikkunud, sest tema arwas piibli nime all päris tõsist asja. Ja nagu instinktilselt tundis ta, kuidas ta selle kena naise poole hakkas hoidma.

„No jah," hurjutas Hopmann, „naised tahawad ikka kooreriisujad olla! Lähme, laseme ühe pisukese partii!"

„Tänan wäga!" wabandas Madaras, „olgu teine kord!" Madaras jäi sohwa äärde naiste laua juurde, kuna mehed jällegi kaartide kallale asusid. Naised wõtsid sohwa ääres aset.

„Noh ütelge, neiu Kaasike," küsis emand Maasik, „mis head teie Mudilast leiate? Siin ei ole ju midagi niisugust, mida nimetada sünniks!"

Neiu Luiise tundis, et teda nooremehe ees kimpu tahetakse ajada. Ta lõi oma selged, suured sinisilmad nooremehe peale, nagu tahaks ta ainult neid waatamise wääriliseks Mudilas pidada, ja wastas siis ägedalt: „Aga, kus on siis parem? Igalpool on oma wead, ja ega meie nurk nii maha jäänud polegi. Meil on oma hea seltskond

ja kes ſelle tutwuſega ei taha leppida, ſee leiab ka ümbruſeſt head ſeltſi!“

Madaras waatas uuriwalt neiu otſa. Kuidas need ſilmad ſätendaſid, nagu ſala tuli oleks nendes öögunud.

„Ja jah,“ wastas Madaras, kes tundmata Mudilat laita ei tahtnud, „ega ſee aſi nii hull ei ole, kui ta wahel ka paistab. Nüüdſel ajal on igalpool juba kaunis laialine ſeltskondlik elu! Kas Mudilas ſeltſa ka on?“ küſis ta nagu ſeletuſeks.

„Mitte mingiſuguſt!“ wastas emand Maaſik.

„Ka mitte karskuſe ſeltſi?“

„Mitte midagi!“ wastas pagariemand.

„Meil on oma ſeltskond!“ wabandas köſtri kaaſa.

„Ja mis muud ſeltſi meil weel tarwis läheb?“ küſis walitſejaemand.

„Ma arwan, et ſeltſid lähewad ikka tarwis,“ ſeletas Madaras oma piſukeſi kihwu keerutades ja otſe ülespoole lükates. „Seltſielu toob rahwale koguni teiſe lehekülje! Ja mitte ükſi rahwale, waid igale ükſikule inimeſele. Ütleme — kõned, ütleme — udupildid, ütleme — tantſu-õhtud.“

„Kas teie tantſite ka?“ küſiſid korraga naiſed.

„O — jaa!“

Naistel oli hea meel.

„Wäga kahju!“ arwas Madaras, „et ſiin üht üleüldiſt ſeltſi ei ole. On meil ſeltſid, ſiis wõime

perekonna õhtud toime panna — ühe sõnaga, elu on koguni teine!"

„Mulle teeb see wäga head meelt," seletas pagariemand, „et on tulnud noormees, kes sarnaste waadetega ei ole, nagu siit Mudila mehed! Igawesti mängiwad nad kaarta, igawesti istume meie üksinda! Elust on mul juba, näe!" — ta näitas oma kaela, kus juures ta lõua kõrgemale tõstis, mis läbi rind kõrgemale kerkis, nõnda et kaelamusklid ja rinna esimene wõlw enam silma paistis, „näe, siit saadik on juba see elu läinud. Ela nagu kloostris!"

„Aga, ma ei saa aru, mida teie ometi soowite?" küsis köstri kaasa, kellele näis pagariemanda elawus natukene iseäralikuna. Meie elame ju siin üsna lõbusasti?!"

„Lõbusasti nagu konnad tiigis," wastas ilus emand, „krooksume ja krooksume, kuni surm meid mättasse ajab. Ütelge, kas on siin midagi, millega inimene rahule wõiks jääda?!"

Ta waatas oma suurte sõstrasilmadega köstriemanda otsa, nagu tahaks ta sellega oma arwamistele kaks suurt sätendawat punkti otsa panna.

„Mis on meil, pereemadel, weel soowida, ma ei saa aru?" küsis köstriemand.

„Soowida on palju," kinnitas emand Maasik, „wäga palju!"

Neiu Kaaſike oli ammu tahtnud juba Maaſika emandale wastata. Talle paistis, nagu tahaks pagariemand korraga wõõra nooremehe ees niihästi oma ilu kui ka mõistuſega hiilgada.

„Ma ei ſaa ka aru," küſis neiu Luiiſe, „mis iſeäraliſt elu teie ſoowite, ja mis elu naine peab ſoowima? Tal on ju oma kodu! Mis iſeäralikku ſeltſi talle tarwis läheb?" Ja nagu oma õiget neitſilikku põhimõtet kuulutades ütles ta: „Tubli majaema käib kõigeſt üle!"

„Tubli, tubli, neiu Luiiſe!" kiitſid naiſed.

Pagariemand naeratas kurwalt.

„Kas teie ſeda kõik üheks tubliks majaema tööks peate, mis meie igawesti teeme: Kujume ſukki, walmistama ſööki, ja kui kokku tuleme, ſiis teeme hebemeid, mängime wahel kaarta ja ajame niiſuguſt juttu, mis kedagi ei huwita?" küſis ta weel kurwemalt.

Madaras kuulas ſeda ſuure huwituſega. Wõõras emand wõitis tema tähelepanu täiesti eneſele.

„Oh, oleks teil ka „wäikene" kodus olewat," naeris Hopmanniemand, „küll ſiis kõik igawus kaoks!"

„Wõib olla!" wastas Maaſik kurwalt. „Kui üks mäng iſu ära ajab, ſiis peab teine lõbu pakkuma!"

„Oh, mängige ometi midagi, proua Maaſik,

mängige ometi midagi," palus korraga kirjutaja emand, kellele sõna „mäng" Maasika mängu meelde tuletas.

„Jah, mängige midagi!" palusid ka köstri emand ja walitseja kaasa.

Neiu Kaasike näis tusane olewat.

„Olge nii lahked!" palus Madaras.

„Kas teie ka mängite?" küsis Maasik.

„Ma küll ei mängi, aga ma olen suur muusikasõber! Olge nii head, mängige!"

Sel ajal oli köstriemand gitarre toonud ja ulatas selle pagariemandale.

Nagu wastumeelt wõttis mängija gitarre ja poolwastikult hakkas ta keeli katsuma.

Imelikaralt kostsid tasased hääled mänguriista keeltelt kuulajate kõrwu ja äritasid nende tundeid.

Kohe sai Madaras aru, et emand Maasik osaw gitarremängija oli. Madarale kuuldus, nagu tuleksid hääled kusagilt kaugelt, kaugelt, nagu mõnest kaugest laanest, kuhu keegi metspiigade meelitusel Murueide metsa ära oleks eksinud, ja seal hüüab ja kaebab ja palub, et keegi teda õigele teele, inimeste sekka saadaks, sest metsa elu näis tema ära olewat tüütanud!

Aga miks kostsid bassi keeled nii wäljakutsuwalt? Nagu oleks see mõne metsa waimu ukutaw meelitus! Ja kõik see sulas teiste häältega

üheks magusaks luuleks, metsapiigade häälte sar=nafeks, mis noort meest Murueidekese põlisetesse laantesse meelitab, kus nii hea elada!

Tasa hakkas emand Maasik Otto von Leixneri laulu laulma: *)

„Wo warst du denn so lang', so lang'?
Mir war's um dich so trüb und bang,
Mein Kopf, mein Herz, sie waren krank!

„Ich hoffe nicht mehr diese Stund'!
O, küß mir rot den bleichen Mund,
Dann werde wieder ich gesund!"

Neiu Kaasike ohkas, tõusis püsti ja tegi, nagu oleks tal köögist tarwis midagi tuua, köstri ja walitseja emandad waatasid teineteise otsa, nagu ei saaks nemad aru, miks pagariemand niisuguse laulu laulis. Emand Maasika silmad näisid aga nagu hiilgaks neis niiskus ja nagu ei mõtleks ta midagi, nii waatas ta oma ette.

„Bravo! Ilus! Tore!" hüüdis Madaras, kes ennast juba nagu kodu tundis.

---

*) Kus olid sa nii kaua, kaua?
Mul oli sinust kurb ja kahju,
Mu pea, mu süda olid haiged!

Ei ma looda enam seda tundi!
Oh, suudle mul punaseks mu kahwatanud suu,
Siis saan ma jälle terweks!"

Kaupmees Annemann oli kaardilaua äärest seda ka kuulnud ja kui Madaras oma „bravosid" lõpetas, hakkas ta laia lameda häälega peale:

„Tõtta ära pimedusest.
Mine wälja rumalusest!"

„Kuss, kuss!" kisendas köster, „kuss, pea, sõge, suu kinni!" ja pani kaupmehele oma suure käe otsekohe suu peale. Kaupmees jäi wait, ja kui köster oma käe ära wõttis, hakkas ta suure häälega naerma, siis tõusis ta ülesse ja läks Madara juurde.

„Kas Zeus on kameli peale wihane?" küsis ta Madaralt.

Madaras naeratas ja wastas: „Ei ole!"

„Soo!" hõiskas Annemann. „Sisseastumise eksam on tehtud! Siin löön mina sinu, Hendrik Madaras, Mudila esimese klassi rüütliks ja kawaleriks, jätan jumalaga ja hakkan koju minema!"

Selle juures oli ta Madara käe oma pihku wõtnud ja raputas seda teise wastu tahtmist tugewasti.

„Saab küll, küll juba!" naeris Madaras wastu.

„See ei ole weel midagi!" laskis kaupmees waimustatult edasi. „Sellest ajast peale peate teie weel enam nägema! Teie peate Mudila uksi eneste ees igalpool lahti nägema olewat ja teid sisse ja wälja minewat üle uste läwede hea meelega!"

Madaras ei teadnud, kas nutta wõi naerda, nii iſewärki oli kõik ſee temale.

Annemanni lahkumine andis ka teistele märku, et nad minema hakkakſid. Mehed lõpetaſid. Nai=ſed hakkaſid riidesſe panema. Suure tänu ja kiitu=ſega ſaadeti külaliſed minema.

Ka Madaras läks oma korterisſe, ülesſe ka=tuſe alla kambrisſe, kus teine woodi palja kotiga teiſes nurgas mahajäetult ſilma paistis. Nagu Ma=daras märkas, pidi ſee wiſt olema teiſe abiliſe jaoks, keda weel ſiin ei olnud.

## 3.

Wõõras tunne waldas Madara hinge, kui ta oma tuppa astus, kus kütmata, kinnine õhk tema nina äritas nagu mõnes wõõrastemaja kamb=ris, mis mitu aega peremehe ihnuſe päraſt küt=mata on peetud.

Nõrk küünlakuma walgustas temale kambri ſiſemuſt, millel mingiſuguſt külgetõmmet ei ol=nud. Madala, katuſealuſe toakeſe lagi oli wae=walt 8—9 jalga kõrgel, ſeinad tapeetidega üle=tõmmatud, aga needgi pragunenud, ja ülewalt rip=puſid paiguti lahtiſed kohad tolgendawalt alla.

Kõik ſee ei ülendanud Madara tuju. Ta tun=dis, kuidas wõõras paik tema peale esialgu rõhu=walt mõjus.

Ta märkas liigetes wiludust. Nagu iseenesest ligines ta raudahjule ja pani käe selle wastu, mis tema õrna pihupesa oma jääse külmusega kõdistas ja äritas tema nina oma külma raualõhnaga, nagu tühi riiul teinepool seinas sedasama oma kibeda tolmuhaisuga tegi.

Madaras wäristas ennast kõigest kehast. See tundus haiguse-eelse wäristusena, aga nüüd mitte haiguse, waid elama hakkamise palawiku esimene wäristus oli.

Madaras mõistis seda, et külmatunne enam sellest tundmatusest tuli, mis teda siin piiras kui just toa wiludusest.

„Wõi siis siin, siin pean ma elama hakkama?!" küsis ta imestades enese käest. Selles küsimises peitus see rahulolematus, mis ta siit oli saanud.

Koguni teiste tunnetega oli ta siia kippunud, siia esimese, uue koha peale. Kui noormees tundis ta eneses tööjõudu ja see jõutunne andis temale tema eneseluguрidamise. Ta oli omale ettekujutanud, kuidas ta noore kooliõpetajana uude kohta ilmub, kuidas teda tähele pannakse, tema sõnu hinnatakse, tema wäärtust tuntakse ja sellest lugu peetakse. Aga esimene kokkupuutumine oli sellele risti wastu. Näis, nagu ei oleks see seltskond kõigewähematgi märkanud, et nende seas uus inimene oli, kellel oma ise nägu ja tegu-

wiis wõis olla. Ei, elu paistis temale wana kang-runa, kes teda nagu iga harilikku lõnga kangasse teiste sarnaste lõngade külge tahtis lüüa, et uut tema kõrwale panna ja nii edasi ja edasi, kuni kangas walmis. Paistis, nagu ei soowiks elu sugugi, et mõni lõngakeere suurem ehk isesugusem oleks. Ja, niisugust kirju lõnga, nagu kaupmees Annemann, niisugust sallis see elu küll, aga mitte teise keeruga, teise jämedusega. Ka oma esimest peapüüet, oma kodukeelt, ei saanud Madaras läbi wiia. Aupakkumisest wana köstri wastu oli ta hakkanud seda keelt rääkima, mis Arnikas armastas ja nüüd tundis ta, kuidas seegi esimene peapüüe raisku oli läinud.

See kõik äritas teda, kui ta pikemalt järele hakkas mõtlema.

„Hoo!" naeris ta oma südames, „see on üks isesugune seltskond. Sellel on praegused hariduse-püüded sootumaks tundmata!"

Neid sellesse seltskonda istutada, neile uue-aja haridusepüüdeid armsaks teha, neid edasi kaswatada — seda wõttis ta kindlasti nõuks.

Seal tulid talle seminari kooliõpetajad meelde. Ta mäletas wäga selgesti, kuidas aktikõnes usu-õpetaja neid 72-ga oli wõrrelnud, kes head seemet lähewad külwama, kes pimedust lähewad wal-gustama. Ja kõige selle sekka segas end tema lugemiste kokkuwõtted, mis ta siit ja sealt aja-

lehtedest ja raamatutest oli saanud, mis aegamööda nooremehe ilmawaateks oli kujunenud ja mille järele ta nüüd rahwale kõike seda, mis armas, mis kaunis, mis hea ja lõbus on kuulda, tahtis pakkuda.

Ja nüüd? Nüüd korraga ei pandud teda tähelegi, loeti niisuguseks, kes nende sarnane on! Ja seal oli kaupmees Annemann tema korraga rüütliks, Mudilarüütliks ja kawaleriks löönud!

„Kelle rüütel mina siis õige pean olema?“ küsis ta enese käest ja hakkas riidest lahti wõtma.

Selle juures tulid temale tuttawad neiud meelde. Nende rea otsa säädis ta ka siin-nähtud neiu Kaasikese, ja korraga ütles ta: „Aga pagana kena naisterahwas on see emand Maasik! Ja tema mäng? Ilus!“

Nagu tahtmata hakkas ta nõiduwaid hääli kuulma, mis teda kaugele, kaugele kutsusid. Weel asemel pikali olles kuulis ta neid helisid ja nende magusal öötsul uinus ta ka magama.

Alles hilja hommiku ärkas Madaras. Toasseisnud weega pesi ta silmad, kusjuures ta oma linnaseepi reisikastist tarwitas, ja kui ta näo ja käed hästi ära oli kuiwatanud, hakkas ta juukseid korda säädma. Need olid tal pisut käharad ja sünnitasid hoolsal sugemisel otsa ette kaks wäikest liikuwat keerdu, mida Madaras wabalt armastas

kanda. Kui pisukene ninahabe ka oli korda säe-
tud, läks ta alla.

Eeskojas sai ta köstriga kokku. Sellel olid suured pikasäärtega saapad jalas. Nähtawasti tuli ta töölt.

Sügawa kummardusega teretas noormees köstrit. Arnikas waatas uuriwalt Madara otsa, ja kui ta nägi, et see täielikus hingerahus oli ja enese nagu kodus tundis olewat, siis wõõrastas see teda pisut, sest seda ei olnud ta teiste noortemeeste juures mitte tähele pannud. Siisgi küsis ta: „Kuidas tunnete enese siin ka olewat?“

Madaras naeratas pisut ja wastas: „Wäga hästi!“ nagu tahaks ta ütelda: „Kui teie minu juures enesel hea tunnete olewat, siis teeb see mulle wäga head meelt!“

Köster märkas, et Madaras mitte kassi sarnane ei olnud, kes maja müüra armastab, waid kes enesel seal kodu tunneb, kus tal inimestega kokkupuutumist on.

Nad läksid wälja aeda. Köstril oli suur aed, ilusa kruusatud teedega, mille kõrwal marjapõõsad ja wiljapuud kaswasid. Keskkohad olid keeduwilja jaoks jäetud.

„Siin jalutame sügiseti!“ sõnas köster.

„Ilus, wäga ilus, just kui Edeni rohuaias,“ meelitas Madaras wana köstrit.

„Muud kui Eewa puudub!“ arwas köster.

„Seda annab Jumal omastele unes!“ naljatas Madaras.

Köster naeris.

Nende jutt läks koolitöö peale. Siin kuulis Madaras, et teine abiline Jürisson siit-kihelkonna mees olla, et ta juba kolmat aastat teenida ja köster temaga rahul olewat, ainult üks wiga olla tal, nimelt kangekaelsus.

„Jürisson on wäga hea mees,“ kiitis köster, „läbi ja läbi koolimees, aga kangekaelne!“ Mis tema kord ette wõtab, mis tema kord tahab, see peab nii olema. Aga tark poiss!“ lõpetas köster.

Seal jooksis Luiise neiu neile nagu kogemata nagu ei oleks ta jalutajaid näinudgi, wastu. „Onkel ,onkel!“ hüüdis ta pool lauldes, „kohwi on walmis!“ Ja kui Madarat märkas, kohkus ta pisut ja wabandas häbenedes: „Mis hirmus, ma ei näinudgi, et herra Madaras siin on!“

Neiul oli walkjashall pruunitäppidega riie seljas, mis temale nagu suure kassi saleduse andis.

Madaras imestas, et ta eile õhtul neiu Kaasikest nii ei olnud märkanud.

„Waata, herra Madaras,“ naeris köster neiu Kaasikest nähes, „eks anna Jumal omastele!“

Neiu ligines, ja naljapärast esiteles köster noori teineteisele. Neiu pukkles kätt andes, aga pukklemises oli niipalju naljatust, tõtt ja häbelikkust, et see niihästi noorele kui wanale lõbu tegi.

Tuppa jõudes auras kohwikann juba laual.

„Kuidas teile ka meie eilne seltskond meeldis?“ küsis köstriemand kohwilaual Madaralt.

„Wäga lõbus seltskond, ainult Annemann...“ seletas Madaras.

„Ärge pahandage!“ sõnas emand, „see on Mudila nõrkus. Ta ei kõlbaks küll siia, aga kui meie ainus kaupmees peab ta seas olema — muidu ei lähe!“

„Aga emand Maasik?“ küsis Madaras.

Neiu Kaasikese silmad sätendasid, kui Madaras seda küsis.

„See on meie pagariemand,“ wastas majaema, „ka see ei ole meie alatine majasõber! Aga ta on kirjutaja perekonnaga sugulane wõi sõber ja meie jälle nendega, nii et ta wahel meie seltskonda tuleb!“

„Aga mängis ilusasti!“ arwas Madaras.

„Kui muud midagi teha ei ole!“ wiskas Kaasike sekka.

„Temast, sellest emand Maasikast, wõib teile palju rääkida,“ seletas köster. „Ta on imelik naisterahwas!“

„Halp!“ kinnitas emand.

„Jah, eks ta halp ka ole, aga tal on ka palju häid omadusi!“ hakkas köster seletama.

„Kellel?“ küsis emand häält tõstes.

„Eks pagariemandal ikka!“

„Ole nüüd häid omadusi!“ seletas emand kärvelt. „Tühipaljas! Waata, kuidas ta riides käib?! Kuidas ta halbib? Ja mis ta eila laulis? See oli ju kõik selle nooreherra meelituseks:

Oh musuta mul kahwatanud huuled punaseks,
Siis saaksin ma jälle terweks!
Kas see kellegi laul oli?“

„Kuidas?!“ küsis köster. „Mis? Kes peab musutama? Minu majas?!“

„Aga mine küsi emand Maasika käest! Tal on ikka oma hullutujud meeles!“ pahandas emand.

„Kes ta sündimise ja hariduse poolest on?“ küsis Madaras.

„Aga tont teda teab!“ õiendas emand. „Noorel põlwel elas ta mõisas. Käis wäljamaal! Siis räägiti...“

„Kuss!“ noomis köster.

„Noh, ei tea, keda mina kardan! Ta tegi mul oma lauluga eila meele üsna pahaks! Näe, neiu Luiisegi häbenes ja läks kööki!“

„Noh, mis ta siis õige laulis?“ päris köster.

Emand hakkas naerma:

„Ta ei laulnud muud midagi, kui tahtis musu saada!“

„Mis hirmus!“ häbenes Kaasike.

„Minu majas!“ imestas köster.

„Päris sinu oma majas, jah!“ õrretas emand.

„Noh, kes teda ſiis muſutama pidi?!" vahwatas wana Arnikas korraga naerma.

„Wõta ſa hullu kinni!" wihastas emand tehtud wihaga, „baroni poeg ehk kellega ta luguſid lõi..."

„Kuſs!" kurjustas köster, „minu ſöögilaual mitte niiſuguſt juttu ajada!"

„Onkel, mis ſee keelmine aitab?" naeris neiu Luiiſe. „Herra Madaras ſaab ſeda ikka teada!"

„No jah, watage ſiis!" wiskas köster käega.

„Ole mul asja, keda ſul hoida! Läheb baruni pojaga wäljamaale; eks ſeal läinud lahku. Tuli teine koju — läks wa pagar Maaſikale mehele. Nüüd räägib iga päew: „Ei ma oma meeſt armasta!" Ei tea, kes ſeal juures ſüüdlane. Pole lapſi ega kedagi!"

„Aga ilus naisterahwas!" ſõnas Madaras.

„Aga mitu puuda on ſeal wärwi peal?" küſis emand.

„Kas ſina oled tema wärwi kaalunud?" tõreles köster.

„Kaalunud ehk mitte, aga ſeda ſaab iga inimene aru, et ſee wärw on! Näe, meie neiu Kaaſike, ka punane tüdruk nagu õun, aga kus tema?!"

„Alati ſaiad ees; pagari emand!" naljatas neiu Luiiſe.

„Olgu nüüd saiad ees ehk mitte, aga wärwi on seal küll ja küll!" kinnitas köstriemand.

Lauasolejad hakkasid naerma. Madaras waatas hea meelega neiu Luiise otsa, kui see nii kawalalt naeratas, kus juures ta silmades sala tuli sätendas.

Jälle imestas Madaras, et ta eila seda ilusat sätendawat läiget, seda taltsutamata waadet ei olnud märkanud.

„Kuidas siis teile pagariemand meeldis?" küsis neiu Luiise.

„Mis seal meeldida! Inimene ei ole ta mitte inetu näoga, aga mulle näitas tema jutt kaunis wabana."

„Ah, sellega ta just kehkleb nooremate ees!" seletas neiu Luiise. „Ma olen tähele pannud: kui keegi wõõras seltskonnas, keda ta enne näinud ei ole, siis hakkab ta niisugust tarka juttu ajama, et pane aga imeks!"

„Minule see ei meeldi!" seletas köster. „See on nagu kana laulmine, wõi kui lehm härja wiisi möirab. Ei kõlba!"

„Aga miks?" küsis Madaras.

„Tal ju seelik seljas!" arwas köster.

„Aga kirikherral on ju ka seelik seljas!" tähendas Madaras.

See oli köstri meelest liig. Ta lõi silmad suureks, mõtles natukene ja küsis siis: „Siis teie

olete ka üks neiſt, kes kirikherrade ſeljas ſõidawad? Nüüd on üks uus ſort inimeſi, kellel iga kolmas ſõna kirikherra on?"

„Ei, mitte!" ſeletas Madaras. „Ma ütleſin ſeda wõrreldes. Riie ei tee ju weel meeſt meheks. Aga minu meeleſt on üsna kena, kui naisterahwas ka rääkida oskab, kuid muidugi teatud piirides. Meie praegune ſeltskond ei ſaa muidu läbi. Niiſuguſeid asju on tarwis!"

„Need on noorte unistuſed!" wastas köster targa näoga. „See on kõik üks niiſugune kraam, nagu need ſeltſid ja asjad! Rahwa rikkumine! Ei tea, kuidas meie omalajal läbi ſaime. Ei olnud ſeltſi, ei midagi, aga mehi enam kui tarwis!"

„Ja, ſee oli oma=aeg!" õiendas Madaras. „See oli oma=aeg, aga nüüd lähewad ſeltſid inimestele juſt tarwis!"

„Ah, teie olete ka üks rahwa=walgustaja?" küſis köster.

Madaras ei teadnud, mis wastata.

„See on," küſis ta, „mis teie ſelle all mõtlete?"

„See on niiſuguſt, kes mööda ſeltſa jookſeb ja karjub: eeſtlane, Eesti rahwas, Eesti keel, äſſitab talupoegi ülemate wastu, naerab usku, teotab kirikut, laulu ja muuſikat, pilkab — ſee on meie=aja rahwa=walgustaja!" Köster oli wäga äritatud.

„Ei," wastas Madaras, „ſee ei ole mina mitte. Mina olen ſuur uſu ſõber. Ma tean, et uſulange=

mine rahwalangemine on. Usk on kõikumata kalju, mille alus ei kõigu, ja kes sellel alusel seisab, see püsib kindlail jalul. Ka talupoege iseäralist hellitamist ma põlgan. Niisugusel korral — kolm sammu wahet! Muusikast ja laulust pean ma suurt lugu ja tean, et see rahwa kõlblise jõu tõstmist kaswatab. Aga meie peame olema ka wabameelsed edu poole püüdjad rahwuslikul alusel. Sellepärast leian ma just seltsielu, nimelt meie seltsid niisugustena, kus meie oma rahwa iseteadwust kombelisel teel wõime tõsta, kus meie noortsugu wõime kombeliselt kaswatada ja neile kombelist lõbu pakkuda!"

Köster kuulas, kuulas, rüüpas oma suure tassi tühjaks ja ütles: „Need mõtted on õiged! Aga küll teie Jürissoniga riidu lähete! Temal on isesugused mõtted!"

„Mis siis tema tahab?"

„Aga pagan seda teab," wiskas köster käega. „Ei minu wanainimese pea seda kinni wõta!"

Hea meelega lahkus köster söögilaualt. Ta nägi, et ta noormehe oli saanud, kes peaaegu nagu tema mõtles. Ta tundis küll, et see noormees midagi teistsugust räägib kui tema, aga ta tundis ka seile wahel loomusunni järele sugulust, tutwust, ja see tegi temale head meelt.

Noored läksid aeda, kus nad kroketti hakkasid lööma, köster kadus aga töö juurde.

## 4.

Madara esimesed päewad läksid uues kohas üsna lõbusasti mööda. Ilmad olid mõni päew ka juba sügise nägu olnud, aga soe augusti lõpp andis ennast weel selgesti tunda ja meelitas inimesi, kellel küll wäljal töid enam ei olnud, wäljas olema ja eelolewate pikkade sügiseste toa=päewade tuska sellega kahandama.

Aga päewad ei jäänud selleks. Ei olnud Madaras weel nädalatgi uues kohas ära saanud elada, kui tuul wesikaarde pööris ja peenikest seene=wihma sadama hakkas. Madaras oli sunnitud oma puuris istuma ja seal seda elu natukene maitsma, mida terwe talwe otsa pidi elama hakkama.

Oma üksikut wangielu ei olnud ta esiti tähelegi pannud. Aga nüüd, kui päewa, teise ja kolmanda sadas, hakkas Madaras söögilaual igawuse üle kaebama.

„Las' sadada," naeris wana Arnikas, „saab ilusaid seeni!"

See ei huwitanud Madarat.

Enne oli ta neiu Luiisega aias jalutanud, naljatanud, kroketti mänginud, nüüd oli see wõimata. Ta katsus küll ka söögi järele natukene köstri pool edasi wiibida, aga kõik hakkasid tööle ja Madaras puges jälle ülesse oma urkasse ehk ta küll nii hea meelega neiu Luiise juures oleks wiibinud.

sest see oli majas ainus inimene, kes naljatada armastas. Wanad olid tõsised, wäga tõsised.

„Nüüd tahab igawus ära tappa!" kaebas Madaras juba kolmandal päewal.

„Ma wõin teile natukene tööd tuua," arwas köster. Ja kui Madaras sellega rahul oli, siis tõi köster temale pika raamatu, kuhu ta lehtedelt inimeste nimesid, kes tulewal pühapäewal lauale tahtsid tulla, pidi puhtalt sisse kirjutama.

„Kas wärskeid ajalehti ka saab?" küsis Madaras.

Köster tegi suured silmad.

„Ei, neid meie ei loe; rikuwad muidu inimesi ja wiidawad aega, sõimawad üksteist, ja selle eest pean mina raha maksma? Parem lähen kirikualla kõrtsi, seal saan ilma rahata sõimu küll kuulda!"

Madarale näis see yudisena.

„Siis pean ma lehe tellima!" wastas noormees.

„Ah," lõi köster käega, „ei maksa raha raisata! Jürison tellib ühe sõgedat. Ma olen seda ka waatanud — paljas kiusuajamine! Aga kirikherra annab mulle wahel mõne Saksa ajalehe, sealt kuuleb mõndagi head. Minewal aastal lugesin neid reisikirju, — mis — noh, nimi läinud ära! — wanainimese pea — mida ta jala läbi maailma tegi; olid wäga huwitawad!"

Noortmeest panid Arnika waated imestama. Ja kui köster toast lahkus, tõusis Madaras laua tagant ja hakkas äritatult edasi-tagasi käima.

Nagu meelega näis tal siin kõik teisiti olewat. „Ja sarnane inimene peab koguduse juhataja olema," arwas Madaras. „Ma tahan katsuda, ma tahan näidata!"

Oma meeles wõttis ta ette, kõigepealt Jürisoni kallale langeda, kes siin paar aastat tööd oli teinud, aga nii palju ei olnud oskanud mõjuda, et köster sarnaste waadetega ei esineks.

„Noh, kas igawus kadus?" küsis köster lõunalaual.

„Mitte raasugi!" wastas noormees ja waatas Kaasikese otsa.

„Kui herra Madaras tahaks, siis, onkel, wõtke herra Madaras homme wallawanema Kröitsbergi warrule," rääkis Kaasike. „Seal saaks ta natukene igawust ära ajada!"

„Miks mitte," seletas köster, „aga sina pead siis maha jääma; selle teega ei wii meid wana ruun läbi."

Tuli pisukene puiklemine. Noormees ei tahtnud neidu mitte sundida warru lõbust ilma jääma ja lubas ise maha jääda.

Mõlemad waatasid teineteise otsa, naeratasid ja tundsid lõbu.

„Aga, papi," arwas maja=emand, „wõta nad mõlemad ligi. Selle tee ſaate ikka käidud!"

Nõnda jäi ka.

Teiſel päewal peale kirikut ſõideti wallawanema poole. Ka ſee päew oli weſine, weſine ſeptembri=ilm. Wihma tibas peenikeſelt, peenikeſelt nagu läbi jõhwi=ſõela ja muutis juba enne pori=ſeks läinud maantee hiilgawaks pori=jõeks, milles kaks rööpa kohta hallimalt kaugele ſilma paiſtſid.

Meie ſõitjad olid kõigeſt ühe wihmawarju ligi wõtnud, mille Madaras kohe eneſe kätte oli ſaanud, et köſtril wabam oleks hobuſt juhtida ja neiu Kaaſikeſel parem nende wahel istuda.

Siisgi kippus ſõitjate iſtmeaſe ſelle läbi kitſaks minema, et nad ühe wihmawarju alla endid kokku litſuſid.

„Nihkuge ſiiapoole," palus Madaras neiu Luiiſet, „teil on wäga halb olla!"

„Wäga hea, wäga hea!" wastas neiu ja kogus koomale, et mõlemal istujal tema kõrwal parem oleks.

„Arge kartke!" noomis Madaras.

„Mis hirmus! Ma ei karda teid ſugugi."

„Siis tulge kõrgemale!"

Neiu nihkus ka kõrgemale, enam Madara ligimale. Nad mõlemad tundſid, kuidas nende ihu ſoojus teineteiſega ſõbrunedes läbi riiete tungis; nad mõlemad tundſid, kuidas wahel wankri põru-

tused neid üsna teineteise wastu litsus; ja nõnda sõideti edasi.

Pealisriided läbimärjad jõudsid nad wallawanema poole, kus warrulised juba murruna koos olid. Maja wälimusest wõis näha, et Kröitsberg kuulus jõukamate peremeeste kilda.

Oma esiisade elumaja suitsutare asemele oli ta uue kiwimaja ülesse ehitanud, kus uuema wiisi järele oma eeskojad, saal, söögi- ja magamisekambrid aset wõtsid. Et aga eestlasele loomad, kellega ta niikaua sõbralikult koos on elanud, juba crjapõlwest saadik südame külge on kaswanud, mitte kaugel ei asuks, oli Kröitsberg loomalaudad põiki toa otsa ehitanud. Selle läbi kaotas maja puhtus palju, niisama ka ilu, kuid kes sellest küsis, kui aga kõik nii käe-jala juures oleks. Maja omas lautade läbi küll sawisõtkumise roobi kuju, aga ka sellest ei küsinud Kröitsberg.

Iselaadi, segikuju, kandis ka maja sisemus. Põrandad olid wärwitud, seinad paberitega löödud, akende ees rippusid omakujutud eesriided, saalis seisis sohwa pehmete toolidega ning klaweriga, söögitoas mahtus suur saarepuust nikerdatud puhweti-kapp, aga kõige selle peale waatamata paistsid igaltpoolt suitsutare elanikkude wiisid wälja: saalist klaweri takka leidis Madara silm warsti juure waskrõngastega ja wõrudega painutatud sõidulooga ning pika wedrutawa warrega piitsa.

Klaweri kõrwal asus klaasustega raamatukapp, riiulitel wedelesid paar määrdunud, köitmata raamatut ja lõhkirebitud ajalehe lisad, aga nende tagant paistsid hobuserautamise kast riistadega — kabjalõikamise noaga, tangidega ja wasaraga — toredalt wälja. Söögitoa uhke puhweti-kapi otsast waatas terwe kari kõiksugu tarberiistu: hööwlid, saed, peitlid ja walmistegemata rangipuud, uudishimulikult pika söögilaua peale, mille ümber wiinitoolid puupinkidega wõistlesid, ja terwele majale oli peremees imepisukesed aknad ilma õhuruutudeta lasknud teha, mille läbi õhk küll wäljakannatamataks, iseäranis talwetel, läks, aga Kröitsberg oli ütelnud: „Ega ma ometi maailma oma puudega kütma wõi hakata? Niisugused lapid on sakste asjad; ega meil ometi sakste kopsud pole, et nad külma „luhti" wälja wõiwad kannatada!"

Ja kui korra talwel lastehaiguse ajal tohter seal oli käinud ja nina kärtsutanud ning õhuruutu otsinud, aga seda mitte leidnud ja siis wihastanud, naernud wana Kröitsberg naisele: „Tänu Jumalale, et need põrguaugud mul tegemata jäid, muidu oleksid lapsed ära külmanud! Ole mul tohtrit wõi asja!" Kui aga kaks last ometi surid ja kui wana selle põhjust sinnatoodud tohtrilt päris ja kui tohter oli wastanud: „Kuule, Kröitsberg, sinu toad on „lufti" poolest wäga waewalised, sinu lapsed surid sellepärast, et toad umbsed on," siis

hingas Kröitsberg sügawalt, tõmbas kopsu paksu õhku täis, ajas käed laiali ja ütles tõsiselt: „Oi, tohtriherra, siin on seda parka õige küll ja küll!"

Niisugune oli Kröitsbergi maja, kuhu warrulised jõudsid.

Kröitsberg ise oli pisukene, madal, paks, rullaka kehaga ja palja pea ning paljaks aetud lõuaga mees, kelle näol alati lahke muige heljus. Wallawanemaks oli ta juba ammu tahtnud saada ja wiimaks sellele kõrgusele suure jootmise läbi tõusnud. Hea meelega armastas ta kuulda, et ta wallawanem on.

Et õues wihma pärast olla ei wõidud, oli warrumaja inimesi puu-püsti täis.

Heaks meeleks leidis allMadaras warruliste seast ka kirjutaja naisega ja emand Maasika, nõnda et ta esialgu enese mitte üsna wõõra ei tundnud olewat.

Tasane jutukõmin täitis terwe pidumaja. Siin ja seal istusid inimesed koos ja ajasid oma tutwuskonnaga juttu. Madaras lõi enese Mudila meeste-naiste kilda, kus ka mõned peremehed olid, ja kuulas, kuidas mehed tänawuse wiljasaagi üle arutasid.

Siin ja seal nägi ta, et emad ja neiud pead kokku pistsid ja teineteisega, nagu märgata wõis, uute isikute üle aru pidasid.

Madarat ei huwitanud need meeste jutud sugugi, aga warsti sai ta aru, et kõik see seltskond üks iseennast täis, uhke rahwas oli, kes oma jõukuse üle armastas hoobelda.

„Wa Kalda Hans ka kedagi!" rääkis keegi jäme passi hääl teinepool laua otsas. „Hilp ees ja talukas taga! Tema ka?! Mis tema on? Kelle tema arwab enese olewat? Lasknud enesele ka wedruwankri teha! Hobune aiste wahel nagu minu wasikas, naine nagu tuleraud, sõidab ka!" Ta lõi rusikaga wastu lauda: „Seda ma ei salli, kui waene uhke on! Moonakas!"

„Aga tal olid tänawu ilusad linad!" seletas teine peremees. „Saab oma 400!"

„Mis linad?" wastas pahandaja. „Linad nagu nälginud põrsa karwad! Aga tule waata, kus mul, — nagu Moosese habe: pikk, sile, waata kõrwalt: just kui siid!"

„Noh, sulle lähebgi tarwis," õiendas teine, „sul põlesid ju heinaküünid maha!"

„Eh," laskis taat edasi, „see täpe ei tähenda Liiwawanale midagi. Ma sain ju tulekassast oma jao kätte. Kas ma ei tea, kelle torgatud ta on? Aga las' torkab weel! Ma ostsin pärast kiuste naisele suure willase rätiku ja tütrele linnawillase kleidi, lasksin wedruwankrile uue põlle teha ja kirikukarikale ostsin ka uue kärmatse peale. Las' näha, mis Liiwawana wõib!"

„Mis sa Liiwawanale teed!“ naersid mehed.

„O, kurat, mitte midagi!“ hõiskas kõneleja.

„Kuule!“ käis korraga Madara kõrwa ääres kiunuw hääl, „kuule, kirjutaja Kaarel, lähme hobuseid waatama!“

Madaras pööris silmad sinnapoole ja nägi kutsuja ühe suure habemega mehe olewat, kes kirjutajat nimepidi hüüdis.

Kirjutaja ei pannud tähelegi.

„Kuule, Kaarel! Hei, lähme!“

Ta hakkas kirjutaja õlast kinni ja raputas. Madaras nägi: mees jai pahaseks, et kirjutaja Kiwi ei wastanud.

Mees raputas edasi.

„Ära lõhu!“ wastas kirjutaja kurjalt.

„Eh—eh—hee!“ naeris habemik, „saab ka wihaseks. Ise walla poiss! Kurat, nüüd lähewad aga saksikud uhkeks. Toida neid, maksa neile palka ja wiimaks hakka nende ees mütsi ka maha wõtma! Ei wennas, seda sa ei saa! Walla sant, walla poiss!“

„Mis sa nüüd larmad!“ taltsutas habemiku paks naisuke. „Näe, uus kooliherra kuuleb ka. Tere ka, kooliherra!“ Mammake pakkus Madarale kätt: „Olete ikka wist uus kooliherra?“

„Mis kooliherra?!“ wihastas habemik. „Sihukene samane koolmeister nagu wana, nagu meie wana Mõdu, meie wana koolmeister!“

„Ole ometi wait!“ taples naine ja pani mehele käe suu peale.

Mees tõukas aga käe kõrwale ja pahandas edasi:

„Kas teil raha ka kellegil on? — Mitte kellegil, aga Angerja Mihklil on! Tahate, pange wälja!“

Naine lükkas aga Mihkli edasi ja läks Madara juurde.

„Kas kooliherral ka igaw on siin wõõra rahwa seas?“ küsis mammakene.

„Ei saa aru!“

„Eks ta ole! Teie ju inimestega harjunud. Aga mis sa meie Anniga teed. Ma pidin ta tänawu ka kihelkonna kooli tooma, aga teine nii kartlik: hakkad kõwasti rääkima, kukub kohe walgeks! Näed ikka, et arg weri! Muidu aga hea laps küll: laulab nii ilusa häälega, ja loeb, ja kõik!“

„Noh, küll me oskame lastega läbi saada!“ julgustas Madaras mammakest.

„Jah, eks ta nüüd ole kah, aga eks last ole kodu ka tarwis. Tahtsin Anni ikka linnakooli panna, eks siis jään üsna ilma abita. Aga mis sa teed ära? Eks peab lapsi ikka kooli panema! Anni mul nii hea laps, aga eks pead ikka linna wiima: ta ei mõista ju neid peenemaid kombeid. Tahab ikka õmbluskooli minna! Eks ta õpi ikka,

noor inimene! Näeh, Nõmme Jüri tütar käis linnas koolis, mis tal nüüd wiga? Saanud aehugaardile mehele! Elawad nagu saksad — joowad kohwi ja kõik, magawad keskhommikuni. Just kui saksad!" korutas eit.

„Mis sa seda Nõmme Liinat ka räägid!?" parandas teine naine kõrwalt. „See **pidi** ju mehele minema. Hea ikka, et ühe kätte sai! Pole seal aehugaarti kedagi, wa kohtu kirjutaja, joob teine nagu siga!"

„Wõi neid tütreid ka linna kedagi wiia!" kahtles keegi naiste seast.

„Noh, meie Annist nüüd seda küll karta ei ole," tõendas esimene mamma. „Meie Anni pane kas kahe poisi wahele magama, ikka puhas kui lina seeme!"

„Ema, mis sa siin nüüd na waidled?" küsis korraga keegi naisterahwa hääl Madara selja taga. Juurdetuleja oli noor neitsikene, walkja peaga ja pisukese ümmarguse, naeratawa näoga.

„No jah," ütles ema Madarale, „eks see meie Anni olegi."

„Noh, Anni," õpetas ema tütart, „eks tereta ka, see on meie noor kooliherra!"

Madaras tõusis püsti ja oma nime nimetades ütles ta selle peale, kui neiukene „Tere"! oli ütelnud: „Rõõmustab mind wäga!"

Neiukene punastas ja ei wastanud selle peale midagi.

Emale oli aga tütre kohmetus wastu meelt ja nagu juttu enese kätte wõttes, seletas ta selle asemel:

„No jah, eks ta meie Annile ka head meelt tee, eks meie Annil ole niisama hea meel kui teilgi. Eks ta ole noorte inimeste asi: ikka hea meel, kui teineteisega kokku saawad!" Ja tütre poole pöördes ütles ta: „Ei tea, mis sa siin seisad, ole ikka julge ka! Jää sa nüüd siia, ma lähen waatan, kuhu wana Mihkel jäi? Näeh, hakkawad juba ristimist säädma!"

Neiu jäi ka Madara juurde seisma. Et neil aga teineteisega juttu ei olnud, siis hakkasid mõlemad ristimise ettewalmistamist waatama.

Suur laud säeti keset suurt tuba, mis Kröitsbergil saali asemel oli, walge lina laotati üle ja ristimisetaldrik, teine küünal teine pool, pandi lauale. Et widewik juba maad wõttis, siis asendati mitmesugused walgustajad tubadesse: kuhu küünal, kuhu laelamp, kuhu suitsew „tattnina", nagu Mudila pool ilma klaasita lampi kutsuti.

Nüüd paistis ka silma, missuguseks maja wärwitud põrandad olid muutunud: hiilgawaks koguks, mille peal sadanded saapajäljed nähti. See oli kõik wihmase ilma töö. Näis, nagu oleks keegi nõid wärwi-põranda sawi-omaga ära wahetanud.

Tuba kogus inimesi puupüsti täis ja ristimine algas.

Kära kestis aga kaugemates tubades edasi. Selgesti kõlas wana habemiku Angerja Mihkli hääl:

„Hei, köster! Küll juba! Pane nime ära! Kiilikas kõrbeb!“

Köster ruttas tööga. Waewalt oli ta aga lapse nimi ütelnud, kui Angerja Mihkel suure habeme üle teiste peade tuppa pistis ja hõiskas: „Kaarel elagu!“

Sündis keelamine, sosin, naer — aga köster palus lapsele wáimu ja wanematele head terwist ja jõudu last kaswatada. Oli aga lõppelaul lauldud, kui seesamane Mihkel tagant toast hõiskas: „Punn pealt ära! Laske warrud sisse!“ mille peale üleüldine hea meel awaldus. Näis, nagu oleks kusagilt tõesti punn pealt tõmmatud.

Endine enam ehk wähem tagasihoidlik waikus kadus korraga. Igaltpoolt langeti wiinapudelitega, õllekappade ja -kannudega piduliste peale. Esiti käis terwisejook, mille tarwis wallawanem weini oli toonud, mis küll suhu tomingamarja maitse jättis, aga ometi wein oli, siis algas alles õllejoomine peale. Kapp tühjendati kapa, kruus kruusi järele, warrupoisid käisid hiilgawate nägudega, lüpsikud käes, ja täitsid tühjenenud kappade ja kruuside kõhud uuesti wahutawa märjaga, ja warsti oli märgata, kuidas piduliste tuju tõusis.

Nooredmehed, kes enne häbelikult neidudest eemale hoidsid, seltsisid nendega hoopis enam, ja neiud, enne nii kartlik-tõsised, lagistasid nüüd naerda, julgesid juba poiste otsa waadata ja täitsid heleda naeruga terwe pidumaja. Wanemad mehed olid aga laudade äärde asunud ja kaarta lööma hakkanud.

Siit ja sealt kuuldi nooremate seast hüüdu pilli järele.

„Pillimehed wõtawad alles kuraasi!" wastasid warrupoisid. Warsti oli noorematele soowitud silmapilk kätte tulnud, sest kusagilt kaugemast majakambrist kuuldi kiunuwa wiiuli ja lõõtsapilli magedat ürgamist.

„Rehetuppa, rehetuppa!" naersid warrupoisid ja terwe nooremate kari langes tubadest läbi rehetoa poole. Ka Madaras ja Mudila emandad telliti tantsust osa wõtma. Rehetuba seisis köögi otsas. Suure reheahju äärde nurka olid kuused ringi pandud, mille sees muusika asus. Mööda seina-ääri asusid pikad pingid, kuhu tantsijad ja pealtwaatajad istusid.

Algas tants. Mitte liht tants ei olnud see, waid tantsude tants.

Rehetuba kiiluti paari minuti pärast täis keerutawaid paara, kes wiristasid, ringitasid, hüppasid, kus juures nooredmehed arutihti takti kõwemat hoopi jalaga wastu maad lüües kinnitasid,

wahel aga ka mõlemat jalga wastu põrandat patsutasid, mis terwele keerutusele metsiku ilme andis, mida warrupoiste kurgu põhjast kirgamine „iiuh"! weel enam läbi liha ja luu lõikawamaks tegi.

Madaras, kellel esiti isu sekka oli laska, waatas aralt weerlewat inimestekogu. Tema kolm kaaslast olid sellega aga nagu enam harjunud, siisgi paistis ka nende nägudelt wastik tunne.

Seal ilmus Madara seltskonna ette trobikond külapoissa. „Kas sakslased ka tantsida ei soowi?" küsiti neilt.

Keegi julgematest hakkas neiu Kaasikese õlast kinni ja palus: „Olge nii lahked! Ärge pange pahaks: meie oleme rumalad talupojad!"

Mudila naisterahwad naeratasid kahseldes.

Ei awitanud ühtigi — naised wiidi tantsima ja wiristati tulist keerdu üle rehetoa, kus juba tolm pilwena heljus.

Madaral oli see pisut wöörastaw. Ta oli Tartus ülesse kaswanud, kui noormees, mitmest tantsuõhtust siin ja seal osa wõtnud, aga niisugust keerlemist ei olnud ta weel näinud, ka mitte omalpool maal, kuhu teda wanemad wahel olid wiinud. Ta kahtles selle üle, kas ta siin seda tõesti esimest korda näeb?

Ikka nagu ei julgenud ta sekka minna.

Ta nägi, kuidas neidude paled lõkendama olid

löönud; kuidas juukſed, mis enne nii hoolega pea ligi olid ſoetud, nüüd lipendama lõid, mis nende pead arewel ſeiswateks wõililLe nuppude ſarnasteks kogudeks muutis.

Iga loo wahel käiſid õllekapad read läbi ja ikka enam ja enam tuli nende ſiſu mõju tantſijate peale awalikuks: uuel tantſu korral katſuſid nooredmehed oma oſawuſt tantſukunstis kõige paremini näidata. Seal jäid mõningad ringi peal ühele kohale ſeisma, kus juures noormees neidu ſada korda enese ümber keerutas ja tantſitatawat küll muſutada, küll pitſitada katſus, mida ſee aga wastiku hea meelega takistada püüdis; ſeal tampis mõni wahwam mees juba terwel ringil mõlemat jalga wastu maad; ſeal pillas teine toredasti oma paremat ja neiu pahemat kätt parte alla, nagu püüakſid nad ſealt midagi kätteſaamatut tabada; ſeal laskis mõni enam-joobnud poiſs neiu keſet ringi lahti, tegi tema ees mitmeſuguſeid keha harjutuſi, kus juures neiu ikka taktis ühel kohal kepsles, wõttis neiu jälle kinni, kes ſeiſu ajal keerutawate paaride käeſt mitu korda mürakaid ſelga ja külge oli ſaanud, ja wiristas edaſi.

Mida enam pillid ürgaſid, mida rohkem õllekapad ringi käiſid, ſeda ſüdikamaks läkſid tantſijad. Enne wõeti weel neiu pehmelt pingi pealt üleſſe, nüüd langeti aga lennuſt peale, ja lõpu korral wajutati rüſinaga jälle pingile tagaſi.

Mudila naisterahwad olid tantsust wabastatud ja seisid jälle Madara kõrwal punetades ja lõõtsutades.

„Kas siin pidudel ikka nii ollakse?" küsis Madaras pagariemanda käest.

„Ikka!"

„Kas noorherra sugugi meie lõbust osa ei wõta?" küsis korraga keegi noormees Madara käest, kus juures ta küsitawa ette, müts kuklas, seisma jäi ja wäljakutsuwa, joobnud pilguga teise otsa wahtis.

„Meie palume wäga!" tellis noormees, kelle selja taha hulk teisi kogus.

„Siin on tantsijaid küllalt!" wabandas Madaras.

„Noh, ikka natukene!" sundisid poisid.

Madaras kahtles pisut ja siis, et mitte teistele wastu panna, läks ta kirjutaja kaasa ette, kummardas pisut ja palus emanda tantsima.

Madara tegu sünnitas warrupoistele hirmus head meelt.

„Oo!" naersid nad, „wõi nii, wõi naa!"

Mudila saksikute ees suure hea meelega kükitades kutsuti neid nüüd tantsima.

„See on häbematus!" käis Madaral wihajoon läbi südame, sest igalpool, kuhu ta aga waatas, kükitasid hirwitawad poisid niisamasuguste neidude ees. Pärast läks nali weel nii suureks: poi-

sid istusid tüdrukute ette päris maha ja hirwitasid seal juures saadanalikult.

Mudila omad said wäga hästi aru, mis see pidi tähendama ja kui lömitajad jälle nende ette tulid, ei läinud keegi tantsima.

„Oo!“ naeris endine joobnud poiss, „wõi saksad tantsu enam ei soowigi! Kurat, ega meie kellegi kontsikud ei ole, et iga seeliku ees käpakili langeme. Meie oleme Mudila mehed! Waata saadanaid!“

Ta läks pahaselt teiste omasuguste sekka ja õlut juues räägiti midagi kõrwa sisse.

Warsti lõpetati ka tants ja ringmäng:

„Ma olen klaaswaaberkant“,

hakkas peale, see tuttaw talupoege pilkelaul wabriklastest, kus juures mõned ulakamad üle teiste kisendasid:

„Teie olete klaasi waaberkandid“

ilma selle peale waatamata, kas see laulumõõdule wastub ehk mitte.

„Siin ei ole meil midagi enam teha!“ ütles pagariemand.

Kui nad minema hakkasid, wisati neile weel sõna „Kontsikud“! tagant järele.

Toaukse! tuli wana Angerja Mihkel õllekapaga neile wastu, juba üsna pehme.

„Oo! Koolihärra!“ hõiskas ta ja hakkas Madara kaela ümbert parema käega kinni. „Kallid

pidud, ilusad pidud, eih, eih! Wallawanema poeg Kaarel elagu!"

„Tasa, tasa!" taltsutas Madaras teist.

„Ah, sa arwad, et ma joobnud olen?" lällas Mihkel ja sülitas nii, et see habemest maha ei langenud. „Säh, kurat, joo!" kus juures ta suurt õllekappa lõksutades Madara nina alla toppis.

Madaras tõrkus.

„Ah, sa oled Tori-usku!" pahandas ta, aga hoopis tasasemalt, kus juures kurb toon tema hääles maad wõttis. „Kuule, koolihherra, kas teie ka teate? Toris olla üks niisugune selts rahwast, kes sugugi enam õlut ega wiina ei joo?! Kas see on weel õige ristiinimese usk?" küsis ta üsna kurwalt. „Kas see on weel õige Eesti-usu kinni pidamine?"

„Mis seal usuga asja?" küsis Madaras.

Peremees waatas haledalt nagu küsides nooremehe otsa, kus juures teda midagi tähtsat nähti mõtlewat, siis laskis ta käe Madara kaela ümbert lahti ja nutuse häälega teise otsa altkulmu wahtides ütles ta:

„Oh, Madaras, Madaras, wõi mis sa oled, koolihherra wõi koolmeister! Eesti-usu salgajad ja solkijad olete teie puhas!"

„Kuidas nii?" küsis Madaras järsku.

Mees pidi nutma hakkama, nii hale oli ta hääl.

„Kuhu jääwad siis meie ilusad pulmad ja warrud ja muud pühad?!" kaebas ta, lõi käega nagu ei maksaks niisuguse inimesega enam rääkida nagu Madaras, ja pead wäärutades läks ta tuigerdades oma õllekapaga rehe-alla.

Oma naisterahwad leidis Madaras saalis istumast, kus ka tema aset wõttis. Selgesti oli tunda, et neist üksgi siin enese kodus ei tundnud olewat.

„Noh, kuidas teie tunnete enesel siin ka olewat?" küsis pagariemand Madara käest.

Madaras tegi wõõrastawa näo ja küsis umbuskmatalt:

„Kas siin ikka nii ollakse?"

„Oh, see ei ole midagi!" naeris neiu Kaasike. „Siin on ikka hea elada, aga mujal on wahel päris wõimata!"

„Mis meie siin weel waritseme?" küsis Madaras. „Parem lähme ära!"

„Kuhu teie lähete?" naeris emand Maasik.

„Koju?"

„Ja mis seal?" küsis emand. „On parem?" Madaras jäi mõtlema.

„Ega meie ei saa ka minna," seletas Kaasike. „Kes meid laseb? Praegu sajab wihma pealegi! Ehk läheb üle!? Enne sööki ei lasta meid kusagile! Söögi-aeg ongi warsti käes."

Nende sõnadega näitas ta laudade peale, kuhu warru talitajad sööka ritta säädsid.

Madaras wajus mõttesse.

Walus tunne salwas tema südant noolena. Ta isegi ei saanud aru, mille kohta see käis, aga see piinas teda. Näis nagu seisaks ta kusgil mere ääres, mille ranna wastu wahutawad lained lõhkewad, purunewad, wahuks kargawad, waewlewad nagu tahaksid nad midagi teha, aga ometi ei ole see muud, kui asjata mässamine!

Neist mõtetest äratas teda üleüldine söömakutse.

Madaras asus oma kaaslastega ka ühe laua äärde.

Üksgi ei hakkanud aga sööma, waid kõik ootasid nagu midagi.

„Söögipalwe?" kuuldi sosinal küsiwat.

„Kus köster on?" küsiti läbisegamini.

„Eks noor kooliherra loe!" rääkis paks mamma, kes enne oma tütart Annit kiitis.

Sõnalausumata tõusis Madaras ülesse ja, ehk küll pisut wastu meelt, luges ta söögipalwe ära, istus maha ja hakkas sööma, mida ka kõik teised tegid.

Waewalt olid nad aga esimesed suutäied alla saanud, kui wana Kröitsberg tuppa ilmus, wihane, üliwihane.

„S—se—ad, ss—e—ad," kisendas ta kõripõhjast kriuksuwa häälega, kus juures kangesti kokutas ja luksus. „sead, sead toast wälja, m—mi—nu t—toast wwälja, sead wälja!"

„Mis wiga wallawanem?" küsis kirjutaja Kiwi laua äärest ülesse tõustes.

„S—sead, ssead, kus söögi p—palwe? W—wõi p—palu—u—da k—ka ei oska?"

„Olge rahul, kooliherra Madaras luges palwe ära!" waigistas kirjutaja joobnud wallawanemat.

See äritas aga lõpulikult wihase wallawanema. Ta nägu läks punaseks ja sõnu otsides wandus ta edasi:

„M—mi—ss l—loe—etud?! L—la—uldud, lau—uldud p—peab ssa—ama. Sse—ad, s—se—ad!"

Ta oli nii wihane, et ta isegi ei teadnud, mis teha.

Kes teab, mis ta oleks teinud, kui mitte naine peale ei oleks juhtunud tulema.

Wallawanema taplemise järele olid warrulised kõik surmawaikusesse langenud. Naine kuulis wanamehe kääksumise ja teadis juba, mis see tähendas: niisugusel korral wana Kröitsberg nalja ei mõistnud. Parajasti wõttis Kröitsberg laua peale hüppamiseks hoogu, kui naine sinna ilmus: higi otsal, keha wõdises ja iseenesest ära kargas ta mehele kuklasse kinni, ladus talle mõned wõmakad

ſelga ja nagu jahukotti puistates tõttas ſiis mehega tagumistesſe kambritesſe.

Kõikide peale mõjus ſündmus rõhuwalt. Teistest tubadest olid ka inimeſed ustele ilmunud ja ſuuril ſilmil imetleſid ſeda.

Alles ſiis, kui wallawanem juba oli kadunud ja inimeſed eſimeſest kohkumiſest natukene toibunud, juleti ſuud awada.

„On aga küll naine!“ naerſid mehed.

„Ega ſiis Kröitsberg muidu ka wallawanem ole!“ pilkaſid teiſed.

„Noh, eks ſiis laulame peale?“ arwaſid warrupoiſid õrretades.

„Laulame!“ naerdi wastu.

Tõſiſelt tõuſis ſeeſamane poiſs ülesſe, kes enne ſakſu tantſima oli tellinud, ja ütles ſõnad ette, mida poiſid kordaſid:

„Oh armas Iſa taewa ſees,
„Sa anna, et ſiin laua ees
„See ſuurem oſa mulle ſaaks
„Ja libedamalt alla lä'eks!“

Mõned naiſed, kes wagaduſe päraſt ligi kõõrutaſid, ſaid asjaſt alles ſiis aru, kui laulu wiimane rida käes oli.

Üleüldine kära ja rääkimiſekõmin wõttis jälle maad, ja pea tundus kõik endine, nagu ei oleks midagi juhtunud

5.

Madaras tundis eneſe aga nagu ühes iſeära- liſes ilmas, ja kõik ſee näis temale jäme, pöörane, toores olewat.

Iſeäranis pahandas teda külapoiste ülesastu- mine neidude wastu tantſu ajal. Ta wõrdles enne- nähtud linna ſeltskonda ſellega, mis ta ſiin nägi, ja wiimane tundus tema meeleſt metſikuna. Näis, nagu ei oskaks külapoiſid mingiſuguſt lugupidamiſt neidude wastu, ja need külatüdrukud paiſtſid tema meeleſt haledatena: nagu ſuured mängukannid olid nad poiste käes, kes neid lükkaſid, tõukaſid, jälle is- tuma ſuruſid, pingi pealt ülesſe kiskuſid, et mööda tuba taga wedada ja ſiis jälle istuma panna.

Kõik ſee ajas Madara ſüdame pööritama.

Ta mõtted läkſid tema ſeiſukorra ja ameti peale, ja üks hääl ütles talle: „Siin on ſul kole palju tööd teha!"

Seal käis ta mõteteſt walguſe joon läbi: „Ma tahan näidata, kuidas piduſid tuleb õieti pidada, kuidas naisterahwastega tuleb ümberkäia! See on ju kannatamata! Seltſi, — ſeltſi läheb ſiia nurka hädasti tarwis," mõtles ta iſeeneſes, „ſeal ſaab mõnegi ſõna rääkida, mis ajakohane on, mis uut elu toob!"

Ta waimuſilmade ette kerkis ſelts, kus temo kõneſid peab, kus ta piduſid teeb, kus inimeſed teda kuulawad, temaſt lugu pidama, teda austama hak-

kawad ja teda ikka ja ikka otsiwad, tema käest nõu küsiwad ja kui ta wanaks saab, siis tema pildigi seina peale panewad ja temast ikka räägiwad.

Selle ilutsemise juurde kerkis talle mõte: „Ma wõin ju ka wana Arnika asemele köstriks saada!“

Nõnda arwamist arwamise ja mõtet mõtte otsa lükkides tuli talle midagi iseäralikku meelde: ta waatas neiu Kaasikese otsa, nagu otsiks ta tema käest selle iseäraliku mõtte peale wastust.

Neiu Kaasike aga istus rahulikult teiselpool laua ääres ja ajas wahetewahel Maasika emanda ja kirjutaja kaasaga juttu ja nagu ei märkanudgi, missuguse mõttega Madaras ta otsa wargsi waatas.

Madaras lõi silmad jälle oma taldriku peale, sest Maasiku emand oli Madara waadet ometi märkanud. Madaras tundis häbi: ta paled läksid iseenesest punaseks ja lõid õõgama.

Aga siisgi tahtis ta neiu Kaasikest weel waadata. Ta lõi silmad jällegi ülesse, aga just selsamal pilgul waatas ka Maasika emand Madara otsa, nii et Madaras jälle silmad maha taldriku peale pidi laskma, et toiduga tegemist teha.

Toidud olid mitmekesised ja rohked. Laual seisis harilik eestipidude toit: heeringad, sült suurte waagnatega, wõi, wasika-liha küpsis, saia leiwad, kaks kolm tükki üksteise otsa pandult, ja suured rukki-leiwa pätsid, mille peale mehed kõige rohkem oma tähelepanu pöörasid ja sealt lõigates just nimelt

ütelda armastasid: „Ei rukki leiwast lähe midagi üle!“ See kõlas aga Madara kõrwades hooplemisena.

Niisuguseid isesugu hooplemisi kuulis Madaras mitmelt poolt. Mitte kaugel temast istus tõsise näoga noormees oma neiu kõrwal, kes halemagusalt oma peiu otsa ülitihti waatas. See oli aga ikka tõsine, ja kui ta kauase otsimise järele wiinapudelit kätte ei saanud ja neiu kõrwalt awitas: „Pole seda wiina n'a tarwis kedagi!“ wastas noormees: „Ega's ma siga pole, et ilma wiinata sööma hakkan!“

„Wallawanemal ei ole aga tilkagi lori-wiina!“ teadis keegi kõrwalt juurde lisada. „Temal on kõik weinid, tema teeb ikka toredasti: ta lasknud terwe waadi weini tuua!“

„Ei tea, kui kallis niisugune wiin peaks ka olema?“ küsis keegi uudishimulik eit.

„Eks oma 35 wõi 40 toop ikka maksa!“ arwas keegi mees.

„No waat,“ seletas teine sekka, „sinna see walla raha läheb!“

„Hapu laga!“ arwas kolmas. „Oleks toonud parem päris wana „lärmi-jaaku“, oleks asi hea olnud, nüüd aja seda õlut sisse, nii et kõht juba lokkuma hakkab, aga ühtigi! Mitte kilgi poega ka pähä ei saa!“

„Eks see ole toredam!“ arwas keegi küla onu.

„Ei hakand nutma!“ kuulis korraga Madaras teinepoolt laua otsast juttu.

„Ei — mitte koguni!“ seletas wana Angerja Mihkel.

„Küll on aga kõwa süda sees, sellel wana koolmeister Jürissonil,“ pahandas mees edasi. „Ma küsisin ta käest: „Kas sul ka raha on?“ ja näitasin talle pihu peal sada rubla! Mees waatab, waatab — aga nutma ei hakkanud! On mehel kõwa süda sees!“

Mehed naersid joobnult.

Oma kõrwal kuulis Madaras, kui kaks naist tasa teineteisega walla neidusid läbi wõtsid: ühele öeldi 200, teisele 500, kolmandale 1000 ja nõnda edasi rubla ligi antawat.

Madaras nägi, et seal laudade ääres koguni ise ilm end awas, nii wähe maitselik, aga ometi armas, nii üliarmas nendele laua ääres wiibijatel.

Laudade ümber olejad elasid aga kõik täies hoos igaüks oma kohas.

Nooremad olid enamasti kõik ühe laua ümber kogunud, kus nad kirjus reas, ikka peiu neiuga paaritult istusid. Endine neidude häbelikkus oli möödunud: juba tantsuajal olid nad märksa julgemaks läinud, ja nüüd ei tundnud keegi enam piinlikku wõõrastamist, ja paljudgi ei pannud pahaks, kui peiud käed ümber nende pihtade panid ja pidasid paremaks nõnda laua ääres süüa. Sel-

gesti nägi Madaras, et ſiin majas endine aeg oma jämeda jätistega uuema ajaga wõitles.

Iſeäralik ſegi paistis ſöökideſt ja ſöömiſeſt ſilma.

Päraſt külmade toitude wõtmiſt toodi riiſiſuppi lauale, ſelle järele anti teed mitmeſuguste nõude: klaaſide, tasſide ja kruuſidega, mille kõrwale külmi pannkooka ühe maguſa toiduga, mis juſt mitte kisſel ja ka juſt mitte moos ei olnud, ette kanti.

Paljud ei teadnud, kuidas ſeda maguſat wedelikku tarwitada! Ühed panid teda tee ſisſe, teiſed määriſid kookide peale, kolmandad wääniſid külmad koogid nagu ſigarid rulli, kaſtſid otſapidi maguſa kaste ſisſe ja rüüpaſid teed peale.

„Küll toidab aga toredasti!“ ſoſistas üks Madara ligidal olew perenaine teiſele. „Elab juſt kui ſaks! Kõik nii tore, mis ime! Weinid ja asjad, noad ja kahwlid ja asjad, riiſiſupid ja koogid, ja teed, ja asjad, ja kõikſugu asjad!“

„Juſt kui ſakſad!“ arwas eſimene. „Ei meie ſedawiiſi mõista olla!“

„Mis teda rääkida!“ wastas teine. „Eks temal ſeda wa rahapuru ole!“

Madaras oleks weel nende maguſt juttu edaſi kuulanud, kui korraga warrutubades hirmus müra ja kära ſündis: wanad hurjutaſid: „Tohoo, põrguline!“ lapſed aga piſtſid nagu wiliſpillid karjuma.

Warsti ilmus tuppa ka müra põhjuse sünnitaja. See oli keegi tahmaga äramääritud näoga inimene, laia kaabu ja walkja riietega, nagu pildi peal tihti Ameerika istandikkude omanikka näha on. Ta walged silmad hiilgasid tahmase süsimusta näo seest nagu kaks walget keerlewat ise-ilma elukat, kes igal pilgul oma koobastest wälja ähwardasid hüpata.

„Sirkus, sirkus!" hüüdis ta läbilõikawalt.

Lapsed waatasid hirmust meest ja pistsid karjuma, kus juures emade kussutamine üleüldist kära weel suuremaks tegi.

Mees kandis käes suurt paberipoognat, mida ta igaühele lugeda pakkus. Lehelt wõis järgmist lugeda:

„Suur Sirkuse Edendus.

I. Sõit Araabia täku selgas, ime osaw ratsasõit, — kunstnik Kõrgemäe Peedu herra poolt.

II. Ahwrika moorid: Unkas ja Bambu ja nende imewäärilised tembud.

III. Wanakurat ja Ants, ehk imelikkude loomade näitus.

Hakatus kohe peale söögi rehetoa suures ruumikas saalis."

Selle kuulutusega käis ta ka kõik teised toad läbi.

Niipea, kui mooramees läbi oli käinud, kadusid nooremad.

„Sööme meie ikka kõhud täis," õpetasid wanemad mehed, „kuula nüüd, wa' poiste lollus! hirmutawad muidu wäikseid lapsi!"

Siisai katsus aga igaüks peatselt lõppu teha, et „sirkust" waatama minna.

Ka Madaras läks oma kaaslastega rehetuppa, kus enne tantsiti.

Nüüd pakkus aga rehetoa ehitus koguni teist: waheukse poole oli suurem tühi ruum jäetud; pool tuba aga, kuni suure reheahjuni, oli pinka täis, mille esimestes ridades nooremad juba aset wõtsid. Madaras oma kaaslastega sai suure reheahju äärde aseme.

Kõlistati esimest korda suure aijakellaga, mis parre külge kinni oli seotud ja mille tila küljest pikk nöör alla rippus.

„Saab ometi imet näha!" arwasid wanad naised.

Noortele näis aga ootamine üsna kõrwalise asjana: neil oli isekeskis küll ja küll tegemist, millega aega mööda saata.

Kõlistati teist ja natukese aja pärast kolmat korda.

Pea pärast kolmandat kõlistamist läks rehe waheuks lahti ja wärwitud näoga, lippides ja lappides, tuttides ja habemetes kloun, peaaegu niisamasugusteis riideis kui päris tsirkuste klounid, astus sisse, naeris, kilkas, sülitas, uperpalli las-

kis, tiritammi ajas ja maas nii aeles ja weerles, et pealtwaatajad naerust surid.

Wiimaks küsis ta enesele hobuse. Toodi ka kepi tükk kätte, millega ta ratsa mööda rehealust ümber laskis, teda peksis, kus juures ta ise tagast ülesse lõi, jälle hüppas, paigal pidas, jälle peksis ja tagast ülesse lõi nagu mõni wallatu poisi-jõmpsikas.

Kui sellega küllalt keeru oli lasknud ja kui inimestel naeruhoog wähenes, küsis ta enesele päris araabiatõugu hobuse.

Seal läks waheuks lahti ja wana walge ruunu äraehitatud pea ilmus ukse wahelt nähtawale.

Kloun ehk Kõrgemäe Peedu wõttis mütsi maha, teretas hobust aupaklikult, läks ta juurde, wõttis jalga, andis hobusele musu otsekohe mokkadele ja tõi siis looma tuppa. Pealtwaatajate hea meel oli ülisuur, mõned üsna nutsid suurest naerust. Üle terwe rehetoa kuuldi ainult: „Eh, eh, ih, ih, õh, õh!"

Wana ruun nähti sellest naerust ka wähe äritatud olewat. Ta tõstis tutis pea ülesse, raputas teda ja waatas nagu küsides inimeste otsa, nagu tahaks ta nende mõistuse seisukorrast kindlama otsuse saada.

Looma kahtlane pearaputamine lisas naerule uut hoogu.

Peedu oli wana looma keset lagedat ruumi paigale säädnud ja muntserdas nüüd selle kallal

küll tema kõrwu liigutades, küll ſaba tõstes ja waadates, küll hambaid ſihtides ja looma patſutades.

Oli ſee kõik läbi tehtud ja waatajate poolt ka läbi naerdud, ſiis hakkas Peedu hobuſe ſelga tikkuma.

Küll ronis mees, küll upitas ennaſt teiſe käega tagaſt järele, aga kõik ei awitanud midagi. Wiimaks palus ta kedagi ennaſt hobuſe ſelga awitada. See upitas aga liiga palju: Peedu libiſes üle wana walge ſelja allapoole. Aga ſiin pidid kõik korraga Peedu oſawuſt nägema. Peaaegu oli juba Peedu üsna maha kukkumas, kui ta kähku enese õhus ümber wiskas ja püsti jalgadel ſeiſis, mida iſegi wana ruun imeks pani ja ſeda ſõbralikult oma hea ohutamiſega kiitis. Nüüd hakkas Peedu oma oſawuſt näitama. Ta hüppas üle ruuna, lõi kukerpalli küll ettepoole, küll tahapoole ja igakord ikka nii õnnelikult, et mees ikka nagu hark jalule ſeisma jäi. Wiimaks hakkas ta ſõitma. Wana ruun oli pehme pahma peal juba ringi õppinud jooksma ja nüüd laskis ta mööda rehealuſt paraſt ſörki et kas küll ſaab. Peedu tegi aga ſelle ſõidu peal oma turnimiſe tükka. Ta haaras rehe partesſe kinni, rippus ſeal, laskis ſiis alla, jookſis wanale loomale järele, pidas tema tpruutades ſabapidi kinni, ronis uuesti ſelga — ja mäsſas wana põlluorjaga kaua aega.

Olid kõik naljad nähtud ja kõik naerud naerdud, rõstis Peedu hobuse saba üle õla oma selga ja ajas wana walge waheuksest wälja rehe-alla.

Pealtwaatajate tuju tõusis pöörasuseni: wesi silmis naersid nad ja hoidsid kahe käega kõhtu kinni, kusjuures mõni sisemise walu pärast juba kiljatas.

Madaras oli aga nagu pilwist alla langenud: ta ei teadnud, kas nutta wõi naerda; nii imelik, nii isesugune arusaamata näis kõik see olewat.

Ta ei saanud aru, miks warrupoisid just tsirkuse wälja olid arwanud.

Aga seal helises jälle kell ja kaks meest mustade nägudega astusid sisse.

Lapsed ja neiud kiljatasid, mõnede wanemate suust kuuldus aga pahandus.

Seal tuli keegi kolmas nende kahe juurde ja seletas, et need Aafrika neegrite kaks peameest, Unkas ja Bambu, olla, keda tema neile näidata.

Unkas ja Bambu olid ka tõesti päris neegrid oma tempude poolest. Nad sõid tubakat, hammustasid pudeli kaelu ära ja närisid klaasi, kus juures nad urisesid ja ümisesid nagu wihased karud.

Et aga lapsed wäga nutma hakkasid, sellepärast läksid Aafrika mehed naiste taplemise pärast warsti minema.

Lõpuks tuli wanapagan ja Hans oma loomade näitusega.

Wanapagan, üsna kenasti riidesse pandud, suure sabaga, must, kikkis habemega ja pisukeste sarwedega isand, lõi Hansuga, liht talupoisiga, käsa, kumb neist teisele niisuguse looma toob, keda keegi weel enne ei olnud näinud.

Enne läks wanapagan otsima. Natukese aja pärast tuli wanapagan tagasi ja wedas karu, iseenesest mõista, ümberpöördud kasukaga mehe, sisse ja küsis Hansu käest:

„Oled sa seda enne näinud?"

Hans naeris ja wastas: „See on ju karu!"

Wanapagan sülitas ja käskis Hanssu oma looma otsima minna.

Hans läks.

Natukese aja pärast tuli Hans ühe niisuguse loomaga, keda keegi esialgu ära ei tunnud. Näha wõis, et selle loomale õige kitsad riided selga olid aetud. Eest oli ta kõrgem, tagast madalam, pead temal ei olnud, aga lagedal otsaesisel olid kaks, nagu näha, sõega tehtud silma, taga oli loomal suur saba.

Wanapagan waatas ja tunnistas, aga arwas wiimaks, et ta niisugust elukat enne wist näinud ei olnud.

„Kust sa said ta?" küsis wanapagan.

„Metsast!"

„Mis ta seal tegi?"

„Sõi mustikaid!" wastas Hans.

Selle peale wihastas wanapagan ja kadus rehe alla.

Nüüd hakkas Hans naerma ja käskis looma püsti tõusta. Ja ſeal nägid kõik, et ſee teine talupoiſs oli, kes omale kitſad riided ſelga oli ajanud, pikad, linadeſt juukſed pähä pannud ja eſiti tagurpidi, käpakil ſisſe tulnud, kus juures juukſed ſabaks muutuſid.

Warruliste üleüldine naer oli Hanſu kawaluſe palk, kes omalajal ſedawiiſi oma naiſt wanapaganale olla eſitelenud.

Sellega oli juur „ſirkuſe edendus", Mudila keeles, lõppenud.

Madaras hingas kergemini. Kui ta elutubadesſe ſammus, palus ta perenaiſt, et ſee hobuſe ette laſeks panna, ſeſt aeg olla koju minna.

Nii hästi perenaine, kui ka warruliſed ei tahtnud neid minna laska, aga kui ka teiſed Mudila elanikud ſedaſama kinnitaſid, ſiis lubati ſoow täita, kuid ſelle tingimiſega, et köster warru lõpuni wallawanema majja pidi jääma. Köster oli nõus.

„Kahju, et minema hakkate!" kahjatſeſid warruliſed, „nüüd alles hakkab päris noortenali peale!"

„Saab juba ſelleſt ka!" naeris Madaras.

„Laſe jooksta!" hirwitaſid warrupoiſid, „jääb meie jaoks rohkem!"

See hirwitamine oli aga niiſugune, mille ſiſuſt Madaras aru ei ſaanud.

## 6.

Hobune ſeiſis juba walmis, ja Madaras kirjutaja Kiwiga hakkaſid oma naisterahwastega minema. Et wallawanem alles puhkas, ſellepäraſt jätſid nad tema jaoks perenaiſe kätte „palju terwiſid“ maha.

„Ärge pahaks pange!“ wabandas perenaine jumalaga jätmiſel. „Minu mees on muidu hea inimene, aga kui tal kilk peas on, ſiis ei ole otſa ega aru.“ Selle peale wastaſid Mudila ſakſad: „Pole wiga midagi! Eks ta juhtu ikka, kui pea purjus!“

Mindi õue. Ilm oli piſut ſelgemaks läinud, ſeſt wanakuu, mis juba ülesſe oli tõusnud, ſaatis oma nõrka walguſt läbi pilwedekatte natukeſehaawal musta maa peale. Wihma tibas edaſi ehk küll tükati, aga jämedamat kui enne. Kuu waewaliſel walguſel näitaſid wihma walingu jooned nagu ripukſid pikad nõia-juukſed pilwedeſt ſorakil alla ja nagu weaks nendega keegi pori weel enam laiemale.

Sõitjatel oli raske tunne niiſuguſe ilmaga teele minna.

Kirjutaja piſukene hobuſekene ja kitſas wanker ei tõſtnud tuju.

„Kuulge, neiu Kaasikene," arwas kirjutaja, „tulge teie meie peale, teie olete kergem, ja laseme Madara pagariemandaga sõita!"

„Ongi parem!" arwas kirjutajaemand, „noori inimesi ei maksa just nii liiga kokku laska!"

Kaasike oli nähtawasti wäga rahul ja Madaras wõttis emand Maasika oma wankrile.

Madarale näis see küll natukene wastumeelt, siisgi ei julgenud ta otsekohe wastu panna.

Pagariemandal oli aga wäga hea meel: „Noh, nüüd saame juttu ajada," arwas ta, „kui aga ilm lubab!"

Tee oli weel enam porisemaks läinud kui enne ja wanker raputas külateel, mis suurele maanteele wälja wiis ja mille rööpad suurte pae- ja põllukiwi kildudega täidetud olid, nõnda sõitjaid, et need teineteise wastu müksasid.

„Teil on halb?" küsis Madaras.

„Mul on hea, aga teil on halb?" küsis emand.

„Ei ole wiga!"

Need olid esimesed sõnawahetused, mida mitmel korral korrati, kuni suurele teele wälja jõuti.

Jutupoolist oli Madaral, kes muidu suur rääkimise sõber, praegu õige wähe. Kõik see, mida ta wallawanema juures oli näinud, mõjus tema peale wäga rõhuwalt ja kõige selle sorteerimine ja nende nähtuste põhjuste otsimine andis Madarale palju tööd. Ta oli tahtnud köstrile ja neiu

Kaasikesele oma arwamist awaldada, aga nüüd oli kogemata emand Maasik tema kaaslaseks saanud, kellega ta mitte nii tuttaw ei olnud, ja see wähendas tema jutulõnga.

Niisama nagu enne warru-majas, nii ka praegu, ei tahtnud Madaras sellest aru saada, miks need inimesed, nimelt noor rahwas, sarnased olid.

Selle juures torkas tema silma jõukamate wastikuhke olek. Wähe aega oli ta küll warrul olnud, aga sellest sai küllalt, et nende isetae üle otsustada: waest põlati; rahast peeti kõige rohkem lugu; kirjutajad, kooliõpetajad, isegi kirikherra oli nende meelest põrmu-mutikad ega maksnud midagi. Aga kõige selle juures silmatorkaw wagadus oma söögilaulude ja palwetega.

Madaras ohkas ja ajas hobust.

Ka Maasika emand ei tahtnud enne juttu alata, aga kui waikimine ikka edasi kestis, küsis ta:

„Herra Madaras, teie magate?"

„Ei!"

„Aga teie waikite nii?"

„Pole midagi rääkida?"

„Mille üle teie mõtlete?"

„Warrude üle!" — ja Madaras waikis.

„Teid wist äritab kõik see olek siinpool?" küsis Maasik, nagu tahaks ta nooremehe otsust

kuulda saada. Et aga Madaras kahtles oma mõtteid awaldamast, seletas Maasik:

„See pole weel midagi, ütles neiu Kaasike juba warrul, ja mina ütlen sedasama ka: See pole weel midagi! On meiepool kohti, parem ütelda, olla meiepool kohti, sest ma pole ka küll seda näinud, kus pidudel sarnaseid wägitükka tehakse, et sulu suu ja silmad!“

Hobune plärtsis pehmel teel edasi, ja et sõit pealolejaid koledasti raputas, laskis Madaras hobuse käia.

„Ma ei ole ka niisugust asja enne näinud,“ arwas Madaras. „See kõik on mind nii põrutanud, et ma üsna uimane olen. Näib, nagu oleks terwe haridus nende inimeste tarwis jumalamuidu wälja mõeldud! Ja missugune uhkus, missugune iseenesest lugupidamine ja missugune toores nali!“

Wihmawaling oli üle läinud ja poolkuu waatas kolletanud näoga üle pilwe ääre sõitjate peale. Maasika emand oli wihma-warju, mida ta käes hoidis, et Madaral parem oleks hobust ajada olnud, kokku pannud. Madaras heitis pilgu oma kaaslase peale. Maasika emandal oli walge koetud willane rätik ümber pea, kus juures rätiku ääre kaunistused üle tema otsaesise, mida käharad juuksed piirasid, alla rippusid ja tema ilusale näole õige meeldiwa kuju andsid. Ka naisterahwa suured sil-

mad olid nooremehe poole pööratud ja waatasid küsiwalt ja tõsiselt tema otsa.

Tahtmata püüdis Madaras neist silmist mööda waadata.

Emand ei wastanud kohe. Ta mõtles pisut ja siis ütles ta kurwema häälega:

„Mis seal imeks panna! Kui meie kõik oma siitmaa elu ligimalt järele waatame, näeme sellest tänasest õhtust terwe oma elu pisikese pildi. On inimene noor, siis paistab see talle enam torkawalt silma, on ta aga wanem, siis lööb käega ja waatab tuimalt selle peale!“

Madaras tundis neis sõnus sügawat kurbmeelt. Talle näis, et neid inimene awaldas, kes ise elus wist oli petta saanud. Madaral oli kahju ilusast naisest.

„Ma arwan, et just käega ei maksaks lüüa,“ seletas Madaras, „sest kui meie kõik käega lööme, ei saa meie edasi ja jääme külmetamise punktile kus praegu seisame!“

„Aga kas jõuab üksik inimene siin midagi korda saata, kui temal selleks toetajaid ei ole?“ küsis Maasik. „Siin peab just käega lööma. Oleks samane lugu olewat, kui teie Aafrikamaa wõsameeste sekka läheksite ja seal maniski ja westi kasust hakkaksite rääkima, aga neile ei lähe neid sugugi tarwis!“

„Aga ometi on tarwis midagi teha!" wastas Madaras ägedalt.

„Ja mis teie siis tahaksite teha?" küsis emand oodates.

Kui aga Madaras ei wastanud, rääkis ta edasi:

„Elu on teist igapidi wägewam! Elu läheb oma teed ja teie jooksete elule nagu pime kana tagant järele!"

Madarale oli wõõrastaw kuulda, et niisuguses Mudilas naisterahwas elab, kes sarnaselt mõtles. Harilikult ei armasta naised elu üle arutada, aga siin nägi noormees, et Maasika emand teistsugune inimene oli, ja see tegi teda noormehe meelest armsamaks.

„Siis usute teie tõesti," küsis Madaras, „et inimene elule midagi ei wõi teha, mitte natukestgi teda enese meele järele pöörda, nagu meil enestel ei oleksgi waba tahtmist! Aga waat'," hüüdis ta waljemini, „ma teen, sest et ma tahan!"

Maasika emand ohkas pisut.

„Kui meie juttu mõni mõttetarkuse õpetaja kuuleks," seletas emand, „siis naeraks ta muidugi magusasti, sest selle seletuseks, kas meie elule saame midagi teha ehk ei, oleme mõlemad liiga nõdrad ja oskamatud! Niipalju aga ütlen ma küll teile, et teie oma wabatahtmisega elu sees rohkem ei saa teha, kui paljalt tahta. Ma olin ka

kord noor inimene, kus ma palju soowisin, aga nüüd, kus mul juba inimesed weerand aastasada ütlewad olewat, nüüd näen ja waatan ma teisiti!.."

Maasika hääl wärises.

See mõjus Madara äritatud tunnete peale. Madaral oli ilusast naisest kahju. Ta tundis eneses tahtmist ja jõudu ka sellele ilusale naisele näidata, et elu mitte niisugune pime, teistest juhitaw kurbmäng ei ole nagu Maasik arwas; ta tahtis kenale naisele näidata, et elus ometi midagi korda wõib saata, kui aga head tahtmist on, kui aga inimene kindlalt midagi head püüab ette wõtta.

„Ma tean!" rääkis Madaras ägedalt, „ma tean, et kurjus ei lase head kohe wõita, aga niipalju on ometi selge, et hea peab kurjast wõitu saama!"

Madaras waatas wõidurõõmus Maasika otsa, aga neis silmades märkas ta midagi wälkuwat, mis teda äritas, tema mõtted korraga segi ajas, midagi kirglikku, süütitawat lendas sealt wastu, ja emanda huuled naeratasid kurwalt.

„Kallis noormees," ütles siis emand tasa, just nagu kutsuks ta noortmeest kuhugile niisugusesse kohta, mida nemad üksnes kahekesi peawad teadma, „jah, eks ta niipalju ikka selge ole küll; kui meie aga teaksime, mis asi see hea ja kuri on!"

Madaras tundis, nagu seisaks ta hea ja kurjatundmise puu all.

„Siis kahtlete hea ja kurja wahel," ütles Madaras naerdes, nagu pilkaks ta emandat, „kuna ometi see igal lapsel selge peaks olema!"

Ta tahtis oma sõnu parandada, aga juba olid nad üle keele.

Maasika emand jäi rahuliseks.

„Ja," wastas ta siis üsna külmalt, „ja, lastel on nad küll selged, aga wanad inimesed murrawad selle üle pead!"

Madaras tundis, kuidas ta paled punetama lõid. Paistis, nagu oleks Maasik teda lapseks pidanud. Kui aga Maasik niisama waikse toonil edasi kõneles, siis kadus järg-järgult Madara piinlik tundmus. „Kui ma noor olin, siis olid mul ka kõik hea ja kuri klassidesse jagatud. Elu aga näitas koguni teist! Kui ma nüüd tagasi waatan, siin näen, et sootu teise kohta olen sattunud, kui ma esialgu tahtsin, ja mul olid ka head tahtmised!"

„Teie eluwiperused on teid umbusklikuks teinud," wastas Madaras nagu trööstides, „aga ega siis sellepärast, et mõne inimese tahtmised ja head soowid täide ei ole läinud, meie sealt seletada ei wõi, et meie head tahtmist elus läbi ei saa wiia!"

Maasikat nähti kahtlewat, kas edasi rääkida ehk mitte. Ta waatas Madara otsa, ja kui ta

nägi, et see isuga midagi tema käest ootas, siis rääkis ta waikselt ja pikalt:

„Ütelge mulle, herra Madaras, kas on inimese südamel isegi armastuses wabadus, tema oma parema, hea tahtmise järele?“

Madarale tuli meelde see, mis ta köstri perekonnas oli kuulnud, et Maasika emand ikka oma wastutahtmiselisest armastusest rääkiwat, ja ütles siis, nagu oleks ta selle üle sügawalt järele mõtelnud:

„Ma arwan!“

Emand Maasik hakkas magusalt naerma: „Ka selles ei ole temal wabadust, see läheb ka teiste soowide ja teiste tahtmistega kokkukõlas. Ka selles heas asjas, selles asjas, milles inimene ometi kord waba peaks olema, on inimene wang, ka selles ei ole temale wabadust antud, waid lastakse sellest nii palju osa saada, kui see teistele meele järele on! Kus on seal siis teie eneste hea tahtmine ja selle täitmine?

„Ma ei saa teie piltlikust kõnest hästi aru!“ wastas Madaras.

„Mis seal aru saada,“ seletas emand edasi. „Teie tahate, nagu teie räägite, midagi teha, et Mudila seisukorrast pääseks, milles ta praegu on. Mina küsin aga: Kas teie tahtmisest ka midagi wälja tuleb, s. o. teie wõite küll tahta, aga ega tahtmisega weel midagi ära ei ole tehtud.

Ma tahtsin ka kord mehele minna sellele, kellele mina tahtsin, aga läksin sellele, kes mind tahtis, ja, wõib olla, et see seda koguni kolmandama mõjul tegi. Ja niisuguses seisukorras on praegu pool inimese sugu, suuremalt jaolt kõik neitsid — ja nii kaua, kui praeguse aja seisukord seda nõuab, nii kaua ei aita nende paljas hea tahtmine midagi. Niisama ka siin. Teie tahate küll midagi korda saata, aga teiega sünnib see, mis neiuga — ei saa seda, keda tema tahab, waid läheb sellele, kes teda tahab! See on ju ometi selge!"

Ta nägu oli jälle tõsiseks, kurwaks läinud; endine wäljakutsuw naeratus palelt kadunud. Madaras silmas wahetewahel teda ja pidi igakord tahtmata selle naise ilu ja mõtteosawust imeks panema.

Kuu poolsöör weeres ühe pilwe alt teise alla, mille mustad warjud kiiresti üle sügisese maa jooksid ja wahel wihmatibasid maha pillasid. Enne Mudilasse jõudmist hakkas aga wihma jälle jämedasti sadama. Maasik tõmbas wihma-warju ülesse ja lõpetas oma arutamise Madaraga. Et wihmawaling enam nooremehe poolt oli, siis oli emand sunnitud end rohkem nooremehe poole hoidma.

„Ega teil halb ei ole?" küsis Maasik.

„Ei!"

Wanker öötsus ja raputas, ja noor naine langes mitu korda nooremehele oma parema käega, mida ta wihmawarjuga kõrgemal hoidis, õla peale.

„Toetage oma käsi mu õlale, on parem hoida!"

„Teil on halb?"

„Ei!"

Maasik laskis oma pehme, lihawa käewarre Madara õlale. Naise käewarre soojus tungis läbi riiete teise õla külge ja Madarale tuli endine sõit Kaasikesega meelde.

Madara keha läks üleni palawaks.

Warsti olid nad Mudilas, kus Madaras pagariemanda maha minna laskis ja Kaasikese peale wõttis.

„Tulge meid ka waatama!" ütles emand jumalaga jättes ja kadus wihmasesse ilma.

„Kas teil tee peal igaw ka oli?" küsis Kaasike.

„Ei olnud!"

„Aga Maasik ei räägi ju palju!"

„Õige rohkesti!"

„Kas ta oma armastusest ka nittus?"

„Kuidas siis!"

„Kas süda läks haledaks?" naeris neiu Luiise.

„Mis ta nüüd haledaks läks, aga see Maasika emand on üks iseäralik imelik inimene," arwas Madaras.

„On küll!" tõendas neiu Luiise, „waadake aga ette! Sellel on wigurid sees!"

„Kuulake nüüd!“ naeris Madaras.

Neiu Luiiſe naeris ka. Nad jõudſid koju.

## 7.

Teiſel päewal peale lõunat läks Madara piſukene katuſe-alune kambrikene elawamaks: köſtri teine abiline Jürisſon tuli ka oma koha peale.

Madaras kirjutas parajasti laualkäijate nimeſid pika raamatu ſisſe, kui Jürisſon tuppa astus. Ta teretas pealiskaudſelt ja istus tühja woodi ſerwale, kus juures ta häbelikult toa ümbruſt ſilmitſes ja oma põlwe ſilis. Kui ta kõik wanal kohal leidis olewat, ohkas ta kaunis kuuldawalt. Madaras oli toolile poolwiltu istuma jäänud ja paremat kätt toolitoel hoides waatas ta Jürisſoni otſa.

Jürisſoni kuju näitas temale piſut wastik olewat. Tuli ſee nüüd ſelleſt, et köster korra oli arwanud, et neil teineteiſega mõtete lahkuminek tuleb, wõi tuli ſee Jürisſoni näoſt, tema lagedaſt otſaeſiſeſt, ſüſimustadeſt juusteſt, tema jämedaſt kehaſt ja tõſisteſt ſilmadeſt, aga Madarale ei meeldinud uue juurdetuleja wälimus.

Jürisſon waatas järsku Madara otſa ja ſiis laua peale ja kui ta ſeal pika raamatu nägi, kargas ta äritatult ülesſe ja küſis naerdes:

„Noh, mis pagan teie ſelle wiguriga ſiin teete?“

„Nagu näete!“

„See on lollus!“ sähwas Jürisson.

Madaras seletas, et ta seda igawuse pärast teeb.

„See on rumalus!“ põrutas Jürisson. „Kui inimesel nii palju häbi ei ole, et ta meie nahku siin üle lööb ja meid nagu koeri ülewal peab, siis on see lollus, kui meie niisugusele mehele weel pealekauba tööd teeme. Ei, sõber, kui meie ühes tahame tööd teha, siis wiska see pikk raamat aga köstri kätte! Selle eest saab ta palga, ia las' teha!“

Madaras waatas tõsiselt Jürissoni otsa.

„Ärge waadake ühtigi!“ õiendas Jürisson. Igaühel on oma tööpiir antud. Pidage seda meeles. Ära tee teistele head, et nad sulle kurja ei saa teha!“

„Mis see tähendab?“ küsis Madaras.

„See tähendab seda, et igaüks peab ise oma kärni kratsima!“ wastas Jürisson. „Kui köstril niipalju lugupidamist meie wastu ei ole, et ta meie toa laseks uuesti üle libistada, siis on see täiesti asjata, kui meie niisuguse wastu oma tähelepanu näitame!“

„Kas asi tõesti nii hull on?“ küsis Madaras.

„Ta on weel hullem,“ rääkis Jürisson ärituses. „Et kõik wanawiisi jääks, siis arwati niisugune konks wälja: säeti koster ka weel kooli=

õpetajaks, lasti teda abiliſed wõtta, kes kõik oma nahal kooliraskuſed wälja kannatawad ja ſeda kõik koera leiwa eeſt, et teine omale kõhtu wõiks kaswatada! — Waata, niiſugune on ſee aſi!"

Nende ſõnadega wõttis ta laualt ſuure raamatu, lõi ſelle kinni ja pistis ta laua alla.

Madaras nägi niiſuguſt iſeloomu jälle eſimene kord.

„Aga teie teenite ſiin ometi juba teiſt wõi kolmandat aastat?" küſis Madaras.

„See on iſe aſi, kus inimene teenib. Mul on ſiin kodu ligimal ja need aastad, mis ma teenima pean, on õieti ükspuhas, kus ma teenin. Aga, ega ſee mind omati ei ſunni teiſe ees koera kombel lõmitama! Küllalt juba!"

Ta hakkas mööda tuba edaſitagaſi käima ja ſelle juures habet ärituſes nokkima. Madaras keerutas piſukeſi kihwu ja pani ſeltſimehe liigutuſi hoolega tähele.

„Noh, kuidas meie nurk ka meeldib?" küſis korraga Jüriſſon. „Ma kuulſin, et teie nädalapäewad ſiin olete ja Kröitsbergi warrul ka juba rahwaſt walgustanud!"

Madaras läks punaſeks.

„Kuidas walgustanud?" küſis Madaras.

„Noh, olla ſeal poiſſa tantſima õpetanud, tüdrukutele elukommete tunda annud, palwet lugenud ja nõnda edaſi," ſeletas Jüriſſon.

„Mitte midagi sellesarnast!“ wastas Madaras wabandades.

„Pole wiga, pole wiga!“ naeris Jürisson. „Küll see asi läheb!“ Nad läksid alla.

Köstriemand oli kohwi teinud ja ootas juba noorimehi lauale.

Laua ääres küsis köster Madaralt:

„Noh, kas olete teineteisega ka juba tuttawaks saanud?“

„Juba tunneme!“ wastas Madaras niisuguse häälega, nagu tahaks ta ütelda: „Tunneme ikka, tunneme; aga wist päris tuttawaks iialgi ei saa!“

Ka Jürisson sai Madara häälest aru ja naeris:

„Herra Madarat nägin ma juba enne — oma waimusilmaga. Temast teab ka juba terwe Mudila midagi rääkida!“

Madaras läks tõsiseks ja waatas neiu Luiise silmi, nagu küsiks ta, kas Jürisson tõtt ehk nalja pidi rääkima. Luiise waatas naeratades Madara otsa ja Jürisson märkas, et neiu waates midagi uut oli, mida ta enne seal ei olnud märkanud.

„Kuulge ikka, neiu Luiise,“ naeris Madaras, „mõtelge ometi: herra Jürisson teab rääkida, et wallas jutt liikuwat: mina olla Kröitsbergi warrul noori inimesi tantsima õpetanud! Ah, ah, haa!“ naeris ta magusalt, kus juures ta nagu Koit naeratawa Ämariku palgepuna imestas.

„Mis, mis, tantsima õpetanud?“ küsis Arnikas uudishimulikult, nagu ei tahaks ta kõike seda uskuda.

„Kuidas teab seda wald?“ küsis neiu Luiise, kus juures ta oma „ah, mis hirmus!“ ära ei unetanud. „Alles eila olime seal — ja täna juba teab terwe wald! See on Jürissoni oma luuletus!“

„Kuidas luuletus?“ küsis noormees. „Wana Annemann teadis sellest kõigile rääkida, kus juures ta rõõmsalt hüüdis: „Waata, täht käib wälja köstrimajast ja peksab maha Mudila mehed!“

„Wana Annemann on ikka Anneman, temast tätt nahka iialgi ei saa!“ arwas köstri kaasa.

„Mis, mis see Annemann siis õige rääkis?“ küsis köster. „Mis tantsu teie seal õpetasite?“

„Mis tantsu?! Mitte mingisugust õpetust polnud seal, meie tantsisime ainult ühe ringi...“ seletas Madaras.

„Teie olla Mudila meestele ju tantsukursust annud!“ wastas Jürisson.

Köster oli üsna äritatud.

„Kui kirikherra nüüd seda kuulda saab!“ pahandas köster ja waatas umbusklikult Madara otsa.

„Oh, mis hirmus!“ seletas neiu Kaasike. „Onkel, ärge laske endid nii äritada. Seal ei olnud mingisugust tantsukursust, mingisugust tantsuõpetust...“ ja neiu rääkis loo ära, kuidas ta just

oli, kuidas poisid kükitanud ja neile weel laulu laulnud ja nõnda edasi.

Köster läks tõsiseks, kus juures ta oma habet hakkas nokkima.

„Hm!" — laskis ta siis kõri põhjast, kui neiu oma kõnelemise oli lõpetanud, „see on jälle selle uue aja ja selle uue waimu wili. Enne seda ei olnud! Enne..., kui meie noored olime... hm!" urises köster... „Kas näete nüüd, noored mehed, kuhu wiib teid see teie rahwa sekka minemine? Teie kaotate oma lugupidamise, nad pilkawad teid häbematalt ja sellega õpiwad nad ka teisi ülemaid halwaks panema. Rahwas on kui kukk. Nii kui ta teisest enesesugusest üle saab, läheb ta wana kuke wastu häbemataks ja igal parajal pilgul on ta walmis tema kraesse hakkama! Ma ei arwanud, et teie, Madaras, nii wõisite eksida!"

„Ma arwan, et see just eksitus ei olnud, kui ma tantsima läksin, aga wiga on mujal! Wiga on see, et inimesed siinpool alles wäga madalal haridusejärjel seisawad ja selle juures rumal-uhked ja toored on!" wastas Madaras kindlalt, aga punetades. „Nende meelest on see nii weider, kui keegi inimene teisiti tantsib, teisiti ennast ülewel peab kui nemad. Saaksid nad aga harjutatud teisiti waatama... ütleme, oleks meil siin üks selts, kus nad midagi paremat näeksid, ma wõin julge

olla, et mõne aastaga kõik niisugune asi on kadunud!"

„Ei ole!" wastas Jürisson tõsiselt.

Nii hästi Madaras, kui ka köster waatasid imestades oma ametiwenna peale. Esimene sellepärast, et ta seda Jürissoni käest ei lootnud kuulda, et selts paari aastaga siit nurka parandada ei jõua, ja teine, et ta ei uskunud, et Jürisson temameelseks on läinud. Nad waatasid mõlemad küsiwalt Jürissoni otsa; aga see jõi oma kohwi rahulikult ega lausunud sõnagi enam.

„Mis ei ole?" päris Madaras wäljakutsuwalt. Tal nähti himu tõuswat Jürissonile, kes tema wastu jäme, lugupidamata näis olewat, midagi niisugust ütelda, mis sellele armas ei ole.

„Teie ei tee siin mitte midagi oma rahwawalgustuse katsetega!" wastas Jürisson niisama wäljakutsuwalt, aga tõsiselt.

Köster jäi kuulatama. See oli nagu wõõras muusika Jürissoni suust.

„Seletage mulle," ütels Madaras, „miks et wõi just siin mitte midagi korda saata. Miks on see nurk isesugusem kui kõik Eestimaa, kus seltsid rohkesti tööd teewad ja õitsewad!"

„Õitsewad?"

„Õitsewad!"

„Kuulen esimest korda," wiskas Jürisson sekka. „Minu teada kiratsewad, surewad nad igalpool, ja

seda teed käib ka siinne, enne-aegu asutatud selts, kui seltsi üleüldsi saab.

„Niisugust uskmata Toomast näen ma esimest korda," waidles Madaras. „Seletage mulle, kas arwate teie, et selts üleüldsi midagi wõib teha?"

„Selts wõib palju teha!" seletas Jürisson.

„See on ju kõige mõttekäigu wastu: selts wõib palju teha, aga ometi ei wõi ta midagi teha!? See on lihtsalt tuimus, tuimus kõige poolt!" Ta pani tassi lauale ja hakkas pidu kirjeldama, just nii, nagu ta teda oli näinud. „Missugune imelik tuimus, missugune südameta olek! Teie näete inimeste rumalust, teie näete nende toorust, teie näete seda kõik, — aga oma kätt, oma pisukest sõrme ei liiguta teie selle tarwis, et teda sellest tuimusest päästa! Teie istute nagu küünlad oma raswa sees, sööte nende raswa ja joote nende higi ja werd ja lasete neid selles sõgeduses edasi pööreldа. See on enam kui ülekohus!" Ta puhkas.

„Kuulge, kulla noorherra," palus Jürisson, „teie räägite, nagu mõne ajalehe uue-aasta tõmbekuulutus; paljad ilusad sõnad, kõlks-sõnad! Teie teate ju, et üht seltskonda, kellel haridus selle sõna kõige pisemas mõttes puudub, mitte üle öö haritud rahwaks ei saa teha, ja kui teie niisugusele seltskonnale oma wingerjad selga seote, siis on ta nagu hernehirmutis, kellel uus tsilinder peas!"

„Ka need on paljad sõnad!" wiskas Madaras näkku.

„Mitte sugugi," wastas Jürisson kaunis pikalt. „Weel rohkem; — teie wõite oma suure walgustuse puhangutega niisuguse rahwa ära rikkuda, teda õigest hariduse aimest ära harjutada, nagu see praegu mitmelpool juba on sündinud. Niisugust asja, nagu lugemine ja kirjutamine, peetakse suureks hariduse tundemärgiks, sellega hoobeldakse, laulukooridega kisendatakse, iga pisema luuletuse üle lauldakse hosiannat, kuid need on alles esimesed sammud hariduses, niisugused asjad, mida nimetadagi ei maksa! See on esiteks. Teiseks tahaksin ma teada saada, mis teie siin tahate pakkuda?"

Ta jäi küsides Madara otsa waatama.

„Haridust, südame haridust!" wastas Madaras.

„See on sedasama, mis neile igal pühapäewal pakutakse?"

„See on waimulik!"

„Siis tahate teie neid weel ilmalikumaks teha kui nad on praegu?" küsis Jürisson tõsiselt, aga Madarale kõlas see kibeda pilkena. „Kui juba waimulik toit, mis neile nüüd pakutakse, neid parandada ei jõua, mis siis teie tahate teha? Rääkige, ma kuulen! Kui juba jumalasõna ei taha enam hästi mõjuda, mis tahate inimliku-sõnaga teha?" Madarat äritas see Jürissoni kõne wäga.

Ta nägi, et Jürisson niisuguse kilbi taha puges, mille wastu tema enam sihtida ei jaksanud. Ta sai wäga hästi aru, et Jürisson teda narris ja ninapidi wedas.

„Seltsi tahan ma asutada!" wastas Madaras palawalt. „Seltsi, seltsi! Nii see ei wõi edasi minna!"

„Ja kes peawad sinna tulema?" küsis Jürisson.

„Meie kõik!"

„Ja mis peame seal tegema?"

„Ennast harima ja teisi ka!"

„Millega?"

„Oh, inimene, ära ole ometi nii puu-pea!" wihastas Madaras ägedalt. Köstrirahwas kuulas seda noortemeeste waidlust äritatult pealt. Wana köster kitkus kannatamata habet. Ta tahtis ka midagi sekka ütelda, aga ikka hakkas keegi noortest enne peale, kui ta sõna wälja sai.

„Mina puu-pea?" naeris Jürisson. „Olge ometi nii head ja ütelge, mis meie seal teeme?"

„Laulame, kõneleme, tantsime, mängime..."

„Seda teeme ju praegu!" wastas Jürisson sügawa häälega. „Seda meie ju teeme: meie laulame, — nemad aeduraedutawad; meie waidleme, — nemad sõimawad; meie tantsime, — nemad hüppawad; meie mängime, — nemad ka; meie käime tsirkuses, — nemad ka, — muud kui igaüks oma teel, wiisil ja kombel!"

„Aga see on kõik jäme, mis nad teewad," wiskas Madaras sekka.

„Ah, siis haridus on noorte herrade meelest selles, et kui kõik seda natukene peenemalt tehakse kui see praegu sünnib, on haridus käes? Tantsi peeniksel, — ja ära pitsita neidu mitte suure, laia töömehe pihuga, waid kõdista pisukese näpuga; ära kaelusta tüdrukut, waid nõelu teda oma silmadega; ära poe põhku, waid musuta aga salaja — ja, ja — see on haridus! See on see arwataw haridusetee, mida mööda praegu suurem jagu seltskonnast sammub, aga niisuguse hariduse pärast ei tõsta ma oma pisukest sõrmegi!"

Madaras tundis, et Jürisson oma mõtetes on järele andmata.

„Ei mitte," ütles ta pikemalt, „ka seda ei pea ma hariduseks, aga meie ei pea seisma jääma sellele paigale, kus meie kord oleme, meie peame edasi ehitama!"

„Wana mädanenud alusel?" küsis Jürisson ja hakkas põlgawalt naerma. „Mitte edasi ei ole meil ehitada, waid uuesti ehitada, — see on õige tee. Aga et uut ehitada, sellepärast peame wana eest ära koristama, aga ka sedagi tööd ei saa siin teha..."

Nüüd ei jõudnud köster end enam hoida.

„Noored mehed," hüüdis ta, „teie olete mõlemad noored. Ilmaelu on teil alles segane. Teie

olete mõlemad ekſiteel, ſiisgi Madaras on oma arwamistes õiglaſem ja õigem: inimeſi on tarwis juhatada, aga peab teadma, mis neile anda. See, et inimeſed nüüd nii ulakad on, tuleb ſelleſt, et Jumal nüüd niiſuguſe aja on meie kiuſatuſeks meie peale ſaatnud, kus wäga palju woli antakſe. Oleks praegu orjapõli alles olewat — waata, kui waguſi ſiis inimeſed olekſid! Aga nüüd tee nendega, mis ſa tahad, asja nendeſt ikka ei ſaa! Nad on kui ſandid: eſiti karjub ſauna ukſe taga: „Laſe ſiſſe!" ſiis tahab wihelda; wii lawale, ſiis anna wiht; annad wiha, ſiis anna ſeepi ka, ja ſaab niiſugune ſeebi kätte, ſiis on ta nii libe, et ajab ſu ſaunaſt wälja ja hakkab iſe peremeheks! Selle rahwaga ei tule ka õrnasti ümber käia! Waata, warsti jaig kaela peal!"

Köster hakkas naerma: „Nad arwawad, et inimeſed kõik üheſuguſed on, ſellepäraſt üheſuguſed õiguſed! Mitte aga midagi! Jumal on loonud ühed õrnemad, teiſed tuimemad! Need õrnemad — need tungiwad kaugemale, need mõtlewad, need tunnewad, aga need tuimad, — neile anna ſüüa ja juua ja kui hakkab iriſema, ſiis anna malka, — ja jutt otſas! Neiſt asja ei ſaa! Neid ei tee keegi targaks! Muidu tühi töö, herra Madaras, ſee ſeltſi aſi, ſealt ei tule ſuurt midagi wälja! Küll näete!"

„Mis teie ſeal nii waidlete!" hakkas ka köſtriemand rääkima. „Talwe ees alles, eks ſaate küll

sellest arutada, aga, nüüd otsustage, millal seenele läheme. Eile ja üleeile sadas wihma, kas lähme homme?"

„Ma küll ei tule!" ütles Jürisson wastu.

„Aga herra Madaras?" küsis emand.

„Nii kuidas soowite!" wastas see.

„Lähme!" kinnitas köster.

Minek jäi teiseks päewaks.

## 8.

Köstri pinkwanker seisis ukse ees. Seeneleminek oli käes.

Ilm oli ilus ja soe. Sügisene päike saatis looduse peale weel wiimse armastusega sooji kiiri. Seda tundis inimene, tundis ka loodus. Härmalõnga ämblikud olid rohkesti tööd teinud; kõik kõrrepõllud sätendasid nende hiilgawaist niitidest.

Seeneleminejaid oli neli: — köster emandaga, neiu Kaasike ja Madaras. Jürisson, nagu ta juba ütelnud, ei läinud ühes. Ta teatas, et tal waja koju olla minna.

Seenemets, Kilewere heinamaad, asusid wersta neli Mudilast eemal. Seente poolest oli Kilewere kuulus, sest et seal mitmet seltsi metsa kaswas, kus metsa salkade wahel ilusad heinamaad laialt asusid. Kilewereste sõitis köster mitu korda sügisel ja tõi sealt igakord, kui wähegi aasta oli,

hulga „maawahtu“ ühes, nagu ta seeni armastas nimetada.

Metsa juurde, tee äärde, jäeti wanker seisma, seoti hobune hoolega kinni, ligiwõetud õllepudelid peideti põõsastesse ära ja seenelised läksid metsa. Mehed pistsid aga paar pudelit õlut tasku, et janu kustutada, ja naised wõtsid mõningad wõileiwad ligi, et keha kinnitada, sest ring taheti kaunis pikk ette wõtta ja enne paari tundi mitte tagasi tulla.

Et ka rohkem maad laiemalt läbi käia, jagasid seenelised endid kahte jakku: mehed pidid ühes ja naised teises kohas otsima hakkama, aga kui köstriemand kartma hakkas, et nemad ära wõiksid eksida, ehk et mõni kuri inimene neid, nõrku naisterahwaid, kohutada wõiks, siis läksid wanemad ühes ja nooremad teises salgas tööle.

„Aga see ei kõlba!“ arwas köster.

Emand tegi naeruse näo ja wastas: „Wanad inimesed juba, wõib ikka usaldada!“

„Missugune hirm!“ naljatas Madaras.

„Siis pidage meeles,“ käskis wana Arnikas, „kell 4 oleme Kure Juhani heinamaal, kuhjade juures, seal kinnitame keha ja tuleme teist ringi tagasi! Luiise, pea meeles!“

Rõõmsa „hallooga“ mindi metsa. Esialgu kuulsid otsijad teineteise paari kaugelekostwat hüüdu,

aga aegamööda kadus see kõrwust. Wärske, niiske õhk tungis seeneliste kopsudesse ja ergutas neid.

„Tore, tore! Halloo—o!“ hõiskas Madaras, naeris ja jooksis seente järele.

Neiu Kaasike oli aga kahwatu, kahwatum kui muidu. Ta tundis, kuidas ta süda sees rohkem peksis, kuidas ta hingamine raskenes. Et aga oma äritust mitte wälja paista laska, naeris ja kiljatas ta, kui ta mõne seene kätte oli saanud. Aegamööda kadus aga neiu ärewus, puna tõusis palesse ja esialguste üksikute sõnade, hüüete ja lausete asemele tekkis suurem jutt.

Madaral oli palju Kaasikese käest pärida, ja neiu seletas niipalju, kui teadis. Iseäraliku uudishimuga tahtis Madaras teada saada, mis mees Jürisson õieti on.

„Tont teda teab,“ arwas neiu. „Temast ei saa keegi aru. Ta näib mõni suur idealist wõi Tolstoi jünger olewat. Temal on ikka oma isesugused arwamised!“

„Ole mul idealisti!“ naeris Madaras. „Kui juba tema idealist on, mis on siis teised? Jürisson on lihtsalt lõhkuja ja oma jonnakate waadete kaitsja, — ja muud mitte midagi. See on mees, kes midagi on lugenud, aga seda oma peas ära ei ole seedinud; see on uuem nähtus meie elus.

Nad tahawad targad olla, otsiwad uusi teid, waatawad seltsielu peale nagu baptistid, peawad

enesteſt ſuurt lugu, aga waimuhaiged on nad, — ja muud mitte midagi!“

„Jürisſon ja Maaſik,“ pilkas Kaaſike, „need on juſt kui paras paar, otſe teineteiſele loodud!“

„Aga Maaſika emandal on teine waade!“ tõendas Madaras. „See on kena naisterahwas!“

Neiu Kaaſike ei ſaanud Madara ſõnaſt „kena“ hästi aru ja wastas:

„Mis ſee kenadus awitab, kui ſelle all muud midagi ei ole! Kas teie ſiis temaſt nii ſuurt lugu peate?“

„Juſt lugu mitte,“ wastas Madaras natukene ſegaſelt, „aga tal näiwad üsna targad jutud olewat!“

„Oo!“ naljatas neiu, „ſeda ta oskab, kui ta kellegile tahab meeldida! Waadake ette, et ta teid ka oma wõrku ei pista!“

Neiu nägu oli häbeliknaerune.

„Mis ta minuga teeb?“

„Noh, niiſama!“ wastas neiu ſilmi maha lüües.

Madaras oli neiu pilku märkanud. Ta tundis, kuidas ta ſüdameſt ſoe hoog läbi käis. Ta naeratas ka wastu, ja kui piſut häbelik neiu ſilmad üles tõstis ja Madara otſa waatas, ſiis tundis Madaras nagu woolaks ſealt midagi tema omadesſe ja ſee midagi oli nii ſala-äritaw ja meeldiw. Noormees tundis, kui ilus neiu juſt ſel pilgul oli. Juſt nagu ei oleks Madaras enne iialgi

näinud, et neiu Kaasikesel walge kael ja sätendaw ihunahk on ning et ta nii täie rinnaga naisterahwas oli, pika saleda keha ja laia seljaga... ja see tegi temale kui meesterahwale head meelt.

„Mis ta teeb minuga?" küsis Madaras uuesti.

Neiu naeris.

„Naerge weel!" hüüdis Madaras, kus juures ta süda kiiremini tuksuma hakkas.

„Miks pean ma naerma?!" naeris neiu.

„Naerge weel!"

Ja nad naersid mõlemad ja nende naer kõlas üheks kokku, nagu kahe windi sidistamine ja hale sügisene laul kase ladwas.

Madaras tundis, kuidas ta suu kuiwaks läks ja keel suulae külge nagu kinni hakkas.

Neiu Kaasike naeris ja jooksis seene järele. Madaras jooksis ka, ilma et ta seda just oleks tahtnud, nagu see wint kase ladwast teise järele lipsas, kui see mutukast püüdis.

Madaras oli pikemate sammudega ja enne seene juures. Ta kummardas, aga Kaasike kummardas ka, mõlemad naersid, langesid seene peale, puutusid rüseledes kokku, kilkasid...

„Minu seen!"

„Minu!"

„Minu!"

„Minu!!"

Nii kõlasid hüüded läbisegi mitu ja mitu korda. Seen jäi Madarale.

„Mis hirmus!“

„Mis on hirmus?“

„Nad naersid mõlemad, lõõtsutasid, punetasid ja keeled kuiwasid neil suu lakke.

„Mis hirmus; andke kätte!“

„Paluge!“

„Mis hirmus!“ lõõtsutas paluw neiu.

Jälle naer.

„Ma wõtan wägisi!“ südandas neiu, kus juures ta sammu ligemale astus.

„Wõtke!“ naeris Madaras.

Neiu kargas seene külge. Jälle rüselemine.

Kui ühes nõus nad mõlemad selle juures olid, just kui oleksid nad mõne kolmandama käest midagi kätte püüdnud.

Kaua rüselesid nad nagu Mudila poisid Kröitsbergi warrul.

Neiu oli seene tugewasti oma sõrmede wahele saanud ja enese seljaga nooremehe wastu pööranud, et selle läbi kätele wõitlemiseks enam jõudu anda, seent nooremehe tugewate sõrmede wahelt wälja käända. Madaras ei tahtnud aga seda sündida laska. Ta tõmbas neiu selja tugewasti enese wastu ja hoidis ta kõwasti oma rinna ligi. Ta tundis, kuidas neiu õõgaw selg tema rinnale sooja andis,

aga ta aimas ka ſeda, kuidas ſee neiule wastu meelt, pahandaw oli.

Neiu unetas ſeene. Ta tahtis ennaſt wabastada. Seen oli nagu kõrwaliſeks asjaks jäänud. Ta tundis, kuidas wõimata on ennaſt edaſi muljuda laska, aga pääſeda ta ei ſaanud.

Pahaſelt waatas neiu üle õla Madara otſa ja hüüdis kohkunult:

„Onu näeb!"

Nagu oleks neiu tuline olnud, nii langeſid noormehe käed lahti. Neiu lipſas wabaduſesſe ja pistis jooksma, kus juures ta kirgliſelt, kelmilt naeris, tagaſi waatas, jookſis ja jälle naeris, nii et Madaras aru ſai, et teda oli petetud.

Madaras häbenes oma pettaſaamiſe üle ja jookſul pistis ta neiule järele, et petiſt kinni püüda ja weel kord talle kätte makſa, teda weel kord eneſe wastu tõmmata, ſeſt ſee näitas neiule wäga wastik olewat.

Nagu kaks lindu, nii ajaſid nad teineteiſt taga ja imeks pannes nägi Madaras, kuidas neiu end eeſt ära mõistis põigelda. Õllepudelid taskutes ja ſeenekorw käe otſas tegid Madarale jookſu raskemaks. Mõlemate kätega pudelid kinni hoides ja korwi eneſe külge litſudes ruttas ta neiule järele.

Korraga jäi neiu paigale, lõõtſutas, üleni näoſt punane, ja tükeldades häält kõrgele kerkiwaſt rin-

nast wälja surudes ja sügawasti hinge wärske õhuga täites hoiatas ta Madarast:

„Ei tohi, herra Madaras, ei tohi!“

Madara wallatusetuhin kadus. See „ei tohi“ sealt sügawast rinnapõhjast kõlas nii pühalikult noomides, ähwardades, nagu oleks seda inimese hing ütelnud, aga mitte roosad huuled.

„Oh—h! soe!“ sai Madaras wastata. Aga ta suu oli ülikuiw, keel üsna naksus suulae küljes.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu. „Meie peame kusagil puhkama!“

Aga see hääl oli koguni teine, sarnane nagu enne wallatust oli olnud, mis nii üliarmsasti, wäljakutsuwalt kõlas.

Madaral oli see heal jälle meele järele. Ta hea tuju tuli jälle tagasi, mida elu-tõsine, sügawhingeline „ei tohi“ oli temalt eemale tõrjunud.

Nad jõudsid lagedale wäsinult, lõõtsutades.

## 9.

Kure Juhani kuhjad, kuhu kokku pidi tuldama, olid küll seal, aga kui noored sinna jõudsid, puudusid onu ja tädi. Madaras waatas kella, nagu wõiks see wastata, kus wanade paar on, silmas siis neiu Kaasikese otsa ja kui see ka midagi ei wastanud, küsis ta:

„Aga siia pidid nad ju tulema?“

„Küll nad tulewad!" julgustas neiu.

Siisgi arwas Madaras, et ehk nad siin juba on olnud, ja tõsiselt käis ta kuhjad ümberringi läbi, nagu ei tahaks uskuda, et wanad oma sõna ei pidanud.

Kui Madaras jälle neiu juurde tuli ja oma endist küsimist kordas, hakkas Kaasike naerma. Ta punastas näost ja hingas sügawasti, kus juures ta läbi awaraks aetud ninasõõrmete wärsket õhku sisse hingas.

„Mis teie naerate?" küsis Madaras.

Neiu ei wastanud midagi, waid wiskas enese küllakili rohu peale maha.

Madaras pidi oma küsimist kordama.

„Mulle teeb nalja, kui arg teie olete!" naeris Kaasike.

Neiu waade oli jälle endine süütitaw, nagu wäljakutsuw, pilkaw. Ta oli oma ninarätiku wõtnud ja lehwitas sellega näo wastu, mis tema waadet Madara peale katkestas, ja Madaras tundis, kuidas keegi teda nagu sala leegiga oleks õrretanud.

Ta ei jõudnud waate wastu panna ja istus neiu kõrwa maha. Neiu oli jalad poolest põlwest wälja sirutanud ja mängis pöidadega, neid edasi ja tagasi liigutades.

„Kas tahate ka juua?" küsis noormees ja hakkas pudeli punni sikutama.

„Ei hooli ühtigi!"

Nooremehe pilk langes neiu mängiwate kingisjalgade peale, mida õhukesepoolsed sukad, mille silmadest roosakas-punane jalgade wärw wastu helkis, katsid.

„Mis ilusad kirjud jalad!" naeris Madaras.

„Mis hirmus!" wastas neiu ja tõmbas jalad katte alla, nagu narriks ta sellega noortmeest.

„Mis on hirmus?" küsis korraga Madaras ja talle tuli kange isu neidu weel kord sellega hirmutada, et teda enese wastu tõmmata.

„Putukas on kaela peal!" ütes Madaras ja sirutas oma käe neiu kaela poole, nagu tahaks seda sealt wõtta.

Kiljatades kargas neiu püsti, wehkles kaela ümber kätega, pühkis ja hirmunult kaebas ta:

„Kas tuli maha, kas kukkus maha? Herra Madaras, kas putukas on ära?!"

Madaras naeris täie suuga.

„Mis hirmus! Mis teie hirmutate! Wuih, teie olete hirmus inimene!"

„Aga armas ka!" wastas Madaras ja tõmbas pudeli punni paukudes pealt.

Mõlemad naersid.

Ja neiu naerwast pilgust leidis Madaras seda, mida oli otsinud, mille üle ta enne kahelnud ja nüüd korraga leidnud, ja nagu koolipoiss, kes

raske keerdülesande kätte oli saanud, kargas ta rõõmsalt ülesse ja klaasi wahutawa õllega täites pakkus seda neiule:

„Jooge!"

„Teeb joobnuks! Ei!" wastas neiu.

„Jooge!"

Neiu wõttis klaasi ja pistudutas huultega kollast märga.

„Jooge enam!" sundis Madaras.

„Ei!"

Madaras jõi ise klaasi tühjaks.

„Mis hea!" puhus noormees, „just nagu sahaga läks mööda kuiwanud kõri alla!"

Madaras pakkus weel neiule:

„Üks klaas ei tee midagi!"

„Aga ma jään joobnuks!" naljatas Kaasike.

„Lori!"

Ja nagu omal ajal Ewa oma mehele õuna oli pakkunud, kui nad ilusas aias üsna kahekesi olid ja mehekene järele andis, nii andis nüüd õrnempool järele ja jõi.

Madaras jõi weel klaasi, siis kolmandama. Neiu waatas Madara otsa, lõi oma näo lapselikult naerule ja weel lapselikumalt kaebas ta: „Juba ma purjus!"

Ka Madaras tundis, et tema pea pisut kihama oli hakanud, aga ennast kui kõwempoolt näidates, lõi ta käega ja julgustas teist:

„See pole ühtigi!"

Neiu waatas küsides nooremehe otsa. Ta silmade sätendaw läige oli korraga kustunud, halliks olid nad läinud ja waatasid tema walgeks kahwatanud näost kaugele, kuhugile nägemata tulewikku. Nagu oleks neiu hingest tema iseenese m i n a kadunud, nagu oleks ta ainult asjaks saanud, kellel enam oma soowi ei ole, niisugusena tundus neiu waade.

Madaras märkas seda ja ta hinge tõusis soow neidu, seda ilma iseenese minata neidu kokku rusuda, et selle rusudest uut tuld süütitada.

Ta tahtis korraga neidu enese wastu tõmmata, teda rusuda, teda kas wõi suudelda, aga talle tuli korraga meelde, et wana=rahwas wõiwad kuhugilt näha ja ta jõudis enese üle walitseda. Neiu aga nagu ootas midagi: tõsiselt, kahwatanult seisis ta.

Madarale tundus seisukord piinlikuna, ja et neiu jälle temale ei ütleks: „Mulle teeb tõsist kurbtust, et teie nii arg olete," küsis ta:

„Aga kus on onu ja tädi?"

„Ei tea!" wastas Kaasike tõsiselt, ja nagu ärgates küsis ta: „Aga meie onu ja tädi ei ole kusagil! Mis hirmus!"

See mõte, et onu ja tädi seal ei olnud, äratas noored inimesed jälle lihtsasse elu iluta woolusse.

„Hüüdke!" käskis neiu.

Madaras hüüdis. Neiu surus teise walju häält kartes mõlemad käed kõrwade peale.

Ümbrus aga waikis.

Küsiwalt waatasid nad mõlemad teineteise otsa. Neiu paled olid oma roosa karwa tagasi saanud, ta endine tuim waade elawaks läinud.

Oodati weel. Päikene hakkas juba allapoole wajuma.

Wanakesi ei olnud ikka weel näha.

„Aga ehk oleme eksinud?“ kartis Madaras.

Neiu lõi esiti pisut kohkuma, aga kui ta hoolega järele oli waatanud, siis wastas ta rõõmsalt:

„Olete teie aga ka arg!“

„Arg? Arg! Ikka arg!“ päris Madaras. „Mis ma pean siis tegema? Kas mina, wõõras inimene, pean teadma kuhu rööwliauku mind on toodud!“

Kaasike naeris magusalt.

Aga et wanarahwast ei tulnud, siis jäeti tühi pudel kuhjade juurde. Madaras pani otseti pudeli kaela sisse sedeli tähendusega, et nad siin on olnud, ja hakati edasi minema.

Neiu seletas Madarale, et mets wäga mitmesopiline on, kuidas siin aga inimesed tihti ära eksiwad, ja kuidas siit jälle hõlpsasti wälja saab, sest et mets kuidagi üle paari wersta lai ei ole ja et igast küljest wõimalik on lagedale pääseda.

Neiu rõõmus meel mõjus ka Madara peale, kes nagu linna-elanik kunagi, metſa äraekſimiſt kartis.

Nad astuſid metſa ja ſammuſid, neiu ees ja Madaras järel, edaſi, ilma et nad iſekeskes palju olekſid rääkinud, wõi ka ſeeni otſinud. Ilm hakkas pimedamaks minema, aga lagedale ei jõudnud nad ſiisgi.

Wiimaks jõudſid nad metſateele. Neiu jäi ſeiſatama ja waatas hoolega ümbruſt.

„Waat', ſul nalja!" rääkis ta tagaſihoidlikult, „ma ei ſaa enam iſegi aru, kuhu peame minema? Ma ei tunne ſeda kohta!"

Madaras ei wastanud midagi. Tal oleks nagu külm olnud: ta tundis ſelgesti, kuidas tal hambad ſuus lõdiſeſid. Talle näis ſee kõik nagu nõiduſemärk olewat: enne pinkwankriga metſa, ſiis jooksmine, äritus, äraekſimine — juſt nagu oleks teda keegi metſa-neiu ſiia meelitanud, et teda kiuſatusſe ſaata, teda hukata!

„Aga kus hobune?" küſis ta hambaid lõdistades.

„Kui ma ſeda teakſin," wastas Kaaſike, „ſiis olekſin ma ſinna läinud!"

„Siis oleme meie ometi ekſinud?"

„Seda wiſt küll!" wastas Kaaſike ja hakkas ſuure häälega naerma.

Madaral ei jäänud muud, kui pidi ka ligi naerma, ehk ta küll tundis, et nad oma rumaluse üle naersid.

„Lähme," ütles Kaasike, „ju meie ühte kohta ikka välja saame!"

Läksid. Madaras ei lausunud musta ega valget. Ta tundis pisut hirmu. Ta kujutas juba enesele silme ette, kuidas metsloomad nende peale langewad, kuidas nad otsa saawad ja kuidas neid taga otsitakse ja wiimaks taga leinatakse. Madarat äratas tema hulkuwast mõtetest neiu tasane laul:

„Üksinda, üksinda,
Pean wõõrsil rändama..."

Neiu laul kõlas kurwalt, nagu kaebaks ta kedagi taga, nagu otsiks ta oma üksiku hingele seltsi, kes teda wõõrsilt koju wiiks, soojendaks, kaitseks.

See laul sai widewikul seiswaist puiest omale weel salajama, kaebawama mõnu ning tungis Madara hinge, teda enesega ühes kandes. Madaras kuulas, pidas hinge kinni ja waatas neiu kuju, kes tema ees juba kustuwa eha walguse kumal kõndis ja laulis ja laules kaebas.

Madaras tundis selles laulus ometi midagi etteheitwat, et ta sellesama pisukese eluäparduses nii ilma julguseta oli. Ta tundis, et tema kohus

oleks pidanud olema neidu julgustada, juhatada, ja tal oli enesest häbi.

Jälle tuli talle meelde, kuidas nad jooksnud olid, kuidas ta neidu enese wastu oli pigistanud ja kuidas neiu tema käest siis wälja oli lipsanud, kuidas neiu paled õõgasid, silmad särasid, kuidas see nii ilus, nii meeldiw, nii kena oli…

„Ilus, brawo!“ sõnas Madaras, kui neiu lõpetas.

Kaasike hingas sügawalt, sest käies laulmine oli teda wäsitanud.

„Noh, kas oleme eksinud?“ küsis Madaras, kui neiu edasi waikis.

„Ma ütlesin ju teile, et siin on wõimata ära eksida — läheme aga edasi, küll meie koju saame!“ seletas neiu.

Neiu julgus tõi Madarale jälle endise tuju tagasi.

„Siis jookseme, saame ennem koju!“ naeris ta.

„Küll meie saame!“ andis Kaasike wastuseks.

Natukese aja pärast said nad lagedale.

Koht oli heinamaa, ilm juba täies widewikus. Õrn udu-wine kattis niidetud heinamaad halli õhukese waibaga.

„So — siit saame õige tee otsa peale!“ rõõmustas neiu. „See on mul tuttaw koht. Siit

läheme üle heinamaa, sealt hakkab tee ja seda mööda saame maanteele!"

Ta hakkas üle lageda edasi minema.

Madara kartus oli korraga kadunud.

„Aga neiu Luiise, teie teete oma jalad kastega märjaks," naeris ta.

Neiu Luiise hakkas aga jooksma, nagu tahaks ta noortmeest maha jätta.

Madaras jooksis järele, wõttis ta õlast kinni ja katsus paigal pidada.

„Hakake aga jälle hullama!" noomis neiu.

„Ma olen ju arg!" wastas Madaras ja pidas neiu õlast kinni.

„Laske lahti!"

„Ei!"

„Ma karjun!"

„Karjuge!"

Madaras tõmbas neiu oma wastu ja andis ta otsa ette, pale peale, nina peale, igalepoole näo peale mitu musu.

„Aga Madaras!?"

„Luiise?!"

....Ja teineteise käealt kinni hoides, külg üsna külje ligi, jõudsid nad hilja koju.....

## 10.

Kui Jürisson paari päewa pärast koolimajja tuli, märkas ta kohe, et Madara hinges suur pööre

oli sündinud. Ta oleks nagu tõsisemaks, osalt ka tasasemaks läinud. Jürisson oli ootanud, et Madaras temaga kohe waidlema hakkab, sest wiimased arutused oleksid selleks põhjust andnud, aga kõik see jäi tulemata. Selle asemel märkas ta aga, kuidas Madaras neiu Luiisega kokku sündis, kuidas nad wahel salaja teineteisega waateid wahetasid, kuidas Madaras õhtuti ära kadus; kuhu, seda ei hakkanud Jürisson uurima. Näis, et neil kahel noorel inimesel isekeskis hea oli — ja Jürisson tundis sellest üsna head meelt.

„Ühest õigest põrsast ei kaswa ilma tustimata iialgi head siga!" mõtles Jürisson ja andus kooli-tööle, ilma et oma kaaslase rahu kuidagi oleks rikkunud.

Aga sarnane waikne rahu ei kestnud kuigi kaua. Neiu Kaasike lahkus kauemaks ajaks köstri majast: ta wiidi ühte ligidalolewasse mõisa õmblejaks. Ei läinudgi paari päewa mööda, kui Jürisson Madara rahutust märkama hakkas. Kõigewähemalt paistis see nii olewat.

Madaras tuli õhtul söögilauast kohe ülesse ja hakkas tööle. Aga see näis temale raske, wastik olewat.

Ta ohkas, kaebas laste lolluse üle ja püüdis oma külmawerelise naabriga juttu teha.

„Kuidas need lapsed siis korraga nii lolliks

on läinud?" küſis Jürisſon, kui Madaras jälle ohates ja pahandades ſule käeſt ära wiskas.

„Kuidas korraga?" päris Madaras.

„Enne ei olnud ſelleſt ſugugi kaebtuſt?" wastas Jürisſon.

„Millas enne?"

„Enne, ſee on minewal nädalal, kui neiu Luiiſe kodus oli!" ſõnas Jürisſon tõſiſelt.

„Mis mõju ſiis Luiiſel laste peale on?" küſis Madaras näoſt punanedes.

„Teie olete wäljakannatamata!"

„Ja teie?"

„Ma ei ole teid poole ſõnagagi haawanud," ſeletas Madaras, „aga teie otſite ſealt põhjuſeid, kus neid ſugugi ei ole! Mis ſüüdi on ſelles neiul, et teie teda asjata puudutate!"

„Palun wabanduſt!" wastas Jürisſon, „kui kaugele läkſin, aga mulle näis ſee nii olewat, ja mis ma ſelleſt ſiis ſalgan: meie peame ju terwe aasta otſa ühes elama, ja kui meie nii waguſi olekſime jäänud, nagu ſee minewal nädalal, ſiis kui neiu Luiiſe kodus oli, ſiis ma ei tea, kuidas aasta wõi talwe üle olekſin ſaanud. See oli päris hea, et neiu kaugemale wiidi; nüüd ſaab jälle juttu!"

Madaras tundis piſut häbi.

„Ei, aſi ei ole mitte ſelles," puikles Madaras, „waid ſelles, et meie küllalt teineteiſt ei tunne.

Teie kui wanem ei hakkanud minuga juttu ja ma hoidsin tagasi!"

„See on lapse wabandus!" kinnitas Jürisson, kuna ta laua äärest ülesse tõusis ja mööda tuba edasitagasi hakkas käima. „Seda wõite lastele seletada! Öösel meie magame, päewal oleme töös ja õhtutel puudusite teie; mil pidi siis rääkimine olema?"

Madaras tundis, et Jürisson jälle nagu wägisi tema kallale kipub, ilma et temal selleks süüdi oleks olnud.

„Aga laual?" küsis ta.

„Ma olen teile juba seletanud," sõnas Jürisson, „et köstriga ei maksa sõnu kulutada. Tema hing on meie omast nii kõrgel nagu kuu ja päikene, ja see oleks asjata waew!"

„Siis ei jää muud järele, kui käed rüppe ja kõik on hea ja kaunis!" hakkas Madaras pilkama, „nagu kõik see Mudila kupatus!"

„Kas siis teie tahate sellest alati rääkida?" küsis Jürisson. „Ja mis siis?"

Madaras oli wait.

„Ja siis oleme meie niisama kaugel kui ennegi!" kinnitas Jürisson.

„Mitte üksnes rääkima, waid ka tegema ja wäga palju weel. Kas teie siis tõesti ei näe, et siin palju puudub, et siin palju teha on?" küsis Madaras juba kaunis ägedalt.

„Kulla inimene,“ hüüdis Jürisson, „seda ma ei salga, et siin palju teha on, aga — mis teha, see on küsimine. Iga tegu ei ole aja ega inimeste kohane. Noh,“ rääkis ta edasi, „teie ütelte: meil ei ole seltsa, meil ei ole midagi! Ja waadake, selle midagi peale ei wõi ka mitte midagi teha, mis midagi wäärt oleks olewat!“ Jürisson hakkas elawamaks saama. „Teie arwate, et mina edu wastane olen. Sugugi mitte. Mina näen aga, et meie inimestele hoopis rohkemat tarwis läheb, kui paljalt seltsi ehk kooskäimise kohta. Meie peame inimesi katsuma mõistuse poolest tõsta ja teiseks, nende ühiseluline seisukord peab paranema!“

„Kuidas tõstate neid mõistuse poolest, kui teie nendega kokku ei saa, kuidas paraneb nende seisukord, kui neid ei õpeta, neid kokku ei kutsu?“ küsis Madaras. „Niisugusel korral ei ole teie rääkimine ka muud, kui paljad sõnad, ilusad sõnad!“

„See on idealisti unistus!“ wiskas Jürisson.

„Ja see on materialisti jampsimine!“ wastas Madaras.

Nad jäid mõlemad wait. Jürisson oli kaksiti tooli peale istunud, lõua wastu tuge surunud ja mõtles, kuna Madaras äritatult oma pisukesi kihwu keerutas ja kambris edasitagasi käis.

„Räägi siis, mis sa tahad teha!“ käskis kor-

raga Jürisson. „Ma tahan kuulda — ja kui need mõtted õiged on, siis wannun alla!“

Madara silmad sätendasid, ta tahtis kord oma mõtted Jürissonile üles lugeda ja näidata, et tema sugugi unistaja ei ole.

„Meie Mudila elu on soga!“ ütles Madaras.

„Õige!“ kinnitas Jürisson.

„Teist elu läheb tarwis!“

„Pärm tuleb sisse panna!“ aitas Jürisson.

„No, waat, siis oleme ühes mõttes...“ naeris Madaras.

„Siit saadik küll,“ kinnitas Jürisson, „aga edasi?!“

„Edasi läheb kergesti,“ seletas Madaras, „Mudilasse tuleb kooskäimise selts asutada, ütleme muusika-, lõbu- wõi karskuseselts. Asi on selles: Iga rahwas tõuseb, kui tal iseteadwus sees on. Esimene asi oma iseteadwuses on aga rahwuslik ärkamine. See inimene, kes ennast kui rahwaliiget ei tunne, see ei saa edasi, see on kui kuiw oks, ajalugu juhtiw waim wiskab selle kadumise tulde! Teine asi on esimese sarnane, see on: kõlbline alus kõiges elus!“

Madaras ei saanud edasi rääkida, sest Jürisson hakkas suure häälega naerma:

„Kuidas saadad seda seltsis toime?“

„Meie õhutame Eesti waimu!“ wastas Madaras.

„Tantsuga?!"

„Kõnedega!" kinnitas Madaras.

„Seda teab ju iga moonakas, et ta eestlane on, ja kas see teda halwemaks teeks, kui ta seda mitte ei teaks?"

„Ah, siis olete seltside wastu?" küsis Madaras.

„Noh, seletage aga edasi!" käskis Jürisson.

Madaras mõtles pisut.

„Jätame selle seletuse, see wiib meid asjata wäga kaugele. Läheme teist teed. Iga inimene tahab koos käia, tahab teisi näha, tahab oma prii aja seltskonnas mööda saata! See on iga elawa hinge esimene soow. Aga meil ei ole siin midagi. Teine asi, inimene tahab rahwaga läbi käia, sest see, kes oma elu jõudu rahwa käest ei saa, see tunneb enese nagu kala kuiwal olewat!" Madaras pidas wahet.

„See tähendab, teie tahate neidude seltsis oma aega mööda saata ja selleks peab teile selts nagu warjuks olema, mille all teie wõiksite lõbusteleda; nii ütelda: selts peab see firma olema, mille all teie kauplete?!..."

„Pidage, pidage!" hüüdis Madaras.

„Kannatage, ma lõpetan..." palus Jürisson, „ja mis elu jõudu tahate teie selle seltskonna ja rahwa käest saada, keda teie ise nii siunate ja kellest teie ise kolm sammu eemal tahate olla?

Minu arust on siin koguni ise asjad teid ajamas, ja ärge pange pahaks, kui ma otsekohe wälja ütlen, mis see on..."

„Ja see on?" küsis Madaras.

„See on lihtsalt auahnus, armastus ennast paista laska, tahtmine näidata, et waadake: ma olen ka mees, kes midagi mõistab!.. Rahwawalgustamisega ei ole siin midagi ühist!" ütles Jürisson kindlalt. Jürissoni sõnad mõjusid rusikahoopidena Madarale. Ta katsus rääkida, aga ta hakkas kokutama ja kui ta wähe oma mõtteid jõudis koguda, tegi ta näo, nagu ei peaks ta teise sõnu misgi ja seletas naeratades:

„See on paljas teie isiklik, kitsarindne waade, mille taga tõesti mitte midagi ei ole. Et seltsides inimesed käiwad, et nad seal teineteisega kokku puutuwad, see on päewa selge. Et seltsides räägitakse, on ka selge, aga et rääkimisest mõtete wahetus tuleb, on ka selge; et aga mõtete wahetusest mõtte selgus tuleb — see on ka järjekindel ja sel on ka ühes rahwale walgusetoomine. Pöörge teie selle alla missuguseid põhjuseid teie ise tahate, seda tõde teie ümber lüüa ei saa!"

„Selle wastu ma ei ole!" wastas Jürisson, kes ka ägedaks hakkas minema.

„Mille wastu teie siis olete!" küsis Madaras. „Seltsi elu wastu teie ei ole, — siis olete teie selle

wastu, et m i n a seda asutan! Ma astun tagasi, tehke teie ... ma olen teie alandlik teener!"

„Minu alandlikuks teenriks ei hakka teie iialgi," wastas Jürisson, „selleks puudub teil iseloom. Mina ei ole mitte seltside wastu, seda wõtke omale jäädawalt kõrwa taha, aga ma olen selle wastu, kuidas asjaga ümber käidakse, kuidas asja aetakse!"

„Kuidas seda aetakse?" küsis Madaras naerdes.

„Aga asja aetakse nii, et sellest kasu asemel kahju tuuakse; rikutakse, aga mitte ei parandata. Tõsine eduline elu jääb kõrwale ja lestad tuuakse päewakorrale. Ütleme, teie teete seltsi. Küsime, mis jõuate teie pakkuda? Wastus — lestu! Teie mängite seal näitemänga. Mis jõuate seal pakkuda, mis on meil pakkuda tõsist, õpetlikku, waimulõbu? Kust saate mängijaid? Tuleb wälja, et teie weiderdajaks olete saanud ja teie tööd waadeldakse, kui weiderdajate tempa. Kui juba suured linnad ja suured jõud niisuguse asjaga kimbatuses on, mis siis teie teete? Teie laulate, teie asutate laulukoori! Sellel on oma piir. Teie ei saa kaugemale, kui lihtsa keskmise, wõi alla-keskmise lauluni — ja siis on teie regi liiwa peal. Seesamane ja waesem lugu on muusikakooriga. Wigasest muusikast ei saa teie iialgi üle. Teie peate kõnesid! Mis kõnesid teie peate? Mis saate teie pidada? Lihtsalt mitte midagi! Järele jääb tants ja mäng.

Ja kui kaugele oleme siis saanud? Meie oleme elawa paawsti ära heitnud ja paberist paawsti ülesse säädinud, mida kui pühadust — isamaalist tööd austatakse. Meie oleme inimeste silmad tõsisest elust ära pööranud, et nad oma wiletsat elu ei näeks ja lõbusteleme neid lauludega nagu karjapoiss Taawet lolli Sauli! Nii on see lugu!..." ärituse pärast lõi ta rusikaga wastu lauda.

Madaras käis ärituses edasi-tagasi.

„Ja mis on siis sinu tahtmine?!" küsis ta.

Jürisson kargas toolilt ülesse, pööras toolileeni alla ja jalad ülesse ja kisendas ärituses: „Nii on see asi!" kus juures ta käed wärisesid. Madaras waatas kartlikult äritatud naabri otsa, ta ei mõistnud, ei saanud midagi aru ja tasa sosistas ta: „Just kui hull!"

Jürisson waatas nagu prohwet oma seltsimehe otsa ja kui ta selle kahtlust märkas, lõi ta tooli leenipidi wastu põrandat ja küsis:

„Nii on see asi?"

„Ei saa aru!" naeratas Madaras.

Jürisson pööris tooli ümber ja istus jälle kaksiti selle peale.

„Aga ometi ei saanud tooli jalge wahel istuda, ikka pöörsite ta ümber," sõnas Madaras.

„Nii on loomulik!"

„Ja seltsi elu ei ole loomulik?" küsis Madaras pilkawalt.

„On loomulik!" rääkis Jürisson, „kui see rahwa enese elust wälja woolab, aga kunstlikult teda istutada, kunstlikult ülewal pidada — see ei ole loomulik. Ütleme, teie teete seltsi! Aga kes ajab edasi, kui teie ära lähete? Seal tuleb teine ja sel on isewaated, isemõtted — ja mis jääb kõigest sellest järele? Inimesed näewad oma nõrkust koguni ise asjas, tühjas töös ja kaotawad oma tõsise jõu lugupidamise, nad kardawad oma warju!"

„Nüüd näen, et teie koguni wiltuselt kõigest elu edenemisest aru saate," hakkas Madaras peale. „Iga hea asi hakkab pisukeselt peale. Esialgne hakatus, ehk parem üteldud, pealehakkamine on tähtjas. See külwaja wõi kündja, kes pilwede peale waatab, ei ole kellegi töömees. Meie peame aga peale hakkama, küll ta edeneb!"

„Mis siis edeneb!" küsis Jürisson.

„Seltsielu!"

„Ei, wennas!" hõiskas Jürisson, „see on Kilpla tarkus: seltsielu edeneb siis, kui seltsid on! See on niisugune tarkus, kui sa ütleksid: puuraiumine edeneb siis, kui kirweid on. Ei! asi on ümberpöördud: seltsid edenewad siis, kui seltsielu on, ja teie wõite niipalju seltsa teha, kui teie tahate, elu ennast see ei edenda mitte. Mis on see edu, mis teie seal taga ajate. Laulate?! Kellele? Kellele tuleb meelde, peale sandi, tühja kõhuga laulda! Mis on teil laulda, mis on teil hüpata?! Mis

rõõmupidud teil alati on? — — — Ta lõi jälle käega wastu lauda. „Seal on teil poolsöönud töötegijad; seal surewad teil arstimata inimesed; seal ei ole teil õigeid elumaju — — aga teie hüppate, laulate... kepslete!..“

Jürisson oli nii äritatud, et ta hääl ja huuled wärisesid... „ja nüüd tulete oma lõbu-, laulu- ja kõiksugu rallami-pidudega! Ptüi!“

Madaras waatas poolkartlikult pahase nooremehe peale.

„Noh, mis siis teie tahate?“ küsis ta natukese aja pärast. „Mõne maakera paigast-ära-kangutamise seltsi asutada, wõeh?“

Jürisson hakkas naerma. „Õige, tore, tubli!“ naeris ta. „See oli ainus õige sõna, mis teie praegu rääkisite: maakera paigast-ära-kangutamise selts — tore, ilus! See sõna on juba midagi wäärt! Aga,“ rääkis ta siis pikemalt, „minul ei ole midagi selle wastu, kui meie praegune seltskond siin seda soowiks. Käige meie mehed läbi ja kuulake asi järele, eks meie siis näe!“

„See just minu mõte oligi,“ wastas Madaras. „Ma tahan kuulata, kuidas sellega lugu on. Mis teie arwate, kui ma selles asjas kirikherraga räägiksin? Katsume oma paremad jõud kõik sinna kokku ajada!“

Jürisson mõtles. Ta endine pahameel hakkas lahkuma.

„Jah," arwas ta, „kirikherral ei wõi selle wastu midagi olla, sest mida kaugemale teie inimesi tõsisest elust hoiate, seda parem meel temal on. Laulge, tantsige, hüpake; kisendage, et teie 70 seitse korda eestlane olete, see on kõik hea, aga ärge mõtelge, Jumala pärast ärge mõtelge!"

„Ja mõisaherra?" küsis Madaras.

„Kes, baron Stockmann?" küsis Jürisson.

„Jah!"

„Tema on weider isik," seletas Jürisson edasi, „tema on hulltujukas. Tema käest wõib wahel kõik loota ja wahel mitte midagi!"

„Aga meie kihelkonna kooliõpetajad?"

„Eks kutsuge kokku ja kuulake järele; aga ma arwan, et neist keegi niisuguses asjas enesel jalgu põhjas ei tunne olewat!" wastas küsitaw.

„Aga teie ei tohi asja segada!" nõudis Madaras.

„Mina olen wait kui lukk," seletas seltsimees, „ma ise tahaksin hea meelega seda kõik kõrwalt waadata." Madaras wõttis kindlasti nõuks asja arutusele wõtta.

## 11.

Jürissoni kõne ajas Madara tema harilikust hoost wälja, pani tema mõtlema, ja tihti, kui ta oma mõtetega üksinda jäi, tulid temale seltsimehe jõ-

nad meelde. Kõige selle sekka mässis ennast weel tema igawuse tunne ja igatsus neiu Kaasikese järele. Kui hea meelega oleks ta tahtnud, et neiu just nüüd tema juures oleks olnud, tema juurde jäänud.

Nii wõis neiu Kaasike ülitihti tema juurest ära lipata: kord siia, kord sinna; kord nädalaks, kord kuuks, ja kes wõis kindel olla, et neiu tunded nendel äraolekutel suurenewad, waid koguni ehk wähenewad.

Kõik need mõtted kogunesid üheks asjaks kokku — ja see oli selts.

Kui hõlpsasti wõis seal kokku saada, kui hõlpsasti jälle põhjust leida, et midagi ette wõtta, midagi korda saata — ja jälle tuli warru-pidu kõige oma tantsuga, oma tsirkusega Madara meele. „Ei; nii ei wõi see jääda," mõtles Madaras mitu korda, „nii ei ole siin mitte midagi peale hakata!" Ta arutas Jürissoni mõtete üle, tuletas neid meelde, aga mida rohkem ta mõtles, seda enam tundis ta, et Jürisson siin ainult kiuste tema wastu waidleb, wõib olla ka ainult sellepärast, et mitte näha, kuidas just tema — Madaras — niisuguse asjaga peale hakkab ja Jürissoni käest au ära wõtab.

Mida rohkem ta selle üle arutas, seda enam sai ta kindlaks, tõesti midagi ette wõtta.

Seal tulid tal aga seltsimehe sõnad meelde, et selle seltskonnaga midagi ei ole teha.

„Ma ei tahaks uskuda," arwas ta, „et siin mitte midagi ei ole teha. See ei ole aga muud, kui Jürissoni kitsas waade! Igalpool on tööd küll ja küll, aga iseäranis weel siin. Ja tööjõuda leiab ka, kui aga need ülesse otsitakse!"

Ta wõttis nõuks plaan' tõesti täide wiia ja kõik Mudila jõud seal ühendada! Aga, mis selts see pidi olema? Selle üle murdis ta nüüd pead. Ajalehed kirjutasid igaltpoolt karskuse edenemise üle, aga selle põhjusmõtte poolt ei tahtnud ta kuidagi ise olla, ehk tema parem arusaamine küll kõige rohkem karskuse poole kaldus.

Ta pidi sellest wiimaks oma seltsimehele rääkima. See oli aga ainult karskuse mõtete poolt, ehk ta küll kangesti kahtles, et see selts, kui ta asutatud jaab, siis wäga raskeid päiwi elab.

Nõnda mõteldes ja arutades jõudis nädal lõpule ja laupäew oma waba peale-lõunaga tuli kätte, kus Madaras kihelkonna hingekarjase jutule tahtis minna, et tema mõtteid kuulda saada ja teda seltsi tegewusele ülesse äratada ja paluda. Jürisson naeris teda ja soowis, et ta niisugust rumalust mitte ei teeks, aga Madaras arwas, et parem on kõik asju targu ja pikalt ajada. Madaras läks.

Mudila kirikherra Rümpler oli wana mees, kes enam kui kolmkümmend aastat rahuga oma wiigipuu all oli istunud, korralikult jutuluseid kiri-

kus ära pidanud, surnud matnud ja lapsed ristinud, muidugi teada, enne köstri, pärast aga tema abiliste abil ja kõige muu asja sisse ei seganud ennast Rümpler naljalt mitte. Uuemal ajal oli hakkanud ta ka kantslist kurja ja paha aja üle kära tõstma, nooremaid inimesi, ajalehti ja kirjamehi põrgule roaks pakkuma, aga see ei tulnud sugugi mitte tema südamest, sest polnud tema kihelkonnas ajalehti ega ka nooremaid nii palju, et see tema rahulikku wett oleks natukenegi wirwendama pannud. Niisugune kombluse käsn wõi shwamm, nagu ta ise armastas rääkida, polnud, Jumal tänatud, tema karja weel puudutanud.

Selle juurde läks nüüd Madaras kõige enne. Wana, hall, küüru wajunud mees wõttis noore kihelkonna kooliõpetaja lahkesti wastu.

„Noh, mu Heinrich?" küsis ta wanal moel, kus juures ta iialgi oma koguduse liikmetele „teie" sõna ei tarwitanud; „mis siis sinul, mu armas, head on rääkida?"

„Head ei ühtigi!" wastas Madaras head nägu tehes, „aga mul on teilt mõne asja üle nõu küsida!"

Kirikherra arwas, et see kooli kohta käib ja küsis: „Kuidas siis teile meie kool ka meeldib?"

Madaral oli halb meel, et ta kohe oma asja wälja ei toonud, nüüd oli raske jälle uuesti juttu seltsi asutamise peale wiia.

„Eks ta lähe ka, aga lapsed on ikka natukene rumalad!“ wastas noormees.

Kirikherra tegi pisut naeruse näo, aga siis jälle oma endist tõsidust tagasi saades ütles ta: „Küll nad targaks saawad, kui nad aga koolis käiwad; nüüd on ju meil kaks noort meest kõwasti töös ja kui nende käes asi ei edene, siis ei tea ka, mis teha.“ Juttu nagu enam Madara isiku proowimiseks tehes küsis ta: „Kas teie olete nüüd köstri esimene wõi teine abiline? Kuidas teie endid ametlikult kutsute?“

Madaras läks näost punaseks, naeratas ja wastas: „Ta on ju üks-ta-kõik, aga nagu inspektor kirjutas, olla mina, ehk küll aastate poolest noorem, aga kui seminari haridusega, esimene abiline!“

Kirikherra tegi ülitõsise näo ja urises: „Hm!“

Selles kõri hääles kõlas aga Madarale nagu pilkamine. Madaras läks näost weel punasemaks ja wastas: „See on nüüd ju ükskõik, kes esimene, kes teine, aga maailmas on ta kord nõnda, et kes suurema haridusega, sellel on juba iseenesest mõista suuremad eesõigused ja et selle käest ka rohkem nõutakse. See on kord nõnda!“

Ta sai ise aru, et ta oma seletusega luhta läks, aga see tuli nii iseenesest, et selle wastu ta ka panna ei saanud.

„Kui suur on teie palk?“ küsis kirikherra, ehk ta küll esimesel korral, kui Madaras en-

nast esitelemas oli käinud, sellest temale oli rää-kinud.

„Jah," wastas Madaras, „palk, 150 rubla ja prii söök, on küll natukene pisukene. Olgu nüüd wallakoolmeistritega kuidas lugu on, aga meie oleme ikka suurema haridusega ja mitte enam koolmeist-rid, waid ikka kooliõpetajad, „Lehrer", aga mitte „Schulmeister"! Ega ma ka siia ei oleks tulnud, mul oli parem koht kusagil saadawal, aga mul oli hea tuttaw ja see oli siinse herra Arni-kaga tuttaw ja nii sain ma sõprade teel siia. Aga ma wõin ju tulewal aastal teise koha jälle saada!"

„Hm, hm!" urises Rümpler jälle pika-walt, „see oleks meile wäga kahju, kui ühe niisuguse tubli jõu kaotaksime. Aga meil on siin wäga palju teha. Ma rääkisin hiljuti köstriga: meie tahame üle kihelkonna piiblitunnid sisse sää-dida, nii igasse suuremasse külasse kogume kokku, ja kui teie, noored mehed, selleks meile wanadele abiks tahate olla, siis oleks see wäga tänuwäärt asi!"

Madaras nägi kahjatsedes, et tema seltsi asi ikka kaugemale ja kaugemale läheb.

Ta jaatas.

„No, waata, noor sõber," naeris Rümpler sun-nitult, „see on wäga lõbus! Teie awitate wanal köstril laulda ja siis wõime ilusa jumala-teenistuse niisugustel kordadel ära pidada!.."

Madaral oli tuline häbi kohe piiblitundide järele seltsidega peale hakata, aga nagu näha, katsus kirikherra just nagu meelega juttu teisal pidada.

„Ja meie peame ka hoolega tööd tegema," seletas kirikherra edasi. „Nüüdse aja päewad on wäga rasked. Rahwal on wäga palju prii aega, ja kurjus tikub üle käte!"

Kirikherra peatas. Nüüd arwas Madaras paraja aja olewat oma asjaga ette astuda.

„Aga mis arwab õpetaja herra seltsi-elust?" küsis Madaras. „See on ka wäga hea inimeste waimu walgustamine."

Ta jäi wait. Rümpler waatas alt kulmu nooremehe otsa, nagu ei saanud ta küsimisest õieti aru. Nii näitas see ka olewat.

„Mis sa, mu armas Heinrich, kõnelesid?" küsis ta tõsiselt.

„Ma nimetasin õpetajaherrale," hakkas Madaras peale, „et see oleks ka wäga hea, kui meie siia Mudilasse, kui teil selle wastu midagi ei ole, ühe kooskäimise seltsi saaksime!"

Nüüd oli kirikherra aru saanud.

„Mis?!" küsis ta pikalt. „Kus?! Mudilasse?!... Ja mis selts see peab olema?!"

Kirikherra läks ülitõsiseks. Mitu korda laskis ta kõrist „hm!" kuuldawale, nagu kutsuks ta enese seest midagi wälja, ja jäi ootama.

„Et ma muidu nii räägin," seletas Madaras

sõnu otsides, „ma olen küll siinpool wõõras ja üsna noor, aga ma olen ka nii mõndagi näinud. Käisin hiljuti kusagil warrul ja nägin, et siinsed inimesed wäga madalal hariduse järjel on. Koolid teewad küll oma töö, kirik söödab nende hinge surematа toiduga, aga neil puudub siisgi weel üks walgustaja, mis nende silmaringi laiendaks, nende jõudu paremate asjade peale juhiks. Neil puuduwad seltsid, kus noored ja wanad lõbusalt koos käiksid oma aega kasulikult mööda saatmas, lugemas, õppimas ja oma kombeid ja mõtlemise wiisa peenendamas!"

Rümpleri nägu oli enam kui tõsine: meelepaha, sala wiha täitis ta hinge. Ta jäi Madara otsa ikka weel altkulmu waatama, nagu uuriks ta nooremehe südant.

„Ma näen, armas Heinrich," hakkas ta peale, „et mu ees noormees seisab, kellel pea kõiksugu uusi mõtteid täis. Püüdmine rahwale midagi anda on wäga hea, aga... ma ütlen — aga! Ma ütlen sulle kui oma noorele sõbrale: jätke see asi maha!"

Madaras waatas wana inimese otsa ahastawa pilguga, tahtis talle midagi wastata, aga wanakene ei lasknud seda mitte sündida, waid rääkis:

„Ärge pange sugugi imeks, et ma nõnda kõnelen. Praegusel ajal kirjutatakse sellest wäga palju — ja ma usun, kui sina ka kirjutada mõistaksid,

siis leiaksime meie warsti mõne sõnumi ajalehest, et meie ärksamad pojad tahawad siia seltsi asutada, aga tuttawalt poolt ollakse sellele wastu! Nõnda nad kirjutawad, aga selle juures jätawad nad ülesse tähendamata, et sellel wastupanekul ka oma põhjused on. Ka minul on omalajal niisugused mõtted olnud, aga ma olen need mõtted maha jätnud!"

Ta läks nooremehe juurde, koputas õla pihta, istus tema ette toolile, toetas teise käega noore-mehe põlwe peale ja ütles: „Ärge imestage sugugi! Ma olen wana inimene ja olen selle aja sees ka midagi näinud ja kõrwa taha kirjutanud!"

Ta laskis nooremehe põlwe lahti ja pani teise käe oma põlwe otsa, kuna ta teisega seinale näitas. „Ma ütlen: kõik niisugused asutused on pahaasi!" Madaras tahtis midagi wastata, aga kõneleja ei lasknud seda sündida.

„Oodake, oodake!" hoiatas ta teist. „Pidage, pidage! Ma tahan sulle aga põhjalikult seletada. Nemad räägiwad: nad walgustawad rahwast! See on paljas sõnakõlks. Neist kõnelapikestest ja laulusalmidest ei saa inimene omale iialgi kindlat ilmawaadet, ilma milleta keegi mõtleja elada ei saa! Nad arwawad, et see on rahwawalgustus, kui keegi talupoeg enam mõisniku ees mütsi maha ei wõta, ehk joobnud peaga mõne suuremaga tee peal hobustega wõitu ajab, ehk kirikherra eest-uksest kalossidega sisse tormab, põllumeeste seltsides mõnele suu-

remale mehele wastu haugub... nad arwawad, et see on walgustatud mees, ise oma jalal seisew mees!? Ei sõber! See ei ole weel mitte midagi peale tooruse! See on rumal toorus! Ja kes on seda meie rahwa seas kaswatanud? Seltsid! Kuula, mu noor sõber, ma seletan selle asja ära. Nad käiwad seltsides, kuulewad seal kõnesid! Mis kõned need peawad olema, mis teie neile peate? Waimulikka kõnesid kuulewad nad kirikust, ja pühakirja seletust teie nendele anda ei mõista. Teie peate seal ilmalikka kõnesid. Mis asjast? Ilmast ja maast ja kõiksugusest pudupadu asjast ilma mingisuguse kawata, ilma mingisuguse järjeta! Inimesed kuulewad aga hea meelega. Teie räägite neile korra kuust, korra päikesest, inimese kehast ja selle ehitusest, teie rääglte maakera wanadusest, inimese saamisest ja nõnda edasi! Küsime nüüd: mis on inimesed saanud? Nad ei ole midagi saanud! Nad on kaotanud! Nad on hirmus palju kaotanud. Enne oli nende ilmawaade luulelikkudes unenägudes, isiklises loojas, keda nad taewa tähtedest nägid wastu waatawat, jõe wulinas kuulwat, tuule hoos ja wihma piisas ning wikerkaares tundwat — — ja nüüd on see korraga lõhutud, ja kui mitte lõhutud, siis on talle ometi praod sisse löödud ja neist pragudest woolab see soe mahl, mis nende hingesid kosutab, wälja, ja süda jääb tühjaks, tühjaks! Mis annate neile, kui teie nende

lootuſed, mõtte warju-kujutuſed neilt wõtate? Kallis Heinrich, mis tuleb aſemele, mis pakute neile? Oma eneſe ſüdame tühjuſt! Teil ei ole ju midagi anda, mis niiſuguſt inimeſt inimeſeks jälle teeb! Ma ei ole ſuurema hariduſe wastu. Ei, koguniſti mitte. Ma olen hariduſeſõber. Aga haridus peab järk järgult minema, peab kindlat ſammu astume, ainult ſiis toob ta õiget kaſu. Sellepäraſt peame kindla wahe tegema nende kolme küſimuſe wahel: kellele, mida, millal? Waata nende nägude peale, kellele teie ſeda tahate pakkuda, kas ſa loed ſealt midagi? Waata, kuidas nad kirikus istuwad, tuhmid, ilma eluta näod, nagu muumiad on nad ſeal. Mul tuleb wahel jutluſes, kui ma ülewalt nende peale waatan, meelde, nagu oleksin ma ſurma riigis. Ehk pane tähele, kuidas eite taati teineteiſe kõrwal kirikusſe ſõidawad. Mul tuleb igakord wärin peale, kui ma ſeda kõik näen. Ettepoole piſut wajunud, nii istuwad nad ſeal, waguſi, ilma kõnelemata, ilma tundeta, nagu ſawiſt tehtud ehk puuſt nikerdatud. Saawad nad kiriku juurde, ſiis roniwad nad wankriſt nagu haiged wälja: weerand tund kulub neile ſelle ronimiſe kallal ära, weerand tund ſiputab eit oma ſeelikut kohewili, ſäeb rätikut, kuna taat hobuſt katſub, teda ſilub ja patſutab, — ja ſiis liiguwad nad kirikusſe — — ja jääwad hiljaks, hiljaks jääwad

nad! Ning kirikus nutab eit, ja taat magab, sest et mehel ei kõlba nutta!..“

Madaras kuulas imekspannes seda jutlust. Ta ei olnud iialgi uskunud, et Rümpler niiwiisi rääkida mõistis.

„Ja nüüd“ — rääkis kirikherra edasi, „ja sellele rahwale tahate seda pakkuda, mida meie oma naistelegi ei räägi. Oma prouale ei räägi ma ka mitte seda, mis teie rahwale tahate pakkuda! Mis peawad nad sellega tegema? Kuhu peawad nad selle panema? — Selle hariduse jahi üle olen ma palju mõtelnud ja otsusele tulnud: ei ole seda rahwale mitte tarwis! Mis seal imeks panna?! Sellessamas mõttes on ka teie oma koolitatud liha ja weri! Kas teil puudub koolitatud mehi?! Teil on neid küll ja küll. Terwed maakonnad on teil neid täis! Mis nad pakuwad rahwale? Enne, kui nende nokad kollased olid, kirjutasid nad ka haridusest, nende suude nurgad wahutasid hariduse kiitmise kobrust! Üks kirjutas looduseloost, teine ajaloost, kolmas rehkendusest, neljas wiisikast, wiies põllutööst. Aga, kui nad nägid, et see neile magajatele paha teeb, siis pöörasid nad nobedasti oma sihi, ja nad kirjutawad ainult seda, mis neid wõib patust lunastada. Nüüd kirjutab see, kes rehkendas, Eedeni tuletikkudest ja paradiisi wärawapulkadest ja sellest, missugune hääl oli Piileami eeslil, ehk ka sellest, mis suur on see, kes on seitse ja kolm weerandit. Ja teine annab

wiiekopikulisi raamatuid wälja, mille nimed on: „Issand siin ja Malkus seal," „Kas pean mõõgaga sisse lööma" ja „Põruta, noorwend, paradiisi trummi!" Kas sa mõistad seda, armas Heinrich, kas sa mõistad seda? See salaasi on suur! Seda teewad praegu mehed, kes ülikooli hariduse on saanud oma armsale rahwale, kes neid oma kukil kannab; kes neid, kui Rebeka seal kaewu ääres Elieseri kaamelid joodab. Wõta sellest õpetust, armas Heinrich, mis rahwa rahule tarwis läheb!.."

Rümpler puhkas.

„Nüüd aga tuleb seal mõni wallakoolmeister, mõni poisikene, ja kirjutab ka ja pilkab ja naerab neid jumalamehi kui koer aia tagant ja näitab oma paljaid hambaid; ja nüüd on neil ka mõni leht, mis turutrummi ajab haridusest ja muust!.. Oh, mu waene rahwas! Missuguste kiskjate kätte oled sa ennast wiskanud, ja need ei näe, mis nad teewad!"

Kurwalt kõneles ta siis edasi: „Eks tõstab küll ka oma moraalilist kooti õige rahwa waht Mooria mäel, aga neid pooleharidusega poisikesi ei jõua ta weel mitte waikseks nottida... aga see on ikka nende poolküpse poisikeste mood!"

Kõneleja ohkas ja pühkis otsaesist. Ta näis wäsinud olewat, aga silmist wälkus weel noorusetuli, tuli, mis weel wõis sütitada ja weel mõndagi selle tee peale saata, mida kõneleja soowis.

Madaras oli tähelepannes pealt kuulanud. Ta pani imeks, miks Rümpler temale just seda pidi kõnelema, ta ei mõtelnud ju mitte teisiti.

Kui kirikherra peatas, wastas ta: „Austatud õpetaja! See on nii kui minu südamest wälja üteldud, ma ei ole seda mitte teisiti mõtelnud. Ma olen küll noor, aga seda usun ma kindlasti, et mitte iga asja ei wõi inimestele pakkuda, ja kombluse alusest pean ma kõige rohkem lugu. Just sellepoolest tahaksin mina oma pisukese jõuga teile, aus õpetaja, appi tulla ja teie käest abi paluda. Ma olen siin natukene ümber waatanud ja mulle paistab paljugi silma, mis rahwa jõudu ei tõsta. Meie elame raskeil aegadel, nimelt usu ja rahwa elus. Sellepärast peame rahwa jõu kogumiseks ja tõstmiseks tööd teha püüdma ja tema kõlbliist ihulist ja waralist wõimet suurendama ehk kaswatama!“

„Millega mõtlete seda teha?“ küsis Rümpler uudishimulikult. „Need on ilusad lendsõnad, mille taga muud ei ole, kui selle ütleja enese lapselik arusaamine elust. Kas sa wõid mulle ütelda, mis on ihulise ja waralise wõime suurendamine kõlblisel alusel, rahwa jõu kogumine, tema tõstmine — ma arwan, et sa isegi sellest aru ei jaksa saada, mina mitte!“

Madaras läks üleni näost punaseks, isegi kõrwa lestad õõgasid.

„Nagu näituseks," ütles ta, „siin juuakse wäga palju, aetakse pidude peal kõlwatumat nalja! Siin peaks karskuse mõte edenema, komblus tõstetud saama!"

„Ah, sa mõtled wist karskuse seltsi peale?" küsis Rümpler.

„Seda küll!"

Wanaherra naeris.

„Ka see on ilus asi iseeneses, aga ka sellest ei ole inimestel kasu, nad saawad wiltustele mõtetele aetud. Teie ajate karskust ja sõimate kauplemist ja kauplejaid. Teie segate aimed, mis segada ei anna. Mis süüd on kõrtsipidajatel sellest, kui teie awalikult endid joobnuks joote? Ja mis süüd on neil kaubaasutustel? Teie äritate seal, kus rahu tarwis läheb, ja teete sinna tuld, kus waja kustutada, wett peale walada. Teie segate siin õiguse ja kombluse ära ja toote mõlematele kahju, nagu teie üleüldsi oma asjaajamises enam kahju kui kasu toote. Nagu, teie mängite seal näitemänga. Teie näitemängud on kõik balagani tükid, ilma elu, ilma aateta, ilma sihita, ainus siht on seal ehk see, et naeruga kõhu musklid harjutada. Nendega aga tahate teie komblust tõsta, rahwast walgustada. Teie wäärutate sellega rahwa õigest maitsest nii rumalasti ära, et seda keegi enam parandada ei jõua. Isegi teie oma lehed panewad imeks, miks inimesed seal naerawad, kus nutma peaks.

Kes on rahwa nii kaugele wiinud? Teie oma seltsid oma balaganidega!... Teie tantsite seal... Jah, tantsige! Tants ei ole kuradist, ka Taawet kepsles, kui ta jumalalaegast laskis tuua. Aga teie külwate süstemaatilikult tantsu selle rahwa sekka, kes oma hariduse järele weel mitte sellel astmel ei ole, et ta oma kurji himusid jõuaks taltsutada. Ja siis muutuwad teie tantsupidud orgiateks, mida Bachus toime paneb!"

Ja jälle läks rääkija hääl kurwaks.

„Mul on sellest kõigest wäga kahju!" rääkis ta, „ja sellepärast, armas Madaras, kui sul sellest rahwast ka hale meel on, siis jäta niisugused asjad sootumaks maha!"

Ta peatas ja waatas nooremehe otsa.

Madaras oli nagu pilwist alla langenud. Nii isesugune ja ootamata oli kõne temale. See kõlas nagu mõne munga noomituse kõne, mille sekka armastuse laula on põimitud.

„Teie mõtted, aus õpetaja," hakkas Madaras peale, „on wäga õiged ja täis armastust rahwa wastu, aga ühe asja peale tahaksin ma teie tähelpanu pöörata!"

„Rääkige, rääkige!" julgustas waimulik.

„Ärge arwake mitte, et ma kõige selle wastu olen, mis teie rääkisite, aga igal priil inimesel jääb waba aega järele, seda prii aega ja prii jõudu....."

„Peab palwe ja paastumiſega mööda ſaatma!“ hüüdis Rümpler Madara kõne wahele. „Pea ſeda, noor ſõber, alati meeles, mis meie uſuiſa Lutherus ütleb: „Liht inimeſe hinge õnnistuſeks läheb raske töö tarwis!“ ja ſeda pean ma niikaua õigeks, kui ta harimata ehk poolharitud on!“

„Aga, austatud õpetaja,“ rääkis Madaras, „meie peame neid harima ja walgustama!“

Herra Rümpler hakkas wäga maguſasti naerma.

„Ah, teie tahate neid talupoisſa, kes nüüd ſeal tüdrukuid worstitawad; kes ſuurte pikaſäär=tega ſaabastega, wanduſega piip ſuus, lõõtſapill kaenlas, mööda külaſid hulguwad, teie tahate neid walgustada, et nad oma ſüdames haritud ſaakſid?! Tühi töö ja waimu wäſitamine! Häda, nälg, 12 laſt ja haige naine ſängis ning omal jooksja ſel=jas, riſtluud kanged ja walu jalgades — waata, ſee teeb nad mõiſtlikkudeks, ajab neid piſut ka mõtlema, aga mitte teie ſeltſid ega keegi muu!“

„Aga langenutele tõſtjaks ja nõrkadele toeks tahame meie olla!“ ſõnas Madaras üsna meelt=heitwalt.

„Mu armas Heinrich!“ hüüdis Rümpler ja tõuſis püsti. „Sina, mu armas, tunned elu nagu noor kanapoeg, kes munaſt on alles wälja tul=nud. Temale on ka ilm rebukarwa kollane nagu ta iſe on. Sa kuuled koleraſt ja arwad ſeal hai=

guse süüdlase olewat, aga Ganges ja Bramabutra ajawad oma wooga ilma takistamata üle maa-ilma, sa näed tulekahju ja arwad tiku süüdlase olewat! Sa oled alles noor, mõtle selle üle hästi järele ja küsi Arnika käest nõu ja jäta see asi üsna tegemata!"

Ta andis nooremehele käe ja jättis ta jumalaga. Rümpleri wiimased sõnad äritasid Madarat wäga. Ta mõtles wastata, aga ei tihkanud seda teha. Ta kummardas sügawasti ja astus wälja.

## 12.

Madara meel oli nukker. Niisugust pikka jutlust ei lootnud ta mitte kuulda saada. Wiimane kui sõna ei olnud temale meelde jäänud, siiski selle mõju oli tema hingesse wao jätnud. Madaras tundis, et siin temaga kiusu aeti. Rääkis ta oma nõust köstriga, siis oli see wastu, rääkis ta Jürissoniga, siis ajas see oma tarka juttu, aga tarka nõu ei mõistnud ta mitte anda, ja nüüd weel wana Rümpler! Sellega oli ta wanaparajaga kokku juhtunud. See korutas nii palju ette, et Madaras üsna ohkas.

Aga mida enam ta selle üle järele mõtles, seda enam sai ta äritatud.

„On see aga maa ja nurk!" arwas ta iseeneses. „Pagan teab ka, missuguste inimestega

eluajal tegemist ei tule teha! Ja niisugused tahawad weel teisi juhatada, teistele teed näidata!"

Mida rohkem ta sedawiisi arutas ja wõrdles, seda enam selgus tema waimu ette tema wana tuttaw pilt, kuidas ta ometi seltsi asutab, seltsis tööd teeb, kui ka enesele waenlasi kogub, kuisgi nad wiimaks ära wõidab ja enesest sunnib lugu pidama — ja ta jäi iseenesega rahule.

Ta oli Mudilasse jõudnud. Siin oli tee porine ja pidi hoolega enese ette waatama, nii et käiguga rohkem tegu oli, kui oma äritatud mõtetega.

Pagarimajast mööda minnes nägi ta emanda ukse peal seiswat. Näitas, nagu oleks Maasika emandal toas soe olnud ja nüüd wärske õhu kätte tulnud, et seal pisut lahutada.

Madaras teretas aupaklikult. Ta nägu läks rõõmsale naerule.

„Ometi ükskord ka jälle meie poole!" hüüdis Maasika emand.

Madaral ei olnudgi esialgu mõtet pagari poole sisse astuda, aga nüüd ei tihkanud ta mööda minna. Ta pööris sisse.

Wäikene majakene oli ka tõesti soe, mis Madarale pisut lämmastaw näis olewat, mis aga warsti üsna koduseks muutus, sest Maasika emand oli Madarale ülilahke.

Imestades pidi Madaras selle naisterahwa ilu waatlema. Midagi meelitawat, meeldiwat, külge-

tõmbawat oli selles naisterahwas. Tahtmata pidi Madaras soowima, et neiu Kaasike niisugune oleks, siis oleks ta neiu eest tulest ja weest läbi läinud.

Maasika olek oli nii sõbralik, et Madaras noorele naisele oma juhtumist kirikherra Rümpleri juures rääkima hakkas.

Maasika emand kuulas tähelepanuga nooremehe juttu. Ta paled wõtsid weel enam roosama karwa, kusjuures ta waade kurwaks läks.

„Ärge pahandage midagi!“ trööstis Maasika emand, „siin ei ole midagi pahandada! Elu on juba kord wõitlus, ja kes wõidelda ei taha ja iga pisukese pahanduse juures kohe hoigama hakkab, see on alles wäga noor. Mina olen elus palju kannatanud, aga waadake, ikka elan weel!“

„Oh, mis teie nüüd muidu elu üle nurisete,“ wastas Madaras. „Teie elate nagu pisukeses paradiisis.“ Ta näitas pisukese, ilusti ära ehitud pisut toredust awaldawa toakese peale, mille seinu kenad pildid kaunistasid, kus ilusad majariistad sees olid, kus kõik üsna kena, külgetõmbaw, meeldiw näis olewat.

Maasika emand waatas küsides Madara otsa, nagu tahaks ta noortmeest proowile wõtta. Madaras tundis naisterahwa pilku enese peale mõjuwat. Ta tundis, kuidas ta oma tahtmise selle inimese oma alla peab andma, et sellel naiste-

rahwal tema kohta rohkem mõju on kui kellegil teisel.

„Mida see kõik awitab?“ wastas Maasik. „Inimene ei ela tubadele ega mitte üksnes tubades, waid tõsine inimene soowib rohkem! Kas teie seda ei mõista?!“

Maasika emand waatas endise pilguga Madara otsa.

Madarale oli see küsimine, see waade, see kaebamine imelik. See oli nagu midagi kiusawat, nagu midagi salalikku, meelitawat. Talle paistis, nagu tahaks Maasika emand meelega teda ärritada, meelega teda enesega kuhugile kiskuda. Madarale paistis Maasika emand kirglise naisterahwana, kes mitte mõistuse, waid tujude järele elab, kelle iludus teistele ainult kiusatuseks. Ta mäletas weel juttu, mida nad teel olid ajanud, ja seal oli emand teisiti kõnelenud.

„Kas on üleüldsi mõnd inimest,“ küsis Madaras naeratades, „kes enese täiesti rahuliku, õnneliku tunneb olewat?“

Maasika emand waatas niisama kurb-tõsiselt nooremehe otsa.

„Oh, need on wanad äramäletsetud õhkamised ja kaebamised, wabandused ja trööstimised! See on see ära mädanenud ja idealiseeritud ja trööstitud kurbmeel!“ wastas emand ja istus sohwale. „Sellepärast, et keegi, nagu teie ütlete, end õnne-

likuna ei tunne, sellepärast pean m i n a ka enese trööstituna arwama! Aga kes keelab mind seda enesest ära heitma, mis mulle wastik, ja wabalt elama?! Kes?"

Ta waatas nooremehe otsa ja Madaras märkas, et naise ilusas waates palju torkawat wäljakutset peitus.

Madaras tundis, et Maasika emand teda nagu meelega ikka kaugemale ja kaugemale tahtis wiia, teda nagu salaja kuhugile kutsus, kuhu ta aga minna ei tahtnud, sest et see koht juba teise päralt oli, kes temale kallis, armas.

Ja et ilusale kiusajale midagi tõsist wastata, ütles ta:

„Selleks on palju keelajaid. Inimene peab ka mõistust wahel tähele panema ja elu. Kui meie igakord oma tahtmise ja kire järele toimendame, siis ei saa meie kaugele! Aga," ütles ta juttu teisale pöördes, „jätame niisugused jutud pooleli, see ei too kellegile kasu. Aga andke mulle parem head nõu, mis teie sellest asjast arwate, mis meil herra Rümpleriga ees oli!"

„Seal ta nüüd on!" wastas Maasik. „Kui meie niisuguste küsimuste kallale asume, mis igaühele päewaselged peaksid olema, siis hüppate teie kõrwale ja tahate asju toimetada, mis alles siis wõib seletatud saada, kui esimesed wastatud on. Aga niisugune mängimine on just praegune elu!"

Maaſika emanda nägu läks naerule, nagu kahjatſeks ta Madarat. Madaras tundis eneſe aga nagu Eedeni aias olewat, kus madu teda õuna meelitab wõtma. Ta ei tahtnud juttu enam ſelles mõttes edaſi ajada, et aga Maaſika emand mänguſt nimetas, ſiis tuletas ſee nooremehele emanda mängimiſt meelde.

„Kuulge, proua Maaſik," palus ta, „mängige tõesti midagi! See on nii ilus!"

Maaſika emand ohkas ſügawasti ja täitis noormehe palwet.

Sohwa nurka oli ta ſeljakili laskunud ja mängis.

Sohwa kõrwal leentoolis istus Madaras ja pani Maaſika emandat tähele, kuulas tema mängu. Aga eſiotſa tundis Madaras emanda kujuſt rohkem rahulolemiſt kui mängus. Noor naisterahwas luuletas mänguriistal, ſealt maguſaid akkorda wälja meelitades. Juba hakkas noormees jälle neid ſalalikka hääli kuulma, mis ta köſtri juures eſimeſel õhtul oli kuulnud, mis teda kaugele, kaugele tundmata maale kutſuſid, tema hinge ſalaihaga täitſid ja teda ſiduſid ſelle mängija külge, ilma et ta ſeda oleks tahtnud. Tema tundis, kuidas need hääled ühes ſelle iluſa inimeſega tema meeled wangi wõtſid, kuidas ſee ſügaw basſikeel teda nagu eneſe juurde kutſus, kuidas hääl nii lai, määratu oli, nii ilma ääreta, nagu ſoowiks

ta, et keegi tuleks ja tema enese tugewate käte wahele tõmbaks ja tema kokku, kokku pitsitaks; ta tundis, kuidas need hääled naise sõrmede all wärisesid, nagu oleks neil külm, nagu soowiksid nad, et neid keegi hella inimene oma südame kuumaga soojendaks. Ikka enam ja enam mõjus mäng nooremehe peale: ta tundis, kuidas keegi teda selle mängija poole kisub, kuhu ta aga ometi minna ei tohi. Aga ikka wirisesid keeled, ikka kutsusid nad, ikka meelitasid nad, nii et noormees silmi ärapöörmatult mängija otsa waatas ja waatas, nagu paluks ta, et see mitte enam ei mängiks, kuid ometi oli see armas, nii armas, et ta selle eest selle naise mustjaid juukseid paitaks, tema paledel oma waadet ikka kauem wiibida laseks.

Madaras tundis selgesti, et ta praegu ühe uue elu ääreł seisab, mis selle koguni teisale juhib, kuhu ta mitte minna ei tohtinud, ja ennast sellest eemale kiskudes sai ta enese üle wõidu, tõusis toolilt ning hakkas rahutumalt edasitagasi käima.

Emand oli ka Madara rahutust tähele pannud, jättis mängu katki ja küsis:

„Mis teil on, herra Madaras?"

„Ma ei saa ikka rahu," rääkis noormees, „igakord, kui ma kõige selle üle mõtlema hakkan, kuidas siin seltskondlikku elu istutada, siis kaob mu rahu! Kui ilusasti teie praegu mängite! Teie wõiksite mõnes seltsis ette astuda,

meie oleksime kõik selle üle rõõmsad, aga nüüd istume ja kopneme, nagu teie kord nimetasite. Ütelge, mis teha? Kes on mees, kes abi tooks?"

Emand mõtles.

„Ainukene mees, kes aidata ehk tahaks ja wõiks," ütles ta pikalt, „on mõisa baron. Ta on küll weider isik, aga tema tahab wahel niisugust asja. Peale selle on ta Rümpleriga wihane: kui teie temale selle mõtteid awaldaksite, siis on ta otsekohe wastu! Katsuge seal oma õnne!"

Madaral oli sellest wäga hea meel, ta lubas nimelt sinna minna.

Emandat aupaklikult jumalaga jättes läks Madaras koju.

Niipalju ei olnud Madaral enesega iialgi enne tegu olnud, kui sellel nädalal. Ta mõtted käisid ringi nagu ratta kodarad. Neiu Kaasike, Maasika emand, herra Rümpler, uue seltsi asutamine — need olid pildid, mis kirjus panoraamas nagu kinematografi nobedad kujutused, ülikiiresti tema waimu eest läbi lippasid, ilma et ta aega oleks saanud kõike seda korraldada.

Ta tundis neiu Kaasikese wastu tõsist lugupidamist. Aga see lugupidamine ei olnud mitte niisugune, mis Madarat oleks sundinud neidu kalliks pidama. See tunne oli temas liig pealiskaudne. Ta oli märkanud, et neiu meelega teda enese poole ihaldas tõmmata, teda nagu enesele tahtis wõita,

aga Madara ſüda oli tühjaks jäänud. Kuid ſiisgi tahtis ta heameelega, et neiu Kaaſike tema ligidal oleks, et ta temaga ſaaks rääkida... Aga ſelle ſelguſeta, imeliku tundmuſe ſekka ſegas end Maaſika emand oma nõiduwa iluduſega, oma aruſaamata kõnega, oma kiuſaw=ekſitawa muuſikaga. Ka ſeda igatſes Madaras näha, kuulda — kui keegi temale waba waliku oleks annud, ſiis kippus tema hing enam Maaſika kui Kaaſikeſe poole. Aga ſeal tundis ta ära, misſuguſe häbi ta eneſe peale tõmbaks, kui ta teiſt teed hakkaks käima! Tema, kes nii ſuure ſuuga rahwawalgustuſeſt rääkis, korraga hablade juttude all: käib teiſe abieluõnne rikkumas; tema, kes teistele eeskujuks peab elama, elab iſe nõnda, et ſelle nimetamiſeks ſõnagi ei ole.

Aga ſiisgi kiskus aruſaamata naisterahwas teda eneſe poole. Ta tundis eneſe lahtiminewa elu kuristiku ees ſeiswat, kuhu teda nagu wägiſi ſiſſe kistakſe, et teda hukata.

Aga ometi wõis ta ſealt pääſeda! Neiu Kaaſike armastas teda, ſelle üle oli ta julge. Ta mäletas weel ſelgesti kirgliſt jookſu ſeente järele, heitlemiſt ſeene päraſt, ta tundis neiu ſelja ſoojuſt weel oma rinna wastu... ta huultel põles weel praegu wallatu ſuudlemine uduſel heinamaal, ta meeles ſeiſis tulek koju, mil nad nii üksteiſe ligidal kõndides koju jõudſid... ja korraga ſeiſis jälle tema ſilmade ees ſee teiſe mehe naine. Midagi nii=

sugust oli selles inimeses, mis teda kuidagi unetada ei lasknud, mis teda enese külge sidus, midagi sellesarnast, mille sisse inimene ise ära unetades tahab uputada ja kui ka teised selle üle peaksid naerma, pilkama, sõimama, siis wõis kõike seda selle saatanliku magususe pärast wälja kannatada, ära anda. Ja kõige selle juures hoidis see naine pead uhkelt, osast teisi pilgates uhkelt ülewal!

„Ja mis on kõige selle mängu lõpp?" küsis Madaras iseenesest. „Enese purustamine!"

Aga teinepool oli tee tasane, tulewik rahulik, nimi aus.

Kuid siisgi selle teise tunde paistel tahtis ta ometi nagu wargsi end soojendada lasta. Seda wõis ta nimelt siis, kui selts asutatud saab, kus wabalt koos wõis käia.

Aga selts? Mis pidi sellega peale hakatama?

Ta wõrdles Jürissoni juttu Rümpleri kõnega. Kui palju sarnadust ei olnud nendes! Mõlemad rauda wastu! Mis on selle põhjus? Mõlemil üks ja seesamane: inimesed ei ole selleks küllalt küpsed. Üks ütleb: Ei ole wõimalik midagi teha, teine: Ei tohi weel midagi teha.

Niisugused olid Madara mõttekujutused.

Aga ka Jürissonile sai tööd sellest, mis ta Madara läbi Rümpleri poolt kuulis.

Ta oli teist ootanud. Ta oli arwanud, et Rümpler ehk wiimaks ometi nõusse heidab, aga

see oli otse wastu jäänud. Jürisson otsis selleks põhjust ja arwas leidwat. Madaras oli kui noor inimene kunagi, kes suuremale isiklikule wabadusele püüdis. Oli see wabadus hea ehk paha, selle üle Madaras, nagu Jürisson arwas, ei otsustanud. Aga praeguse seltskonna wormid ei lubanud isiklikku wabadust sellel suurusel, nagu see Madarale meeldis. Kirikherra Rümpler, kui ta ka selle üle ise just mõtelnud ei olnud, seisis wabaduse püüdmisele wastu, et see, nimelt wabadus, tema praegust seisukorda nõrgestab ja teda seisukorrast ehk kukutab, kuhu ta oli saanud, kui inimeste seas ka niisamasugune püüdmine ülesse ärkaks, nagu Madaras seda enesele soowis. Kuid Madara püüdmise wiisid olid Jürissoni meelest wastikud. Hea meelega kummardas ta oma kaela wana köstri ees, ajas kombluseſt wahutawaid jutta, pidas rahwawalgustust oma püüete kilbiks, kuid selle taga ei olnud muud midagi, kui püüe wabamalt ja suurema neidude ringkonnaga läbikäimine ja kõige selle pärast pidi nii suurt hoogu wõetama! See ajas tema naerma. Hoopis targema leidis ta Rümpleri olewat. See tundis tõesti midagi püssirohu suitsu haisu sarnast seltside asutamises.

„Aga kui,“ arwas Jürisson, „aga kui see asi tõesti selle läbi ligimale nihkub!? Mis siis on?“

Ta hakkas seda mõtet eneses ikka rohkem ja rohkem kandma.

„Aga kui,“ naeris ta, „aga kui wana Rümpleri kartufed tõesti täide lähewad, siis on ju ometi midagi head ära tehtud!“

„Aga ometi midagi niisugust on teie ettewõttes,“ seletas kord Jürisson, „mis mitte just põlata ei ole. Ma olen selle üle natukene pead murdnud ja näen, et üks mõte on midagi wäärt!“

Madaras tegi pilkawa naeruse näo ja wastas poolrõõmsalt: „Ahaa! Juba hakkab lumi sulama!“

„Lumesulamisest ei ole juttu,“ wastas Jürisson. „Kus lund pole olnud, seal teda ka sulatada ei saa, aga wana Rümpleri jutt pani mu mõtlema!“

Madaras naeris.

„Seal pole midagi mõtelda, see on iga wanameelse inimese jutt, see on oks teie oma wiigipuust!“ pilkas Madaras.

Jürisson jäi ülitõsiseks.

„Ei, sõber! Asi on just ümberpöörbud. Mitte minu mõtteline ei ole Rümpler, aga just teie oma wanem wend on ta!“

„Taga paremaks!“ pahandas Madaras. „Kas mina see olen, kes seda räägib, et rahwas nii kaugel weel ei ole, et rahwale seda tarwis ei lähe?! Teie, teie ise olete need, kes kahekesi seda ette jahwatawad... See on see wana tuttaw wanameel, mina olen wabameelne!“

„Suur eksitus!“ kinnitas Jürisson. „Kõik see suur joru sellest wana- ja wabameelest on paljad

sõnad, mille taga muud ei ole, kui tühi kõla. Minu meelest on asi mujal. Siin wõideldakse seisukorra ja seltside ehk seltskondade kasude pärast. Ja, just Rümpleri jutt ajas mul silmad lahti. Ära arwa, et tema haridust ei taha! Ka tema tahab seda. Aga ta teeb wahet „kellele“ ja „millal“ wahel. Ta soowib ühele jaole rasket tööd, teisele aga töö juhatust. Ka teie mõtted ei lähe sellest lahku. Ka teie hooplete selle üle, et peab piiri teadma, peab sammusid lugema, aga, ärge pange pahaks, kui ma tõtt ütlen: teie otsite sellisest iseenesele wabamat elu, aga teistest ei hooli teie sugugi! Teie eesmärk on ka i s e, aga mitte teised! Näete teie selles oma isiklikkude kasude kahju, siis põrkate niisama tagasi, nagu need rahwa-walgustajad, kes õpetuse-raamatute asemel rahwale palweraamatuid hakkasid kirjutama!“ Kas see siis wanameel on, kui keegi palub? Nii tölp ometi ei wõi keegi selgearuga inimene olla! Kas see siis wanameel on, kui Rümpler päris õieti rahwa wigu näeb ja neid parandada katsub. Aga ta parandab neid ainult niipalju, kui see tema seltskonna kasudega kokku käib. Niisamasugune olete ka teie ise, herra Madaras!“

„Ma ei saa sellest midagi aru!“ pilkas Madaras.

„See just teie kahju on,“ kaebas naaber, „et teie sellest aru ei saa. Teie rääkisite seal joomise

kahjust. Ka joomise wastu on Rümpler, aga ka selle wastu, et kõrtside wastu wõideldakse. Kas saate aru, mis peenikeselt see kõlab: teie segate sääduse ja õiguse, kombluse ja nõnda edasi ära. Ta usub niisama idealselt palja wõi puhta aadete iseseiswa olemise ja tähenduse ja mõju sisse nagu teiegi. Ta usub, et rahwas peab wist kombeliseks mõne wälimise waimu sissewalamise läbi saama nagu teiegi, nagu igaüks idealist, olgu ta missugusest leerist tahes. Teie säete kombluse dogmasid ülesse ja lasete neid pasunatega puhuda, kord rusikaga kiwidesse peksta, kord seltsides kõnedes kuulda, aga jätate inimese kui niisuguse sootuks kõrwale. Ja selles mõttes olete teie, Arnikas ja Rümpler kõik üks — kupatus!“

Jürisson oli jälle äritatud. Ta seisis keset tuba ja kõneles ja pahandas, wiskas käsa, nagu tahaks ta selle läbi teise peale rohkem mõjuda. Madaras seisis waguse ja kuulas.

„Jumala pärast,“ naeris Madaras, „ma ei saa tõesti teie jutlusest aru. Ma näen ja kuulen, et teie midagi kusagilt raamatust olete lugenud, selle omaks wõtnud, aga tõepoolest, ma ei ole weel niisuguseid asju oma pihku saanud ja ise oma peast pean ma nii palju ütlema, et kõik see waidlemine meid kusagile ei wii. Ma räägin selgesti: Mina — tahan — Mudilasse — seltsi asutada ja küsin: Kas sa oled nõus?“

„Ma ei ole teiega mitte sina-sõber!" wastas Jürisson.

„Siis hakkame sina-sõpradeks!"

„Kellega? Kes?"

„Eks Madaras ja Jürisson!"

„Teiega?! Mitte iialgi! Meie teed lähewad nii kaugele lahku nagu kuu ja päike!"

Madaras läks näost punaseks. Ta wiha kerkis.

„Olgu siis, herra Jürisson!" rääkis ta tagasihoidwalt, „kas teie soowite ka seltsi?"

„Missugust?"

„Karskuse!"

„Olen nõus! Siin on mu käsi!" pakkus Jürisson.

„Mis tarwis käsi!" wastas Madaras. „Meest peetakse sõnast, härga sarwist!" Ta ei wõtnud kätt wastu.

„Ei taha, siis ei taha!" wastas Jürisson ja pistis käe tasku.

Nad olid natukene aega wait.

„Noh, ütelge, kas maksab Mudila baroni juurde minna?" küsis Madaras.

„Selle asja poolest olen ma niisama rumal nagu tark. Baron on naljakas mees. Ta on niisama pikk, nagu ta naiste sõber on. Korra on ta helde, korra ihnus; korra oli ta suur usumees, luges moonakatele jutlust ette, aga nüüd ei ole sellest suurt enam kuulda. Nüüd ehitab ta mõisas kõik

ümber. Maonakatele tehakse uued korterid kõiksuguste sissesäädetega uuemate nõuete järele, aga selle eest olla ta wali tööd nõudma! Aga nii palju tean ma küll, et ta Rümpleriga wihamees on!" ütles Jürisson. „Kui teie oma lugu temale räägiksite, siis wõib olla, et ka abi saate. Aga seda ma hoiatan, et teie mitte tagaukseft sisse ei lähe, siis jaab ta wihaseks! See on tõsi!"

Madaras naeris. Temale paistis, nagu pilkaks Jürisson teda.

„Läheme kahekesi!" tellis Madaras.

„Ei, ma ei tule!"

„Siis olge nii hea ja saatke kutsekirjad meie kihelkonna kooliõpetajatele, et nad tulewaks pühaks siia tuleksid!" soowis Madaras.

Jürisson jäi sellega nõusse.

„Aga oleme kord jutu peal," küsis Madaras edasi, „ütelge mulle, mis inimene see pagariemand on? — Ta näib mulle nii kahtlane olewat!"

„Ja ise tahate rahwast walgustada?" naeris Jürisson.

„Jätke ometi see lori. Ikka üks rahwa-walgustus, rahwa-walgustaja! Waadake selle peale ometi kui mõistlik mees! Mis paha seal siis on? Noh, teeme seltsi! Mis pagana põhjusmõtteid, juhtnööra seal tarwis on. Ilm elab ilma põhjusmõteteta, kus on seal põhjusmõtted? Täna puhub tuul, homme sajab wihma, tunahomme wõib olla, et pus-

nuge taewaſt tilgub, kus on ſiin põhjusmõtted? Nii=ſuguſed asjad on nende peade ſees, kel midagi pare=mat teha ei ole. Ütelge ometi, ega inimene mõni munk ei ole! See on ju pöörane: Wiimati ei tohi mitte ſõnagi enam rääkida, ja„ Jumal hoidku, weel naisteſt!" Madaras ſai pahaſeks. „Kurat wõtku," wihastas ta, „tahab midagi teha, kohe: Mis põhjus on? Mis eesmärk?" Pahaſelt kiſendas ta: „Põhjus on ſelles, et ma ſeda tahan, et ſee mulle hea, mulle armas on, et ma inimene, aga mitte mõni weis ei ole!"

Jüriſſon waatas altkulmu pahaſe nooremehe peale. Tal oli temaſt hale meel.

„Mis teie pahandate?" wastas Jüriſſon.

„No, miks ei pea inimene pahandama?! Ma küſin: Mis inimene on Maaſika emand? Ja teie kohe: Rahwa=walgustaja! Nagu oleks rahwa=wal=gustaja mõni keſkaja püha: nägu pikk nagu por=gand; ſilmad nagu waeſemehe wõikarbid; habe nagu ſauna wiht — ja kui naisterahwas wastu tu=leb, ſiis hakka okſendama. Ptüi! Niiſugune on ſee elu! Ometi ei ole ma loll!"

„Maaſika emand ei ole ka loll," wastas Jü=riſſon. „Sellel naiſel on pea õigel kohal. Sellel on oma arwamiſed ja mõtted!"

„Aga ta näib kaunis kirglik olewat?"

„Kirglik wõi kerglane on ta ehk ſellele, kes

ſealt ſeda otſib," ſeletas küſitaw. „Liiga õiglane on ta!"

„Ta pidada Mudila baroni poja endine armukene olema?" küſis jällegi Madaras.

„Armukene ehk mitte," wastas Jürisſon, „ſeda ma ei tea, aga rahwas räägib, et nad kahekeſi noore baroniga ära tahtnud põgeneda, aga et ſee kõik nurja aetud. Kõik on aga rahwa-jutt. Nii palju on ſelge, et ſee inimene on, kes ka midagi mõtleb!"

„Siis peate teie temaſt ka lugu?"

„Ma austan teda!"

„Aga neiu Kaaſike, ſee on ka üsna kena laps?" küſis jällegi Madaras, nagu tahaks ta Jürisſoni käeſt mingit wälja konkſutada.

Jürisſon ei wastanud midagi. Ta waatas kaua aega Madara otſa, kui ſee aga ikka tõſiſelt teiſe otſa edaſi ſihtis, ütles Jürisſon:

„Kui teie ühekorra ära ſurete, ſiis peate küll ka kaebama nagu keiſer Nero: Minuga on hea näitemängija kadunud."

Madaral oli aga hea meel, et ta Jürisſoniſt jagu oli ſaanud.

Selle luges ta oma eſimeſeks wõiduks.

## 14.

Laupäewal peale lõunat wõttis Madaras käigu mõiſa baroni juurde ette. Süda oli temal kõikſugu

raskeid tundeid täis. Ta pani imeks, et Jürisson temale tema tahtmisi ette oli ütelnud ja teda tema töö pealt nagu kinni püüdnud, niisama imestas ta, et Jürisson nõusse oli heitnud. Ta tundis kadedust selle mehe üle; näitas, nagu tahaks ametiwend tema käest tema töö ära wõtta.

Aga seda ei tohtinud sündida. Siisgi sala kartust ei jõudnud ta oma südamest Jürissoni wastu wälja ajada.

Alandlikult astus ta mõisa teenijatetrepist ülesse ja teadustas seal tüdrukule, et ta baroniga kokku soowiks saada.

Jürissoni hoiatust ei paanud ta tähele. Ta ei uskunud seda, ta arwas, et Jürisson teda lihtsalt narris.

Nii näitas ka olewat.

Tüdruk tuli ja teadustas, et baron teda ootab.

Süda tuksus tal üsna kuuldawalt, kui ta mitmest toast läbi baroni poole läks.

Baron oli wäga pikk kuiwetanud mees, pisukese kitsehabemega ja suurte kihwadega wanapoolne, kortsus näo, kulli sarnase nina ja halli silmadega inimene.

Madaras teretas teda aupaklikult Saksa keeles ja nimetas oma nimi.

Baron ei wastanud midagi. Ta waatas terawalt, nagu uurides nooremehe otsa.

Madara olek oli wäga piinlik. Ta ei teadnud, kas rääkima hakata wõi mitte.

„Kes teie olete?" küsis baron korraga Eesti keeles.

„Kihelkonna kooliõpetaja Madaras!" wastas see jällegi Saksa keeli.

„Kas teie Eesti keelt ei mõista?" küsis baron õige kurjalt.

„Mõistan küll!"

„Aga teie ei taha siis oma keelt kõneleda?! Kas teil häbi ei ole, ise kooliõpetaja! Pidage seda meeles," ütles ta kurjalt, „mina räägin üksnes sakslastega Saksa keelt, Eesti keelt mõistan ma wäga hästi. Kui teie minuga kõneleda tahate, siis tulge eestukisest ülesse! Ega teie Hiiumaa kraawikaewaja ei ole! Minge, tulge eestukisest!"

Madaras punetas häbi pärast. Talle tuli küll Jürissoni hoiatus meelde, aga seda ei oleks ta uskunud. Ta kahtles pisut, kas üleüldsi weel baroniga kuidagi rääkida, aga baron näitas wihane olewat. Ta ei julgenud seda meest pahandada.

Madaras läks. Eestuks oli lukus. Ta kõlistas. Toapoiss wõttis ukse lahti ja andis baronile teada. Kui toapoiss tagasi tuli ja aupaklikult Madara palitu maha wõttis, siis tundis Madaras, et teda mitte ei oldud narritud, waid lihtsalt inimeseks peetud.

Weel alles näoſt punane astus Madaras uuesti baroni ette.

„Röömustab mind wäga!“ hüüdis baron lahke näoga, „et minu kihelkonna kooliõpetaja mind ka waatama tuleb. Olge head, istuge!“

Madaras istus.

„Kas teie ſuitſetate ka?“

„Tänan, ei!“

„Wäga ilus, wäga ilus, et inimene nii kaine on, ſee on wäga ilus! Noh, kuidas elate?“ küſis lahke baron.

Madaras jutustas lühidalt oma elu ja nimetas ſeda ſeiſukorda, mis ſiin walitſeb.

„Ja, ja,“ ohkas baron, „ſiin maal on haritud inimeſel wõimata elada. Siin raskendawad niiſuguſed takistuſed elu, et neis wõimata on haritud mehel wälja kannatada!“

„Aulik baroni herra,“ ſeletas Madaras, „juſt ſellepäraſt tulin ma teie juurde abi ja nõu küſima. Ma kuulſin, et teie ſuur uuenduste ſõber olete ja ſellepäraſt tulin teid tülitama!“

Ja Madaras rääkis kõik oma mõtted ja kõned ära, mis ta kusgil pool oli kuulnud.

Kui Madaras Rümpleriſt hakkas kõnelema, läks baroni nägu kortſu.

Madaras lõpetas. Uudishimulikult küſis baron: „Mis arwate t e i e kõigeſt ſelleſt?“

„Ma arwan, et Rümpler ainult oma seisukohast kõneles," wastas ta.

„Lori, lori, selge lori on Rümpleri herra seletused!" hüüdis baron. „Kõik see ei ole muud, kui liiwa silmapuistamine! Pagana pihta, kui need mehed wäljamaale saata niisugust juttu ajama, ma ütlen: küla põrsad hakkawad neid ka naerma!" Baron naeris suure suuga.

„Ma olen wäljamaal elanud," rääkis ta edasi, „seal on selts seltsi seljas — ja missugused weel?! Seal on ka wana-tüdrukute seltsid! Aga nemad kardawad, et rahwas tooreks läheb! Äh, äh, hää!"

„Mis seltsi teie tahate asutada?" küsis ta siis.

„Selle üle on palju mõeldud," arwas Madaras, „aga karskuseselts on praeguste olude kohta kõige kohasem!"

„Tubli!" sõnas baron. „See on ilus. Meie mehed on juba küllalt lakkunud. Ma ajan oma mehed ka kõik seltsi liigeteks, hopmann Kure ka!" Baron naeris uuesti!

Madarale oli see jutt wäga kahtlane. Ta waatas üsna imekspannes wanaherra otsa.

„Mis teie waatate?" küsis baron.

„See on kõik nii weider," seletas Madaras. „Herra baronil on oma õlle- ja wiinawabrik!"

„Mis see siia puutub?" küsis baron.

„Aga siis wõitleme ju iseeneste wastu?" arwas Madaras.

„Mitte ſugugi! Teie tehke inimeste ſilmad lahti, et nad targemad oleksid. Ma ütlen," ſeletas wana herra, „nüüdſel ajal ei ole rumalate inimestega mitte midagi ette wõtta. Neid ei wõi mitte kuſagil enam tarwitada. Rümpler kardab asjata. On inimene rumal, ſiis ſaab ta tema käeſt 3 kopikat, on ta aga tark, ſiis annab ta rubla ja wähem tüli on ka niiſuguſega. Ega ta teda igal pühapäewal ikka waewama ei tule!"

Madaras kuulas ſeda nagu mõistatuſt.

„Ma ſeletan edaſi!" rääkis baron. „Rumal inimene on nüüdſel ajal täiesti tarwitamata aſi. Nad ehitawad praegu wabrikuid — ja jääwad pankrotti. Selleſt aga ei ſaa nad aru, et enne läheb inimeſi tarwis, kes wabriku töid tarwitawad, ſiis tehke wabrikud. Minu peremees Hallikännu Madis ei tarwita raudäket ega ſahka, maad on kiwa täis ja linnas wedelewad raudſahad! Ma ütlen: rumalat ei ſaa nüüdſel ajal ka enam petta. Ta on nii loll, et ta pettuſt enam ei uſu. Ma näen, minu moonakad ei loe midagi, kuidas peab aga paberiwabrik tööd ſaama?! Minu haawapuu mets ei makſa midagi, ja nende oma riidehilbud ei makſa ka midagi! Ei!" ütles ta ſiis kindlalt, „ma ſaadan oma moonakad kõik teie ſeltſi liigeteks! Tehke nad targaks!.. Weel hiljuti kaebas Rümpler, et minu mõiſaſt nüüd käſiſarjaga igal aastal ſohilapſi riſtſele weetakſe; ma olla moonakate elu

liiga magusaks teinud; aga mina ütlen: tehke nad targaks — ja mitte üht niisugust lugu ei tule enam ette! Waadake wäljamaal, nagu Prantsuse-, Inglis- ja Saksamaal... seal on inimesed juba targad. Niisugune asi ei tee kellegile nalja! Isegi abielus ei ole enam peenikest peret!.."

Madaral oli piinlik niisugust juttu kuulata. Baron märkas seda.

„Ärge häbenege ühtigi!" waigistas ta. „Tark inimene ei häbene ka enam!"

„Tänan teie lahkuse eest, baroni herra," tänas Madaras. „Mulle teeb see wäga head meelt!"

„Üht asja ütlen ma weel: mina panen oma kõrtsi kinni ja annan selle seltsimajaks. Aga sellest ei tohi teie kellegile weel lausuda. Tehke aga selts walmis, küll siis kõik saate, mis lubatud!"

Madaras ei tunnud ennast enam, kui ta mõisast lahkus. See oli nagu ennemuistne jutt olnud!

„Kus on nüüd klasside kasud?" küsis ta kodu Jürissoni käest. „Näeh, baron on ju ka ise sellesama seltskonna liige, mis Rümpler, aga koguni teised jutud!"

Jürisson kuulas niisama suure huwitusega Madara juttu, nagu see baroni seletust.

„Ega teie ometi ei luiska?" küsis Jürisson. „Seda kõik wõib küll Mudila baronist oodata, kuid siisgi on see natukene, mitte natukene, waid koguni naljakas!"

„Olgu ta nüüd nii naljakas, kui ta ka on, aga see on sula tõsi!“ seletas Madaras ja käis wõidurõõmus mööda tuba edasitagasi. „Kuid baron keelas, et mina sellest kellegile kõneleda ei tohi. Siis pidage oma suu! Ja waatame, mis homne päew toob!“

Aga homne päew tõi Madarale niisama suure rõõmu, nagu teekond Mudila mõisa. Suuremalt jaolt olid kõik kihelkonna kooliõpetajad kiriku juures ja sealt kutsuti nad köstri juurde aru pidama, mis selts Mudilasse tuleks asutada. Ka wana köster Arnik oli koosolekul.

Madaras pidas seal toreda kõne, kus ta Eesti isamaalsust ega rahwapimedust puutumata ei jätnud ja kõiki ülesse kutsus, ühiselt rahwawalgustuses käsi adra külge panna.

Noored kooliõpetajad olid wäga waimustatud ja lubasid kõik ühes mõttes tööd teha, sest praegune elu olla tõesti sumbunud ja igaw. Jürisson oli oma suu pidanud, nagu ta enne lubanud. Wana Arnik ei tahtnud aga nõusse heita.

„Mina olen aga täiesti selle wastu,“ seletas ta.

„Ma olen juba wana inimene ja Mudilas palju tööd teinud, aga ma pean ütlema, et see asi siin ei lähe. Esiteks tean ma, et kirikherra seda koguniste ei taha, ja teiseks — on meie nurk ikka alles weel usklik nurk!“

„Aga mis see ususe puutub?" langesid nooremad peale. „Eks usk lähe oma soodu ja selts oma. Mis seal usuga asja?"

„Miks ei ole seal usuga asja?" pahandas köster. „Inimesed käiwad koos ja kuulewad kõiksugu ilmalikka asju, siis nad tantsiwad seal — ja see ei ole ikka ilus asi, kui noored inimesed nii ligi on!"

Selle wastu seisid aga kõik nooremad. Nad wiskasid wana Arnikale ette, kas ta noorel põlwel ka niisugust juttu ajanud, wõi üksnes nüüd?

Arnikas arwas, et tema niisugusel ajal ülesse kaswanud, kus Jumala wägi inimeste seas alles wägew olnud. Wana Arnika jutt oli noortel nagu ane peale wesi. Noorte waimustus tõusis nii suureks, et nad wiimaks Arnika wastu üsna kurjaks läksid.

„Ajad on muutunud," seletasid nad, „ja meie ei tahagi sinna wanu inimesi, meie tahame ise teha!"

„Tehke, tehke," irwitas Arnik, „küll teie näete, kellele õigus jääb!"

Nooredmehed tegid maha, karskuseseltsi asutada, mille nimeks „Lehwitus — Mudila Eesti karskuseselts", pidi saama.

Ülirõõmuste nägudega lahkusid nooredmehed, tugewasti teineteise kätt pigistades.

Kelle süda aga sees rõõmus hüppas — see oli Madaras. Waimustuses hõõrus ta käsa teineteise

wastu, keerutas oma pisukesi kihwu ja kordas ükfisõnu: „Tore, ilus, läheb kui lepse reega!"

Jürisson oli ka ülesse tulnud. See seisis tõsiselt ahju ääres ja soojendas selga ega lausunud musta ega walget.

„Mis teie kurwastate?" naeris Madaras. „Kas jälle mõni sügaw põhimõte südame peale hakkab?"

„Mis seal kepselda," wastas seltsimees, „kõiges selles ei näe ma ikka midagi niisugust, mille üle nii hüpata maksaks. Mina, teie asemel, oleksin wäga kurb!"

„Kuidas nõnda?!"

„Teie nägite nüüd oma silmaga, missugused need Mudila paremad pead on. Kas on kellegil kindel waade, õige mõte, kas tahate nendega tõesti midagi tõsist ära teha?" küsis Jürisson.

„Kulla Jürisson," palus Madaras, „Jumala pärast jätke oma „kindlad waated", „õiged mõtted" ükskord järele. Mul käib juba külmawärin üle ihu! Ikka need „kindlad waated", „õiged sihid" — ma ei tea, mis teie kõik ei taha?! Teie näete, et ka siin Eesti mehed nii kaugel on, et nad hariduselippu kõrgel wõiwad kanda, et siin ka mullapind harimiseks kobe on, siin ei ole muud kui külwata! Külwame head, külwame haridust, külwame walgust rahwa sekka — ja pimedus kaob! Ja kui asi esialgu pikalt edeneb, siis ometi oodata ei tohi meie enam! Teie olete liig kartlik, liig kõhkleja!"

„Ma ei ole sugugi kahkleja," wastas Jürisson, „aga ma näen selgesti, et nii hästi teie, kui ka teised mitte omale ette ei säe, kuidas niisugune asi edeneb. Kas teie panite neid noorimehi tähele, kuidas nad asja peale liiga kergelt waatawad? Nagu ma selgesti näen, on seal üksnes enese eest hoolekandmine nagu Rümpleril, Arnikal, ja just teiste peale mõtlete kõige wähem. Mina usun aga kindlasti, et kui meie niisugustest üleüldistest asjadest inimese igakülgse edumõtte, olgu see majanduslise, kui ka sellega ühesköiwa waimlise elu wabastamises wälja jätame, et meie siis ikka kuigi kaugele ei saa. Ma näen selgesti, et teil eesmärgiks on parem läbikäimine, parem seltskonna elu paiste, aga lähete seltsiga platsi, ja unetate ära, et paremad eluawaldused ainult siis wõiwad tulla, kui seisukord ise teine on. Teie näete, et puu ei õitse ja panete sinna paberist õied otsa ja waimustate end nende üle. Need on ju kõik paberist õied!"

„Oh mu Issand ja mu Jumal!" õhkas Madaras, „missugust asja kõik inimene ei mõtle! Kõiksugused „ühesköiwad waimu elud", „inimese igakülgne edenemise mõte." Kuula, nagu mõnda professori! Ütelge mulle", küsis ta siis Jürissoni käest, „kas teie ise nii tark olete, wõi olete kusagilt seda lugenud?"

Jürisson ei wastanud midagi. Ta naeratas kurwalt.

„Teie ei taha oma leidust ilma patendita välja anda," rääkis Madaras, kes ka ärritatud oli, „noh, ärge ütelge, aga miks teie ise siis lubasite ühes tööd teha?"

Jürisson mõtles natukene.

„Selleks andis mulle Rümpleri kõne ja hoiatus põhju," wastas Jürisson. „Ma mõtlesin natukene järele ja sain otsusele — tema on just kõnede, inimese mõttewabastuse wastu selle kõdunenud mõttewiisi alt, mis temale ehk armas on. Ja minul käis mõte läbi — just sellel teel tööd teha. Sellega lüüakse ehk pragu sisse — ja selle seest tuleb uus elu. Ja selle poolt olen mina!"

„Kas mina olen siis uue elu wastu?" päris Madaras.

„Teie ja minu uue elu wahel on häbemata suur wahe," naeris Jürisson.

„Noh, eks näeme! Mina nii kõrgesse ei lenda, mina tahan ilma tülita, ilma pahandusteta, waikist rahutööd teha ja usun, et hea asi edeneb. Teie mõtlete sügawasti ja ootate parajat aega..."

„Millas olen ma parajat aega ootanud?" küsis Jürisson järsku.

„Teie pole ju weel seltsi teinud, pole paras aeg!" wastas Madaras.

„Kui ma seltsi ei ole teinud," wastas Jürisson, „siis arwate teie, et ma maganud olen!"

„Kus on teie tööwili?" küsis Madaras.

„Siin ta on!" hüüdis Jürisson waljusti ja lõi wastu rindu. „Siin on selle mehe töö! Aga ütelge, mis tööd olete teie enese kallal teinud? Kihwu keerutanud, juuksetutta teinud, naistega lirwendanud — see on teie töö teie enese kallal — ja selle sisse teie surete!"

Jürisson oli wäga äritatud.

„Ma nõuan teie sõnade üle wastust!" karjus wihane Madaras.

„Eks nõudke selle ahju käest!" wastas Jürisson ja lõi rusikaga ahju pihta.

„Teie käest nõuan ma wastust," wihastas Madaras. „Juba sügisest saadik irisete teie mu kallal, nagu oleksite mu ristiisa olewat. Ütelge, mis on teil minuga tegu!?"

Ta käis wihaselt edasi ja tagasi.

„Niisugune inimene," pahandas ta iseenesele rääkides, „nagu kiusaja! Igalpool on tema tark, igalpool ütleb tema oma sõna! Tema tarkus, jah, see käib üle kõige. Niisugune purustaja!" Jürisson oli enese selle aja sees riidesse pannud ja läks wälja.

Madara meel oli aga wäga pahane.

„Ma tahan näidata," otsustas ta kindlalt, „ma tahan näidata. Niisugune inimene! Ise midagi ette ei wõta! Kõik on tema meelest tühi paljas! Ja mispärast? Sellepärast, et tema käest nõu ei küsita, et teda ei austata, teda ei kummardata!

Eks meie näe, kes on see, kes inimeste kasuks elab?"

Aegamööda hakkas ta wiha aga lahkuma. Temale tuli Mudila baroni lubadus ja kõne meelde, ta silmade ees seisid need nooredmehed, kes hea meelega tema nõusse olid heitnud, ja rõõmsa pilguga wõis ta tulewikku waadata.

Selsamal õhtul astus ta laua äärde, et palwekirja ja põhjuskirja „Lehwituse" seltsi jaoks walmistada.

## 15.

Madaras ujus magusas rõõmus: ta ettewõte näis ootamata hästi korda minewat. Hea meelega käis ta tundi, hea meelega läks ta wälja ja hea meelega ja rõõmsalt waatas ta elu peale. Ise käis ta jala mitmed werstad ära nooremate kooliõpetajate pool, et neid põhjuskirjale ja palwekirjale alla laska kirjutada, mida ta wõimalikult ruttu ära tahtis saata, et selts oma tegewuses wõiks alata.

Aga Mudilas eneses ega tema ümbruses ei läinud kõik mitte nõnda roosiliselt. Madara ettewõtte peale waadati suuremalt jaolt kaunis kurjalt, mõned ei arwanud sellest midagi wälja tulewat, teised aga pilkasid seda.

Wana Rümpler oli ka kuulda saanud, et noo-

red kooliõpetajad kindlasti maha olla teinud seltsi asutada — ja see pahandas teda wäga rängasti. Selge sõnaga oli ta Madarale kõik ära seletanud — ja nüüd korraga ometi tema tahtmise wastu!

Ühel järgmisel pühal ei jõudnud wana inimene end enam hoida; ta langes nende solkijate peale, kes oma nina enam ei näe, kes oma waimu upsakuses wana aluse ära unetawad. Ta noomis rahwast usus kindlasti seista ja silmad pärani hoida, sest waenlane teha kawalalt tööd.

Madaras teadis wäga hästi, kelle kohta need sõnad käisid, ja koolitoas, kus ta aga sai, katsus ta oma mõtteid seletada, muidugi teada selles mõttes, et lapsed neid kodu laiali kannaksid.

Lapsed tegid seda ausasti ja warsti oli ring üle koguduse läbi käidud ja otsad jälle köstrimajas tagasi, kust nad wälja olid tulnud. Aga mitte üksi köstrimajas ei olnud otsad, waid ka Rümpleri juures olid nad sees käinud ja wana inimest wäga pahandanud. Muidugi teada, et need jutud seda wärwigi enam ei kandnud, mis neil esialguses oli olnud. Rümpler ei jõudnud enam kõike seda wälja kannatada, ta tahtis ise kuulda, mis Madaras oli rääkinud. Ta tuli ise kooli waatama ja Madara tundi kuulama. Pärast kutsus ta nooremehe enese juurde ja ütles talle nelja silma all:

„Armas Heinrich, sinu tund on küll kena kuulda, aga nagu mulle on räägitud, pidada sa

wahel jumalawallatumat juttu tundides ajama ja usku teotama!"

Madaras punetas näost.

„Ma palun teada saada, mis jutud need on?"

Rümpler laskis oma „hm" jälle kuulda ja ütles:

„Mulle on räägitud, et sa lastele pidada seletama, et usk wana mood olla; et seda, mis meile piiblilood praegu on, seda wanarahwa tarkus enne on olnud; et wanad jutud wäga tähtsad olla; et näitemäng inimesi niisama palju harida kui jutlused; et tants wäga hea ja lõbus keha harjutus olla ja nõnda edasi! Ega see ometi tõsi ei ole?!"

Ta jäi küsides nooremehe otsa waatama.

Madaras läks näost walgeks.

„Ma ei ole midagi sellesarnast rääkinud," wastas ta, „aga ma panen imeks, kui wiltuselt see kõik ümber on tehtud. Midagi ei ole seal õige!"

„Aga waadake siis ette, mis teie tunnis räägite," ütles ta Madarale „teie" ütteldes. „Inimene ei wõi mitte kõik igal ajal suust wälja ajada! Midagi peab ikka olema, sest kus tuld, seal suitsu! Ole, mu armas, ettewaatlik!"

Rümpler läks. Madaras oli kui süte peal. Esimest korda elus tundis ta enese peal selle rõhu, mis harilikus keeles „keelepeksmiseks" kutsutakse, mis aga igapäewases elus muud midagi ei ole, kui seltskonna ilma trükkimata ajaleht, millega

niisama seltskonda põhjusmõttelikult juhitakse, nagu suurte, laiade juhtkõnedega lehtedes.

Ta tundis enese nagu ühte suurde solgikünasse kukkunud olewat, et selle küna sisemus selle läbi weel enam sogasemaks läheks; ta tundis, et tema nagu selle küna sisse weel ühe pange täie solki juurde kannab, ja nagu sisemine hääl oleks talle ütelnud: „Kui on asi niisugune, siis olgu ta ka niisugune!“ — Järsku tuli talle lapsepõlwest meelde, kuidas ta liiwahuniku ääres mängis, sinna koopad tegi, ülewale augu puuris, august liiwa alla koopasse laskis ja arwas, et see jahu on. Seal tuli aga naabri poiss, naeris selle üle ja astus oma jalaga just tema koopa katusele.

„Minu weski, minu jahu!“ hädaldas ta.

„Mis weski!“ naeris poiss, „mis jahu, mis sa sellega teed?!“

„Kooka!“ wastas ta läbi nutu. „Kõik minu koogijahu mokas!“

„Mis jahu,“ naeris kuri naaber, „wa' liiw!“

Seda ei jõudnud ta kannatada, kargas poisile näkku küüntega kinni ja kriimustas paled weriseks. Seal tuli aga poisi isa ja lõi teda weel peale kauba. Praegu tahtis ta sedasama ka teha, aga ta tundis, et naabri poiss wäga suur on ja et selle isa weel tugewam wõib olla. Siisgi tahtis ta wallatumale, üleannetumale poisile midagi teha. Teda tema mõtetest äratas wana Arnikas.

„Mis õpetajaherra kõneles?" küsis köster.

„Muidu oma asjad," wastas Madaras rahu tagasi saada katsudes.

Aga köster oli liiga wana, et ta nooremehe wabandust oleks uskunud.

„Teie keedate selle seltsi asjaga ühe niisuguse pudru walmis, mida Mudila põrsad ka ära ei söö," wastas köster kawalalt. „Mis kasu teie sellest saate?"

„Kas inimene siis üksnes oma kasu peale peab waatama?" küsis Madaras.

„Oma nahk on igal ühel kõige ligim!"

„Aga ideaalid?"

„Ideaalid on sellepärast ikka," seletas köster. „Tõe, armastuse, kõige headuse ideaalidest peame meie kõwasti kinni ega lase neid kuidagi tallata! Aga meie peame ettewaatlikud olema ja mitte oma nina sinna pistma, kus meil seda tarwis toppida ei ole. Meil on ilma kõige niisuguse kraamelduseta tööd küllalt. Miks wõtab inimene omale niisuguse töö kaela, mis mitte tema omane ei ole. Selleks on teised! Mulle teeb see igakord nalja, kui mõni niisugune päkapikkune mees end rahwaasjade juhatajaks tahab säädida nagu nüüdse aja nooremad. Meile on elu lähemaid ülesandeid kätte näitanud, mida meie praeguse asjade seisukorra järele küll ja küll oma kodu korda wõime säädida! Sellest saab meie päiwiks küll ja küll! Aga niisugu-

ſed rahutumad asjad, nagu ſeltſielu ja muud niiſuguſed ürituſed, need jäägu niiſuguste tuli- ja puupeade jaoks nagu Jüriſſon. Tema kaebab, et praegu olla wõimata elada. Aga pange tähele: niiſugune mees läheb weerewat ſuurtüki kuuli jalaga peatama ja jääb oma pöidadeſt ilma!" Köſtri hääl läks õige mahedaks: „Teie näete, et meie koguduſe wanemad ja juhtijad ſeda kuidagi ei ſoowi, et niiſuguſed asjad ſiia tuuakſe. Ja elu on nii ilus. Mis teie rikute temaſt?! — Mina olen wana, uut läheb tarwis, poegadeſt minu järeltulejat ei ſaa. Siin oma piſukeſt peret aſutada, ſiin kena, rõõmſa neiu elutoeks ſaada — ja ſiis nii õnnelikult, rahulikult elada. — Ei, noor ſõber, ſee on jõledus! Ja ſiin, wäikſes koduſes piiris on meil wõimaluſt palju oma eneſe ja oma rahwa elu kallal waikiſt tööd teha. Niiſuguſed asjad, nagu teie ſeda ette wõtate, ei ole ſeda wäärt, et teie oma wäikeſt jõudu niiſuguste küſimuste peale asjata kulutate!"

Ta pidas wahe. Madaras ſai wäga hästi aru, mis ſee „kena, rõõmſa neiu elutoeks ſaada", tähendas. — Ta naeratas.

Köster Arnikas näitas ſelleſt naeratuſeſt ka aru ſaawat.

„Seda ei makſa ſugugi maha wiſata," ſeletas ta edaſi. „Siin peate nüüd tark olema. Teie kohus on oma koguduſe ülema wastu oma eneſe kätte uſaldatud töö piirkonnas hoolſasti tööd teha!

Ja kõik muu tuleb iseeneses. Ja kõige terwe uuenduse woolu ees ei löö meie silmi mitte maha, sest see pole ju meie asi, waid nemad walwawad ju nende hingede üle, nemad peawd nende eest wiimselt aru andma, ja miks meie nende tööd raskendame? Meil pole sellest mitte kasu!"

Madaras kuulas ja jäi mõtlema.

Arnikas nägi seda. „Ja, jaa!" hüüdis ta, „mõtelge selle üle hoolega järele! Kulutage noor jõud oma kõige ligema elu korralduste peale ära — sellest saab meie elule küllalt! Ja elu on n i i ilus, n i i magus!"

Arnikas läks omapoole.

Arnika sõnad panid Madara tõsiselt mõtlema. Elu on tõesti nii ilus, nii magus. Ja selle ilusa ja magusa elu pärast ta just tahtis suuremat, wabamat läbikäimist muretseda, et see elu weel ilusam, weel magusam oleks olewat — ja nüüd korraga loeti temale niisugune jutlus et kas küll saab! Ta pidi nii kui ihnus koolipoiss oma saiakannika, mida ta kottu ema käest saanud, salaja ära sööma, et teised kooliwennad ei näeks ja kadedaks ei läheks ja tema käest ka saialeiba peale ei tuleks ajama. Just niisugune näitas temale praegune elu olewat: igaüks katsub ema käest saiakannikat wälja nuruda ja siis salaja süüa, et keegi teine seda ei näeks.

„Haa!" hakkas Madaras naerma, „haa —

wana pakub mulle oma neidu!“ Ta naeris kaua aega ja mõtles. „Aga miks ta siis pakub?“ küsis ta enese käest. „Miks annab ta sedawiisi mõista?“ Ilma, et ta seda oleks tahtnud, hakkas ta selle üle plaana tegema, mis kõigest sellest välja tuleks, kui kõik nii läheks, nagu Arnikas tahtis: rõõmsad pulmad, külaskäigud, kirikuskäigud, õhtud, kaardimängud ja nõnda edasi, ja nõnda edasi ja nõnda edasi, kuni suu mulda täis ja rist mullahuniku otsas pealkirjaga: „Siin hingab Jumala rahus Mudila köster Heinrich Madaras!“ ja talle tuli Reinuwader Rebasest meelde: „Siblis noppesti, munes ausasti.“

„Ja muud mitte midagi?!“ küsis ta enese käest. „Ja muud mitte midagi?! — Ja paarikümne aasta pärast tuntakse küll seda küngast, aga seda mitte enam, kes seal sees on! Muld on enam kui elaw inimene! Ei! postoi!“ naeris ta. „Nii odawasti see mees end ära ei müü! Niisuguse mullakünka wõin ma enesele ka hobuseid warastades saada, mille alt mind enam paarikümne aasta tagant ära ei tunta!“ „Elu on nii ilus, nii magus!“ naeris ta... „Siis olgu ta ka ilus ja magus, aga mitte niisugune kopatanud puruhunik nagu Mudila praegu näib olewat!“

Kõik igapäewase elu weniwad, lääged kasud kadusid ära ja ta tegi otsuseks edasi sibada.

Põhjuskirjaga käis ta kõik nooremad kooli-

õpetajad läbi ja igaltpoolt leidis ta noortemeeste rõõmsad näod ja kõwad käepigistused.

„Lehwitus“ lehwigu üle soikunud Mudila ja toogu temast uus elu wälja!“ kiitsid nad — ja hulga asutajate nimedega läks põhjuskiri ülema walitsuse kätte.

Aga need käigud kihelkonna kooliõpetajate juurde ei annud talle mitte üksnes uut jõudu ta ettewõttes, waid tõid ka uue tutwuskonna. Siin käidi peakohtumehe juures, seal mõldri pool, siin mõisa aidameest waatamas, seal karjamõisa rentniku juures külas. Igalpool olid uued näod, uued kõned, uued isikud, ja mis kõige enam Madarale meeldis: igalpool oli ikka üks ehk kaks noort neidu, kes nii häbelikult esiti teisest toast wälja tulid, pärast aga üsna julgeks läksid, juttu westsid ja isegi muiul näoga naeratasid.

Ja kõik need kenad lapsed kaebasid igawuse üle, nii et Madaras päris kahju nende noorest kaduma läinud elust tundis.

„Ootame aga, ootame weel pisut,“ mõtles ta niisugusel korral, „warsti tuleb muudatus... küll siis näeme, kas weel igawus tapab.“

Et aga seltsi paremini awada, tahtis ta seda laulu, näitemängu ja kõnedega teha. Noor kooliõpetaja Naõis wõttis laulukoori kokkuseadmise enese peale, Jürisson lubas kõne walmistada, ta ise hakkas näitemängu kallal ametisse.

Neiu Kaasike oli ka jälle koju tulnud ja palju uudiseid enesega ühes toonud. Terwed söögiajad kõneles ta, kuidas mõisas õmmelnud, kuidas kärner temale lilli toonud, walitseja enesega sõitma kutsunud ja isegi herra enese poeg korra teda paledest näpistanud ja naernud. Ja kõige selle juures mõistis ta oma „mis hirmus“ nii ilusasti jutu sekka siduda! Ka kõik need noored inimesed tahta seltsi liigeteks hakata, aga pahandanud selle juures, et seda mitte teha ei wõida, sest karskus olla wäga wesine asi, kuid näitemängu tulla nad kõik waatama ja tantsima ka.

Madaral oli hea meel, et inimesed nii waimustusega sellest asjast osa wõtsid. Aga pisut pahandust tõi see, et wana köster Luiiset mitte mängima ei lasknud.

„Mina ja minu pere tahame Jehoowat teenida,“ rääkis ta, „ehk muidu ei ole ma enam Mudila köster.“

Sellega oli aga noorte inimeste wahele lai sügawus tehtud. Iseäranis muret tegi see neiu Luiisele, kui ta kuulis, et pagariemand ka ühes mängida ja just seda osa, mis Madaras temale pakkus, just tema jaoks walmis oli walinud.

See oli neiule wäga wastumeelt. Ta pidi nägema, kuidas Madaras õhtuti kodust wälja läks, neidu ligi kutsus ja see mitte minna ei tohtinud. Iseäralik kartus täitis tema südant. Weel enam

murelikuks läks ta meel, kui ta nägi, kuidas Maasika emand noormehe peale oli mõjunud, kui see pagarimajast tagasi tuli ja mitte enam nii südamelikult neiu otsa ei waatanud, nagu ta enne seda oli teinud.

Neiu Luiise otsis teed ja leidis selle wiimaks. Tädi oli ta nii kaugele wiinud, et see nõusse heitis, teda etteütlejana pagari poole minna lubada. Ja kui nad sellest köstrile rääkisid, siis sai ta küll wihaseks ja ütles: „Minu maja au on enam kui kõik muu maa peal," aga lubas ometi.

Hea meelega andis ta sellest Madarale teada, aga imeks pannes pidi ta nägema, et see selle üle sugugi ei rõõmustanud, nagu ta esiti lootis. Ta naeratas küll heaks meeleks, aga see ei tulnud mitte südamest.

Järgmisel korral läksid nad kahekesti Maasika emanda poole.

Aga niisama hästi sai ka Maasika emand sellest aru, miks korraga Luiise ühes ilmus. Ta wõttis neiu lahkesti wastu, aga ta silmist paistis iseäralik kurbtus. Tal oli nagu kahju sellest noorest neiust, kes temast seda arwas, mida see mitte ei tohtinud arwata. Siis läks ta nägu aga rõõmsamaks ja kibedalt ütles ta Madarale: „Teie olete enesele auwahi ka ligi wõtnud!"

„Etteütleja!" wastas Madaras, mille peale Maasika emand midagi ei wastanud.

Tuli see nüüd sellest, et neiu Luiise seal oli, aga Madara mäng ei läinud mitte nii ladusasti.

Ta ei käinud nõnda, nagu ta käima oleks pidanud, ei istunud nõnda, nagu kord ja kohus oleks olnud, ja Maasika emand pidi ikka seda parandama, pidi tihti käed noormehe külge panema ja tema seisu säädima.

Igakord käis Luiisel soe hoog üle, kui ta seda nägi. Aga ta nägi ka weel rohkem, ta nägi, kuidas Madaras naeratas ja Maasika otsa nii waatas, nagu ta tema otsa oli waatanud.

Ta hääl jäi mitu korda etteütlemises kinni — nii wastik oli see temale.

Oli harjutus möödas, wõttis Maasika emand gitarre ja mängis ja laulis, ja Luiise nägi tundis, kuidas Madaras nagu uimane seal istus ja ennast nagu laisk koer palawast päewast paista laskis.

Kui kaua pidi see nii kestma?

## 16.

Karskuse seltsi „Lehwituse" kinnitus oli tulnud, ta oli rutem tulnud, kui seda oodata teati. Nüüd ei olnud ka aega raisata. Sellest teatati teistele asutajatele ja kutsuti wallamajasse kokku, et eestseisust walida. Siin sai aga Madaras ootamata oma esimese meelepaha: teda ei walitud uue seltsi esimeheks, waid Jürisson. Madarale pakuti kirja-

toimetaja kohused, aga need lükkas ta tagasi, end sellega wabandades, et tal aega wähe olla, et ta nõnda wabalt rohkem tööd seltsi kasuks teha saada.

Siisgi märkas ta kohe, et teda sellepärast ei walitud, et ta mitte siitnurga mees ei olnud. Häbi oli tal seda enesele tunnistada, et ta esimeheks oli tahtnud saada, häbi oli tal seda näha, et ta mitte selleks ei saanud. Seda oli wist temale Jürisson mänginud.

Mis nüüd teha? Tema, kes seda mõtet oli õhutanud, kes sellepärast pahandust ja noomitust saanud, tema pidi nüüd nägema, kuidas teised selle wilja maitswad.

Ta mõtles juba kõigest lahti ütelda, aga siis oleks ta enesele weel rohkem pilkajaid saanud. Kuid selle kasuks weel niisugust suurt tööd teha, seda ei tihkanud ta enam! Ta mõtles wiimaks pikalt tagasi lüüa, nii et esialguses sellest keegi aru ei saaks.

Wäga kibe oli tal kodus köstri pilkaw-naerwat nägu näha, kui see kuulda sai, et Jürisson esimeheks saanud. Temale paistis, nagu oleks köster esimest korda Madarale salajas sellega kätte maksnud, et see tema õpetust kuulda ei wõtnud.

Aegamööda aga kadus Madara hale tundmus. Noormees harjus sellega ära. Ta pidas seda weel paremaks, et oma inimene etteotsa sai, kes koha-

kiſi oluſid paremini tunneb ja ſuurema kaſuga tööd wõib teha. Warsti hakkas ta ſeda oma oſawuſeks pidama, et Jüriſſon ette otſa oli walitud. Nädala lõpu poole oli ta juba endiſes joones ja laskis paista, nagu oleks ſee kõik juſt nõnda pidanud olema.

Igaühele andis ta teada, et tema pea ülesanne uues ſeltſis lõbumuretſemiſe oſa olla.

Nagu poleks midagi juhtunud, käis ta näitemängu harjutuſel, ſeſt teiſel pühapäewal pidi uus ſelts Mudila wallamajas oma tegewuſega algama. Awamiſe pidule oli ka kohaline kirikherra, walitſeja Kurg ja kõik Mudila ſuurnikud kutſutud.

Wallamaja ſaal ſai iluſasti kuuſe okſadega ära kaunistatud nagu ſee talwel wõimalik. Ka kirjude laternate eeſt oli hoolt kantud. Wallamaja ſuurukſe kohal ſeiſis tulekirjus „Lehwitus — Mudila Eesti karskuſe ſelts" ja inimeſed imestaſid ja wahtiſid, kui ilus kõik ſee oli!

Rahwamurd täitis wallamaja ſaali. Niihästi kutſutud kui ka kutſumata küaliſed olid hulgana kokku tulnud: kõik tahtſid näha ſaada, mis ſeal tehakſe.

Eſimeſed pingid mahutaſid eneste peal kutſutud wõõrad: ſeal olid aſutajad, waldade ametnikud, walitſeja Kurg, wallakirjutajad oma abikaaſadega ja muud ſuurnikud.

Juba põlesid lambid ja küünlad, aga hakatust ei tehtud weel, sest Rümpler pidi oma kõnega seltsi awama.

Wiimaks tuli ka tema. Teda nähti aga pahane olewat. Äritatult astus ta kõnetooli. Silmi koomale pitsitades waatas ta kokkukogunud karja peale, kes esimest korda oma elu sees ka mujalt kui kirikust omale waimutoitu oli tulnud otsima. Rümpleri nähti seda märkawat, aga ta harjunud silm nägi ka midagi muud. Ta nägi tuttawaid nägusid, mille tuim waade midagi ei tunnista, horilikka igapäewaseid tuttawaid nägusid leidis ta sealt, nägusid, mis walmis on õhkama, kaebama, magama, sellepärast magama, et nende waim magab, alles esimesel küljel magab, sellel küljel, mille peale nad õhtul puhkama heitsid, sel õhtul, kui rahwa wabadus kadus, kui kibe orjaaeg neid kadumata walgusega tuli pimestama. Neid tuttawaid nägusid tundis Rümpler ja nendest oli temal hea meel: nende peale wõis ta oma koja ehitada.

Selge, pisut kärisewa häälega hüüdis ta: „Laulgem!“ Ta ütles sõnad ette.

„Ma waene muld, kes pattu teinud,
„Siin seisan, Jumal, sinu ees...“

kõlas kurwalt, nagu surmalaul läbi wallamaja saali. Kõik korutasid salmi järele, ilma et paljud

neist mõtelnud oleksid, mis mõttes ütleja need sõnad awaldas.

„Ma olen kurja tee peal käinud,
„Oh ära nuhtle wiha sees!
„Oh halasta, oh halasta,
„Mu halastaja armuga!“

„Mu halastaja armuga!“ lõpetasid lauljad, ja mitmele wanale inimesele tuli tuttawat häält kuuldes wesi silma, sinna silma, mis nende kurwade sõnadega ja wiisiga niisama harjunud oli, nagu sõjahobune tuttawa komando häälega.

Paljud ohkasid. Aga warsti lõppesid ohkamised ja üleüldine waikus andis märku, et kõneleja suud wõis awada.

Ta tegi selle ka lahti.

„Mis olete teie wälja läinud waatama?“ küsis Rümpler. „Üht prohwetit? Tõesti, mina ütlen teile, kes weel ülem on kui prohwet! Sest see on seesamane, kellest kirjutatud on: Waata, mina läkitan oma ingli sinu palge eele, kes sinu teed sinu ees peab walmistama! Kel kõrwad on kuulda, see kuulgu!“ Igaüks, kes wähegi mõtelda oskas, sai aru, et Rümpler siin mitte igapäewast jutlust ei pea. Ta hääl oli karedam, ta sõnad enam järsumad ja kõik see laul, see salm — andsid tunnistuse, et Rümpler midagi niisugust ütelda tahtis, mis täna tema südant waewas, mille ütlemata jätmine sündimata ei wõinud jääda.

Ta puhkas pisut ja ütles:

„Jah, mis olete teie siia waatama tulnud? Mis olete teie siia tulnud? Kas on siin mõni uus prohwet tõusnud? Wõi on ingel maha tulnud ja liigutab siin Siiloa tiigi wett? Wõi on siin tulekahju? Wõi näidatakse siin wõõramaa loomi, mis hirmsad on näo poolest, ja kel suured küüned on ja kelle suus on suured hambad, mis waljud on purema?! Ma küsin: Mis olete siia kokku otsinud?!"

Ja madalama häälega wastas ta:

„Teie olete siia jooksnud üht seltsi lahti wõtma, mis uut teed tahab näidata. Mina aga ütlen: Üks on tee ja tõde ja elu, ja see on meie Õnnistegija. Mu sõbrad, ei ole s i i n elu, ei ole s i i n tõde, ei ole s i i n tee, mis elu sisse wiib! Kel kõrwad on kuulda, see kuulgu! — Aamen!"

Kuulajad olid nagu mõistatuse ees. See pidi siis uue seltsi õnnistamine olema!

„Wõi nii, wõi naa!" arwasid teised.

„Laulgem!" hüüdis Rümpler.

Ning laul kõlas:

„Muud teed, kui tahad, otsi sa,
„Kus elu loodad leida;
„Mu süda tahab rõõmuga
„Kristuse poole hoida.

„Ta suu ja sõna tõsine,
„Ta käsi jõuab tõesti,
„Kõik wihamehed wõita!"

Lõppis laul ja Rümpler tuli kõnetoolilt. Karskuse seltsi asutajatele oli see, nagu pangetäis külma wett kaela. Kõikidel oli selge, et Rümpler selle asutuse wastu tööd hakkab tegema, et ta seltsile õnnistuse sõnugi ei lugenud!

Wanematele inimestele oli aga see selgeks näpunäiteks: „Hoidke siit eemale! See tee ei wii taewasse!"

Inimesed seisid ikka weel wait, harilik köhataminegi puudus.

Pisukese wahe-aja järele astus uus esimees Jürisson kõnetooli.

Ta oli kartlik. Nagu kogemata oli ta siia saanud. Siiski kõlasid ta sõnad kindlalt. Ta seletas mõne sõnaga karskuse põhimõtetest; arwas et need ehk Mudilas kasuma ei saa, sest selleks puudub haridus ja arusaamine; ta pani inimestele südame peale, et selts siin uut tööd hakkab tegema, mida enne siin weel pole olnud. Ainult kauem seltsi elamine wõida seltsi sihti ja mõju selgitada. Aga kuulajatest läksid need sõnad suuremalt jaolt kõik mööda ja kadusid sellesse merde, mille laineid Rümpler oli loksutanud.

Jürisson tahtis juba kõnetoolist maha tulla,

kui mõisa walitseja ülesse tõusis ja suure ümbrikuga kirja esimehe kätte andis.

Kokkutulnute silmad küündusid uudishimus selles. Nad kuulsid, kui walitseja ütles: „See kiri tuleb herra käest ja kästi awamisepidul seltsi esimehe kätte anda, siis kui selts on awatud!"

Jürisson oli kirja lahti wõtnud ja luges:

„Armas Mudila rahwas! Teie uue seltsi asjast wõtan mina wäga osa. Ma soowin, et ka minu mõisa teenijad sellest osa wõtaksid. Ma panen Jüripäewast kirikualuse kõrtsi kinni ja annan selle ruumid nii kaua seltsile tarwitada, kui selle tegewus minule meele järele on!"

Baron Stockmann.

Rümpler tõmbas nina kärtsu; mõisa walitseja oli kohkunud; Madara nägu hiilgas; inimesed pistsid ninad kokku ja sosistasid.

„Herra elagu!" hüüdis keegi rahwa seast.

„Elagu!" korrati edasi, kuni see üheks suureks „elagu" kisendamiseks muutus.

Niisugune suur lubamine herra poolt ergutas kõiki sealolejaid.

Waheajal asusid nad walitseja juurde ja pärisid, kas kõrts tõesti kinni jääda?

„Küll see oleks aga hea asi, kui ta päriselt kinni jääks," oli igaltpoolt kuulda.

Walitseja ei teadnud aga selle peale praegu midagi kindlamat wastata.

Kaua oleksid inimesed selle üle weel arutanud, aga hakati laulma.

Laul mõjus inimeste peale. Aga kui Uadie koor ühtegi waimulikku laulu ette ei kannud, siis kuuldi mõnelt poolt nurinat, et kõik koeralaulud olnud. Uudishimuga ootasid aga inimesed näitemängu, mis ka wiimaks tuli. Madaras mängis „Punga Marti ja Uba Kaarlit" ja nimelt Maasikaga Eewa ja Peetri osasid.

Kui Eewa wälja tuli ja nooremat õde noomima hakkas, läks Rümpler minema.

Ewa püüdis oma osa hästi läbi wiia, aga igakord, kui ta midagi südamlikku, liigutawat ütles, käis naeruhoog üle rahwa. Seda suuremaks läks aga naer, kui Peeter Eewale armastuse tundeid hakkas awaldama. Naerutipp oli aga joodiku Mardi, tema poegade sõnad ja liigutused.

„Anna saadanele!" kuuldi tagast inimeste seast, kui Hendrik korra Peetri kallale kippus. Rahwa head tuju ei jõudnud ka Hendriku surm enam eemale ajada. Ja kui weel puusärk sisse toodi, siis käis naru lagin üle toa.

Näitas, nagu oleksid inimesed tsirkust waatanud, nagu ei saaks nad mängu tuumast mitte sugugi aru.

Eesriie langes.

Madarat Maasikat waatasid teineteise otsa, nagu küsiksid nad: „Mis see pidi tähendama?" Rahwa hulgast oli mäng kaugelt mööda läinud. Madaras käis äritatult edasi ja tagasi.

„Meie oleksime pidanud mõne naljamängu wõtma!" pahandas ta.

Emand Maasik waatas kurwalt Madara otsa. Tema silmist paistis, nagu tahaks ta ütelda: „Ei siin ei aita kurb- ega naljamäng! Siia läheb midagi muud tarwis kui näitemängu!"

Warsti peale mängu algas tants, millest suurem jagu Mudila paremaid ja wõõraid osa wõttis. Wallakirjutaja oli oma klaweri lubanud. Waewalt olid esimesed akkordid klawerist kuuldawale tulnud, kui saal end keerutawate paaridega täitis. Rõõmus tuju ja hea meel asus kõigis... Hilisel ööl lahkusid alles tantsijad.

## 17.

Kui noored mehed teisel hommikul oma pisikeses ruumis waremalt, kui uni magatud oli, ülesse pidid tõusma, sest kool nõudis ikka oma tööd, kui nad uniselt, wäsimult riideid selga ajasid, ja kui nende waated kokku puutusid, siis lugesid nad sealt palju.

„Oh-oh, oh-hooo!" ägas Jürisson, nagu hobune, kellele töömees ranga kaela ajab, sirutas

mõlemad käed kokkupandult kukla taha ning rinda ettepoole välja tõrutades haigutas ta jälle — ii-ää-uuh!

See haigutus oli Madarale tuttav: see oli nagu kõige selle eilse pidu kokkuvõte, mida Salomon omalajal tühja töö ja vaimu-närimisega tähendas. Tal oli osalt sellest hea meel, et Jürisson tema ette oli toppinud.

Ta haigutas vastu, naeratas pisut ja ütles: „Aga üsna keni lapsi oli seal koos!"

Jürisson sai äritatud. Ta teadis juba, keda Madaras „laste" nimega kutsus ja vaatas küsides oma seltsimehe otsa.

„Reimeri õekesed on üsna kenad tibud!" vastas Madaras Jürissoni küsivale vaatele.

„Lammas!" põrutas Jürisson järsku suust välja.

„Kes on lammas?" küsis Madaras.

„Karskuse seltsi president on päris lammas!" pahandas küsitav.

„Ärge unetage ära, et teie ise see olete!" õiendas Madaras.

„Seda ma tean ja seda ma ka ütlen, et ta rumal inimene on!" ütles Jürisson.

„Kuidas nii?!" imestas Madaras.

„Kurat!" vihastas ta, „kes käskis mind selle sekka segada!" Ta kratsis kukalt. „Kuidas ini-

mene laseb ka ninapidi wedada! Mul oli siis, kui ma teie juttu kuulsin, mida teie Rümpleri sõnade järele rääkisite, nagu käiks minu peast walguse kiir läbi. Hee! mõtlen ma, sealt hakka peale, sinna mine wälja! Aga nüüd ütlen ma selgesti: ma olin lammas!“

„Kuidas nii?“ tegi Madaras suured silmad.

„Ma panen imeks,“ rääkis Jürisson edasi, „seal, kus teie nüüd kõike seda, mis teie eila kuulsite ja nägite, kokku peaksite wõtma, arendama, et neist selgeid aimeid saada, et nende järele oma tegewust säädida, seal ütlete teie: „Üsna kenad lapsed!“ Langeksite teie kõige oma lastega sinna, kus Koora selts!“

Jürisson hakkas silmi pesema.

Madaras oli käed wette pistnud ja tegi: „Tprrh.“

„Ma ei saa aru,“ ütles ta, „mis seal pahandada!“

Jürisson oli silmad ja habeme wahuseks wõidnud. Ta karwane rind paistis hirmutawalt wälja ja wahuste silmadega ütles ta:

„Noh, ütle mulle, tuhat ja tuline, kas teie eile ei märkanud midagi sellesarnast, mis teid, mind, igaüht wähegi mõtlejat inimest siniseks ei wihasta?“

Ta hakkas wahtu maha pesema ja kuulas teise kõrwaga.

„Et Rümpler seltsi siunas, et inimesed näitemängust aru ei saanud,“ wastas Madaras, „see oli kõik! Igalpool on oma wastased!“

Jürisson hakkas silmi kuiwatama.

„Siunas?! Ta wandus! Mitte õigeid mõtteid ei awaldanud?! — Aru ei saanud?! — Aga waat, tantsust, sellest said kõik aru, see kestis ühisel jõul ja nõul kuni poole hommikuni!“

Madaras waatas Jürissoni otsa. Hirmsa näoga näitas Jürisson olewat: silmawalged paistsid karwasest näost kohutawalt wälja ja käed olid paljaks kääritud, nagu hakkaks ta mõnd weretööd ette wõtma. Madaras tundis, kuidas ametiwend mitte üksnes mõttega tööd ei armastanud teha, waid ka kätega midagi korda jõudis saata. Ta silmas oma libedat käewart: kui nõrk näis see olewat! Ja et pahast inimest mitte enam wihastada, ütles ta tasa:

„Aga tants on ometi ju uniwersaal asi, millest kõik ühelwiisil aru saawad!“

See wihastas weel enam wastast.

„Lori!“ pahandas Jürisson. „Selge Paabu-Kaarli lori! Kõik saawad ühelwiisil aru?! Sula lori! Kas teie käisite kuulamas, mis inimesed akna taga sellest uniwersaal asjast arwasid?!“

„No, noh?!“

„Inimesed akende taga rääkisid nõnda: See olla nüüd nende karskuse selts?! — Need tant-

siwad endid põrgusse! — Näeh, kuidas ta nüüd seal teise naisi üle kõhu weeretab! — Waat, seda nad rääkisid! Ja teil on see uniwersaal asi!" naeris Jürisson.

„Äh-äh-häää!" laskis Madaras täiest kõrist.

„See teeb teile tühja kõhu peale nalja, hommiku wara?" küsis Jürisson.

Madaras naeris edasi, ehk see küll enam sunnitud kui loomulik naer oli.

„Kas ma siis nutma pean, kui mõni mudilane lollust suust wälja ajab. Aegamööda asjad käiwad. Ei puu lange ühe laastuga!" wastas Madaras.

„Kõik on ilusad sõnad, on wäga ammust jaadik tuttawad," seletas Jürisson. „Eh, wennas, teie tunnete rahwa hingeelu weel wäga wähe! Ei ole inimene pühapäewa pärast, waid pühapäew inimese pärast loodud — ja inimene on hingamisepäewa isand. Niisama ei ole inimesed seltsi jaoks, waid selts inimeste tarwis, aga niisuguseid ei ole meil mitte, kellele seda tõsiselt tarwis läheb, ehk kes tõsiselt selle järele igatseb. Enne aga ei pane keegi leiba ahju, kui see weel kerkinud ei ole!"

„Aga meie ise?" küsis Madaras.

„Waata, siin on meie selts!" wastas Jürisson käterätiku otsa põue pistes ja rindu kuiwatades, siis neid sealt wälja wõttes ja toas ringi näidates

rääkis ta edaſi: „Siinſamas on meie ſelts ja kõne-õhtud ja tantſupidud, aga mitte mujal!"

„Teiſt ſaab ka tont aru," wastas Madaras põlates. „Wahel räägite nagu Rümpler, teinekord nagu köster ja kolmas kord nagu mõni paljasjalgne. No jah," ütles ta äritatult, „no jah, mis ſelleſt on, et rahwas weel ſeda ei taha? Ärgu tahtku! Kes neid nii tahabgi! Eks nad oodaku ſeni, kuni nad nii kaugele on ſaanud..."

„Waat — waat... ſeal ta on!" hakkas Jüriſſon teiſe ſõnaſt kinni. Seal ta on! Ja ſeda ma juſt tahan wälja ja lagedale tuua, et teie kõik... Teie, köster, Rümpler, kõik ühe firma all kauplete. Suus on teil r a h w a s, aga ſüdames i ſ e. Kõik teie tööd ja teod keerlewad ſelle eneſe i ſ e ümber. Aga minul on koguni teine ſiht: inimeſed on keſk-punkt, ja mina olen üks neiſt..."

„Kohwi jooma!" hüüti ukſe taga. Nooredmehed hakkaſid ruttu riidesſe panema, et alla ſööma minna.

Päewane koolitöö ajas noortemeeste mõtted jälle roopasſe. Köster oli asjatalituſe päraſt kiriku-mõiſa läinud, ja ſellepäraſt ei ſaanud nad ſellega ſõnagi eilſeteſt uudisteſt kõneleda.

Alles lõunaſöögil ſaid nad wana Arnikaga kokku, aga ſee kokkupuutumine ei olnud mitte kõige armſam. „Noh poiſid!" hakkas wana Arnikas peale ja nokkis lõuaaluſt habet.

Noored mehed ajasid kõrwad kikki.

„Tulge aga nüüd ääsi ette,“ hakkas köster peale. „Ma ütlesin teile kohe juba, Madaras, et haisewat ei maksa liigutada! Kirikherra on iseenesest üsna ära! Mõisaherra lubadus on tema päris pööraseks teinud!“

„Teie nooredmehed,“ rääkis Rümpler, „ei kõlba mitte kuhugile. Ma kahjatsen, et minu käes enam koolides jäme ots ei ole. Ma näitaksin, kuidas need nooredmehed enam terwelt Baltimaalt, terwest Wene riigist koolmeistri kohti ei saa! Kus mul aga mehed?! Selle asemel, et rahulikult koolitööd teha, segawad nad endid rahwa asjade sekka, mis sugugi nende asi ei ole; laotawad seal jumalawallatuid mõtteid rahwa sekka laiali! Mis saab sel wiisil meie jumalakartlikust rahwast? Kohtud enam wargaid ei nuhtle, koolid usuasju enam ei õpeta, koolmeistrid näitawad awalikult rahwale, kuidas niisuguste naistega, kellel häbi kadunud on, kes oma ilust ihu igalpool näha pakuwad, et noorimehi langemisele awateleda, — awalikult rahwa ees armastuse lugusid mängitakse! Kus on nende häbi jäänud?! Abielu pühad alused, need alused, mille peal riigi ja rahwa õnn seisab, kistakse ümber!“ köster pidas natukene wahet. Madaras kuulas kohkunult, Jürisson oli üsna kahwatanud. Et keegi midagi ei wastanud, siis rääkis köster edasi, kus juures ta ise kohkunud näo tegi: „Küll wõis aga

wanamees wihaſeks ſaada! Ta põrutas jalgu wastu maad ja ütles: „Ja ſeal tuleb wana hukkaläinud baron ja tunneb wäljamaa mädanewate mõtete ſogas ſeltſi edenemiſeſt rõõmu!“ Ta oli nii wihane, mis hirmus ja ütles: „Ma tahan katſuda, ma tahan näidata!“ Ma katſuſin küll ka teie eeſt ſeista, aga kus tema? Ta ſai weel wihaſeks. „Ma tahan ka teile jalad alla teha!“ kiſendas ta!“

„Meile jalad alla teha?!“ hüüdis köſtriemand kohkudes, kus juures ta ſilmi pühkis.

„Mis hirmus!“ ohkas Kaaſike.

Madaras waatas kartlikult neiu Luiiſe otſa. Jüriſſon oli ülitõſine ja kahwatu.

„Mammikene!“ ſüdandas köster oma kaaſakeſt kaastundlikult leent luſikaga taldriku peal liigutades, jahutades, „mammikene, ei ole ſee aſi weel nii hull! Aga ma ei wõi ütlemata jätta: nooredmehed peawad natukene ettewaatlikumad olema. Nooredmehed arwawad, et nad kõige targemad on; aga neiſt on weel targemaid, ja weel on koguduſes üks, kes hingede eeſt walwab, nõnda kui ſee, kes wastuſt peab andma ja et tema ſeda wõiks rõõmuga teha, aga mitte ohates, ſeſt meil ei ole ſelleſt mitte kaſu!“

„Ja nüüd, nooredmehed,“ rääkis köster edaſi, „katſuge oma wiga parandada. Ma annan teile head nõu: igakord, kui teie oma koosolekuid algate, hakake jumalaſõnaga ja lauluga peale! Jätke

näitemängud ja tants kus seda ja teist! Ma pean ka omaltpoolt ütlema, et see ka kuhugile ei kõlba, nagu seda Madaras tegi: wõtab wana naise, kellel Jumalast ilus nägu ja libe ihu on antud, ja mängib sellega armastuse lugusid! See ei kõlba ometi ju kuhugile! Üht nõu annan ma teile weel: teie peate laweerima!" Ta näitas supilusikaga kartohwli lõikude wahel, kuidas laweerima peab, ja seletas: „See on, tehke kirikherrale au ja walige tema oma seltsi auliikmeks, ning katsuge oma seltsile ilus jumalakartlik laad anda. Pakkuge inimestele tõsist eluleiba, mis neid söödab ja igawesele elule saadab!"

Köstrit nähti enese sõnade üle üsna liigutatud olewat, sest tema alumine mokk wärises pisut, mis igakord siis ette tuli, kui ta liigutatud oli. Iseäranis sündis see matmise juures, kui ta ütles: „Ja nüüd on see kallis hing Jumala juures ja meie ... meie!.." siis hakkas ta alumine huul ikka närwiliselt wõdisema.

Madaras waatas neiu Luise silmi ja otsis sealt enesele troosti, kuna ta salakartust enese südames tundis. Jürisson sai aga wäga wihaseks. Ta pani lusika plaks! lauale, waatas wäljakutsuwalt köstri otsa ja oma sisemist wiha maha surudes hakkas ta poolsosinal peale: „Kuulge, köstri isand! Ma olen oma mõtteid ikka suuremalt jaolt tagasi hoidnud, aga nüüd on laweerimisest, puikle=

misest aeg täis; küllalt juba iseenese ja teiste petmisest! Niikaua, kui mina karskuse seltsi eesotsas seisan, ei tee mina seda mitte! Jumala sõna ei ole mitte banderol, mis tikutopsi, wiinapudeli, tee-paki ja tubakapuntra ümber ühtlasa passib. Ärge petke iseendid ega teisa! Teie olete seda ju oma kihelkonnas siiamaale igalepoole ümber mässinud. Ütelge mulle, kus teie ei loe ega laula? Teie loete ja laulate kirikus ja kodus, warrudel, pulmadel, matustel — ja mis on kõige selle tagajärg!? Rahwas on toores, nagu seda Madaras üsna õigesti ütleb. Ilma häbita magawad meie kihelkonna poisid ja tüdrukud warrude ja pulmade peal iga wõõra ees põhus maas! Ja teie ise, kõige oma Rümpleriga, waatate seda pealt ja naerate: „See on warru, pulma — nali!“ Oma madalate kasude püüdmine on meie kihelkonnas kõige suuremal astmel. Teise häda on aiateibas! Wäärlapsi on meie kihelkonnas enam kui Afrikamaa hotentottidel. Ärge kaewake, et see priiduu woli on. Teie ütlete sellega, et teie õpetusel ükskes siis wäärtus on, kui sellele walka sekka antakse, nagu mõisamehele kartohwli kasteks soolwesi. See on teie oma kaswatuse wili, teie lugemise ja laulmise kaasmäng, kui rahwal haridust ei ole! Ja teie oma elu? Teie elu?! On teie eneste elu siis parem, kõige selle lugemise ja laulmisega, kui neil, keda teie loetate ja laulatate? Teie

olete ju needsamad! Teie olete wariseerid, kes enese toas pärast palwet teineteisele näkku sülitawad."

Jürisson rääkis nii ägedalt ja julgelt, et köster üsna hirmunud oli. Ta waatas üle laua Jürissoni, nagu mõne nõdrameelse otsa, ja teda ei nähtud arusaawat, miks see muidu nii wagune mees nii äritatud oli.

Jürisson aga rääkis edasi: „Ja miks teotate teie oma Rümpleriga Maasika emandat? Ise peate teie teda oma juures külas, sööte ühes lauas, joote ühest toobist ja nüüd teotate teda! Miks? Et teie kardate: Ehk meelitab Maasika emand teie Madara ära. Häbenege ometi! Kui wähe on teil naisterahwast, kes ainus aus inimene ehk terwes Mudilas, lugupidamist!"

„Papi, papi!" hakkas köstriemand kriiksuma, „papi, seda lased sa enesele üelda!? Wuih, häbi, Jürisson!"

„Ta on äritatud!" sosistas köster, ilma et ta ikka aru oleks saanud, mis see kõik tähendas.

„Jah, ma olen äritatud," wastas Jürisson, „aga ma tean, mida ma räägin. Aga teid, kõige oma Rümpleriga, ei lase ma karskuse seltsi oma tolmukottidega. See on inimese wäärtuse teotamine!"

„Jürisson!" kääksus köstriemand, „häbenege ometi niisuguseid sõnu ühe auwäärt wanale, halli habemega mehele kõnelemast!"

„Sokk on ka hall!“ põrutas Jürisson ülpahaselt. Köster ja emand kargasid korraga laua äärest püsti.

„Wuih!“ karjus emand, „mõtelge, et teie ausas perekonnas olete!“

„Ka sellest aust on mul kõht täis, emand Arnikas!“ wastas Jürisson ja tõusis ka laua tagant püsti. „Ma olen teie leiwaline ja muud midagi. Ma tänan teie lahkuse eest ja nõuan, et teie mulle söögi mujale saadate, sest see ei ole mitte minu kauba sees, et ma teie silma all end täitma pean!“

Jürisson kummardas ja hakkas minema.

„Jääge, Jürisson, jääge!“ sundis köster.

Jürisson lükkas aga tooli wastu lauda ja läks.

„Ma käsin teid, Jürisson!“ põrutas köster wastu lauda koputades.

„Teie käsk on mulle null!“

„Mis hirmus!“

Emand oli ohates laua äärde istunud. Köster käis söögilaua ääres edasi ja tagasi.

Emand oli aga, kes kõige enne oma rahu tagasi sai.

„Papi,“ kaebas ta waga häälega, „papi, ära lase oma wihas Jumalat ära unustada!“

Köster ohkas ja tuli laua äärde.

„Ei mammi!“ ütles ta. „Ma ei ole weel söönud. Ma sain wäga wihaseks!“

Ta wõttis taskust ninarätiku ja pühkis sellega silmi.

„Oh nooreb, oh nooreb! Ei ole teil wanade mõistust ega arusaamist!“ kaebas ta tasa, wõttis paar suutäit, ütles siis käsa kokku pannes „aitäh!“ tõusis püsti ja luges, nagu ei oleks midagi sündinud: „Tänage Issandat, sest tema on hea ja tema heldus kestab igawesti; kes kõige lihale rooga annab, loojustele nende söömist annab, noorile kaarnaile, kes teda appi hüüawad. Temal ep ole röömu hobusewäest ega meelehead jalameeste sääreluist. Issandal on hea meel nendest, kes teda kardawad ja tema armu peale loodawad! Aamen!“

Madaras läks ka oma kambrisse, kus aga Jürissoni ees ei olnud.

## 18.

Madaras tahtis just nüüd Jürissoniga kõik põhjalikult läbi rääkida. Ta oli nii liimist lahti, nii ärritatud. Seda ei olnud ta ette arwata wõinud, et niisugune pahandus wõis tulla.

Talle ilmus kibe naeratus näole: „Lõbuseltsi, ühendust tahtsin ma saada, aga esimene lõhkhoop on antud!“ See tegi temale esiotsa kahju. Süda üsna kipitas sees. Kui aga esimene äritus möödas, kui ta oma seltsimehe sõnu kõik järele oli mõtelnud, siis hakkas ta süda järele andma ja warsti tuli kahju-

rõõm endise kahjatsuse asemele. „Seal on see ilmatark ja asjade põhjalik uurija," rääkis ta enesele, „minu ettewõtted, need ei kõlba; mina olen köstri ja Rümpleri kannupoiss; ma ei saa asjast aru!? Las' süüa nüüd seda pudru!" Juba nägi Madaras, kuidas Jürisson asja nii kaugele ajab, et kõik ära tunnewad, et niisugune seltsi juhataja kuhugile ei kõlba! Ta ei tahtnud ikka kuidagi sellega rahule jääda, et teda seltsi juhatusest kõrwale oli heidetud.

Siis andis see Jürissoni kaitsekõne Maasika eest temale peamurdmist.

„Kas Jürisson salajas mitte Maasika austaja ei ole?" arwas ta.

Siis hakkas ta aga ise selle hullu mõtte üle häbi tundma: „Maasika emand ei ole neiu, ei ole lesk" — ja mõtleb niisugust hullu mõtet.

Madaras arutas ja arutas, aga õiget rahu ta ei saanud. Köstrimajasse oli lõhe tekkinud. Kuidas seda kõrwale saata?

„Seda ei oleks ma iialgi uskunud, et Jürissonil niisugune pöörane iseloom on!" mõtles ta. „Ja kuidas astus ta Maasika emanda eest wälja!"

„Jälle see pagana Maasika emand!" ütles Madaras pead raputades.

Niisugustest rahutumaist hulkuwaist mõtteist päästis teda seltsimees, kui see koju tuli ja rahulikult laua äärde asus, et töösse hakata.

Madaras waatas teda tükk aega kõrwali. Ta arwas Jürissoni liigutes ometi pisut ärritust leidwat.

„Jürisson!“ küsis ta mõne aja pärast.

„Ja?!“ wastas see, ilma et ta silmi ülesse oleks tõstnud.

„Mul on teiega midagi tõsist rääkida!“

„Räägi! Meie oleme ju küllalt tõsistest asjadest rääkinud!“

„Teie ei teinud täna just üsna õieti!“

„Oo!“

„Teie kahjatsete seda pärastpoole!“

„Wõib olla! Ainult Jumal ja rumal ei muuda oma arwamist!“

„Ärge olge kangekaelne!“

„Ei ole!“

„Meie selts saab kahju!“

„Kasu saab ta, aga mitte kahju!“ wastas Jürisson kindlalt. „Nüüd alles hakkame peale! Küll ma neile wariseeridele näitan, kus nende lugemine ja laulmine on! Ei, wend Madaras, kui kord, siis kord! Oleme kord hakkanud, siis laseme edasi: elu on wõitlus! Ja see, mis sündinud on, see pidi kord sündima!“

Ta jäi natukene tagasihoidlikumaks, siis ütles ta aga kindlasti: „Kõik minu esialgne wastupuiklemine oli siis sellega seotud. Ma nägin wäga hästi, mis sellest wälja tuleb, et sellega meie prae-

gune seltskond just südamest pooleks kistakse! Et aga teie seda asja nii suure hooga peale hakkasite ja minu arust oma tööd just nende kätte solkida oleksite andnud, see sundis mind ka kätt külge pistma. See, mis praegu on sündinud, see pidi nii olema, enne ehk pärast, aga see pidi tulema, kui mitte Arnika ja Rümpleriga, siis nende järeltulejatega.

„Tagasiastumist teie poolt ei ole?" küsis Madaras.

„Mitte üht sammu!"

„Aga teie jääte üksinda!"

Jürissoni nägu läks naerule.

„Noh, wennas, nüüd olete just seal maal, kust mina peale hakkasin. Ma olen ju alati lausnud, et meie seltskond weel nii kaugele ei ole sirgunud, et meid wõiks awitada. Neil puudub tarwidus! Ja see just meie häda on. Meie istutame ometi wäljale kunstliku taime, mis waba õhku ihkab, aga seda meil temale anda ei ole. Aga seda wana läppunud leitset sisse hingata — ei, prrr! see ajab wärinad peale. Kui, siis! Oleme kord maha istunud ja ühe asja üle järele mõtelnud, siis ajame asja edasi, niipalju kui see wõimalik on, aga õieti ja ausasti. Nüüd pean mina teid waimustama hakkama!"

Madaras tundis häbi ja lõi silmad maha.

„Waata, ametiwennas," hakkas Jürisson peale. Ta hääles oli kalkust, aga ka kahjatsust tunda.

„Teie ei tunne weel keegi selle sõna tuuma: Alguses oli sõna — ja sõna oli Jumala juures ja Jumal ja sõna oli üks. Mis on selle sõna mõte: Muud mitte midagi, kui see, et Jumala ja tema sõnade wahel wahet ei ole. Ainult siis wõib inimene täit tööd luua, kui tema enesega niisama üks on. Aga teil puudub see! Teil on teine sõna, teine mees. Teie ajate kõik teisi asju. Sellest saan ma wäga hästi aru. Aga nüüd peame kõik selle kõrwale wiskama ja tööd asja enese pärast tegema; meie peame sõnas ka enestega üheks saama. Ja sellepärast ei tule waenlasi karta! Köster on üks waimlik lupard! Ta laseb enesega pühkida. Mul oli temast ammu isu ära, — nüüd tuli see aga wälja!“

„Ja sööma teie enam nende juurde ei tule?“

„Ei!“

„Ja see on wiimane sõna?“

„Wõite julged olla, et see nii on!“

Madaras käis piinlikult mööda pisukest tuba edasi ja tagasi. Jürisson istus laua ääres ja joonistas imesuuri ahwinägusid paberile.

„Aga mis teie sellest arwate, kui meie neile järele annaksime ja nõnda sisse säeksime, nagu köster soowis?“ küsis Madaras pikalt.

„See on, kuidas?“ küsis Jürisson.

„Ärge endid nii ruttu äritage!“ waigistas Madaras.

„Kuidas, kuidas?" päris Jürisson.

„See on, kui meie lauluga..."

Rohkem ei saanud Madaras kõneleda.

„See on lihtsalt selle koogi söömise homseks jätmine, mis täna peab söödama," hakkas Jürisson peale. „Kui kaua meie siis wiimaks laulame? Ju ometi ükskord inimeste silmad lahti lähewad ja näewad, kes nende sõbrad ja waenlased on. Mõtelge ometi, et meie suure kohtumõistja ees seisame, kelle nimi a j a l u g u on. Kas teil häbi ei ole niisuguseid sõnu minule ütelda?! Ega ma Arnikas ei ole? Kas teie nii wähe elu tunnete? Keskajal tahtsid paawstid inimesi paljajalgsete munkade karjaks muuta, ja meie aja pisukesed paawstikesed tahawad meid lindude karjaks teha, kes oksa peal peaks hüppama ja laulma: Kas on linnukesel muret. Saage ometi aru, et siin lahinguid juhtiwa wõimu pärast lüüakse. Ja miks katsume seda sündmust pikendada, raskendada, mis ikka tulema peab!"

Madarale tegid need sõnad aga igawust. Ta keerutas oma pisikesi kihwu ja kuulas paljalt kõrwadega, ilma et ta neid sõnu oleks mõistnud.

„Noh, lähme alla!" ütles ta Jürissonile.

„Ei!"

„Aga mina lähen!"

„Minge!"

Madaras läks.

Köster tegi suured silmad, kui ta õhtulaual tõesti Jürissoni ei leidnud.

Ta ei tahtnud küsida.

Aga naised ei jõudnud pidada.

„Kas Jürisson ka kodus on?“ küsis Kaasike.

„Seekord küll!“ wastas küsitaw.

„Meie leib temale enam ei maitse wist?“ küsis emand.

„Ta jääb oma sõna juurde ja ei tule,“ wastas Madaras kibedalt.

Köster läks ülesse.

„Ametiwend ja noor sõber,“ ütles ta Jürissonile, „ärge laske päewa looja minna oma wiha sees ja ärge andke maad kuradile!“

„Niisugust meest ma ei tunne!“ wastas Jürisson tõsiselt.

„Kes arwab, et ta seisab, see waadaku, et ta ei lange!“ õpetas köster.

Jürissoni nägu läks walgeks.

„Kuulge mees,“ ütles ta wagusalt suurt wiha tagasi hoides, „kui teil üleüldse habe sellepärast on kaswanud, et teie isane olete, siis pidage seda au sees! Meie mõtted lähewad lahku. Ärgem olgem wariseerid! Olgu meil ometi nii palju mehe meelt, et meie söögilaua ääres teineteise söögiisu ei riku!“

„Meie oleme wennad Kristuses!" wastas köster.

„Kes on mu isa ja mu ema, mu wend ja õde, — need, kes minu isa tahtmist teewad, kes taewas on," ütles kord suur Opetaja. Meil on teisel teine arusaamine sellest, mis meie kalliks peame, sellepärast ei ole meie mitte wennad. Saab sellest mängust!" Jürissoni hääl hakkas wärisema. „Kui see teile tüli ei tee," ütles ta, „siis palun ma: saatke mulle tükk leiba siia ülesse? Sest saab mulle küll!"

Köster waatas haledalt nooremehe otsa.

„Lepime ära!" ütles ta.

„Ma ei ole mitte wihane, ärge olge ka teie!" seletas Jürisson. Köster pakkus käe. Jürisson wõttis selle wastu. Köster hoidis seda tükk aega pihus ja waatas nooremehe otsa.

„Ja nii siis jääb?" küsis ta.

„Las' jääda, kuni ajad ja meeled muutuwad!" wastas Jürisson kindlalt.

Köster ohkas ja läks alla.

All kutsus ta tüdruku enese juurde ja ütles: „Jürissoni herra palub enesele sööki ülesse wiia. Seda tee ka alati!"

Tüdruk jäi köstri otsa waatama.

Köster sai pahaseks.

„Sa kuulsid ju, siis tee seda!"

Sellega oli asi lõpetatud.

Madarale ja teistele pakkus see esialguses palju huwi. Pärast nägi aga Madaras, et nii temale hoopis parem oli. Wanad kadusid warsti omapoole ja Madaras jäi Kaasikesega üksinda juttu ajama, ja see oli neile mõlemile wäga armas.

Madaras kuulas naeruse näoga neiu seletusi, iseäranis sellest, mis inimesed nüüd uue seltsi kohta rääkida. „Mõned kiidawad, mõned laidawad,“ rääkis neiu ühel õhtul. „Ma sain Reimeri neidudega ka kokku, need on teie üle üsna waimustatud!“ Ta waatas nooremehe otsa altkulmu, nagu uuriks ta oma sõnade mõju. „Teie pidada wäga hästi tantsima! Aga sellega ei ole nemad ka rahul, et teie Maasika emandaga armulugu mängisite. See ei passinud teile sugugi! Oh, kui hirmus naljakas see olnud, kui Maasika emand teile „armas Peeter“ jne. ütelnud, see olnud nii weider! Wana naine!“

„Sest ei ole midagi!“ wastas Madaras. „Mängu sees tuleb wahel wäga mitmesugused inimesed ette.“

„Mis hirmus!“ naeris Luiise. „See on nii pensik!“

„Aga eks mänginud teie ligi?“ küsis Madaras.

Neiu silmad wilkusid. Ta naeratas.

„Aga onu ja tädi!“

„Kas onu ja tädi Kilewere metsas ka olid?!“ küsis Madaras ja waatas piiludes neiu otsa.

„Mis hirmus!" wastas Luiise kudinal naerdes.

„Tea'p mis pagar wõis ütelda, kui teie tema naist seal armastasite?" küsis Kaasike.

Madaras irwitas naerda.

Neiu waatas Madarale silma. Madaras tegi sedasama. Õhtul, kui Madaras ülesse läks ja neiuga jumalaga jättis, siis waatas ta hoolega ümber, kas onu tädi kusagil näha ei ole, pigistas parema käega neiu oma, aga pahema käega näpistas ta neidu just küljekontidest.

„Mis hirmus!" kaebas neiu..

„Aga armas ka!" naeris Madaras.

Ikka enam ja enam leidsid nad teineteise fülmist seda, mis neile armas oli, ja ikka enam ja enam said nad teineteisele omasemaks.

## 19.

Köstri majasse oli jälle, kõige wähemalt pealt näha, kallis rahu asunud: wanadel oli wanadega, noortel noortega — Jürissonil iseenesega tegu. Aga nii rahulik ei olnud mitte Mudila kihelkond, iseäranis wana Rümpler.

Teisel pühal, pärast seltsi awamist, pidas Rümpler kirikus niisuguse jutluse, mille sarnast ta wist kümnel aastal ei olnud pidanud. Ta rääkis mõistu uutest aegadest, uutest wooludest, usukalgamisest ja „wana-kurja" ümberhulkumisest.

Rahwas kuulas ja kuulas ja jäi seda uskuma, sest see oli nii tuttaw, nii armas!

Aga mitte üksnes Rümpler ei olnud see, kes pahandas, waid selle juurde asusid ka weel teised: esiteks lugejad-wennad, siis nende usklikud hinged, siis weel kõik need, kes juba karskusemõtte juures südamepöörituft tundsid.

Kõike seda wõttis wana Annemann kokku ja kui Jürisson poodi tuli, siis ütles ta temale teretuse asemel: „Waata, sealt tuleb õige unenägeja; saame näha, mis tema unenäod on!“ Madarale ütles ta: „See üksainus on tulnud, kui wõõras elama, ja tahab õieti kohut mõista!“ Poesolejad naersid salaja ja said wäga hästi aru, mis need sõnad pidid tähendama.

Aga nooredmehed ei löönud kohkuma.

Leidus kooliõpetajate seas mehi, kes kõige südidusega tööle hakkasid. Kooliõpetaja Uaõis harjutas laulusid. Madaras wõttis jalle näitemängu käsile, Jürisson walmistas kõnet. Ta tahtis niisuguse paugu anda, et kõikide silmad lahti pidid minema.

Koguni ootamata kõiges selles loos oli see, et paar nädalat peale esimese koosoleku mõisa hopmann Kurg köstri juurde sõitis ja noortele meestele teadustas, et selts ka mõisamehed, nimelt: kubja, kirjutaja, sepa, aedniku ja selle poisid, wõimeistri ja aidamehe seltsi liigeteks ülesse kirjutaks. Seda

palwet awaldades oli Kurg ise wäga pahane. Kui ta ära läks, hakkas Madaras täiest kõrist naerma:

„Äh-äh-hää —“ kisendas ta. „Meie asi hakkab juba edenema!“

Ka Jürissonil oli sellest hea meel. Nad kiitsid mõlemad baroniherra wahwat tegu, kes niisuguse käsu oma meestele wist kätte oli annud.

Ja uue jõuga hakkasid nad jälle tööle. Kõige wähemalt tundsid nad endil seljataga pisut tuge olewat.

Järgmine koosolek peeti jällegi wallamajas. Aga seal tulid ootamata pahandused.

Kooliõpetaja Uaõis oli küll seal, aga teadustas kartlikult Jürissonile, et ta laulda ei wõiwat:

„Pühapäewane päew,“ ütles ta, „minu pass on enese täis wõtnud ja ma ei julge sellega ette astuda. Ka Kõrgesaare Anu, kes mul soolot laulab, ei tule!“

„Miks?“ küsis Jürisson.

„Isa ei luba karskusemajas laulda ja tütar peab muidugi sõna kuulma!“ wastas Uaõis.

„Aga kuulutused on wäljas!“ hüüdis Jürisson. „Pagan wõtku teid!“

Uaõis seisis kui süte peal. Tal oli häbi ja meel paha — aga midagi ei olnud teha.

„Laulge ometi natukene!“ palus Jürisson.

„Ei saa, ei saa!“

Selle aja ſees oli juba alguſe aeg käes, kuid inimeſi oli koguni wähe.

Pidi oodatama.

Madaras tegutſes näitemänguga. Ühte wallamaja nurka oli ta wanuſt usteſt ja lauaſerwiſt hagerikumoodi kongi ülesſe löönud, mille ette woodilinadeſt eesriie käis.

Kui armetu, kui wilets see kõik oli; wiletſam, kui laada balaganimeeste oma!"

Et Madaraga aru pidada, läks Jürisſon eesriide taha. Ja mis nägi ta ſiin? Näitlejatel olid wiinapudelid ees ja rüüpaſid.

„Mis ſee on?" päris Jürisſon Madara käeſt

„Nad ei mängi muidu, ütlewad, et kardawad!" ſeletas Madaras.

„Kurat!" wandus Jürisſon ja läks.

Madaras jookſis talle aga järele, pidas kinni ja hädaldas: „Midagi ei ole teha; mõtelge ometi. Tõllaka Mats ei mängi! Ma pean kellegi teiſe wõtma!"

„Mis temal wiga?" küſis Jürisſon kahiſewa häälega.

„Mõtelge ometi," ſoſistas Madaras, „köster Arnikas keelnud temal ära: ta alles leeripoiſs!" Lubanud Rümplerile kaewata!"

Jürisſon oli nii wihane, et ta Madara rindu pidi kargama, aga mis oleks ſee awitanud?

„Kes käseb teid niisuguseid tatikaid, leerimata lapsi wõtta," pahandas ta.

„Oh, pole wiga," wabandas Madaras, „see on poisikese osa, ma wõtan selle oma peale, temal tuleb wiimasel otsal ülesse astuda!"

Tunni poolteise ootamise järele hakati peale. Inimesi oli koguni wähe tulnud.

Siin pidi Jürisson wabandama, et ettetulnud takistuse pärast wõimalik ei ole laulda. Nähtawasti pahandas see inimesi.

„Aga raha mõistate wõtta!" urises keegi kuulajate seast.

Jürisson oli pahane. Pahaselt hakkas ta kõnelema. Ta kõneles neist ebaarwamistest, mis karskuse wastu laiali laotatakse, näitas inimeste ebausu arwamisi ja puudutas hiljutist Rümpleri seletust, et karskus ja seltsielu kurjast olla.

Kõne oli äge ja kuulmata asi Mudilas. Igaüks sai aru, kelle pihta ta oli sihitud. See oli enne mõtlemata, et selle suuruse wastu ka wälja saab ja wõib astuda! Nii õnnelikult ei läinud aga näitemäng. Poisid olid purjus, keeled pehmed ja mäng puuduline. Tihti kiskusid nad ärituses habemed eest ja ajasid sellega waatajad naerma.

Jürisson waatas kurwastusega pealt, aga kui ta nägi, et inimesed rõõmsaks said, kadus ka tema tusk.

Rõõmus olek ei kestnud kaua. Tantsu ajal

tulid uued liikmed, mõisamehed, wallamajasse ka jalgu keerutama. Neid lasti sisse. Aga seal nägid kõik, et nad joobnud olid. Tants, mis enne kaunis ladusasti oli läinud, muutus korraga trallimiseks ja warsti oli jäme ots mõisameeste käes.

Küll noomis neid Jürisson, küll ta palus, aga ei aitanud midagi. Asi läks wiimaks nii kaugele, et nad pudelid taskutest wälja tõmbasid, keset wallamaja saali põrandale istusid, wiina wõtsid ja lõppeks armetus Saksa keeles taalrimängu hakkasid laskma:

„Tiisere Taadere täär muse wandere
„Won tere einere suu tere andere!
„Tassiss seen, tassiss seen,
„Tass tere Taadere nihsu seen!"

Inimesed plaksutasid ja karjusid, nagu türklased kuuwarjutamise ajal, kui nad karu kuu küljest ära tahawad hirmutada, aga see kisendamine ei olnud hirmu, waid lõpmata suure hea meele pärast.

„Brawoo, brawoo!" kõlas üle terwe wallamaja saali. Karskuse seltsi esimees ei teadnud, mis teha. Mõisamehi wälja ajama hakata — see oleks natuke hädaohtlik olnud.

„Lõpetage pidu!" tähendas Maasika emand.

Seda tegi ka Jürisson. Ta kuulutas kõigile, et pidu on lõppenud.

Tantsijad pahandasid, mõisamehed mürasid, karsklased seisid wagusi. Nad nägid selgesti, et nende asi wägisi nurja taheti ajada, et mõisamehed nagu ette äraräägitud plaani järele seda kõik toimetasid.

Sellegipärast ei läinud uued karsklased saalist minema. Nad olid kord üleüldisteks naljategejateks saanud ja halpisid edasi, kord teineteise rinnust kinni wõttes, kord wandudes, kord hõisates.

„Andke wallamajale kastoröli sisse!“ õpetas Annemann. Alles siis, kui inimesed minema hakkasid, lahkusid ka mürategejad.

Jürisson oli wäga äritatud, et asi halwaks kippus minema. Ta kutsus järgmiseks pühapäewaks eestseisuse kokku, et aru pidada, mis teha, aga liikmeid oli nii wähe ilmunud, et midagi ei saadud teha. Selsamal päewal sai ta ka poest uue „Postimehe“ numbri, kus järgmiselt seisis:

M u d i l a s t: Minewal pühapäewal pidas kohaline uus karskuse selts „Lehwitus“ oma pidu-õhtut. Õhtu oli isesugune. Lubatud laul puudus, näitemäng läks waewast wiisi. Nalja tegid „taalri mängijad“, kes ilma programmita oma asja etendasid. Kõige kahtlasem oli aga kohalise kihelkonnakooli II koolmeistri hra Jürissoni kõne „sisse juurdunud eba-arwamistest.“ See oleks kõik wäga hea olewat, aga n o o r kõneleja puudutas üht asja, mis meile mudilastele wäga walus oli, see on meie

usu-elu. See wõib kõneleja enese meelest küll kõik wäga õige olla, aga sähärdusi uusi arwamisi rahwa sekka laotada on enam kui ülekohus. Mudilas on usk alles rahwa elu alus: seda on Jumal meile annud ja seda ei waheta meie mitte mõne lendawa kõne kõlksuga ära, nagu — materialismus. Materialismust aga rahwale õpetada jäägu teistele, aga ei kogunisti mitte kooliõpetajale. Palun mitte pahaks panna! Mudilane.

Jürisson luges ja tundis selles kohe köstrileerist mehe ära. Seda oli wist mõni waga metsanurgas elaw wallakooliõpetaja teinud, kes nagu eesel lõwi peale kiwiaia tagant möirata katsus, et sellega wanale Rümplerile head meelt teha. Kuid see tegi Jürissonile walu, et niisuguseid mehi leitakse, kes niisuguses asjas, nagu tema kõne, õigust walega ära segawad.

„Heldene aeg," ohkas ta, „kui juba inimesed, kes kirjutada mõistawad, nii tönsid mõtlejad on, mis siis weel teistega teha!"

Jürisson näitas lehte Madarale. See luges, luges ja wiskas siis numbri nurka.

„Mis peab inimene tegema!?" kaebas ta. Näitelawa ei ole, näiteseinu ei ole, kõik ilustus ja kaunistus puuduwad, mängijad on lorud poisid, kes suudgi hästi lahti ei oska teha — mis peab inimene tegema?"

„Ma olen nii wihane," rääkis seltsimees, „et mu meelest kõik see asi teisiti tuleb ette wõtta! Laul, näitemäng — metsa! — tants — nurka!.. Saagu, mis saab!"

„See on lihtsalt seltsi suretamine!" kaebas Madaras. „Millega huwitame rahwast?!"

„Kõnedega!" kinnitas Jürisson.

„Sellel ei ole tõmbejõudu!" arwas Madaras. „See ei too midagi sisse! Meie ei saa raha, aga waat, seda läheb meile tarwis, et meie ometi ilusa näitelawa wõiksime muretseda, kui meie Jüripäewast kõrtsi herra käest kätte saame!"

„Midagi ei ole herra käest tarwis!" wastas Jürisson. „Hakkame omaljalal käima! Ja mõisahulgused, need wiskame wälja!"

„Ei wõi, Jumala pärast, ei wõi," hüüdis ametiwend, „siis on kõik mokas!"

„Aga ma teen seda ometi!" kinnitas Jürisson. „Eks meie tulewal laupäewal näe!"

Järgmisel laupäewal oli kihelkonna koolimajas kooliõpetajate pisukeses korteris uue karskuse seltsi üleüldine koosolek kümnekonna liikmega.

Asju oli palju arutada. Baroni käest oli kiri tulnud, kus ta seltsile üheks aastaks kinnipandud kõrtsi lubas. Enne pani aga esimees mõisapoiste küsimuse ette. Suurem jagu tahtis selle, kui nalja peale waadata, aga Jürisson seisis wastu ja nõudis mõisapoiste wäljaheitmist.

Madaras ſeletas ſelle kahju, aga kui Jüriſſon oma ameti maha lubas panna, ſiis arwati mõiſapoiſid kõik ſeltſiſt wälja, peale kirjutaja ja kärneri.

Nüüd luges Jüriſſon herra kirja ette.

Liikmed olid waimustatud ja ſoowiſid, et herra auliikmeks walitaks.

Ka ſellega ei olnud eſimees nõus.

„Meie ei wõta mitte tema käeſt maja wastu," ütles ta, „waid täname teda ſelle ſuure lahkuſe eeſt ja ei wali teda ka auliikmeks."

„Miks?!" küſiſid teiſed.

„Sellega ſeome endid juſt ilmaaegu!" arwas eſimees. „Oleme kord wabad, oleme kord iſe oma jalal! Meil ei ole maja tarwis, meil ei ole auliikmeid tarwis! Käime mööda walda ja elame taſa, taſa — ja teeme tööd. Mis tarwis ſee ſuur hoog!"

Jüriſſoni ſeletuſi ei pandud tähele. Seletati ſuureſt teemajaſt ja ſelleſt kaſuſt, kui herra auliige on. Loodeti kõikſugu kingituste ja abide peale.

Wiimaks andis eſimees järele. Kõrtſikinkimiſe eeſt tänati herrat ja paluti teda auliikme nime wastu wõtta.

Et aga ſeltſi waranduſt tõsta, ſoowitas Madaras, et ſelts ſuwel ſuure rahwapidu wõi roheliſesſe käigu ette wõtaks, milleſt kõige wähemalt ſada rubla kaſu loodeti ſaawat.

Liikmed arwasid selle wäga heaks ja tehti maha, niipea, kui ilus kewade wäljas, suur käik rohelisesse teha.

Näis jälle, nagu hakkaks seltsielu libedamini minema.

Kuid asi ei läinud, ei läinud.

Mõisapoiste wäljawiskamine tõi suured pahandused kaela.

Kui nädal pärast Jüripäewa selts wanas kõrtsis pidutses, ja Jürisson jälle kõnet hakkas pidama, käis korraga wäljast mürts wastu seina ja teisel pilgul lendas kiwi wäljaspoolt läbi akna rahwa sekka. Selle järele tuli teine, siis kolmas, siis neljas, siis teinepoolt küljest, teisest, kolmandast, neljandast aknast!

Selts sai kahju. Wahid pandi wälja — ja pahandus peale kauba.

Weel enam. Isegi tants ei siginenud. Kui selle järele päriti, siis saadi teada, et üsna Mudila ligidal peres selsamal õhtul mõisa ja muu küla kangelaste poolt pitspall ehk simman toime pandud, et seal õlut joodud ja tralli lööödud. Wanad inimesed raputasid pead ja ohkasid.

„Hukka lääwä, hukka lääwä!" kaebasid nad, käisid mööda palwemaju ja nutsid.

Ka Jürissoni süda nuttis.

Wärske kewade waatas juba wargsil wiisil üle pisut pakatawa metsa ladwa. Jürisson ja Ma=

daras istusid lahtise akna peal. Rümpleri eluhoone seisis natukene maad eemal, metsa taga. Jürisson ohkas.

„Sa nõrked juba?!" küsis Madaras.

„Ma ei oleks uskunud, aga nüüd ma näen, et kõik töö asjata on. See rahwas, kelle pea peal seitse aastasada hingetuimuse aiateibaid nüri kirwega on teritatud, et teda siis selle aiaga Euroopast lahutada, et selle aiateibaid on tahutud, mille sees üksnes „Eedeni tuletikud" ja „Paradiisi kõrwalopsud" ning „Paastu pannkoogid" kaswawad, ei selleft rahwast nii ruttu asja saa! — Kõrbe peab ta surema! — Selle ihusse ja weresse on muud hääled istutatud!"

Jürisson jäi mõtlema. Madaras kuulas ja keerutas kihwu. Neiu Kaasike käis aias, Madaras nägi teda läbi põõsaste wilksatawat.

Jürisson waatas ülesse.

„Lase surra!" hüüdis ta, nagu oma sõnadele kinnituseks. „Waata, sealt paistab noor kewade!" Ta näitas õue, kus kõik ärkas ja tärkas. „Ka see kewade tuleb meile kord, ja häda sellele, kes tuult on külwanud, nad lõikawad tormi; häda sellele, kes rahwale leiwa asemele ämma-tossu on pakkunud!"

Päew weeres. Ta wiimased kiired waatasid wallatumalt unesse wajuwa looduse peale. Aknad punetasid.

„Waata, juſt kui põleb!" ütles Madaras ja näitas üle metſa maja peale.

Jürisſon ohkas.

## 20.

Kewade tundus tõesti juba wäljas. Päikene oli lumele waikſelt kõrwa ſoſistanud, et ſee inetu ja laiſk on nii kaua maas wedeleda. Lumi kuulis kõige enne ja ſirinal tuletas ta jääle ſeda õige tungiwalt meelde. Lumi lagunes, weſi wuliſes, jää pööras end, nagu laiſk mees, et ſäng nagiſes, — ja laiſk mees läks ja laulis, laulis lahkelaulu weskitammidel ja koskedel — ja läks! Jää ſulades ſiriſes weſi maamulda, puudutas ſeal rohu ja puude juuri ja kõdistas neid uneſt. Need lõid uniſed pungas ſilmad lahti ja naerſid ja naerſid, et mets müriſes ja laan lakſus. Iſegi Pikker-poiſil tuli naljatuju peale, ja kõminal wuristas ta oma wankrit pilwepiiril ja põrutas pajukoort tüwe küljeſt lahti, et karjapoiſs wõiks wilet teha ja talweſt ärakurnatud loomakarjale kõrwu wilistada: kewade on tõesti käes!

Kewade oli wäljas. Karskuſe ſelts „Lehwitus" wõttis nõuks eſimeſt kewaderõõmu tuttawas Kilewere metſas, kuſagil iluſas kaaſikutukas maitſeda ja päewa mööda ſaata.

Naabri kihelkonnaſt oli paſunakoor tellitud.

Lipud ees, pasunakoor mängides järel sammuti läbi Mudila Kilewere poole.

Terwe Mudila oli jalul, lapsed jooksid tee kõrwal, wahtisid ja rõõmustasid pasuna mängu üle. Ka wanemad inimesed tulid majadest wälja ja waatasid imestades nooremate nalja. Isegi Annemann seisis poeuksel naeruse näoga ja läks naljatades poodi tagasi. „Noh, küll tulewal kewadel tanupitsid kalliks lähewad!“ oli ta mõistu ütelnud.

Kewade mõjul tundis ennast igaüks rõõmsana. Iseäranis tujus olid Madaras ja Kaasike, kes rõõmsalt teineteise otsa waatasid ja sellest südametele magusust leidsid.

Ka pagar Maasik tuli oma emandaga. Nad mõlemad olid ka karskuse seltsi liigeteks hakkanud. Iseäranis imestust sünnitas wana-pagari seltsiliikmeks astumine, sest tema oli ju suur wiinasõber. Aga ta oli nagu teiseks saanud. Inimesed naersid ja teadsid rääkida, et ta seda hirmu pärast teinud, sest Madaras oleks muidu emanda käest ära wõtnud.

Mis oli aga Madaral nüüd teistega asja?! Ta käis küll ka wahel pagari pool, aga ikka ja alati Kaasikese kaasas, kes nagu paha aimates Madarat mitte üksinda Mudilasse ei lasknud. Inimesed harjusid seda paari juba nii ühes nägema, et kui wahel teine neist üksinda ilmus,

siis torkas see silma, just kui ühe silmaga inimene, kellel teise palepoole ilu puudub.

Rohelises lauleti, mängiti, tantsiti. Neiud punusid peigudele wanikuid, millega need endid kaunistasid. Juba hakkas päikene weerema, kui pidu rikuti. Trobikond mõisapoissa, kes jällegi wintis näisid olewat, ilmus piduplatsile.

Midagi salalikku paha heljus õhus. Karsklastel oli wiimane temp weel wäga hästi meeles. Nad hoidsid tagasi. Mõisameeste silmad wälkusid wihast.

Seal astus keegi aedniku poiss teiste ette ja hakkas takti lööma. Mõisa poisid laulsid ühest suust pagariemanda, Madara ja Kaasikese kohta omatehtud roppu laulu.

Maasika emand waatas tõsiselt lauljate peale. Siis käisid ta silmad ringi, nagu otsiksid midagi, aga kui seda midagi kusagilt ei leidnud, jäi ta rahulikult edasi kuulama.

Nii rahulik ei olnud aga pagar. Ta palele asus wiha, rusikad tõmbusid kokku ja neid mõisa meeste nina all wihkudes kisendas ta:

„Mõisa sead! Lakekausid! Häbi teil ei ole!?"

Seal astus mõisa sepasell pagari ette, ajas kõhu ette ja täiest joobnud kõrist küsis ta: „Mis sa tainamulija mögad?! Ütle mulle, palju sa oma puniku eest, mis sa baroni käest ostsid, üüri tahad!?" Hele plaks käis! Sepaselli silmad läksid

kirjuks. Pagar oli kõigest jõust rusikat tarwitanud! See läks aga pagarile kalliks maksma. Mõisameeste kari langes pagari peale. Emand märkas, et ta mees terwe seltskonna eest peab wastama ja häda märgates kisendas ta appi.

Sündis segadus. Jooksti, karjuti, rüseleti! Karsklased tormasid pagarit päästma, kelle selga rusikahoobid langesid. Rusikad lendasid nagu kepid, kui naised willu segawad. Metsikud hääled, mille seast „Kurat, anna saadanale!" üle lagendiku lendasid, kõlasid järsult muust mürast wälja. Rüselemine, röökimine, kisendamine! Armetu peksmine... Weri... Ninad lõhki...

„Andke suslamagudele!" möiras mõisa sepasell.

„Aii-i-i! kuradid! Neil ju noad platsis!" kisendas keegi!

Neiud nutsid, naised olid ehmatanud... Metsa pisukesed linnud, kes pesadele uinuma olid juba jäänud, lendasid pesadelt kohkunult lendu ja waatasid ehmudes kahejalgsete sõda, kus need oma loomulikkude kirede tõttu tegelikult oma jumalikku sündimist pühitsesid.

„Ai!" kisendas keegi õige läbilõikawalt. Maasikaemand tundis selle hääle.

Weri woolas.

Peksjad lõid korraga lahku. Nende wahele sündis ring ja selle sees oli selgesti pagar näha, kes oma kaela kinni hoidis.

See ehmatas mõisamehi. Nad taganesid. Mõisasid, hirnusid weel — ja lahinguplats selgis.

„Wõtke mõrtsukad kinni!“ hüüdis pagar.

Mõisapoisid panid aga plagama.

„Kas saite nüüd, suslakopad!“ kisendasid nad ja kadusid.

Maasika emand seisis mehe juures. See hoidis kaela pihuga kinni, kus juures weri sõrmede wahelt riietele sirinal jooksis.

„Mis on?!“ küsisid uudishimulised.

„Keegi saadan torkas mulle noaga kaela!“ wastas pagar.

Pagari kaelas oli õige pisukene haaw, kust weri nirinal jooksis.

Pagari näole tekkis surmakahwatus. Ta silmad läksid kirjuks.

„Ta sureb!“ hädaldasid naised.

Pagar pandi maha. Ninarätikud kisti lõhki ja nendega seoti kael kinni. Mehed panid käed kokku ja kandsid pagari koju.

Kõik olid rõhutud, pahased.

„Kas seda weel tarwis!“ kurwastas Jürisson, kes Maasika emanda kõrwal käis ja teda katsus trööstida.

„Muidugi teada,“ wastas Maasika emand, „tarwis teda ei olnud, aga on ta juba olnud, siis peame end rahulikult selle alla heitma!“

„Aga missuguse hoobi annab see kõigile neile püüetele, mis mina kalliks pidasin. Ma näen, et ma siin ometi midagi teha ei saa. Parem oleks olnud, kui see asi ka Madara moodi edasi oleks läinud, siis ei oleks seda wist mitte ette tulnud!"

Maasika emand mõtles pisut. Ta kurwad silmad seisid Jürissoni peal.

„Süüdi ei ole siin teil," ütles ta, „waid selle praeguse aja ära kärbitud moraalil ja sellest wäljakaswanud kaswatusel, nii palju kui mina sellest aru saan. Selle moraali nimel pitsitatakse waba inimene oma suure jõu ja iseseiswa mõtetega nagu karbi sisse ja siis pannakse sellele triiphoone taimele kombluseline olewus nimeks. Püüab aga meist keegi tõesti waba kombluse poole, selle seisukorra poole, kus meil komblus instinktiks on saanud nagu söömine, joomine, siis üteldakse, see on metslane, see tahab metsikut wabadust. Nii oleme meie kössi wajutatud, et meie elust ega surmast maiku ei tunne! Selle seisukorra wili on see, aga mitte — muud midagi!"

Jürisson ohkas. Talle paistis, et mõisa mehed tõesti muud ei ole, kui selle wäe avantgarde, eelwägi, kes selle kärbitud kombluse eest wõitlewad, kelle kallale just nemad, nimelt tema oli asunud. Ta waatas enese ümber ja tahtis Madarat leida, aga see puudus. See paistis temale iseäralik olewat. Aga Madaras oli Kaasikesega juba

ammu enne piduplatsilt lahkunud. Nad käisid käsikäes metsa all edasi ja tundsid rõõmu teineteise ligiolemisest. Neil oli hea, kui nende käed teineteise külge puutusid, kui waated teineteise silmi tungisid.

Jälle olid nad sellele kohale jõudnud, kus sügisel seeni korjasid, kus nad nii pööraselt teineteist olid taga ajanud.

Siis kolletas leht, närtsis rohi, waikis kägu ja päikene waatas pilwede tagant ka nii totralt ja ilma eluta wälja; aga nüüd lõõritas lõo, kukkus kägu, ja wint wilistas nii imelikult: „Siit, siit metsast ei tohi wõtta mitte üks piirutikk!" ja rohi kaswas, ning lill õitses, ja päike paistis nii palawalt, palawalt, ja pilwed olid nii walge roosiõie karwalised, ning liblikad ajasid mängu ühes kõige pisemate putukatega, niisama, nagu need, keda neiu Kaasikeseks, teist peiu Madaraks kutsuti; ja neiu Kaasikesel oli nii imelik waade, nii taltsutamata, mis aga Madarale nii wäga meeldis, et ta just niisugune, aga mitte teistsugune ei olnud. „Missugune ilus lill!" hüüdis neiu Kaasike ja pistis jooksu. Madaras jooksis ka. Ta jooksis, nagu see kirju liblikas, kes sealt lendu kargas ja keda kollane taga ajas.

Neiu jooks, neiu liigutused, wapsikasarnane keskelt peenike keha, kiljatus: „Missugune lill!" — kõik need pillasid peiu hinge tuld. Kui siis neiu

Kaasike lille murdis, seda nuusutas, teda peiu nina alla pistis, nagu seda Eewa kord õunaga tegi, ja selle juures naeris, teda omale rinda säädis, sinna rinda, mis eneseſt nii magusat sooja wälja hoowas, siis kuiwas jällegi Madaral keel suulakke ja silmad wõtsid endale hiilgawa läike.

„Oodake, ma panen teile lille rinda!" sosistas ta Kaasikesele, nagu kollase tiiwadega liblikas wist walgele seal sosistas, kui päikene paistis, ja lill õitses, ja kägu nii metsikkawalalt kukkus, ikka: „Kukku" ja „kukku"!

Neiu ei lasknud enesele Madarat lille rinda panna, aga naeratas küll!

„Kukku, kukku!" laulis kägu, ja lill õitses ja päike paistis, ja liblikas, — liblikas ikka lendas.

Madaras tahtis lille wägisi rinda panna, aga neiu ei lasknud — ja naeratas.

Issand ja Jumal! Mis oli seal neiu Luiisel naerda? Aga nad naersid mõlemad!

Lill aga õitses, ja päike paistis ja täitis loodust armastawa, elustawa õhuga, ja neiu ja peiu rinda ka, ja linnul ka, kes seal laulis ja pesa ehitas, ja liblikal ka, kes seal liikus, ja pisikesel põrmumutukal ka, kes seal sahinal rohu sees jooksis ja teist otsis, kellega ta wõis naeratada. Ja nad ei nutnud... nad suudlesid.

Issakene! Miks nad suudlesid!

Lill õitses, ja rohi kaswas, ja päike paistis

sooja pilguga alla, aga ei näinud midagi, sest et temal silmi ei olnud; aga liblikas, kes liikus, see nägi ja putukas ka, kes sahinal seal rohu sees jooksis ja teist otsis, et tal mitte igaw ei oleks, ja wint nägi ka, et nad õnnelikud olid ..... seal . . . ja laulis weidralt:

„Pill, pill, pill, pill tuleb pika ilu järele!"

„Jumal!" kisendas Kaasike, „see on ju madu!"

Tõesti oli see madu. Wist oli ta mätta alt ka wälja pugenud Jumala loodust waatama ja ennast sellest waimustama!

Kuid uskuda ei wõinud ta sugugi, kuidas ta neid kaht seal nii ära kohutas. Aadama ja Eewa hirm pärast õuna maitsemist ei wõinud sugugi pisem olla.

Neiu Luiise oli püsti Madara ees ja wärises nagu haawa leht.

Madaras oli ehmatanud.

Aga wint laulis ikka: „Pill ,pill, pill tuleb pika ilu järele!" ja päikene, see oli oma näo õige suureks ja kollaseks tõmbanud, ning naeris oma laia Eesti neiu näoga ja wajus alla loodesse!

„Sul on hirm?!" küsis Madaras ja hakkas neiu ümbert õrnalt kinni:

„Mine, — ma ei taha sind!" lükkas neiu ta eemale.

„Luiise?!"

Luiise nuttis.

Luiise luksus.

Madaras aga wõttis ta käte wahele ja surus ta rinna wastu ja pitsitas tema silmade, otsaesise, palenukkide ja kõrwade peale mitu, mitukümmend musu.

„Luiise, mu armas Luiise!"

Need sõnad äratasid Luiise ülesse. Ta waatas Madara otsa nagu ustaw karjakoer ja lõi naeratama.

Aga see naeratus ei olnud enam endine, see oli alandlik nagu orjal.

Ruttu läksid nad minema: rõõmsad, siisgi mitte ka just rõõmsad.

Wint oli wait ja kägu laulis: „Kukku".

Nad jõudsid teele. Piduplats oli kaugel. Nad kuulasid hoolega, aga kui seal waikus walitses, siis wõtsid nõuks koju minna.

Kui suur oli nende imestus, kui nad Mudilasse jõudes kuulsid, et pidu kurwalt oli lõppenud! Seda said nad poest kuulda, kuhu Madaras astus, et neiule maiust osta.

„Mis lori see on!" imestas Madaras.

„Wana pagar sureb!" ütles poesell. „Tohter ütleb, et haaw pisukene, aga kardetaw on, sest kaela sees olla üks elusoon katki!"

„Kus Annemann on!" küsis neiu Luiise.

„Annemann on Maasikate juures," wastas see, „sest surm on igal silmapilgul oodata!"

Noored waatasid teineteise otsa ja läksid.

Pagarimaja ees oli palju rahwast.

„Kas läheme ka sisse?!" küsis Madaras.

„Lähme!"

Nad astusid sisse. Seal oli palju tuttawaid ees, nende seas ka kaupmees Annemann.

Maasika emand tuli kurwalt neile wastu.

„Kuidas on pagariga lugu?" küsis neiu Luiise.

„Halb! Tohter ütleb, et mingisugust lootust ei ole!" wastas küsitaw. Siis tegi ta aga etteheitliku pilgu ja küsis: „Aga kus siis teie olite?"

Madaras lõi punetama ja wastas: „Meie olime ka seal, kuulsime küll seda häält, aga...

„Aga meie kartsime, sest meie olime halasti!" torkas Annemann.

Madaras punetas, Luiise pööris selja, et mitte teiste pilkawaid nägusid näha.

Kodus jutustasid nad wana-rahwale kõik selle loo, kui oleksid nad ise pealt näinud.

Teisel päewal tuli aga kurb sõnum: Pagar Maasik on surnud.

Osawõtmine oli suur. Tehti wanikuid, ja terwe Mudila saadetusel, kirst üleni lilledega kaetud — kanti wana pagar mättasse.

Rümpler pidas kibeda kõne. „Pahandused tulewad, aga häda sellele, kelle läbi nad tulewad!"

Ta süüdistas seda woolu, kes nagu murdja wagusa elu peale langenud ja neid äritanud, kes magawad. Kuid ka joomapoisid said oma jao, et nad end täis on wõtnud, sest ainult sellest tuleb õnnetu elu. Lõpuks andis ta Maasika emandale troosti, et ta lesepõlwe Jumala kartuses mööda saadaks, palumistele ja palwetele jääks — ööd ja päewad, sest kes seda ei tee, see on elawalt surnud.—

Emand Maasik seisis aga haua ääres oma mustas ülikonnas suure leinalooriga ja Madaras ei jõudnud küllalt sala imestada, kui ütlemata ilus ta selles riides paistis.

See oli aga möödaminew.

Ilusad õhtud aias, wagusad, aga kirglised tunnid lehtmajas, need wiisid kõik jälle ühte roopasse, sellesse roopasse, mille peal armulõnga kahekordsest kolmekordseks keerutati, kuni neist köis saab, mis kaht südant jäädawalt seob.

## 21.

Mudila, aastasadu magaw Mudila, kui ta üleüldsi nii kaua oli kestnud, oli korraga nagu kesk unest ülesse äratatud. Aastakümned olid Eesti lehed rahwale kohwitanta moka-arutust westmas käinud, aga Mudilast polnud nad poolt sõnagi teadnud rääkida. Just nagu ei olnudgi seda kohta maailmas. Aga nüüd korraga: Mudila ja jälle

Mudila! Kord ſeiſis, kuidas ſeal rahwas juba ärgata; kord, kuidas ſeal ſelts aſuda ja wägewasti tööd teha; kord, kuidas ſeal materialismuſt laiali laotatud, ſeſt ſee ilus ſõna oli ſellel ajal juba moekäänuks ſaanud; — ja nüüd ſeiſis ajalehes korraga, kuidas hirmus tapmine toime ſaadetud. Kaugemalt rahwas hakkas ſeda kohta juba tema ilusa nime päraſt otſima ja nagu midagi koduſt, tuttawat paistis neiſt ſõnumiteſt wälja.

Aga Mudila iſe ei tunnud eneſe liigetes kõige paremat terwiſt. Ta luud-liikmed walutaſid, pea oli uimane ja ſüda ſappi täis. Iſeäranis paha ſünnitas wiimane juhtumine. Igaüks ſeletas ſeda omamoodi.

„Eh," naerſid ühed, „nüüd nad ſaid oma paraja kätte! Kas niiſuguſt asja weel tarwis läks?!"

„See on ikka," ſeletaſid lugejad-wennad, „kui inimene liha oma käewarreks paneb ja lahkub ſüdamega Jumalaſt ära!"

Kõige rohkem kuulis wana Annemann oma poes niiſuguſt juttu, ja tema pani omaltpoolt ſoolaſeid ſõnu juurde, ja nii läkſid need üle kihelkonna.

„Sina Jumal, ſina Jumal," ſeletaſid mehed wahel poes, „üsna tapawad juba! Päris nugadega tikuwad hinge kallale! Kas niiſuguſt asja enne kuulda oli!"

„See on ſee koolid ja asjad ja kõik!" arwas teine kolmas ja ſülitas heeringa-tonnide wahele

nurka. „Enne? Enne oli koguni teiſtſugune aſi! Enne tulid inimeſed kirikuſt, läkſid kõrtſi, wõtſid oma pitſid ja jõid oma toop=õlled ja kõik oli ilus ja rõõmus! Siis algas nooremate ſeas tants ja kõik! Oli ikka oma ilus aſi ja kõik! Nüüd pole ühtigi! Kõrts on kinni, wiina tilka kuſagilt ei ſaa. inimeſe meel on nukker, eks peab wägiſe tormiks ja peaſt jaburaks minema! Seal nüüd karskuſe=mehed ka weel oma lobaga! Pole hea ühtigi!"

„Eks ole wiimſepäewa märgid," kaebas Anne=mann.

„Jah," tõendas külaonu ſekka, „eks kirjas ole ju ka ülewal, et enne neid wiimſeid aegu tu=lewad pahanduſed, riiud ja tülid ning tapmiſed. Eks ſee ſeiſa ju ſeal kõik ülewal!"

„Wiinawõtmine olla ka patt?" arwas teine.

„Kiri ütleb nõnda," ſeletas endine, kellele kiri õige ſelge näis olewat, „kellel on ai, ai, kellel on wai, wai — eks neil, kes aega wiina juures wiitwad! Ja jälle: Ärge jooge täis maguſat wiina. See on, magus wiin on keelatud ja ſeda ei joo iſegi juudid ka, aga ſelge Jumala wilja wastu kiri ei tunnista tänapäewani midagi! Kõik niiſugune aſi on wõlts ja uſuſegamine ega ſeiſa tõe põhja peal!"

„Ja jaa!" arwas teine. „Ega Jumala wili pilgata ei ole! Siis on leib ka „kiht"!"

Nõnda nad ſeletaſid. Aga oli ka teiſtſugu ſele=tuſi ja ſeletajaid. Oli ka neid, kes karskuſetööd

tundsid ja sellest lugu pidasid, aga neid oli nii natukene, et see suure Mudila kohta mitte midagi ei tähendanud.

Madaras ja Jürisson nägid oma asja kaduwat. Iseäranis pahane oli wiimane ja kõige rohkem iseenese peale!

Miks! Selle üle ei hakkanud ta uurima. Oli see Elia wiha kõrwekoopas? Ka seda ei mõtelnud ta järele. Aga tal oli halb olla: kõik — kohtuuurimised, tunnistuse andmised, sõidud ja asjata kulutamised — tegid talle tüli! Tüli aga tuli weel. Seal ilmus politsei kordnik tema juurde, paberid kaenlas, ja päris aru, sest kaebtus olla sisse antud, et Jürisson kõnesid ilma ülema walitsuse loata ja läbi waatamata pidada.

„Aga ma andsin ometi ju teada," wastas Jürisson.

„See ei tähenda midagi!" seletas kordnik. „Iga kõne tuleb enne ülesse kirjutada, siis ümber panna, siis kinnitada saata, siis wõite alles ette lugeda!"

Jürisson kratsis kukalt.

„Aga siis on wõimata midagi ette wõtta!" arwas Jürisson.

„Aga see pole meie asi!" wastas see, „meie waatame aga järele, et asi säädustik on!"

Siisgi säeti asi nii paberisse, et need mitte kõned ei ole olnud, waid küsimiste seletused.

Nagu tina lamas see asi nooremehe õladel. Ta tundis enese kammitsas olewat.

Aga seal sai ta weel kuulda, et mõisa pool mehed nõuks olla wõtnud „laulu ja muusika seltsi" Mudilasse asutada ja naabri walla mehed tahta wõllumeeste seltsi elusse kutsuda.

See pani tema imestama. Ta kuulas järele — ja jutud näisid õiged olewat.

„Soo!" naeris ta, „nüüd on meil ühe walguseallika asemel korraga kolm! Kui nüüd Mudila walgeks ei kuku, siis ei ole enam õigust!"

Ta kutsus jaanipäewaks karskuse seltsi liikmed kokku, aga kõigest kolm liiget ja Madaras olid tulnud.

Tusaselt lahkus ta.

„Ei tea, kelle lunastaja mina olen!" sosistas ta enesele.

Seal tuli Madaras temale weel joostes tagant järele ja teadustas, et köster kirja olla saanud, kus inspektor neid, nimelt teda ja Jürissoni, ametitalituste pärast linna kutsuda.

Kui suur aga oli nende imestus, kui nad linnas kuulsid, et see ametitalitus kaebtuse asi oli. Noortemeeste peale oli kaewatud, et nad oma aega asjata seltsitöö peale ära raisata.

Inspektor wõttis nooredmehed külmalt wastu ja noomis nad läbi.

„Teie amet ei ole koguniſti mitte niiſuguſte asjadega tegemiſt teha,“ ütles ta. „Ma lootſin, et teie, kui aruſaajad inimeſed meie üleüldiſt Wene tööd edendate, aga teie ajate ſeal kõikſugu rahwustamiſe asju taga!“

Seda oli neile weel tarwis! Jüriſſon ſai kohe pahaſeks, kui ta kuulis, miks neid ette oli kutſutud.

„Niiſuguſeid kaebtuſi,“ wastas Jüriſſon, „wõib toobi wiina eeſt terwe toſina ſisſe ſaata!“

Madaras waatas kohkunult oma ſeltſimehe otſa.

„Mis?“ küſis inspektor.

„Sellel kaebtuſel ei ole mingiſuguſt tähenduſt!“ wastas Jüriſſon külmalt.

„Kui mina teile räägin,“ ſeletas inspektor, „ſiis on ſellel tähendus. Mis on teil ſeltſidega tegu?“

„Ärge pange pahaks,“ julges Madaras ſekka ütelda, „meie katſume ſeal rahwaſt walgustada!“

„Mis rahwa-walgustus?“ kargas inspektor peale. „Mis rahwa-walgustus!? Teil ei ole ſellega midagi tegu! Teie rahwa-walgustus on ſelles, kuidas Wene häälikuid ſelgesti tuleb wälja ütelda! Ma tulen teie kooli, lapſed räägiwad niiſuguſt keelt, et pagan wõtku, ſuu pudru täis. Ühtgi õiget Wene häält ma ei kuule! On ſee kellegi töö?!“ Kõneleja läks ägedaks. Ta hakkas ſeletama, kuidas on tarwis

tundi anda, ta ajas häält kokkuwajunud rinnast wälja ja köhis ja seletas jälle, nagu oleks selles wäljarääkimises inimeste terwe eluõnn. „See on teie rahwa-walgustus,“ lõpetas ta wäsinult oma juttu, „aga kõik muud asjad keelan ma sootumaks ära!“

Madaras kuulas, silmad maha löödud, seda kõnet, Jürisson köhatas.

„Nüüd wõite minna!“ ütles inpektor.

„Ma tahtsin teile ütelda,“ wastas Jürisson järsult ja sõnu lahutades, „et ma niisugustel tingimistel mitte enam kooliõpetaja ei ole!“

„Mis?!“

„Ma ei taha mitte enam kooliõpetaja olla!“ wastas see.

Inspektor waatas Jürissoni otsa, siis hakkas ta naerma.

„Noh, wäga hea!“ ütles ta, „wäga hea. Siis ei ole teie enam kooliõpetaja! Noh, wäga hea! Ah, teie panete seda pahaks, mis ma teile, kui hea sõber räägin, waat see ei ole hea! Teie olete hea kooliõpetaja, mispärast saate pahaseks? Mul on noortest meestest puudus! Ei maksa kohe nii südamesse wõtta! Ma muidu hoiatasin teid!“

Ta waatas Jürissoni otsa.

„Aga siisgi ei ole ma enam kooliõpetaja,“ wastas noormees. „Sellest mängust on juba küll!“

„Kahju!“

Mehed jätſid jumalaga.

Sõna lauſumata tulid nad toaſt wälja tolmuſele ja lämbunud uulitſale. Tükk aega ei rääkinud nad teineteiſega ſõnagi.

„Jüriſſon?!“ küſis mõne aja päraſt Madaras.

„Su ſulane kuuleb!“ wastas küſitaw.

„Sa oled ime kangekaelne,“ ütles Madaras. „Nii ei aeta asju! Mis ſa ſealt ſaad?!“

„Ma ſaan ſeda, et ma häbi päraſt eneſe ees ſilmi ei pruugi maha lüüa! Mis ſee lömitamine ikka aitab!“

„Aga ſa pead meilt lahkuma?“ küſis Madaras

„Lahkun ka!“

„Aga kooliõpetaja amet?“

„Kas ſina oled küll raswane juba?!“

„See on ſu tõſine nõu?“ küſis Madaras.

„Nagu aamen kirikuſt!“

Jälle läkſid nad waikides edaſi.

„Aga teie ettewõte Mudilas?“ küſis Madaras jälle.

„Kogemata ſee oli,“ wastas ſeltſimees natukeſe aja päraſt, „ja kogemata lähen ma ſelleſt jälle wälja!“

Nad jõudſid linna puiestikku. Siin istuſid nad maha, et päewapalawuſeſt piſut puhata.

„Ma ei ſaa ikka kõigeſt teie asjaſt aru,“ hakkas jälle Madaras peale. „Teie olite ju hakatuſes

selle wastu, siis pöörasite oma sihi ja nüüd korraga wiskate kõik maha ja põgenete? See ometi ei ole ju mehe mood!"

„Kas ma pean siis seda kõik ülesse korutama," wastas Jürisson, „mis ma mõtlesin ja mis ma praegu mõtlen. Põgenemisest pole siin sugugi juttu! Miks ma hakkasin?! Ma hakkasin sellepärast, et ma asja nõnda tahtsin ajada, nagu ma hea arwasin olewat, aga mitte nii, nagu teie tahtsite!"

„Mis ma siis tahtsin?" küsis Madaras.

„Teie ei tahtnud muud, kui paljalt üht koos-käimise kohta, kus natukene lahutada saaks. Ma tahtsin aga tööd teha. Ma teadsin küll, et meie praegune seltskond tööks alles laps on, aga ma lootsin! Nüüd ma aga olen näinud, et nad tõesti lapsed on ja sellepärast, lase nad mängiwad! Küll nad ükskord kaswawad, kui neile üleüldse kaswu on antud. Kui habemega meestel nii palju aru peas ei ole, et nad ise aru saaksid, mida tarwis ei ole, mis mina siis nende und segan!!."

„Aga see käib ju kõige südametunnistuse wastu," seletas Madaras. „Meie peame ikka head tegema, ikka paremuse poole püüdma ja mitte just selle peale waatama, mis sellest wälja tuleb!"

„Olgu," wastas Jürisson. „See on teie õpetus. Aga ütelge mulle, mis saate sellest? Teie räägite, ütleme karskusest, seda ei taha kirikherra,

köster, mõisamehed ega talupojad ... ainult rätsepp Uherkas, kingsepp Sääsk ja surnud pagar Maasik olid meie suuremad liikmed. Waadake, kuhu on meie asutajad kooliõpetajad jäänud? Nad ei tule enam kokkugi! Mis töö see on? Parem auga surra, kui häbiga elada! — Siis ei ole meil weel raha, et midagi teha! Meie ei saa näitelawa, meie ei saa näitlejaid, lauljad on kauge maa taga, meie ei saa omale korteritgi! On aga siis meie maa tõesti nii waene, et sealt midagi saada ei ole. Ei ole! — Neil, kellel see wõimalik oleks, midagi rahwawalgustuseks teha, kellel selleks jõudu on, kes ise ühe näitemängu ehk kontserdi párast linna sõidawad, kes omale sadade rublade eest raamatuid aastas ostawad, kes linna näitemängumajade jaoks tuhandeid kingiwad, need ei liiguta oma pisukest sõrme. Nüüd pean aga mina, kes ma poolnäljas olen, ennast lõhki kiskuma! Ja kõige selle juures seotakse mul suu kinni, mida härjal pahma pealgi ei tehta, ütle — mis ütleb selle juures ausa mehe süda?!"

Madaras oli wait.

„Pealegi weel," seletas Jürisson, „mitte sealt ei tule peale hakata, kust teie hakkate. Pöörge lapsele õige ots! Teie tahate rahwale kuidagi seletada ja rahwas ei ole selle seletuse arusaamisele kaswatud. Meie selatame wiina kahjust — nad ütlewad, et see kirja põhja peal ei seisa! Meie

mängime näitemängu — inimeſed waatawad balagani! Pagar lüüakſe joobnud poiste poolt maha, — inimeſed ſeletawad, et ſeda karskuſemehed teinud!"

Jürisſon tõuſis püsti.

„Kulla inimene," ütles ta ſiis kurwalt, „koguni teiſeſt küljeſt tuleb peale hakata! Niikaua, kui mõnedel wõimalik on kõik teha ja teistele wõimalus on mitte midagi teha järele jäetud, niikaua on raske elada!"

„Siis wiskate teie kõik maha?" küſis Madaras uuesti.

„Kõik wiskan maha?" küſis Jürisſon kurwalt wastu. „Terwe Mudila wiskan maha! Laſ' kopatab, ſaab ſõnnikut!"

Nõnda tegi ka Jürisſon.

Ta lahkus Mudilaſt ja aſus linna elama. Kahju oli Mudilas kõigil tema lahkumiſeſt, mitte üksnes ſõpradel, waid igal ühel, kes teda ligemalt tundis. Karskuſe ſelts tahtis temale pidu teha, aga ta iſe oli käte ja jalgega ſelle wastu ja lahkus, ilma et ta ſelleſt kellegile oleks teatanud.

## 22.

Ametiwenna lahkumine ei jäänud Madara peale mõjuta: ta mõtles tihti Jürisſoni peale

ja wõrdles teda enesega. Aga nii palju, kui ta ka mõtles, selgele otsusele ta tema üle ei saanud.

„Mis tahtis see inimene?“ küsis ta tihti enese käest. Esiti oli Jürissonil nagu kade meel, et Madaras uute mõtetega ilmus, siis oli ta wastu, puikles, ajas tarka juttu, siis jäi wait, pööris oma lipu ja hakkas korraga töösse ning lahkus sellest just niisama suure kiirusega ja hooga.

„Missugune wäljakannatamata karakter!“ kinnitas Madaras. Tal oli kõigest sellest äraelatud ajast kahju.

„Ära rikkus, kõik selle pudru pani ta mokka,“ kaebas ta kord Jürissoni üle, kui nad all söögilaual jälle koos olid. „Kui ilusasti oleksime meie elanud! Nii rahulikult, nii sõbralikult. Kas oleks seal tarwis olnud kõike seda äritust teha? Kas oleks tarwis olnud mõisa mehi wälja wisata? Kas seda kõik oleks tarwis olnud?“

„Seda kõike ei oleks tarwis olnud!“ kinnitas köster. „Ka kõike seda asja ei oleks hakatagi waja olnud. Kas ma küll ei seisnud wastu!? Ma tundsin juba seda ette ära! Aga ikka see noorus, see noorus! Saab ta kusagil uue mõtte kätte, siis ollakse sellega nagu kana muna-walus ja wiimaks, kui muna walmis, siis on see nahkmuna! Ei ole sugugi elutarkust! Kui sügaw on selle sõna mõte: „Carpe diem“ — pruugi aega kasuga, ehk nagu kiri ütleb, tee tööd nii kaua,

kui walge on! Aga kes noortest mõistab seda?! Ma olen teile ju mitu korda ütelnud ja õpetanud: inimese oma nahk on kõige ligidamal! See ei tähenda mitte, et ma wargaks, röömliks, tapjaks saan. Ei sugugi mitte. Aga et meie praeguse aja seisukorras ikka katsume headuse poole püüda ja mitte ära unetada, et meist ka targemaid on, et meie weel ilmajuhatajad ei ole. Ma pean ikka ütlema: praegustes oludes on meil küll ja küll weel wõimalik kasulikku tööd teha selles, mis hea ja armas on! Noh, wahel mõni pisukene ekfitus, pisukene patukene, mille eest kord küll Jumal armulikult hoidku, on ka andeksantaw! Noh, pisukene mäng kaarta, pisukene pits-wiina! Noh, ma arwan, kui meie ühe korra suure Jumala ette saame, siis ei küsi ta tõesti mitte: Sina köster Arnikas, sa oled tips wiina wõtnud — sina oled kaarta mänginud, sina lähed põrgusse? Ei, Jumala arm on suur patuste wastu. Üks pisikene nõrkus elus on andeksantaw!"

Ta naeris magusasti ja waatas oma kaaskondlaste otsa.

Madaras ja Kaasike waatasid ka teineteise otsa ja naersid paljutähendawalt.

„Üks pisikene patt on elus andeksantaw!.."

„Waata, seal on nüüd Jürisson oma suure kangekaelusega!" pilkas köstriemand. „Ajas pilli lõhki!"

Köster naeris magusasti. Ka Madaras ja Kaasike naersid.

„Üks pisikene patt on elus andeksantaw!..“

„Saab näha, mis nad nüüd oma seltsiga teewad?“ küsis köstriemand.

„Kui hea, et herra Madaras sellest asjast wäljas on!“ arwas neiu Luiise.

„Küll nad sisse weawad!“ ütles köster. „Kust nad teist saawad, kes asja ajaks, kui herra Madaras! Aga seda ma ütlen: pange aega tähele ja ärge rikkuge oma elu. Mina olen juba siin kihelkonnas elanud ja ehk ma küll köster Arnikas olen, siisgi olen ma terwe kihelkonna oma käpa all pidada mõistnud ja tean, mis tema rahule tarwis läheb. Ma ütlen teile, herra Madaras: pange aega tähele, ärge rikkuge oma tulewikku ja saate teie ette otsa, siis tehke, nagu ma juba õpetasin: pöörge lipp tuule järele ja niisama ka kuue hõlm seda mööda, kuidas tuul puhub, muidu poeb see põue ja hakkab külm, köha ja nohu!“

Kui noored õhtul aias jalutasid, siis pani Madaras oma kuuehõlma neiu Luiise üle selja ja naeris: „Muidu poeb tuul põue ja siis hakkab külm, köha ja nohu!“

Nad naersid ja olid õnnelikud, sest üks pisikene patt on elus andeksantaw.

Läks aga Madaras oma katuse alusesse kambrisse, siis tuli talle jällegi Jürisson meelde. Nii

kuidas ta temast ka aru saanud, näis ta tema meelest siisgi nagu kalju-rahn olewat, kes ise puruks läheb ja teist purustab, aga mitte ei paendu. Siis aga tulid nagu iseenesest tema meelde ja waimusilmade ette kõik teised ja Arnikas!

„Pagana poiss!" naeris Madaras. „Ta tahab, et ma tema Luiise tõesti omale wõtaks!"

„Kas ma siis ei wõta?!" küsis ta eneselt. „Issand Jumal, see peab ju nii olema! Nii ta ongi — ongi — igawesti — minu Luiise!"

„Mees ja sõna peab üks olema," seletas Jürisson, „nagu Jumal ja sõna üks on!"

„Üks pisikene patt on andeksantaw," kõlas ta kõrwades Arnika hääl, „aga siisgi ei ole tarwis meil wargad, mõrtsukad olla! Jumala arm on suur patuste wastu!"

„Midagi ei saa meie ise teha!" mäletas ta Maasika emanda seletust. „Nüüd oli emandal mees surnud," jatkas Madaras mõtetele otsa. Temale tuli meelde, kuidas nad Kröitsbergi warrult koju olid sõitnud, ta tundis weel praegugi seda sooja oma õlal, mis sinna teise käe warrest oli jäänud.

„Ma loru!" hüüdis ta järsku. „Ma kahklen weel!? Neiu Luiise, neiu, neiu!.. ja seal... naine... naine, kes kõiksugu lori suust wälja ajab! Ja ma kahklen. Üks ainukene samm! Pisut julgust — ja kõik on käes!.."

Ta hakkas edasi-tagasi käima, lükkas akna lahti ja waatas wälja.

Jahe suwe-õhtune õhk jahutas tema palawat, kirglistest mõtetest walutawat pead.

„Aga mis lõpp?" küsis ta.

„Noh, ma saan ta kätte," seletas Madaras enesele. „Mis hakkan ma peale!? Neiu Luiise?.."

„Ei poeg," naeris ta enesele, „kaugele lähed!.."

„Kui kenasti ometi Jürisson seda ära tundis, mis minul südames oli?!" mõtles ta. „Isegi minu püüetest seltsi asjus nägi ta mind läbi ja läbi! Tema aga taganes, aga mina ei tagane!"

Nagu Arnikas ette oli ütelnud, nii ka läks. Kui Mudila Eesti karskuse selts „Lehwitus" oma üleüldist koosolekut kuiwas kõrtsis pidas, siis oli seal kaheksa liiget koos. Ka Madaras oli selleks päewaks kui tegelik asjaajaja sinna tellitud. Kui õudne oli aga kõik see nähtus. 8 liiget ja noor selts!

Seal seisis kooliõpetaja Uaõis, kahwatanud, walge, rind sisse wajunud, nagu harilikul ärakurnatud külakooliõpetajal, ja waatas arglikult üleüldise koosoleku peale. Paremad ei olnud ka teised: elu ja agarus puudus.

Küsimine, keda esimeheks walida, andis pead murda. Paluti, et Madaras selleks hakkaks. Madaras aga ei olnud liigegi. Mis teha? Pandi Mada-

ras koosolekule ette, waliti liikmeks ja ühes sellega ka presidendiks.

Nüüd oli Madaras selle koha kätte saanud, mis hakatusest tema jagu oleks pidanud olema.

Et karskusemehi pisut julgustada, arwas ta oma kohuseks neid tänada ja neile oma uut tööplaani tutwustada.

Ta kõneles rasketest aegadest ja andis märgata, et selts, kui ta praegu aega kasuga tahab pruukida, oma tööplaani pisut peab muutma. Esiteks, tema arust, kus karskuseasi alles lapsekingis käib, ei tohiks praegusel ajal mitte nii kalgi südamega iga eksituse peale waadata. Ta arwas wõimalikuks pisut joomist lubada. Siis seletas ta, et inimesed waimuliku tooniga wäga harjunud on, siis ei tohiks seda ka mitte põlata, waid koosolekuid laulu ja palwega hakata ja lõpetada. Wiimaks pani ta ette, kui ilus see oleks, kui kohaline waimulik ka auliige oleks.

Selts oli oma täie koguga kõige selle poolt.

„Jätame ka tantsu maha ja näitemängu ka!" seletas keegi Udulaskme küla mees, ameti poolest rätsep.

Selle wastu astus aga Madaras wälja. Ta seletas, kui suur haridusline tähendus näitemängul on ja kui tähtjas keha liigutus tants olla, kuidas see kõik waimu tõsta ja hinge ülendada.

„Pealegi," lõpetas ta, „peame seda meeles pidama, kui meie tantsu ära kaotame, siis ei saa meie nooremaid enam seltsis pidada. Nad lähewad küladesse aiduraidutama ja see on halwem kui seltsis tantsimine.

Nii jäi ka. Taheti palwe ja lauluga hakata ja lõpetada ja tantsu ja näitemängu wahetewahel ka lubada.

Madaras oli oma esimese tööga üsna rahul ja teisel päewal ruttas ta seda kirikherrale teatama, nagu köster soowis.

Rümpler oli aga kaunis mossis näoga. Kui ta aga kuulis, et teda auliikmeks walitud, siis käis ta näo üle pisukene naerujume.

„Ahaa!" hakkas ta peale, „ahaaa! See on ju üsna kena, aga kuidas on teie tööga lugu?"

Madaras seletas.

„Siisgi tantsu ja näitemängu oleks wõinud teie wälja jätta. Sellega ei ole ma rahul! See ei lähe tõsisele seltsile!"

Madaras seletas oma mõtteid.

Kirikherra nägu läks rõõmsaks, kui ta nooremehe seletust kuulis.

„Sõber," ütles ta siis, „see on paljas wabandus. Omal pikal eluajal olen ma ka midagi tähele pannud. Kas sa tead, mis ma ütlen! Teie mõlemad, Jürisson ja sina, olete wäga palju paha teinud!"

Ta silmad hakkasid wälkuma. Madaras kohkus.

„Teie olete pahad poisid, kui need, kes Eliiast, seda palja peaga wanameest, pilkasid. Aga waata, karud tulid metsast ja murdsid need jumalawallatumad ja lõõbid poisid ära. Waata, Jürisson on ka murtud. See wana karu, patt, see murrab ja lööb teda. Ta tahab teda tappa noppesti! Aga, et sina, mu Heinrich, oma juhataja sõna oled wõtnud kuulda, siis pea mu sõna meeles: austa halli pead, kumarda kulupead ja pane tähele, mis wanad inimesed kõnelewad. Ma ütlen, et tants on halb ja näitemäng niisama, ja nii see ka on. Patt — on patt! Ma räägin sulle ühe loo, mis sulle ehk naljakas on kuulda:"

„Sina ei leia minu kihelkonna piirides mitte üht kiike! Ma räägin, kuidas see sündis. Ma olin noor kirikherra. Ma käisin ühel õhtul oma noore prouaga jalutamas. Meie tee läks küla wainust üle. Seal kiiguwad noored inimesed. Tüdrukud on kiigel — poisid wahiwad all! Nad lendawad kõrgesse!.. Sa saad aru. Nad lendawad kõrgesse. ...Sa saad aru!.." Ja wana otsis sõna, kuidas kõike seda kirjeldada. „Nad lendasid ülesse... sa mõistad!.. Ma waatasin nende lendawate talutüdrukute peale ja mu südamesse istutas wana kiusaja hirmsad mõtted!" Rümpler puhkas. „Kui nüüd minu südamesse," seletas ta edasi, „saadan nii-

ſuguſe jõleduſe wõib külwata, mis arwate teie neiſt noorteſt tooresteſt külapoisteſt! Ma läkſin ja mõtleſin. Mu proua küſis, mis ma mõtelda? Aga Jumal walgustas mind ja ma hakkaſin külakiikede wastu tööd tegema ja nad langeſid, nad langeſid, kui omal ajal ſuur tamm Bonifaciuſe kirwe all. Pane nüüd tähele, noormees, mis ſündis: mõne aasta pärast wähenes ka wäärlaste arw üle terwe kihelkonna! Ma olin naela pea pihta trehwanud ...mh!“

Rümpleril oli oma kawaluſeſt weel praegu hea meel. Iſeteadwalt rääkis ta edaſi: „Ja nüüd teen ma ſeda üsna lihtſalt: ilmub kuſagile küla wainule kiik, ſiis läheb minu wöörmünder, kirwes ſeljas, ja lööb ſelle kiige juurika pealt maha, et tema aſet enam ei tunta. Ja aſi otſas!“

Ta naeris maguſasti.

See naer oli magus ja külgehakkaw. Ka Madaras naeris, aga ta punetas ſelle juures ja ta tundis, kuidas ta ſüda ſees peksma hakkas, nagu oleks wana Rümpler tema mingi paha pealt kinni tabanud.

„Tants ja näitemäng on ka niiſugune aſi, nagu kiiged, mis meeli laiali ajab,“ ſeletas Rümpler edaſi. „Neid inimeſi peab raudſetes kätes pidama!“ Ta näitas oma ruſikat, milleſſe ſõrmed kõwasti kokku olid pigistatud ja liſas juurde: „Muidu ei ſaa nad mitte taewaſſe, ſeſt nad iſe

tallawad oma poriste jalgadega taewa ukse-esise nii kinni, et see uks enam neile iganes ei awa!"

„Aga näitemäng harib..."

„Wähe lootust," wõttis Rümpler sõna otsast kinni. „Ma ei usu seda, mis need suure suuga lobawad. Haridus... haridus... Ma olin ka haritud mees, kui ma oma noore prouaga seal küla kiige all seisin. Ei; ei haridus hoia kedagi paha tegemast. See wana Aadam on üks niisugune isand, kes lugeda ega kirjutada ei mõista, ega seda kunsti ka iialgi ära ei õpi!"

„Aga ometi seda soowitakse!" tähendas Madaras.

„Jah soowijaid on palju!" ohkas Rümpler. „Nüüdsel ajal on neid iseäranis wäga palju tekkinud, aga nende äranägemine on pisikene. Minge elage suurtes ülikoolides ja linnades, siis näete, et nad hullemini elawad, kui meie talupojad oma rumaluses!"

Madaras sai äritatud.

„Ütelge siis, aus õpetaja," palus ta, „mis awitab?"

Rümpler käis toas ringi ja otsis midagi. Siis wõttis ta nurgast laua pealt suure raamatu. See oli piibel. Ta näitas seda noorele mehele:

„Waata," ütles ta, „see awitab, mis siin sees on!" — ja aukartuses pani ta suure raamatu laua peale. Laud kõmises, nagu tühi kast, ja Madaras

märkas, kuidas tume õudne tümin kõike tuba täitis ja tema tühja hinge ka, mis temas niisama kõmises nagu tuba, millele see aga nii omane paistis olewat.

„Ma palun siis seltsi nimel, et teie auliikmeks hakkaksite ja meie uuesti sündinud seltsiist ka osa katsuksite wõtta!" palus Madaras.

Rümpler jäi tõsiseks. Madaras tundis, et tema just niisama tõsiseks oleks saanud, kui temale niisugust asja ette oleks pandud, ja see arusaamine teise hingest julgustas teda. Ta nägi, et tema mitte üksinda niisugune ei olnud.

„Jah, ma wõtan selle nime wastu," ütles ta siis kindlalt, „ja ma loodan, et teie kõik sellele sihile kindlaks jääte, mis ma soowisin!"

Madaras läks.

Koguni teiste tunnetega tuli ta nüüd kirikumõisast wälja kui esimesel korral. Enne oli ta pahandanud, et Rümpler nii kõneles, nüüd ei olnud jutud mitte teistsugused, aga Madaras oli koguni rõõmus, et ta nii kaugele asjaga jõudnud. Nagu jänes hakkas ta küttide eest jälgi segama.

Kodus, kui ta oma käigust seletas, nägi ta, kuidas kõigil hea meel oli. Ta rääkis kirikherra kiigelugu. Kõik teadsid seda juba enne, aga naersid — ja neiu Luiise ka ja ei punetanud mitte ega läinud kööki, nagu sel korral, kui pagariemand armastuselaulu laulis.

Imelikult tundis Madaras, kuidas ta süda sees tühjaks läks. Paistis, nagu kuiwataksid inimesed märja lapiga niisket lauda.

Oma tuppa minnes tundis ta esimest korda elus südame tühjust, hinge piina. Rümpleri jutt kiigest pani tema mõtlema. Talle tuli nagu ahastus peale...

„Kui, kui... kui see asi hulluks läheb?!" mõtles ta.

See oli esimene kord elus, kui ta nii mõtles, ja rutusti läks ta toast wälja.

## 23.

Madaras pööris lese Maasika juurde sisse. Lesk oli ka kodus. Must riie kattis tema saledat keha. Tema walge, ilus nägu paistis musta kesta seest silmaforkawalt wälja ja näitas nagu poeks meelitades tema käte ja kaela nahk musta riide warju alla. „A-a!" sõnas Maasika emand rõõmsalt, „presidendi herrad ikka mäletawad weel meie maja?!"

Madara meel läks rõõmsaks. Hääl meeldis temale niisama nagu kõik see terwe kena naisterahwas.

„Ikka mäletame," wastas külaline.

„Kuidas käsi siis käib ka, presidendi herra?" küsis maja perenaine.

„Miks siis korraga — „presidendi herra"?" küsis noormees Maasika käest.

„Au, ma pean ju teile õnne soowima!" naljatas noor lesk. „Palun wabandada, et nii hiljaks omaga olen jäänud ja teid ei olnud ka siinpool näha!"

„Mul ei olnud südant teid kohe pärast seda juhtumist tülitada!" wastas Madaras.

Maasika nägu läks pisut tõsisemaks, siis küsis emand jälle endises toonis: „Aga miks siis mitte?"

Madaras ei teadnud selle peale wastata, ja lõi silmad maha ja nagu sõnu otsides wastas ta: „Ma ei tahtnud teid segada!"

„Kuidas segada?" päris emand.

Madaras nägi, kuidas see naisterahwas teda ikka enam ja enam kimbatusesse tahab ajada, ja omale midagi tuttawat meelde tuletades wastas ta:

„Mu süda ehk kõneles küll teist, aga mõtelge ometi, emand Maasik, kõik ei ole mitte alati ja igal ajal kombelik!"

„Kuidas kombelik?" küsis emand korraga. „Kuidas ei ole see kombelik — minu juurde sisse tulla, mind waatama!?"

Madaras tundis selgesti, kuidas tema nägu õõgama hakkas, kuidas kõrwalestad tuld wälja ajasid. „Mitte nii, mitte nii," palus ta, „ärge nii arwake, mitte nõnda! Mitte nii ei ole see asi!

Waid seda ei luba ju lihtne wiisakus, et noormees niisugusel korral soowitaw külaline ei ole!"

„Kellele? Minule wõi?" päris emand.

„Teile ehk mitte, aga peale meid on ka teisi!.."

„Teisi, teisi!" hüüdis Maasik äritatult, „minge oma teiste ja oma wiisakusega sinna, kus teid keegi ei näe! Teie wiisakus, teie komblus?" lisas ta juurde. „Mis on teie komblus?! Teie komblus on silmakirja teenistuse isa! Wariseeride isa on teie komblus: siis, kui ma wäljaspoolt waba ei olnud, siis oli see küll hea; kui ma aga täiesti waba olen, siis ei ole see enam wiisakas, kombelik, kõlbulik!.." Ta puhkas pisut, nagu koguks ta iseenast. „Kas näete nüüd, herra Madaras, missugune teie olete ja teie isa — — —" ta jättis sõna pooleli ja ütles:

„Ise astub alles esimesi samma ja niisugused pähä õpitud wabandused!"

Madaras oli kitsikuses. Ta waatas emand Maasika otsa paluwa pilguga, et see teda mitte enam ei puudutaks.

Maasika emand sai sellest pilgust wäga hästi aru. Tal nähti noorestmehest ka kahju olewat ja waiksemalt küsis ta:

„Noh, mis uudist on?"

„Uudis ikka seesamane," wastas Madaras ja hakkas oma lugu kõnelema, mis ta karskuse selt-

ſis teinud, mis nad ette wõtnud ja mis wana Rümpler kõnelenud.

Maaſik kuulas tähele pannes.

„Teie tegu ei kiida ma ſugugi iluſaks ega tarwilikuks,“ ütles ſiis Maaſika emand, kui Madaras oma jutu oli lõpetanud ja nagu küſides emanda otſa waatama jäänud, nagu ootaks ta tema käeſt oma teo kohta arwustuſt ja ka kiituſt.

„Palun wabandada,“ õiendas Madaras, „ma mõtlen teiſiti!“

„Teie mõtlete teiſiti?“ küſis emand. „Ärge pange pahaks, herra Madaras, aga ma pean küſima, kas teie üleüldſi midagi mõtlete?“

Madaras punetas.

„Kuidas nii?“ küſis ta.

„Nii ta on!“ wastas küſitaw. „Teil ei ole niigi palju mõtlemiſt, et teie mitte ſeda kohe jalgega tallama ei hakkaks, mis teie eelkäija on ülesſe ſäädinud!“

„Ah, Jürisſon?“ küſis Madaras.

„Jürisſon neh!“

„Kas teie temaſt ſiis nii palju lugu peate?“ nõudis Madaras kadedalt. „Ma ei ſaanud tema püüeteſt aru! Wõi on mul ſelleks, nagu teie nimetaſite, üleüldſe wähe mõtlemiſe wõimu!“

Madaras naeris pilkawalt, kus juures ta käe ſeljaga nina otſa ülesſe poole lükkas. See wastus äritas aga Maaſika emandat.

„Ma arwan," wastas ta, „et nõrk külg just teie pool on!"

„Aga mis tahtis siis see herra, olge head ja ütlge!" nõudis Madaras ägedalt. „Selle asemel, et midagi kosutawalt ehitada, jooksis ta nagu kutsumata külaline wahele ja rikkus rohkem, kui ta kasu tõi. Ja, tarka juttu ja ilusaid sõnu," lisas Madaras otsa, „neid on nüüdsel ajal hõlbus suust wälja ajada, kui inimene natukene lugenud on, aga ehitada, kõik kosutawalt edasi ajada, see on teine tubakas!"

„Ka need ei ole muud, kui paljad ilusad sõnad," kostis Maasik. Siis jäi ta pisut mõtlema ja küsis: „Ütelge mulle, herra Madaras, mis on teie eesmärk, kuhu poole teie püüate?"

Madaras jäi wait. Ta naeratas.

„Kuidas wõib seda ette ütleda," naeratas ta, „kuidas peab seda tegema, kui nii palju tööd on!"

„Aga kas on teil midagi selgemat silmade ees, kas näete teie midagi ette ära!" päris jälle ilus emand.

„Ma püüan headuse poole," sõnas Madaras waimustuses. „Kõik, mis hea, armas, kaunis, lõbus, kõik see on minu siht!"

„See on natukene naljakas!" pilkas emand. „Ütelge mulle, mis on siis hea, armas, kaunis, lõbus, herra Madara sõna-raamatu järele?"

Madaras waikis.

„Jürissonil oli ometi siht — ta tahtis seda wana natukene eest ära koristada, mis uut elada ei lase, aga teie püüded on paljas õhk, heade sõnade tilgad, mida lollidele ja närwihaigetele sisse wõib anda," otsustas emand. „Ma mõtlesin teitest rohkem. Ma arwasin, et teie linnast ka midagi ligi olete wõtnud, mis maale kõlbab, aga ma eksisin!"

Madaral oli halb, et emand, kellele ta meelšida tahtis, niisuguse otsuse tema kohta andis ja, nagu näis, Jürissonist rohkem lugu pidas kui temast.

„Aga seal oli Jürisson," ütles Madaras, „puhus, nagu tuul ja kadus. Ja mis ta nüüd seal linnas peale hakkab?"

„Mis ta seal peale hakkab" päris emand. „Minge ja küsige tuule käest, miks ta metsa jooksis ja seal puhub! Läks — ja muud midagi. Küll inimene, kes mõtleb, enesele ka tööd leiab!"

„Aga siin rikkus ta palju ära!" wastas Madaras.

„Mis ta siin rikkus?" küsis Maasik.

„Kõik on mokas," pahandas Madaras, „kõik tuleb uuesti teha! Ta ei tunne rahwa-elu, ta tahab kõik üle põlwe pooleks murda. Kirikherra ajas ta pööraseks, köster on wihane, rahwas ei wõta osa — mitte midagi ei ole enam hea!"

Maasika emand hakkas naerma.

„Ja nüüd tahate **teie**, nimelt **teie**, seda asja laulu ja lugemisega parandada!" wastas emand. „Seda teie ei saa! Jürissoni tee oli õige. Tema tahtis seal tõsises mõttes uut elu külwata. Nii palju, kui mina sellest aru sain, oli see töö midagi wäärt!"

„Aga miks ta siis ära jooksis!" pilkas Madaras.

„Kui inimene ära sureb, siis ütelge: jooksis ära, aga kui ta elab, siin on see warane ütelus! Aga, mis pidi ta siin tegema, kui temast pisut aru saadi. Peab noor inimene oma jõu sinna maha matma, kus sellest kasu ei tunta, mis ta ette wõtab. Siin oli ta enneaegne. Teie alles kutsusite ta wälja. Ta ise ju seda ette ei oleks wõtnud: nii tark ta oli. Aga kui ta nägi, et igalpool seda kaswada ei tahetud laska, mis kaswama pidi, siis läks ta ja jättis asja nende ajada, kes selles wees ujuda tahawad!"

„Siis arwate teie, et ma niisugune olen, nagu need Mudila mehed?" küsis Madaras.

„Just seesamane, ainult teine nägu: seesamane wiin teise waadi sees," seletas emand.

Maasika emanda silmad sätendasid. Ta istus toolile ja terawalt nooremehe otsa waadates sõnas ta:

„Teie ei taha muud, kui sedasama muna edasi haududa, mis meid kõiki õnnetumaks on tei-

nud, mis meie mõtted ja püüded orjameele raud=kamitſasſe on ſidunud, mis meid lämmatab! Teie tahate ſellele aga weel armſama ja meeldiwama kuju anda, et ſellega weel enam õnnetuſt ſuuren=dada. Teie ſäete omale ſuuruſed ette ja kumardate neid. Meie aga läheme ſelle ſuuruſe juurde ja hak=kame teda kõigutama. Jääb ta ſeisma, on hea; langeb ta aga, ſiis on ſee hea. Teie ei taha karskuſt, kui karsket ilma=waadet, waid kui ſeda, mille all wanas wees edaſi wõib ſupelda!"

Madaras ſeiſis, nagu pihti=iſa ees. Kannata=matakſ läks ſee kõne temale.

„Ja mis ſiis teie tahate?" küſis ta ägedalt.

„Meie tahame uut elu, kes kõike ſeda nahkſet orjameel ei tunneks ega austaks," wastas emand. „Meie oleme niiſuguſed, kes, nagu hobuſed, kui nad karu näewad, loortſutama hakkawad ja kes wana elu tundes, nagu hobuſed kaameli ees, wäri=ſewad, ſeda lamba=nägu koormakandjat orja ſil=mates! Teie tahate elu kõikſuguste kirju hilpu=dega ehitada, et tema häbi wälja ei paistaks, meie tahame aga elu eneſe iluſaks teha, et temale Mardi=ſandi hilpa kõigeſuguste tähtſate nimedega enam tarwis ei oleks!"

Madaras oli eneſe otſeti laſknud, käte küünar=nukid wastu põlwi toetanud ja pead käte wahel hoides waatas ta Maaſika emanda otſa.

Ikka rohkem ja rohkem tundis ta selle naiste-rahwa mõju enese peal. Esiti oli emanda tõrelemine temale wastik olnud, aga nüüd paistis, et sellel lesel midagi niisugust oli, mis teda wõitis. Kui palju rohkem leidis ta selle naise neiu Kaakkesest olewat!

„Ja nüüd," rääkis emand edasi, „nüüd, kus Jürisson juba hakatust tegi, tahate teie jälle külakiiki sellepärast maha hakata lõhkuma, et tüdrukud ja poisid kokku ei saaks, ja kui nad kokku saawad, siis loete ja laulate nendele ja õnnistate neid, ja asi on jällegi hea! Waata, niisugune on teie moraal!"

Madaras läks järsku punaseks. Talle tuli kogemata meelde, kuidas nad neiu Luiisega kahekesti mööda metsa olid hulkunud... Madaras wäristas ennast. Ja nüüd oli ta seotud.

„Aga kas teie ka teate, mis mõisa baron selle kohta ütleb?" küsis lesk.

Madaras läks tõsiseks.

„Jaa, waat seal ta on!" naeris emand Maasik. „Seal ta on! Teie walite Rümpleri aultikmeks ja unetate ära, et baron ka maailmas elab ja selle mehega midagi tegemist ei taha teha!"

„Eh-eheee!" hüüdis Madaras ja hakkas peast kahe käega kinni. „Huu! missugune pudru! Et ka wana Arnikas seda meeles ei pidanud!"

„Jah, uskuge aga seda!“ äsſitas lesk, „siis olete wana parajaga koos! Mina usun, et see kõik wana Arnika tegu ongi. Ja ega siis hopmann Kurg ka puhas ei ole. Tal on teie peale süda hästi täis!“

„Mis eest?“

„Kes käis baroni juures?“ küsis Maasika emand. „See olite ju teie! Kes hakkas sellega peale? See olite teie!“

„Aga, mis ma pean tegema?“ päris Madaras äritatult.

„Mis teie nüüd teinud olete, on raske parandada!“ arwas emand. „Rümplerist lahti teie enam ei saa. Teie auliige ta on ja selleks ta jääb. Ja seda ma tean, et ka baron, kui ta seda kuulda saab, teile mitte „Issa meiet“ lugema ei hakka!“

„Huu!“ kaebas Madaras.

„Muud, kui plehku!“ naeris emand.

Madaras waatas emanda otsa. Maasika emand oli tõsine ja waatas uuriwalt nooremehe silmi.

Seal koputati ukse pihta ja sisse astusid kirjutaja abikaasa ja neiu Luiise.

„Oo,“ naeris Kiwi emand, „mees alles hauas leige ja juba waadatakse uut!“

Neiu Luiise uuris terawalt Madara nägu. Ta märkas sealt midagi leidwat.

Maasika emand oli niisama tõsine, Madaras aga katsus oma tundmusi tagasi hoida ja oli pisut kohkunud.

„Waadake, kuidas herra Madaras häbeneb," õrretas kirjutaja Kiwi emand.

Luiisele oli aga wäga piinlik kõike seda kuulda.

„Herra Madaras," küsis ta, „kas teie pidu ka warsti tahate pidada?"

„Ja, jaa! pidu!" sõnas Madaras, „see on wäga õige, et teie meelde tuletasite!" Maasika emanda poole pöördes küsis ta: „Ega teie ligi ei saa mängida, ma pean mõne teise kuulama!"

„Miks ei?" küsis Maasik.

„Oi, Alwiine, see ei lähe!" hüüdis Kiwi emand. „Mõtelge, et teie ristiinimene olete! See on ju liig!"

„Aga ma mängin!" wastas see.

„Ei, emand Maasik," kaebas neiu Luiise, „see on hirmus!"

„Oh, jätke teie oma wariseeri jutud!" wastas emand Maasik kibedalt. „Millal lubate teie siis mängida? Aasta pärast wist? Kas siis aasta pärast lesekein lõppenud on?"

„Aga see on ju kord niisugune mood!" kinnitas Kiwi emand.

„Aga waat minul niisugust moodi ei ole!" ütles Maasik. „Kelle pärast ma leinan, kelle pä-

rast mitte. Waadake aga, herra Madaras, näitemäng wälja ja jätke minu jaoks üks osa. Ma mängin ühes!"

Naised tahtsid minema hakata, aga Maasika emand tellis neid weel enese juurde. Alles õhtu pimedas said köstri-rahwas, Madaras ja Luiise, minema.

„See on üks imelik inimene, see emand Maasik!" hakkas Luiise peale.

„Jah, seda on ta küll," arwas Madaras, „tal on wäga palju Jürissoniga sarnadust!"

„Mitte sugugi!" arwas Luiise.

„Ma arwan jutu poolest!" seletas Madaras.

„Mitte sugugi!" kinnitas Luiise.

„Ma rääkisin ju praegu temaga, just needsamad mõtted!"

„Mis sa muidu räägid," tõendas Luiise, „Maasika Alwiinel ei ole muud kui kilawad silmad!"

Madara meel sai pahaseks.

„Ikka ilusam kui sina!" wiskas ta wastu.

Luiise jäi wait. Natukene aega ei lausunud ta sõnagi, siis ütles ta: „Seda ma juba arwasin, niisugused need mehed on, kui ühest isu ära, siis on teine parem!"

„Muidugi on parem!" kinnitas Madaras.

Luiise oli wait. Järsku hakkas ta luksudes nutma.

„Luiise," hüüdis Madaras, „mis sul on?"

Luiise ei wastanud midagi, waid luksus edasi.

„Mis sul on?" küsis Madaras pehmelt.

Luiise ei lausunud midagi.

Madaras hakkas tasa ta õlast kinni. Luiise lükkas nooremehe käe maha.

„Luiise!" hüüdis Madaras, nagu kutsuks ta teda.

„Löiisä, Löiisä!" osatas neiu Kagsike, ikka Löiisä! Noh, mis sa tahad?"

Madaral käis teraw piste läbi südame. Mis oli ta praegu neiu Luiisele kurja teinud, ja niiwiisi käidi temaga ümber.

„Ma ei taha midagi muud, kui et sa ütleksid, miks sa nutad?" küsis Madaras õige pehmelt.

„Ma ei taha, et sa selle wana naisega läbi käid!" wastas neiu nuttes.

„Miks?" küsis Madaras ja hakkas neiu kaelast kinni.

Neiu ei lükkanud kätt ära, waid hakkas tema ümbert kinni ja küsis:

„Heinrich, sa ei armasta mind enam?"

Wastuse asemel oli magus musu neiu huultele. Neiu naeris. Nutt oli unnunud.

Aga Madara süda nagu pöörles sees.

## 24.

Nooremehe südame pöörlemine ei kadunud. Mida rohkem Madaras Maasika emanda sõnade

peale mõtles, mida rohkem ta Luiise ülesastumist tema wastu arwustama hakkas, seda enam wõttis rahutus temas maad ja seda enam hakkas ta pagarilese pool käima.

Aga ka neiu Luiise ei olnud ilma silmadeta. Hoolega pani ta Madara käika tähele ja niisama tihti astus ta ka Maasika emanda poole, kust ta Madara sagedasti eest leidis.

Niisugustel kordadel tundis Madaras esiti häbi, kui neiu Luiise sisse astus, aga pärast muutus see sala wihaks, mis aga warsti lahkus, kui nad neiuga kahekesti jäid, kus Madaras enese täies armastuse hoos neiu käte wahele wiskas.

Nüüd alles sai noormees aru, mis salatuli see oli, mida ta neiu Luiise silmis nii mitu korda oli märkanud ja mida ta taltsutada oli tahtnud. Nüüd tundis ta, kuidas see tuli teda kõrwetas, tema sisemist inimest kurnas, kuiwatas.

Wahel, kui ta jällegi üksi olles südame piina tundis, siis ohkas ta, käis rahutult mööda tuba, katsus ennast aias lahutada, aga kõik see ei awitanud.

Et sellest piinawast tundmusest lahti saada, wõttis ta jällegi pikemad käigud ette. Aga ka seegi ei toonud Madarale endist rõõmust meelt tagasi. Ikka seisid Maasika silmad ja kuju tema waimu ees, ikka kuulis ta tema isewiisi arutusi.

„Narr aſi," mõtles ta, „et ſee naine enne lesk ei olnud, ſiis ei oleks ma iialgi ſeda wiga teinud!"

Ta tundis nagu hinge tarwiduſt jälle asja leida, et leſe poole muidu natukeſeks ajaks ſisſe minna.

Aga ſee oli õliga tulekustutamine. Rahutumalt tuli ta tagaſi, ja iga korraga kaswas wahe tema ja Kaaſikeſe wahel ſuuremaks.

Küll istuſid nad ſeda enam weel õhtuti iſekeskes aias lehthoones, küll ajaſid nad maguſt nalja, küll tõotaſid nad teineteiſele igaweſt armastuſt, aga wiſt tundſid nad mõlemad, et ſee iſeeneste pettus oli.

Ka neiu Luiiſe tundis ſeda.

Ühel õhtul, kui nad jälle kahekeſi olid, ütles ta kawalalt:

„Aga kas tead ka, Heinrich, et ma homme mõneks nädalaks kaugemale pean minema?"

„Oo!" hõiskas Madaras rõõmſalt. Ta oli aga eneſe ſellega wälja annud.

Neiu hing tundis ſelle hüüu muuſikat ja ſeda disſonanſi, mis ſealt kõlas.

Ta jäi kurwaks ega lauſunud midagi. Ka noormees oli wait.

Wastik waikus kestis tükk aega.

„Sa ei ole enam endine, Heinrich!" kaebas Luiiſe.

Madaras märkas, et ta rumalasti oli teinud.

„Kuidas nii?" küsis ta rahulikult.

„Mulle näib nii olewat, mul on sinu pärast alati hirm, mu süda walutab ikka, kui ma sinu peale waatan!" kaebas neiu edasi.

„See paistab sulle nõnda!" südandas Madaras. „See on ikka wahel nii!"

„Siis lõpetame selle kartuse," rääkis neiu tõsiselt, „mis meie ikka nii kaua..." ta jättis sõna pooleli ja ootas.

Madaras ei wastanud midagi. Temal oli piinlik seda ütelda, mis neiu tahtis.

„Meie oleme alles noored," sai ta korraga midagi wälja.

„Jung gefreit, hat Niemand bereut*)!" wastas neiu kurblikult naeratades!

Madaras naeris ka.

„Aga see on ikka wõimata weel praegusel ajal!" wabandas Madaras. „Meil on ju nii hea küll!" julgustas ta neidu. Ta läks ikka kaastundlikumaks neiu wastu ja warsti olid nad jälle oma tundmustes kokku sulanud, üks hing ja üks meel!

Oli aga teisel päewal neiu Luiise ära sõitnud, tundis Madaras, nagu oleks suur raskus tema õladelt langenud. Ta pidi seda ise imeks panema,

---

*) Kes noorelt naise on wõtnud, pole iialgi kahjatsenud.

kui teiseks ta oli läinud: minewal sügisel, kui Kaasike ära sõitis, siis kadus tema rahu, nüüd oli see aga kergituseks.

Weel rõõmsamaks läks ta meel, kui mõne päewa pärast köstri poeg Rudolf, keda wana „onu Ruudiks" kutsus, ilma ootamata külasse tuli.

Ruudi oli Wolga ääres apteekriks. Ta oli rõõmus, lustakas noormees, kes köstri majja koguni uue elu tõi.

Kohe, peale teretuse, pidi temale Mudila uudised teada antama.

„Ma olen kuulnud, et Mudila koguni teine olla," naeratas ta. „Kas Mudila õis ikka alles on?!" küsis ta.

„Wõid kosja minna!" naljatas köster.

Ruudi hakkas ka seda lühikest aega kasuga tarwitama, mis ta siin mööda tahtis saata.

Õhtused jalutus-käigud ja naljatused wärskendasid wana Arnika pesa üksluiset elu.

Ruudil näis see kodune elu aga niisama wastumeelt olewat kui Madaral, ja juba teisel kolmandamal päewal hakati kaugemaid tuttawaid waatamas käima.

Järgmisel pühapäewal wõeti pikem reis ette. Ruudi tahtis teise kihelkonda möldrit Reimeri ja tema perekonda waatama minna, nagu ta ütles: „oma endist südant kaema minna!"

Reimeri wanem tütar Heleene, kellega Madaras juba karskuse pidul tuttawaks oli saanud, pidi tema endine süda olema. Juba ammu olid nad koolipõlwest tuttawad ja köstriemand armastas kõneleda, et Heleene Ruudit küll tahta, aga Ruudi ei wõida teda mitte wõtta, sest Heleene olla liiga talupoja sorti. „Aga," lisas emand juurde, „ega's Ruudi kahju ei saa: Reimer on rikas mees ja kui Ruudi apteeki tahaks kusagil käima panna, siis wana ikka oma kolm tuhat ligi annab!"

Reimerid wõtsid noored mehed suure lahkusega wastu ja tütardel oli enam kui hea meel, et Mudila herrad neid waeseid ka wäärt arwanud oma külaskäiguga austada.

Weski paisu alla ilusasse rohtaeda mindi istuma. Wanal oli Jaanipäewast weel ankur õlut üle jäänud ja selle wõttis Reimer heade külaliste auks lahti.

Tütar Heleene tõi külalistele klaaskannuga pruunikat märga, mille peal kämblijagu kooresarnast wahtu asus, aeda ja pakkus juua. Ruudi hõiskas rõõmu pärast ja plaksutas käsa. Heleene naeratas kawalalt oma punetawate ümarguste paledega ja pakkus oma noori, terawaid, lumi walgeid hambaid lahkelt waatamiseks.

„Jooge, jooge noored sõbrad!" pakkus wana Reimer kannu noorte poole upitades.

Ruudi jõi ilusa janu wahutawat märga ja

Õlle-lukksusid kuuldawale laskes raputas ta naeratades pead: tema paksud wurrud olid üleni õllewahuga kaetud.

„Kuule, Ruudi, sa oled nüüd koorehabe!“ naljatas Heleene näetemängu sõnadega. Reimer, Madaras, Ruudi, Heleene naersid suure hea meelega ja see naer ülendas nende head tuju.

„Noh, pista oma hiiresaba ka koore sisse!“ sõnas Ruudi kannu Madara kätte pakkudes.

Madaras pani kannu lauale.

Helene naeratas kawalalt.

„A' nüüd sõge ole, ega sa peast põrunud ei ole,“ noomis Ruudi, „et sa niisugust narri teed. Ega meie enam Mudilas ei ole! Sa oled ju Mudila wesi-watsade ristiisa!“

„Täh, täh, täh!“ naeris wana Reimer, „ah, tema ju karskuse usku.“

Ta waatas pilkawalt Madara otsa, aga kui see weidralt enese ette maha waatas, siis ütles Reimer:

„Noh, jooge aga peale, see on ju kali. Meil on pealpaisu natukene kõwa wesi, muud wiga pole ühtigi!“

„Tehke mulle ometi head meelt!“ pakkus Heleene.

„Ärge wihastage maja peremeest!“ õrretas Ruudi.

„Palun wabandada,“ palus Madaras, „see ei kõlba, et ma joon!“

„Noh, mis isand siis teie olete?“ küsis möl-der tõsiselt.

„Ma olen karsklane!“

„Kus kuradi maal niisugused metsloomad kas-wawad?“ päris mölder kurjalt. „Mis, pagan, teie minu juurde külasse otsisite, kui teie minu toitu ei söö! Ütelge mulle, kes narr seal Mudilas, kus kõik joowad, köster, kirikherra, mõisa mehed, kes seal sihukese tsirkuse wälja mõtles?“

Madaras hakkas seletama.

„Haa, täh, täh, täh!“ itsitas mölder, teie tahate hunta hukata ja jooksete ise eest metsa; aga, waat meie, meie lööme selle tõpra maha ja sööme tema ära!“ Õllekannu enese ette tõmmates upitas ta selle oma habemesse, kuhu ka poole kannu kõhu-täis kadus.

„Waadake,“ naeris ta, „nõnda oleme meie, Olustwere mehed, õlle wastased; nõnda kaotame meie tema ära!“ Üsna kurjalt küsis ta Madara käest: „Noh, kas joote ehk mitte? Kui ei, siis lasen teile pütiga kama tuua!“

Mölder naeris magusasti ja teised aitasid kõr-walt.

Madaras ei jõudnud wastu panna.

„Waat, see on õige Israelimees, kelle sees ei ole kawalust,“ rõõmustas mölder, „sest kiri ütleb: „Waata, sõnakuulmine on parem kui tapaohwer; tähelepanemine on parem kui jäärade rasw, sest

wastupanemine on õnneandmise patt ja wastutõrkumine on wõõra-jumala ja Teerawi kujude teenistus!"

„Elagu karskus!" hõiskas Ruudi ja koputas Madara õla pihta, kellel enesel ka hea meel nähti olewat, et korraks jälle nii julge wõis olla ja tilk õlut wõtta.

„Noh, kas pole hea?" küsis Heleene rõõmuga.

„Ta'ps nüüd hea pole!" wastas Ruudi keelt laksutades.

„Noh, see ikka pärismeeste tegu!" julgustas wana mölder ka takka.

Rõõmus tuju täitis warsti ümbrust. Iseäranis heas tujus oli wana mölder. Suure hea meelega hakkas ta oma elust kõnelema, kuidas ta waene poiss olnud ja kümne küünega enese mäe otsa ülesse kiskunud.

Kann käis kannu järele ja wana läks ikka rõõmsamaks ja hooplewamaks. Mõne aja pärast ei olnud tal muud keele peal, kui tema ise, tema naine ja tütred ja tema raha.

Pärast sööki, kui trepi peale mindi ja seal edasi hakati õlut wõtma, oli wanal kolmas sõna juba „armsad pojad" ja „armsad wäimehed!" Ta naeris kawalalt ja kui õhtu juba käes, siis hakkas wana oma tütreid pakkuma. — Ta kutsus nad imetihti enese juurde, laskis kord tubakat, kord

piipu tuua, kord maha kukkunud tubakakotti ülesse wõtta, kord muidu iseennast näidata.

Kui tütred wahel papat palusid, siis tegi ta uhke näo ja ütles: „Ega's teie midagi ei maksa, aga mis maksab, see on wana Reimeri raha!"

Wiimaks läks asi juba nii kaugele kibedaks, et naine tütardele appi läks.

„Papa, mis sa ikka niisugune oled!" noomis naine.

„Kuidas niisugune!" põrutas wana mölder. „Ah, sa arwad, et ma igale närakale oma tütred annan!? Ei anna, aga ma ütlen, kes saab, saab noosi!"

„Mis sa muidu hoopled!" taltsutas naine.

Nooredmehed naersid.

See äritas Reimerit.

„Ah, teie arwate, et mul raha ei ole!" hüüdis ta pahaselt. „Ann, ae!" Ann, ae! Too mu pisukene kast siia!"

Naine tõrkus wastu: „Mis sa, mis sa nüüd jahid!"

„Kuule Ann," ähwardas mölder, „sa tead, kui sa riidu ei taha norida, siis mine too minu pisukene kast kummutist ära!"

Naine pidi sõna kuulma.

Kast toodi lauale, aga et pime oli, siis pidi naine küünla ka tooma.

Wana Reimer waatas enne kasti hoolega igast

küljeſt üle, keerutas ſiis luku ſuure pühaduſega lahti ja hakkas rahapaberid ja wõlatähta laua peale laduma, kus juures ta mõnele armſasti muſu andis.

„Kui palju on?“ küſis ta Ruudi käeſt.

„Pagan ſeda teab, mõni mitu tuhat!“

„Aha, täh, täh, täh!“ naeris wana. „Kas ſünnib tütar maaſt üleſſe wõtta, kui ſihukene lipakas ſeeliku ſabas ripub?“ Ta näitas üht tuhande rublaſt pangapiletit.

„Oh,“ hüüdis Ruudi, „tütred ſünniwad ilma ſelle lipakatagi!“

Wana Reimer tegi ſuured ſilmad, nagu ei uſuks ta oma kõrwu.

„Täh, täh, täh!“ hirwitas wana, „meie naiste ſeelikud on enam wäärt, kui nad iſe!“

Poiſid kukkuſid ſuure hea meelega naerma.

Wana läks kurwaks.

„Ann! Ann, tule ſiia!“ hüüdis ta pahaſelt.

Perenaine tuli ſinna, ſilmad uniſed.

„Mis ſa jälle kraakſud?“ küſis ta kurjalt.

„Ann!“ ähwardas ta. „Ann, kuriwaim, kus poeg jäi!?“

Ann ſeiſis tuimalt ſeal.

„Mis poega ſa pärid?“

„Kus mu poeg on?“ küſis wanamees.

„Kas ſa hulluks lähed, wõi, ſul polegi poega!“

„Seal ta on," kaebas wana, „seal ta on!" Ann, nüüd pilla kõik see raha külapoiste kätte! Ann, kas see ei ole patt!?"

Ann ei wastanud midagi, waid läks jälle minema.

„Seal ta on," ütles mölder, „seal sul on naiste wäärtus!"

Nii wõttis ta weel ühe wõlatähe wälja, andis sellele mitu korda suud, ulatas ta siis Madara kätte ja ütles: „Loe sa, Madaras, ära, su silmad seletawad, kelle allkiri see on?"

Madaras tunnistas. „Von Hohen wist?" küsis ta.

„Täh, täh, täh!" naeris wana. „Tema ise jah, tema neh! Wana Kukuwere herra ise!"

Siis rääkis Reimer sala edasi: „Ta kutsub mu enese juurde ja küsib kawalalt:

„Noh, Reimer, kas saad mulle laenata, mul läheb tarwis!"

„Kurat," mõtlen ma ja küsin: „Kui palju tahad?"

„2000 rubla!"

„Wõid saada!" wastasin ma. „Ega wana Reimer s i n d hädasse ei jäta! Ma ütlesin talle „s i n a" ja ta ei lausunud ühtigi! Ma ütlesin temale, wana Kukuwere von Hohenile ütlesin ma s i n a; poisid, kas saate aru, mis see tähendab?!"

Wanal oli nii hea meel, et ta wõlakirjale mitu korda magusasti suud andis.

Suur suwine walge oli juba wäljas, kui nooredmehed minema hakkasid. Nad olid üsna pehmed, pead kihasid.

„Kenad lapsed?" küsis Ruudi.

„Hea suutäis!" wastas Madaras.

„Eks pista habemesse!" käskis Ruudi. „Hakkame kälimeesteks. Oma 4000—5000 on ikka iga tütre päralt!"

Madaras tegi suured silmad.

„Ah, sul ju Luiisega rehnung pooleli," naeris Ruudi. „Loru sa ikka oled, et sa nii ruttu kohe kaubad kokku ajad!"

„Mis kaubad?" päris Madaras. „Mul ei ole mingisugust kaupa pooleli!"

„Poiss! ära waleta!" hüüdis Ruudi, hakkas tema rindu kahe käega kinni ja waatas teise silmi.

„Mis ma siis waletan? Naiste lori!" wabandas Madaras.

„Terwe Mudila räägib juba!"

Madaras kohkus pisut ära, siis waatas ta julgelt teise otsa ja ütles:

„See on selge lori! Nii ruttu ei seo ma ennast mitte kellegagi!"

„Tubli poiss!" naljatas Ruudi ja laskis Madara lahti. „Seda ma juba arwasin. Niisugune mees, nagu sina oled, ei müü nii hõlpsasti oma nahka!"

Nad istusid maha.

„Kuule, kas sa tead, Madaras," ütles Ruudi, „sa wõta noorem, ma wõtan wanema — ja asi nudi!"

„Kuhu ma ta panen?" küsis Madaras.

„Maailm on suur ja lai," õpetas Ruudi. „Tule Wolga äärde! Mà tean seal koloniides mõned ilusad kohad: keelt sa mõistad, palk on seal wahel kuni tuhat rubla, wõtad Leeni ära — wõi mis ma ütlesin, mitte Leeni, aga Elsa ja ela, nagu mõni baron!"

Ruudi seletas edasi: „Loll on, kes uisapäisa naise wõtab.. Kas mina neid neidusid küll palju läbi ei ole lasknud. Seda kaupa ma juba tunnen! Wana Reimeril on sula õigus, kui ta ütles, et seelik enam maksab kui selle omanik. Ühesugused anid on nad puhas, ja kui raha ka ei saa, siis ma ei tea, mis pagan peale peab hakkama! Ma oleksin teisi ka saanud, aga see Heleene on juba kord meelde jäänud, ja üsna armas laps!"

„Kas kirjutate ka?" küsis Madaras.

„Weel üks asi!" naeris Ruudi. „Niisugust asja weel tarwis! Eh, poiss! Siin peab ettewaatlik olema. Seo ennast ühega, siis katsu, kuidas lahti saad!"

Selle seletuseks rääkis ta ühe loo, kuidas ta Wolga ääres ühe kolonisti lesega kimpus olnud. Hakkasin kirjutama ja wiimaks tõsi taga.

„Suusõnaga, musuta ja pitsita nii palju, kui tahad, aga las' paber puhas olla!" lõpetas Ruudi.

Ruudi sõnad lesest tuletasid Madarale pagari-emandat meelde.

„Aga mis sa Maasika emandast arwad?" küsis Madaras.

„Ahäää!" purskas Ruudi suure suuga naerma.

„See on ju wana post-hobune," hirwitas Ruudi, „sellega on palju sakslu sõitnud!"

Madaras kohkus ära.

„Ja sina ka?" küsis ta.

„Mina mitte," õiendas Ruudi, „aga noore-malt!"

„Aga ta on nii iseäralik, et.."

„Et päris pea kihama ajab!" naeris Ruudi.

„Noh, seda on ta wäljamaal õppinud," sele-tas ta edasi, „ta reisis omal ajal mõisaherrastega mitu aega wäljamaal! Mina ei pea aga sellest midagi. See on nagu pool meest!"

„Aga, kurat, ta on hirmus ilus ja wäga meeldiw. Mulle on ta pöörasest meele järele!" so-sistas Madaras.

„See jookseb warsti mehe juurest ära!" ar-was Ruudi. „Aga eks katsu, ehk hakkab õnge!"

„Mis see maksab," naeris jälle Ruudi, „waese inimesega ei ole midagi peale hakata! Aga, waat, Reimeri Elsa! Noh, kas!?"

„Kui koha saaksin, wõiksin ju katsuda," arwas Madaras, „aga praegu ei ole midagi ette wõtta!"

„Koha ma sulle kuulan," kinnitas Ruudi, „sellepärast ära muretse! Esimese postiga kirjutan ma kohe selle üle. Mul on seal tuttawaid palju!"

Puruwäsinult jõudsid koju.

Mudilast läbi minnes katsusid nad otsekohe astuda ja olid rõõmsad, kui sealt läbi said.

## 25.

Pooluimaselt wiskas Madaras enese sängi pikali ja ilma et ta kaua järele oleks mõtelnud, uinus ta wäsinud peaga norisedes magama, nagu inimene, kelle pea ja liikmed tublit puhkamist ihaldawad.

Päikene wõis juba pooles lõunas olla, kui ta ülesse ärkas, sest keegi kobistas toas.

Ta lõi silmad lahti ja nägi seal köstri tüdruku Liisa pikatriibulise seelikuga ja lahtise roosaka jakiga, mille käiseid kerge tuule õhk liigutas, sest Madaras oli akna lahti jätnud, et parem puhata oleks, ja Liisa oli nüüd ukse ka paokile jätnud, nii et läbikiskuw tuulelehk toast läbi puhus.

Madaras nägi, et Liisa wärske wee karawini nurka laua peale säädis ja kirju põlle otsaga

silmi pühkis, kusjuures ta läbi nina õhku järsku ülesse tõmbas, nagu nutaks ta.

Liisa pööris ümber. Ta noor, õitsew, aga tuim nägu oli weel punasem, kui harilikult, ja silma ääred näitasid ka punawat.

Liisa nuuskas nina näppudega ja pühkis need seeliku külge ära. Kui ta märkas, et Madaras ülewal oli, häigas ta käega üle punaste särjesilme, tegi omale rõõmsama näo ja nagu kohkunult ütles ta: „Nooredherrad juba ülewal. Kas ma ehmitasin teid?"

Liisa oli tõesti nutnud, ta hääl wärises ja ta pidi oma kõri köhatamise läbi puhastama.

„Liisa, mis sul wiga on?" küsis Madaras kaastundlikult.

Liisa naeratas.

„Pole midagi!"

„Aga sa nutad ju!" Liisa waikis.

Madaras ajas enese ülesse, tõmbas waiba põlwede ümber, istus sängi äärele ja küsis:

„Aga silmad on ju punased?"

See kaastundmine, mis Madaras Liisa wastu awaldas, liigutas noore tööorja südant. Tüdruk jäi raudahju äärde seisma, toetas selja wastu külma roostehaisuga musta plekki ja hakkas jällegi silmi pühkima.

„Aga Liisa, mis sul ometi on?" päris Madaras äritatult.

Liisa hakkas luksuma, pani käed põlle nurgaga wastu nägu ja luksus edasi.

Madaras tundis, et siin midagi pidi olema, mis selle tugewa tööorja hingepõhja nii puudutas.

Ta kargas püsti, tõmbas enesele riided kähku ümbere ja Liisa juurde asudes hakkas ta tema tugewast, pisut higihaisu wälja lehkawast õlast kinni. Madaras tundis, kuidas ta pihupesa soojaks läks.

„Liisa, mis sul wiga on?" küsis ta. „Ütle ometi, kas sul mõni õnnetus on sündinud!"

„Ja, wana Arnikas on just kui pöörane!" nuttis Liisa.

„Köster?!"

„Köster neh!" wastas tüdruk, laskis põlleotsa lahti ja nuuskas nina lahtisejaki hõlma nurgaga.

Madaras nägi, missugune jäme, toimne särk, juba üsna halliks muutunud, tüdruku ihu kattis, tema terwet ihu ja tugewaid rindu warjas, mis higihaisu wälja hoowasid.

„Mis ta tegi?!" nõudis Madaras. Madaras aimas siin midagi iseäralikku. Ta oli juba ennegi märkanud, et köster noore tüdruku wastu imelahke oli, Liisat mitu korda wahel õlast paitas, kui Liisa talle juua tõi ehk midagi meelepäralist asja tegi.

„Ta on just kui nõder peast — ja nüüd weel, kui Ruudi kodus on. Nüüd joowad nad ööd läbi ja siis ei lase wanamees enam teisi magada!"

Madaral käis nagu wälk läbi pea: tõesti olid nad igal õhtul weel ülesse jäänud, kui tema magama asunud, ja mitu korda oli ta all jutu kõminat ja naeru kuulnud.

„Kas tema sihukene?!" küsis Madaras.

„Sihukene neh," wastas Liisa, kes ka julgemaks läks.

„Nende terwe sugu on niisugune. Neist Arnikatest pole keegi parem! Kus ripakili midagi jääb, nemad kohe kallal!"

„Ooo!" imestas Madaras.

„Ja mis ta siis tegi?" päris Madaras.

Liisa häbenes ütelda.

„Mis ta sulle tegi?" nõudis Madaras ja pani jälle käe õla peale. „Räägi aga julgesti, ega kõik maailm weel Arnika käes pole!"

Liisa aga ei lausunud midagi enam. Wiha paistis ta nutetud silmist.

„Wõi tema nii ja naa!" imestas Madaras.

„Mis seal nii ja naa," ütles Liisa. „Kas siis see Luiise parem on! Nüüd jookseb teie järele, nagu narr, aga waat, kui ta teaks, et Ruudi siin on, küll siis näeks, kui ohutama hakkaks!" . . . Liisa puhkas. „Nüüd ajab köster minu ja Jüri peale, et meie tema aianoa oleme ära warastanud.

Ta pannud eila selle suurde tuppa laua peale ja nüüd on kadunud! Kõik selle hommiku otsa wannub ja sõimab, et meie Jüriga warganäod oleme. Tema nuga makswat kolm rubla ja olla kingitud asi! Lubas nüüd teie käest küsida, kui alla tulete. Ehk on teie käes?" küsis Liisa.

„Mis asi?"

„Köstri aianuga!"

„Mis ma sellega teen?"

„Ja mis mina temaga teen!" naeris Liisa. „Kõwera otsaga ,nagu kulli küün! Ei tea, mis ma sellega teen!? Jüri naeris küll kord, et selle kõwera nokaga oleks hea leiwatükka soolwee sisse kasta, aga kus seda soolwett nii palju on, et tükki üleni sisse saaks kasta!"

„Aga ehk on sulase Jüri käes?" arwas Madaras.

„Oh, ei ole!" naeris Liisa. „Ei Jüri puutu teise asju! Aga wanamees oli eila joobnud, tegi öösel sea-tempa. Jumal teab, kus ta selle hullu peaga pistis!"

„Mis ta siis tegi?" päris Madaras tungiwalt.

Liisa naeratas kibedalt.

„Mis ma sellest rumalusest ikka räägin," jõnas ta. „Eks igal ühel ole oma patud. Eks kiusatus ole sellepärast loodud, et kiusajale wastu saaks panna!"

Madaras äimas sellest palju.

„Ta tuli siis teie kallale!“ küsis ta läbi hammaste.

. . . . . . . . .

„Ena, lurjust!“

Liisa ei wastanud midagi, waid hakkas nutma.

„Ära nuta, Liisa!“ trööstis Madaras ja pani käe jälle Liisa õla peale, kust ta selle tasahiljukesti ette rinna peale laskis wajuda.

Soe hoog käis Madara kehast läbi ja ruttu tõmbas ta käe ära. Aga jällegi pani ta käe õla peale, kust see jälle alla poole wajus ja seal seisatas, kus ta ennegi oli seisatanud.

Järsku lükkas Liisa Madara käe ära ja waatas kurjalt nooremehe otsa.

Madaras lõi silmad maha.

„Sa wõid ju ära minna!“ soowitas Madaras.

„Ei tea, kus sa lähed, kus see parem on,“ kaebas Liisa. „Olin mõisas Kure juures. Seal weel hullem: käiwad hinge peale! Läksin siis Rümpleri juurde, seal ei saa süüa. Proua kaalub isegi silgud ära ja leent keedetakse kontidest. Tulin siis siia, siin seesamane lugu! Nüüd on ikka parem, kui preili kodus ei ole, nüüd ikka annab emand süüa ka...“

„Kas preili siis süüa ei anna?“ küsis Madaras.

„Oo, Jumalukene,“ kaebas Liisa edasi, „just seesamane lugu nagu kirikumõisas. Kirikumõisas

sai weel kohwipära hommikul juua, siin kuiwatab preili igakord wana kohwipaksu ära, mis sakslased juba on joonud ja teeb siis pärast teine kord, meile sellest laga, ei anna piimagi peale!"

Madaras kuulas seda kui imet.

„Aga kus sa lähed!" hädaldas tüdruk. „Kus meiesugune läheb!"

„Ja ise loewad ja laulawad!" ohkas Madaras.

Korraga käis õuest kare hääl: „Liisa, Liisa, kus sa nüüd oled nii kaua?!" See oli emand.

Liisa kuiwatas silmad.

„Eks nemad arwawad, et laulust kõht täis saab!" lisas Liisa otsa ja lipsas alla.

Läbi lahtise akna kuulis Madaras taplewa köstri hääle.

„Oh ma uimane, oh ma loru!" ohkas Madaras. „Wõi nii wiisi elatakse. Ja Luiise?! Nemad kõik niisugused!... Waat, kui ta teaks, et Ruudi siin on, kui siis ohutama hakkaks!.. Ei anna süüa..."

Madaras pesi silmi, pesi ja pesi... ja ta silmad hakkasid nagu paremini seletama.

„Wõi nemad kõik niisugused!.."

Ta silme eest lendas korraga kõik see aeg mööda, mis ta siin oli elanud; kõik need pildid: siiatulek, pidu köstri juures, pidu Kröitsbergi juures, köstri äraminek, sealt teise külasse last ristima, kojusõit ilma köstrita, emand Maasikaga; waid-

lused... seltsi asi... waidlused... neiu Luiise... jälle emand Maasik... Jürisson... Rümpler, köster, Ruudi... „nemad kõik niisugused"... kõik, kõik see kogus tema peas ühtekokku, nagu ühte suurde tõrde; ta tahtis selle kõik seal sees kinni hoida, aga tundis, kuidas tõrs läbi hakkas jooksma, wedelik woolas wälja ja järele jäi paks... Ta pani käe otsaette, et mõtteid koguda, aga kange higihais oli käel juures; käsi haises orjahigist... „Mis meie mõtted ja püüded orjameele raudkammitsasse on sidunud!" kuulis ta ilusa emanda sõnu... Kui kõrgel üle teiste ei paistnud nüüd korraga see naisterahwas... „kes ka... niisamasugune on!"

Ta ohkas. Siisgi mõistis ta, et seda naist enam kui kedagi teist armastab.

Ta ruttas alla.

All oli kibe riid.

Sulane Jüri ja tüdruk Liisa seisid jälle köstri juures toas, kus ka emand ja Ruudi olid, ja köster päris tõsiselt:

„Salgamine ei maksa siin midagi, wõõraid siin käinud ei ole, ja ma mäletan selgesti, et see siia laua peale jäi!"

„Minu hing on puhas!" wastas Jüri.

„Ja mina ei tea ka midagi!" wastas Liisa.

„Ah," wihastas köster, „küll on aga ka inimese loomad. Rauda wastu! See peab weel risti-

inimese pere olema!" Ta pööras oma teiste kodakondsete poole ja küsis:

„Ega teist ka keegi minu kallist aianuga ei ole näinud ega wõtnud?"

Madaras kehitas õlasid tähenduseks, et tema midagi ei tea.

„Soo," wihastas köster, „kui see ei aita, siis panen teid wanduma!"

Mitähtsalt läks ta tahakambrisse ja tõi sealt piibli wälja, pani selle lahtiselt laua peale ja kutsus teenrid sinna juurde.

Jüri ja Liisa tulid laua äärde.

„Pange pahemad käed piibli peale ja tõstke paremad ülesse, nõnda!" köster ja näitas, kuidas teha.

Teenijad tegid seda.

„Nüüd ütelge järele," käskis ta edasi ja luges, mida Liisat Jürit, teine peenema, teine jämedama häälega järele kordasid:

„Meie wannume oma ihu ja hinge ja Jumala püha sõna juures, et meie midagi köstri aianoast ei tea! Kui meie aga waletame, siis lubame oma ihu ja hinge põrgusse! Aamen!"

„Aamen, aamen!" kordasid teenijad.

Tähtsalt pani köster raamatu kinni ja wiis ära.

Teenijad tahtsid minna, aga emand keelas neid: „Oodake, oodake, nüüd hakkame alles teie warandust otsima!"

„Ah, papa, jäta järele!“ waigistas Ruudi.

„Ei, ei,“ waidles köster wastu, „küll meie näeme!“

Mindi Jüri kasti kallale. Madaras tahtis maha jääda, aga köster ütles: „Tulge, tulge ühes, teie olete ainus wõõras. Wõib olla, et kohtusſe weel läheme!“

Madaras pidi ühes minema.

Jüri waranduſe ſeaſt aga ei leitud midagi, ehk emand küll iſegi aſemeriided ükshaawal ümber pööris ja läbi katſus.

Jüri naeris kawalalt, kui otſijad pika ninaga minema läkſid, et Liiſa warandust waadata.

Liiſa kaſt oli warguſeſt puhas. Nüüd tuli aſe ette. Liiſa ſeiſis eemal ja pühkis ſilmi.

Kui köſtriemand peapadja üles tõstis, ſeiſis padja all pool porgandit ja aianuga kinnipandult.

Liiſa oli niiſama kohkunud kui teiſed. Wana köster hakkas kokutama, aga wihaſeks ei ſaanud ta mitte.

„Ui, häbi, häbi!“ noomis emand. „Liiſa iſe noor inimene ja ſalgab! Mis ſa nüüd ſealt ſaid!“

„Ma ei ole wõtnud!“ nuttis Liiſa.

Seda ei jõudnud aga köſtriemand kannatada.

„Täna päew lähed ſa mu majaſt minema,“ wihastas ta, „jalamaid! Niiſuguſeid wargaid ma ei ſalli! Wannud oma hinge Jumalaſt lahti ja iſe püstijalu kelm!“

Köster wõttis oma noa ja pistis tasku.

„Säh, söö oma porgand!“ taples emand ja pakkus seda Liisale, kui aga Liisa teda wastu ei wõtnud, siis wiskas ta selle Liisale näkku.

Noortelmeestel oli see enam kui piinlik waadata, nad läksid tuppa, kuhu ka köster järele tuli.

Nooredmehed jõid kohwi ära ja läksid wälja.

„Niisugused need teenijad on!“ sõnas Madaras Ruudile. „Weel ülewal wandus ta minule, et ta süüta on ja ma uskusin seda, aga seal ta on!“

Ruudi hakkas naerma.

„Tont seda teab,“ hirwitas ta, „mulle on see natukene kahtlane. Meie wana on kange juurewilja sõber ja muu sõber on ta ka... Kui ta ise suures ärituses sinna ei unustanud!“

Ruudi naeris koeralt.

„Kas see tõsi on?“ imestas Madaras.

„Wanainimene on teine kord kui pisukene laps!“ wastas ta.

Madaras aga oli wäga rahutu. Ta mõtles ja mõtles ja jutt ega nali ei tahtnud hästi sündida. Ruudi haigutas ja wiskas enese rohtaeda õunapuude alla maha, kuhu ta warsti magama uinus.

Madaras läks oma tuppa. Ta toa aken oli lahti ja maja otsas akna all seina ääres kuulis ta rääkimist ja nagu luksumist.

Ta waatas alla. Seal seisid Liisat Jürit. Wii-

masel olid hobusepäitsed käes — läks töösse. Liisal olid aga uued riided seljas, pisukene komps käes.

Madaras kuulas.

„Ja sa räägid õigust?“ küsis Jüri.

„Jumala selge tõde!“

„Aga kuidas said need sinna?“

„Ma ei tea!“

„Sa oled puhas?“ küsis Jüri.

„Nagu lina-seeme!“

„Aga need asjad?“

„Oh, Jüri, kui sa inimene oled, siis usu mind. Nii tõesti, kui Jumal taewas on ja kõik näeb, ära päri enam, ma ei tea muud kui seda, et mina neid sinna ei ole pannud!“

„Kes seda on teinud?“

Liisa oli wait.

„Liisa?“ küsis Jüri.

„Jüri,“ kaebas Liisa, „wana kiusab mind, see on tema töö!“

Nad waatasid teineteise otsa. Nende mõlemate silmad rääkisid midagi, palenukid pisut liikusid, aga näod awaldasid suurt osawõttu.

„Siis Jumalaga!“ ütles Liisa ja pakkus käe.

Jüri wõttis Liisa käe oma kangesse pihku ja pitsitas teda.

„Jumalaga!“

„Aga kui nad kõike seda teistele räägiwad?“ küsis weel Jüri.

„See on nende oma häbi!“ wastas Liisa ja läks.

Madaras waatas weel kaua, kaua Liisale järele. Ta pikatriibuline seelik paistis weel kaugelt silma, aga roosa jaki karw sulas õhu hallusesse ära. Madaras tõstis käe wurrude juurde ja hakkas neid keerutama.

„Ikka weel higi hais juures!“ arwas ta ja hakkas käsa lõhnawa seebiga pesema.

Ta pani käed wette ja wahtis neid. Iga sõrme wahutas ta ükshaawal ja hakkas siis loputama ning pärast kuiwatama.

Ta nuusutas tihti sõrmi, ja kui ta nende juurest tuttawa magusa haisu tundis, siis ohkas ta ja ütles poolkuuldawalt:

„Missugused inimesed!“

## 26.

Ruudi pidi warsti jälle tagasi minema, aga ta lükkas minemise nädalat poolteist edasi. Ise ütles ta, et ta neiu Luiisega ka juttu ajada ja ka karskuse seltsi pidust osa wõtta tahta, mida Madaras teisel pühapäewal mõtles toime panna.

Pidu toimepanemise pärast oli Madaras pisut ärewuses: pidi ta ju esimest korda kui karskuse seltsi „Lehwituse“ tegelane wälja astuma.

Et awalik kõne raskustega oli takistatud, selle-

pärast taheti perekondlik pidu toime panna, kus Rümpler ja Arnikas kõnelejatena ette pidid astuma. Köstri soowil jäi näitemäng ja tants ka wälja, taheti aga lõpuks näitemängu asemel ringmängud ette wõtta. Wõõrad pidid liikmete läbi sisse toodama ja selle eest paarkümmend kopikut maksma. Madaras palus ka Rümpleri kirikust kuulutada, et pidu peetakse. Ta lootis selle läbi, et inimesed rohkem usaldawamalt seltsist osa hakkawad wõtma.

Aga ka siin pidi Madaras nägema, et ta lootused wett läksid wedama.

Ilus suwine ilm oli käes. Hein suuremalt jaolt juba tehtud, talupojad jälle oma koduste tööde juures, aga osawõtmine oli enam kui leige.

Oli küll kõrtsi räästaalune noorimehi täis. Need tegid isekeskis seal oma nalja: tõukasid teineteist, pitsitasid wahel kõrist mõnda wallatumat, panid jalga teisele ette, kui see suure naeruga ära jooksis, wedasid sõrme, wandusid ja nogelesid, läksid kõrtsi lasingu puu najale ja sülitasid üle puu läbi hammaste kaunis kaugele ja naeratasid põlates, kui keegi suurnikkudest, naisterahwas käe all, kõrtsi astus, plaksutasid kawalalt keelt ja pilgutasid tähendusrikkalt silmi...

Aga seltsi ei tulnud neist keegi.

Wiimaks, kui aeg juba käes alata oli, ei jäänud Madaral muud, kui pidas teiste eestseisuse

liigetega nõu ja laskis ula=ſeiswa rahwa ilma makſuta ſisſe.

Kritatult astus Madaras ülesſe ja kõneles ſeltſielu tähtſuſeſt, ſuurteſt raskusteſt ja ſoowis, et rohkem, ſuuremal arwul ſeltſi tegewuſeſt oſa wõetaks, nimetas ka, et päraſt tema kõnet ſoowijad endid ülesſe annakſid, aga kõne järele ei täitnud keegi tema head tahtmiſt.

Nüüd läks Madaras poiste juurde ja ſoowis, et need ka liikmeks hakkakſid, poiſid waatajid aga teineteiſe otſa ja hirwitaſid kawalalt.

Wiimaks ütles Pikapere Annus kaunis walju, kus juures ta päewaſt ära põlenud walge pea, kooreſarnaste kihwadega ülesſe tõstis ja otſekohe ſuure konkſu peale waatas, mis leti kohal laes ſeiſis, kuhu endine kõrtſipapa luuki ſuure raudhaagiga ülesſe oli riputanud:

„Eks ſellel asjal ole ka oma konks ſees!“

Poiſid hakkaſid ſuure häälega naerma, nii et Mudila paremad, kes ees pinkidel aſet wõtſid, tagaſi waataſid.

Madaras tundis, et tema ſoowid ſiin nagu lakſuwad lained wastu kiwiſt kallaſt wahutades weereſid, aga ſelle uinuwa kalju küljeſt peale wahu muud midagi ei ſaa.

Ta pidi niiſama targalt tagaſi tulema, nagu ta oli läinud.

piinlik tunne. Ka teiſed ei tundnud endid enam koduſemad olewat.

Katſuti kõneleda, katſuti rõõmſad olla, katſuti naljatada, aga kõigiſt paistis, et nad ſiia nagu muidu kokku olid tulnud.

Et Rümpler tulla ei ſaanud, ſiis rääkis Arnikas „teenijate uſalduſeſt.“ Ta ſeletas, kuidas nüüdſel ajal noorſugu raisku läheb, wäga toores on, oma leiwawanemaid ei austa, wastu hauguwad, ja tõi endiſt aega iluſaks eeskujuks. Ta ſoowis, et Jumalaſõna rohkem pererahwa ſeas waliitſeks ja lõpetas oma kõne lauluga: „Oh, waga Jumal, kes kõik annid meile annad!“

Ruudi naeris ja lõi küünarnukiga Luiiſe külge ja ſee naeratas ka.

Et kellegil enam midagi teha ei olnud ja widewik kätte jõudis, ſiis pidi ringmäng tulewalgel peale hakkama.

See ſünnitas aga piſut ärewuſt.

„Kas need talutollakad ka ſiia jääwad?“ küſis opmanniemand Madara käeſt.

Madaras ei teadnud, mis teha.

Ta pidas teiste eeſtſeiſuſe liigetega aru.

Mõned arwaſid, et juſt nii peaks olema, ſellega ſaakſid nad rohkem ligi tõmmatud, nad näekſid paremat ümberkäimiſt ja hakkakſid ſel wiiſil ſeltſiſt oſa wõtma.

„Wuih, mis hirmus!“ kaebas Luiise Saksa keeles. „Mul on uus — walge bluuse seljas ja kui mängu ajal wahel tants ette tuleb ja niisugune karu oma käpa külge paneb, siis on kõik otsas!“

Mudila saksad hakkasid naerma.

„Ära, ära, mine siit oma patu koormaga!“ sõnas kaupmees Annemann sekka.

Keegi ei tahtnud esimest otsust anda, et need talupoisid ära peawad minema, kuna aga kõigi juurnikkude paledelt lugeda wõis, et nad nendega sugugi kokku ei wõi leppida.

Walitseja Kurg waatas meeste otsa; seal leidis ta mitu mõisa poissi.

„Teie woip minema!“ käskis ta poissa kangelt.

Poisid waatasid segaselt walitseja herra otsa. Nad nagu ootasid weel midagi.

Annemann oli aga Kure ette astunud, käed risti rinde peale pannud ja palus:

„Lammaste hulka arwa mind
Ja ära lükka ära mind
„Sikkudega õue!“

Suur naeru lagin täitis pooltühja kõrtsi tuba, sest Annemann oli nii waljusti kaebanud, et kõik seda kuulsid.

Poisid olid aga instinktiga kõigest sellest aru saanud. Sala wiha paistis nende nägudelt, isegi mõni kiristas hambaid.

„Poisid,“ hüüdis Pikapere walgepeaga ja

koorehabemega Annus, „poisid, lähme minema, pakwewennad hakkawad särka wahetama!“

Rüseledes, teineteist lükates, jalgu taga wedades ja rinnuli teineteise selga surudes wajus sikkude kari wälja, õue, lambaid tuppa jättes. Mudila preilnadel ja prouadel oli aga sellest lahkumisest hea meel: nüüd olid nad julged, et nende riideid keegi kutsumata määrima ei tule.

Karskuse liigetele ei olnud see sugugi meka järele, iseäranis aga paaril talumehel. Nad lahkusid sealt ja jätsid Mudila saksad üsna üksinda.

Warsti wõttis jällegi üksmeel aset ja ringmäng hakkas peale, mis aga peagi tantsuks ümber muutus; kirjutaja oli harmoonika mängija, ja teised tantsu sõbrad käisid nii peale.

Aga talupoisid ei unetanud oma teotust.

Esimese ringi ajal käis uks pärani lahti ja keegi poiss kisendas:

„Kirikherra tuleb!“

Tants jäi korraga katki ja Madaras jooksis wälja. Niipea aga, kui ta pea uksest wälja pistis, käis kiwi rahe ukse pihta. Madaras tõmbas ukse kinni ja pani imeks, et ta luud-liikmed nii õnnelikult terweks olid jäänud.

Ei awitanud jällegi muud, kui pandi waht wäljapoole hoolega järele walwama, et tants rahulikult edasi wõiks kesta.

Tants kestis ka rahulikult edasi, ikka: kõh, kõh, kõh, kõh, sat, sat, sat! mille sekka kirjutaja lõõtsapilli jämedad hääled loortsusid.

Niihästi noored, kui ka wanad olid rõõmsad. Kõik endine wiperus oli ununud. Madaras ja Ruudi teineteise wõidu muretsesid, et tants mitmekesine oleks ja et tantsijatel igaw ei hakkaks.

Siisgi üks tusk oli tantsijatel ometi ja see oli emand Maasik.

Nagu ta oli ütelnud, nii ta ka tegi: ta oli pidul ja ei jäänud ükskes tantsu ajaks seltsimajasse, waid wõttis sellest tegelikult osa.

Ta oli oma musta leinaülikonna hariliku riide wastu wahetanud ja oli, nagu ikka, nagu ei oleks tema majas ega südames mingisugust muudatust ette tulnud.

Ta märkas küll, kuidas köster ja hopmann ninasid kärsutasid, kuidas neiu Luiise salaja „Mis hirmus!" sosistas, kuidas isegi Madaras natukene kohkunud oli, Ruudi suured silmad tegi, aga Maasika emand ei näitanud sellest nagu midagi märkawat.

„Ja sinu leinaaeg on tõesti otsas?" küsis kirjutajaemand, nagu ei tahaks ta seda uskuda.

Maasika emand wastas tõsiselt: „Nagu sa tead!"

„Ja sa tantsid ka?"

„Kuidas isu on!" wastas Maasik.

„Mõtle aga, et see pöörane on!“ soowis kirjutajaemand teisele järele mõtlemiseks.

„Eks meie näeme!“

Ja nii ta ka oli. Madaras oli esimene, kes Maasika emanda tantsima kutsus.

„Mis hirmus!“ ohkas Luiise.

„See naine on nõder!“ sosistas Ruudi, aga tantsis ise pärast just niisama hea meelega nagu Madaras.

Warsti oli kõik see ununud ja pidu kestis perekondlikult edasi.

Mida rohkem tantsiti, seda rõõmsamaks muutusid meeled, ja mida enam ära wäsiti, seda kirglisemaks läksid waated ja pöörded.

Madaras tundis isesugust head meelt emand Maasikaga tantsida ja juttu ajada, Luiise jäi nagu kõrwale, mida ka see rahuga laskis sündida, sest Ruudi ei unetanud oma kauget sugulast ära.

Juba näitas kell poolt ööd, aga tantsijad ei tahtnud lahkuda. Ninarätikud olid juba suurest pühkimisest niiskeks läinud, higi haisu ja tolmu oli tuba täis, aga ikka soowiti weel tantsida.

Wiimaks kuulutas hopmann Kurg, et aeg koju minna oleks: „Homme on töö, aga mitte sellipäew!“ pahandas ta.

Ei aitanud nende hea soow, kes tantsida tahtsid, midagi, hakati koju minema.

„Ma saadan teid, kui lubate, koju?“ küsis Madaras wiimase tantsu ajal Maasika käest.

„Ma wõin ise minna, teie teotate ennast!“

Madaras sai sellest pilkamisest aru, ja ennast wahwalt üles näidates ütles ta:

„Seda ma ei karda!“

Emand Maasik naeratas. Madara hingest käis soe hoog läbi. Ta pidi oma sõna pidama.

Nii ka sündis.

„Ma pean emand Maasika koju saatma!“ ütles ta Ruudile.

„Lõika ikka, lõika!“ hüüdis see.

Päike hakkas juba teisele päewale silmi puhtaks pesema, teda tööle saatma, kui Madaras ja Maasik läbi Mudila koju poole hakkasid minema.

„Ma olen täna nii rõõmus!“ ütles Madaras tee peal.

„Mina just iseäranis mitte!“ wastas emand.

„Aga täna läks ju wäga ilusasti!“

„Aga kuhu jäid teie põhimõtted?“ küsis emand ja waatas nooremehe otsa suurte selgete silmadega.

„Missugused?“

„Aga kas mäletate weel, mis teie sügisel kõnelesite: teie tahate ümbrust walgustada ja nõnda edasi!“

Ma ei ole seda soowi awaldanud!“

„Mis teie muidu räägite,“ pahandas emand,

„kui teie just neid sõnu ei awaldanud, mis mina ütlesin, aga nii sain ma teie mõtetest aru!“

„Ma pean teile palju seletama, ma näen, et teie mind ei mõista!“

„Seletage!“

Nad jõudsid majasse.

Soe õhk lõi ninasse. Emand wõttis akna lahti, kust lahedam hoog sisse woolas.

Madaras istus.

„Kui teie lubate, et ma seletada wõiksin, siis lubage, et ma istun!“

Noor lesk wõttis gitarre, istus sohwa nurka ja hakkas keeltel tasa mängima, kuna ta Madara juttu kuulama jäi.

Toas heljus hommikune widewik. Madaras oli rohkem seina poole aset wõtnud, kuna lesk oma näoga wastu punetawat päewatõusu seisis.

Imeks pidi Madaras seda kuju panema, nii nõiduslik kena näis ta olewat. Ta waatas ja ei lausunud midagi.

„Seletage, seletage, ma kuulan!“ käskis lesk. „Wõi segab teid minu piiksutamine, siis jätan järele!“

„Palun, mängige edasi, palun, mängige!“ soowis Madaras. „Üsna wäsinud!“ Ta hingas sügawalt.

Lesk mängis.

Madara wäsinud keha üle käisid tasased wõdinad. Ta sai wäga äritatud.

Just nagu oleks igaüks hääl teda kõdistanud, nagu oleks terwe toa õhk kõdistawalt liikunud ja Madarast puudutanud, nii mõjus muusika. Ta pealael tõmbusid juuksed kõige nahaga koomale ja terwe selja sees tundis ta, kuidas sealt tasa jookseti.

Madaras kuulas. Tasa laulis kaugel, kaugel öö-sorr, ja ka selle hääl nähti lese mängust wärisewat.

Noormees waatas lese otsa. Paistis, nagu istuks see kaugel taewa serwal, nagu kõlaksid sealt hääled. Juba hakkas Madaras kolmat korda elu sees neid ime nõiduwaid hääli kuulma, mis nagu otsiksid midagi, mis leidma peab, mis mitte enam kaduda ei tohi.

Madaras tundis, kuidas tema ise ikka enam ja enam kaduma hakkas, kuidas ta kuhugile wajus, wajus ja wajus...

Muusika ei lõppenud... Madaras seisis noore lese juures, hoidis tema kätt enese pihus ja suuteles seda palawalt, palawalt, kus juures ta sosistas:

„Ära lükka mind enesest mitte ära!“

Waikus...

Tasa kõlas öö-sorri tüütaw laul. See ei wärisenud enam, see oli häbemata, igapäewane.

„Madaras, herra Madaras!" hüüdis lesk ja tõusis püsti.

„Kas?! ... ehk ... mitte iialgi!" küsis Madaras uimaselt. Ta silmad läikisid.

„Madaras," hüüdis lesk, „mis teil on?"

„Alwiine!"

„Teie armastate mind?"

„Nagu ei kedagi teist siin maa peal!" wastas Madaras lämbunud häälega.

„Kallis noormees," sosistas Maasik, „aga miks musutate teie sellepärast minu käsa!"

„Armas Alwiine," palus Madaras õõgawalt, „ma ei wõi ilma sinuta elada!"

Alwiine Maasik jäi wait. Ta hingas rahutumalt, sügawasti, järsku.

Madaras oli sohwa kõrwale tooli peale istunud. Ta oli kahwatanud, walge, kuna ta silmad paluwalt Maasika peale waatasid.

Lesk tõmbas aknakardina rohkem kõrwale, et walgus enam sisse paistaks.

„Soo, nüüd näen ma oma sõpra selgesti!" ütles ta wähekese aja järele. „Nüüd pean ma aga teile otsekohe ütlema: kui teie soowid sellesarnased on, mis inimesed naisewõtmiseks kutsuwad, siis ei wõi ma seda mitte!"

Madaras hingas sügawasti. Ta huuled wabisesid. Ta laskis pea norgu, toetas küünarnukid

wastu põlwi ja hoidis kahe käega oma rasket pead ülewal.

„Heinrich Madaras?! Herra Madaras!“ kutsus lesk natukese aja pärast.

See tõi Madarale tema meelemärgu jälle tagasi. See naisterahwas, keda ta nii armastas, kellest ta nii lugu pidas, kelle ees ta nagu koer lipitses, see hüüdis korraga nii igapäewaselt, nii ükskuiselt: „Herra Madaras!“

Ta kargas toolilt püsti, ta kuiwanud huuled olid hammaste ligi tõmbunud, ta silmad sätendasid sisemisest wihast ja tagasihoidmatalt tõukas ta rinnust:

„Teie ei ole inimene!“

Ta kobas mütsi järele.

Rahuliselt tõusis Maasik sohwalt ja tugewasti Madara käest kinni hakates sundis ta teda paigale: „Jääge siia! Nii ei lahuta mitte selle majast, kellega teie ligi aasta tuttaw olite!“

„Jätke mind rahule!“ hüüdis noormees.

Maasika emand pidi teda minna laskma, aga Madaras sai oma wihast wõitu.

„Noormees,“ ütles emand, „rahustage end! Istuge siia ja kuulame teineteise juttu! Räägime pikalt oma mõtted läbi! Siin ei ole midagi nii kirglikult ajada! Istuge!“

Madarale kõlasid need sõnad, nagu oleksid südamest räägitud. Ta waatas noore lese otsa. Nii

ilusa ei olnud ta selle weel iialgi enne näinud.

„Istuge!"

Madaras istus.

Maasik waatas tõsiselt nooremehe silmi, siis küsis ta:

„Teie tahate mind omale naiseks?"

„Ei!"

Maasik jäi kuulama.

„Herra Madaras," wastas ta, „kuulge, see on lapsemäng! Miks austate teie nii hirmus iseenese tahtmist, aga minu tahtmist mitte? Ma olen ju ka inimene!"

Madaras jäi wait ja mängis mütsiga.

„Kui teie selle peale ei taha wastata, siis ütelge mulle päris õiglasest südamest: Miks tahtsite mind omale naiseks? Mis arwamine, mis tundmus see oli?"

Kui Madaras nägi, et Maasik õiglasest südamest seda tema käest küsis, sai tema meel rahulikumaks, ja ta ütles: „Seda ei saa wist keegi seletada!"

„Aga mina ütlen teile," ütles Maasik, „mis asi teid ajas mind püüdma: see oli — himu, paljas himu, mind oma himude orjaks teha, — ja muud mitte midagi! Ütelge, et see wale on?!"

Madaras waikis kiusakalt. Siisgi pidi ta imeks panema, kui awalikult see naisterahwas mõistis kõneleda. Ta waatas enese ette maha.

„Kui teie midagi ei wasta, siis kuulake minu mõtteid edasi," sõnas lesk, „siis olete õigest teest kogunisti kaugel, nagu sellest kõik suuremalt jaolt kaugel on! — Meheleminemine ja naisewõtmine on elu kõige suurem samm; selle peale peaksid inimesed, kui kõige suurema pühaduse peale waatama, aga seda ei tee nad mitte, nagu nad mitut asja ei tee, mis nad tegema peaksid. Parem on end ikka kõiksugu unistustega ja õhukujutustega petta. — Ma jutustan teile ühe tähendamise sõna:

Kord tuli noormees oma wana kooliõpetaja juurde ja ütles: „Kui meie wiimast korda koolist lahkusime, siis ütlesite teie: „Kui keegi teie seast naist hakkab wõtma, siis tulge enne minu juurde: ma annan teile head nõu!" — Nüüd olen ma siin!"

„Keda sa siis tahad wõtta?" küsis õpetaja.

Noormees lõi naerule: „Kui mul juba keegi teada oleks olewat, kas ma siis weel küsima tuleksin?"

Kooliõpetaja jäi tõsiseks.

„Kas sul siis tuttawaid neidusid on?" küsis ta.

„On!"

„Mis on nende nimed?"

„Mari, Liisa, Juuli, Leena, Kai, Mai ja Anna!"

„Tubli," wastas õpetaja, „mis näed sa Maris?"

„Mari on üsna tubli neiu: ta isal on palju wara; Mari saab ka palju raha ligi; sellepoolest sünniks ta küll wõtta!"

„Ei sünni," wastas õpetaja. „Kes rikkuse peale loodab, see tunneb enese jõu nõrkust; ta loodab teiste peale. Kas sa tahad ka niisugune olla?"

„Ei!"

„Noh, mis näed sa Liisas?" küsis õpetaja.

„Liisa on ilus! Liisa on nagu õun. Süda lööb tuksuma, kui Liisat näed, ja ta tuleks küll ka mulle!"

„Ei, Liisat ära wõta," wastas õpetaja. „Õnn üürike, kuid elu pikk. Ilu lõpeb enne kui himu! Mis näed sa Juulis?"

„Juuli on töökas," wastas poiss. „Juuli on nii töökas inimene, et ta üksinda minu talu töö ära teeks. Juuli künnab, äestab, tõstab heinadgi kuhja, kui ta isa haige on!"

„Juuli on hea laps," wastas õpetaja, „kuid töö on terwisega seotud ja paljas töö üksinda ei ole elu eesmärk. See, kes töö pärast naise wõtab, on ise laisk inimene, ja igakord ei lähe lapsed emasse! Mis näed sa Kaies?"

„Kai on waenelaps," wastas noormees. „Igakord, kui ma Kaie, tema kehwi riideid, tema waesusest kahwatanud nägu näen, siis tuleb mul

mõte just teda, seda head last, waesusest päästa, talle paremat põlwe pakkuda, sest ei tee ma seda, siis saab ta muidugi mõnele sulasele, ja ta ei saagi paremaid päiwi näha, ta langeb nagu mõni ärakurnatud tööhobune kündes aisade wahele. Mul on sellest armsast inimesest halemeel!"

„Sul on õige waade ja helde süda waesuse kohta," seletas õpetaja, „aga kaastundmus on iseenesest nõrkus, ja seda petwat nõrkust tulewatesse põlwedesse edasi istutada, on patt inimsoo wastu! Ära püüa Kaie kaastunde, waid õigusetunde läbi wälja, ülesse tõsta! Mis näed sa Maies?"

„Mai on wanapoolne tüdruk. Aga Mai on tark tüdruk. Just oma tarkuse pärast on ta weel wana tüdruk: poisid kardawad, et ta majas ise peremeheks hakkab. Igakord, kui ma seda tarka naisterahwast näen ja mõtlen, et see edasi ei saa kaswada, siis tuleb mul tahtmine teda naiseks wõtta. Mai on tõesti tark tüdruk!"

Kooliõpetaja jäi mõtlema.

„See kahjutundmine targa kadumise pärast on sul õiglane, kuid pea meeles, et tarkus ei sure, kui ka inimene sureb! Tarkus on ainus ema, kellele lapsed mehelemineamata sünniwad! Wõi arwad sa, et Mai igale poisile läheb? Kas sa tead, kas Mai sullegi tuleb?"

„Ei tea!"

„No waata, seal ta on!" tegi kooliõpetaja laheda näo. „Aga kas sa Maies weel midagi näed?"

„Ei!"

„Aga mis leiad sa Annas?"

Noormees läks punaseks.

„Mis ma seal näen?" ütles ta häbelikult. „Annas ei näe ma muud iseäralikku ühtigi, aga see on nii weider rääkida!"

„No, noh?"

Noormees ütles tõsiselt ja sala: „Igakord, kui ma Annat näen, siis näeksin ma teda nagu laste seas. Ta ümber nagu oleksid pisukesed inimesed. Ta nagu säeks neid riidesse, nagu peseks, nagu puhastaks neid, nagu õpetaks neid elama. Seda näen ma Annas! Aga ma kahtlen, kas sünnib teda wõtta!"

„Armas poeg," hüüdis õpetaja rõõmsalt, „Anna on sinu naine! Anna wõta, sest see elab sinu tulewasele põlwele ja selles on iga ema peawäärtus. Sa näed Annas oma tulewast põlwe! Selle kasuks tee tööd, siis edeneb su oma ju su ligimeste elu. Selles just ongi igawene elu! Kes selle wastu eksib, see teeb pattu looduse enese wastu!"

Emand Maasikk oli lõpetanud. Ta waatas Madara otsa, kelle silmist ikka weel häbitunne ja pahameel ei näinud kadunud olewat. Emand waatas kahju tundes nooremehe silmi.

„Armas Madaras," küsis ta siis, „teie ta-

hate minuga, nagu ma aimata tohin, oma elu ühes elada; ütelge nüüd mulle puhtast südamest, mis oli teie waade minu peale?"

Madaras waikis ikka.

„Teie ei julge mulle seda ütelda, sest et see teie wiis ei ole. Aga kuulge, ma ütlen siis ise: Ma olen kord tahtnud mehele minna, nagu öeldakse, armastuse pärast. See oli hea, et teised seda sündida ei lasknud, nüüd jäi kõige wähemalt üks eksisamm elus tegemata. Teist korda läksin ma mehele, kui inimene, kes midagi otsis, mis ta oli kaotanud, kuid seegi meheleminek oli paljalt kirikuraamatute järele ja ma jäin sellele mehele laulatuse tunnist niisama wõõraks, nagu ma praegu olen! Surm tõi lahutuse, mis juba iseenesest oleks tulnud. Nüüd, kus ma juba nii palju olen läbi elanud, kus ma nii palju elu olen näinud, nüüd weel nende armude osaliseks saada, mille poolest mehed-härjad nii rikkad, hm, ei — ma tänan! Herra Madaras, teie soowid minu kohta on kõige madalamad. Aga teadke, et ma teie himude orjaks mitte ei taha saada. Ei taha ma ka teie käest enesele tulewat põlwe näha, selleks olete teie, nagu tuhat teist, ilma ühegi wäärtuseta. See on mu wiimane sõna!"

Madaras oli püsti karganud. Ta silmad läikisid, käed wärisesid närwilikult ja nagu meeletult sosistas ta:

„Siis kuulge ka minu wiimast sõna! Ma olen ikka kuradist kuulnud, aga niisugune nagu Alwiine Maasik, niisugune peab ta tõesti olema: salalik, petlik ilus, kiusaja ... kiusaja ... tark ja — wäga tark!“

Ta hakkas põlgawalt naerma. Ka lesk algas naeru suure häälega ja nende naer kõlas metsikult kokku...

„Nõdra inimeste mõttekujutused!“ sõnas lesk. „Herra Madaras, ehk homme toob teile rahu tagasi!“

Madaras lõi käega!

## 27.

Nagu oleks keegi teda kõrist pigistanud, temale silmi sülitanud, teda ninast wedanud, teda hulga ees naernud, — niisugune tunne asus Madaras.

Kärmesti sibas ta mööda tolmust maanteed koolimaja poole ja ikka mõtles selle peale, kuidas inimene ennast nii rumalasti petta wõib laska! Kuidas wõis ta ennast nii laska ninapidi wedada!

Ta ei wõinud seda kuidagi moodi ei iseenesele ega Maasika emandale andeks anda.

„Kaasike neiu ja ... tema...“

„Prrh!“ raputas Madaras pead ja süda peksis tal häbemata wastikult.

„Teie soowid on minu kohta kõige madalamad!“... kõlas Madara kõrwades. „Oh sa saadanakrae,“ wihastas Madaras, „wõi minu soowid on madalad. Niisugune kurat!“ Ja ta süda kerkis ja pöörles wihas ilusa naise wastu, kes iga pilku armastuses nagu ära tahtis kaaluda, loodide kaupa mõõta.

„Prrh!“ puristas Madaras, „ah sina saadanawõrukael! Ptüi! kuidas wõisin ma nii loru olla!“

Siis tundis ta korraga, kuidas teda halwaks oli peetud, kuidas keegi teine selle inimese omanik peab olema!

„Hee!“ naeris ta, „see on ämblik, kes waesest kärpsest werd imeb ja imeb, kuni kärbes sureb!.. Saab näha, kes see kärbes on, keda see saadan imema hakkab? Jürisson?!..

Ja missuguse külma werega ta weel kõike seda ei rääkinud, missugused peenikesed mõttetarga arutused ... et mind enesest tõugata!“

Ta lõi jalaga meelepahas wastu walget kiwikest, mis sudinal mööda tolmust rööbet edasi weeres. Madaras astus järele ja lõi jälle jalaga kiwi.

Tõks! Kiwi weeres edasi.

„Nii, nii, nii! kurat — weere!“

Madaras astus järele ja kiwi juurde saades andis ta sellele jälle saapa ninaga kõpsu pihta.

„Nii, nii! Nii elatakse maailmas! Kes meele järele ei ole, sellele „köps!" pihta ja las' jookseb!"

See lahutas wähe tema meelt.

Ta südamesse tõusis nõnda mängides kange isu ka kellegile ninanipsu mängida, ka kellegi üle nii naerda.

„Naeran!" ütles ta järsku. „Ma naeran kõige selle kupatuse üle, naeran! Pagana pihta! Niisugune uss, niisugune madu!" Ta andis tubli hoobi kiwile. See lendas kraawi.

Tolmuste jalgadega ja niisamasuguste mõttekujutustega jõudis ta koju. Ta pidi esiti ülesse minema, aga pööras ümber ja läks aeda. Ta ei tihkanud pärast seda jälle kinnist tubast õhku sisse hingata.

Järsku kuulis ta enese selja taga samma. Ta pööras ümbere ja juba eemalt tundis ta tuleja ära. See oli neiu Kaasike.

Madara wiha kerkis.

„Just nüüd," urises ta iseeneses, „just nüüd! Hingerahu ei saa ka temalt!"

„Nii hilja!" küsis Luise mahedalt.

Madaras tundis häälest juba, et neiu Kaasike mahe olla katsub, aga seda mitte praegu ei ole.

„Mis sest?"

„Taga paremaks!"

„Mis taga paremaks?" küsis Madaras. „Ma

olen prii mees ja wõin teha, mis ma tahan! Kas ma pean siis alati sinu sabas rippuma?!"

Kaasike oli tema kõrwale astunud.

„Mis sa muidu kuraasitad!" noomis neiu ägedalt. „Maasika emanda peale mõtlemine jäta üsna maha! Kas sa arwad, et mul silmi ei ole! Ja see ei ole ka mitte ükspuhas!"

„Mis, mis??" kogeldas Madaras.

„Lähme ja istume!" ütles neiu. Nad läksid lehtmajasse ja istusid teineteinepoole laua äärde.

Luiise oli nähtawalt ärritud, Madaras totar ja wihane.

„Noh, lase lahti!" käskis Madaras.

Kaasike hakkas nutma!

Neiu luksumine ärritas noortmeest weel rohkem. Ta lõi rusikaga wastu lauda ja pahaselt küsis ta:

„Luiise, mis sa karjud! Mis sul on?"

Luiise kargas ülesse, kiljatas, ja läbi nutu sosistas ta etteheitwalt:

„Seda ma juba arwasin. Seda ma juba teadsin. Sa ei armasta mind enam! Oh, mis pean ma nüüd tegema!" Ta laskis pingi peale, toetas pea wastu lauda kahe käega ja luksus.

Madaras waatas pealt.

Seal oli nüüd naisterahwas, kes enese ise nooremehe kaela oli wiskanud ... ja praegu oli ta

teise suust niisuguseid sõnu kuulnud, mis tema kõrwades weel põlesid.

Ta waatas neiu peale, siis köstri maja poole. Seal wilkus weel tuli. Jälle tuli tüdruku jutt meelde: Ruudit-papat purjutawad wist.

„Luiise, ära lõuga, teised wõiwad kuulda!" waigistas ta neidu.

„Las' kuulda!" luksus Luise. „Las' saawad kõik teada!"

Madaras sai selgesti aru, et see kiusujutt ja nutt oli.

„Mis nad peawad siis sellest teadma?" küsis Madaras. „Mis on teistel sellega asja! Ole ometi mõistlik!"

See tuli nii kuiwalt ja torkas Luiiset. Ta tõstis pea ülesse, waatas läbi hommikuse ämariku nooremehe otsa. Ta näis pahane olewat.

„Soo, wõi nii!" ütles ta kurwalt, aga ennast tagasi hoides. „Nüüd oled sina, kes mind noomib, aga miks sa unetad, kui kaugel meie oleme!"

„Meie oleme nii kaugel, et ma sinu käest nõuan, et sa minu altari ette wiiksid!"

Ka see tuli kuiwalt üle neiu huulte. Madarale paistis, kuidas siin osawalt, aga wägewasti tema ümber nööra koomale kistakse. Neiu walge nägu paistis ämariku seest nagu lubjakiwi ... ja korraga tuli Madrale meelde, kuidas ta jala otsaga

kiwile näkku oli löönud ja ſee weerenud, ja ta lõi weel...

„Seda ei tee ma iialgi!" wastas Madaras wastikult. „Narrus!"

Neiu waikis natukene. Ta oli nagu juba walmistatud ſelle wastu, ſiisgi põrutas ſee löök teda.

Madaras tundis, kuidas kiwi weeres...

„Häbemata kelm!" wiskas neiu Madarale näkku. „Ma räägin onule, ma lähen kirikherra juurde, ma räägin kõigile!"

Jälle tuli Madarale iſu ſeda walget kiwi jalaga lüüa.

„Luiiſe," ütles ta järſult, aga kindlalt, „need on ſinu konkſud kõik ja muud mitte midagi! Räägid ſa teistele — omal ſuurem häbi, ja muud mitte midagi! Mis on olnud, ſeda peame oma teada! Sa oled pahane, et ma leſe Maaſikaga kõneleſin ja teda koju ſaatſin. Mul ei ole aga ſelle inimeſega midagi asja! See on mulle wõõram kui keegi teine!"

„Heinrich!" ſoſistas Luiiſe.

„Ma ei wõi ſeda inimeſt ſallida!" ütles Madaras niiſuguſe häälega, milleſt neiu täiesti aru ſai, et Madara ja Maaſika wahel kõik lõhutud on.

Luiiſe hakkas Madara ümbert kinni ja ſuuteles teda. Madaras laskis ſeda ſündida.

Korraga kuulſid nad aias ſamma. Ruudi tuli.

Ta näis paras poiss olewat. Luiise wilksatas põõsa taha ja sealt mööda aia äärt kadus ta koju poole.

Ruudi tuli lehthoone poole. Madaras kuulis selgesti, kuidas Ruudi pahane oli ja pomises:

„Päris narr on kõik see wärk. Ma koputan, kedagi. Oota sa, inimese mõistatus. Kedagi! Mis tema arwab enese olewat? Ja tema koorehabe!..“

Ta oli Madara kohta jõudnud.

„Oo!“ hüüdis ta. „Herra, noorherra Madaras on alles wärske Jumalaloodüses rohelises! Ja pesa üsna tühi, kus tiitsu-lind?!“

Madaras kuulas wõõrastades joobnud mehe juttu. Talle näis, nagu räägiks Ruudi mõistu.

Ruudi wõttis Madara kõrwal istme.

„Kas sa tead,“ ütles ta, „sa oled hea mees, aga sa oled narakas ka! Ära pahanda midagi! Ma räägin õigust. Sa oled tark mees, aga ka suur lammas. Kas sa pahandad?“

„Ei sugugi!“ naeris Madaras.

„Haa! kui sa naerad, siis ma ei räägi!“

Madaras jäi tõsiseks.

Ruudi waatas tõsiselt Madara otsa.

„Kas sa tead! Sul ei ole weel päris mehe plaani. Sa oled päris warss alles: Sa jooksed selle wana naisega, nagu wasikaga wõitu! Äh-äh-hää! Sa oled toll alles!“

„Ai, lillai, lillai,
Poissmehe põli :,:
lillai lii!"

laulis Ruudi ja plaksutas keelt. „Kõige weidram on see, et sul tõsi, nagu näha, taga on! Tule, lähme elame ühes, ma tahan su targaks teha!" Ta hakkas Madara õlast kinni ja raputas teda.

„Oh," õhkas ta siis, „sa ei saa maailma elust aru. Sa waatad nii — ja arwad, et see nii on. Oh, wennas, lori! Kõik see elu ei ole muud, kui sõnnikuwedu Suurejumala kesawäljale! Aga sina, söö kui saad, ja pista tasku, mis ripakil on! Siis oled aus mees peale kauba. Waata wana, minu wana: ta wõib weel noore mehe pikali juua, aga aru ei kaota. Mina mees olen nõrgem! Aga sina, sina teed ka—rs—ku—se—seltsi! Mis tartarwis? Mis kasu sa sealt saad? Oh, wennas! Lollus on see! Waata, minu wana, 60 aastat mehel selja taga, aga paastuda weel ei mõtle!.."

„Kas tuled Wolga äärde?" küsis ta järsku.

„Tulen!"

Lonkides läks Ruudi edasi.

Madaras waatas temale tagant järele. „Niisugusele läheb Reimeri Helleene?" arwas ta... Ta jäi mõtlema...

Korraga kuulis ta, kuidas Ruudi jämeda häälega Luiise akna all laulis:

„Einst war ich dein alles hier auf Erden.
Warum bin ich denn dir jetzt nichts mehr?“ *)

Luiise oli akna lahti lükkanud ja sõnas midagi. Laul waikis ja Ruudi kadus tuppa, kuhu ka Madaras läks suurt, pikka mõtet mõteldes. Ta läks kõige riietega woodisse, pani käed pealaele risti ja ägas.

Ta mõtted käisid peas ringi, aga midagi ei leidnud ta niisugust, mis teda rahustaks.

„Nüüd pean siit lahkuma,“ ägas ta. „Siia ei wõi jääda. Siit elust on isu täis!“

Ta kujutas enesele silme ette, kuidas ta Maasika emandaga jälle kokku puutuks, aga see teda pilkawalt naeraks. Ei, seda ei jõudnud ta kannatada. „Aga neiu Luiise?“

Nüüd tundis ta, missuguse wea ta Kaasikesega oli teinud. Lesk Maasik oli temale küll näkku sülitanud, aga nüüd, kui ta rahulikumalt pisut mõtelda katsus, nägi ta, et neiu Luiise hoopis madalamal seisis. Seal hakkasid teda mitmesugused pildid ja mõttekujutused piinama. Neiu kõned mõisa elust, Ruudi kahtlased jutud, Ruudi ülewalpidamine — ja wiimaks neiu ise. Kui kergelt oli see neiu end tema sülle wiskanud ja kuidas pidas ta nüüd üle-

*) Kord olin ma sulle kõik siin maa peal. Miks ei ole ma nüüd enam mitte midagi?

wal! Madaras tundis, kuidas see leek teda kord nagu üle pea enese alla oli matnud, nüüd aga temale walu tegi. Ta tõusis woodist järsku ülesse.

„Mis pagan!" ütles ta, „see pole õige, see pole ilus! Mis teised teewad! Katsu minu asja! Ja mina waewlen enese kallal: ei tea, kas on hea, kas on õige, kas on ilus!? Aga köster? Aga Ruudi? Aga terwe maailm? Kui ta on suur sõnnikuwedu Suure-jumala kesawäljale, siis olgu, ja üks koorem olgu minu poolt sinna juurde toodud!"

Ta wõttis enese riidest lahti ja heitis magama. Kaua waewles aga aseme peal, enne kui uni ta silmad kinni sulgus.

Teisel hommikul nägi Madaras imeks pannes, kui rahulik Luiise oli. Paistis nii, nagu ei oleks midagi sündinud. Ainult seda kuulis ta, et Luiise ühes Ruudiga Riiga sõitwat ja sinna ka jääwat: Luiise tahta weel edasi õppida, nüüd suwelõpu poole ei olla tööd, nüüd olla paras aeg. Madarale oli see nii imelik kuulda, et ta seda uskuda ei tahtnud.

Ta katsus neiuga üksinda kokku saada, aga see ei lasknud seda nagu meelega sündida.

See pani Madara weel enam mõtlema.

Aga teisel õhtul enne äraminekut said nad eeskojas kokku.

Nad waatasid teineteise otsa. Sealt paistis wõõras tundmus.

„Sa lähed tõesti?" küsis Madaras.

„Jah!" wastas Luiise ja natukese aja pärast ütles külmalt: „Mis on olnud, ei wõi enam olematuks teha. Niipalju pean ma aga ütlema: teie soo sees ei ole ausust: teie sööte ja salgate! Teie südamed on kitsad ja nii igapäewase elu külge seotud, et teid üksnes põlata wõib!"

Ta pööris ümber ja ilma et ta kordagi Madara peale oleks waatanud, läks ta minema.

Madaras tundis, et ta Luiiset rängasti oli pahandanud. Järgmisel hommikul wara seisis postwanker ukse ees. Ruudi ja Luiise sõitsid minema. Wanal paaril olid pisarad silmis, Ruudi naeratas, Madaras ka, aga ka Luiisel olid silmad wesised.

Kui ta Madaraga jumalaga jättis, siis tundis see, nagu wäriseks neiu käsi, nagu wäriseks ta nii, nagu sel korral, kui nad metsas wallatust tegid, kust neist kumbgi ärasõidu peale ei mõtelnud.

Madaral seisis kord juba keele peal: „Luiise, ära sõida!" Ta jättis aga ütlemata, ja kui Luiise oli läinud, siis tundis alles Madaras, kui hea see oli.

Ainult Annemann tegi, kui Madaras poodi läks, temale oma lauluga paha meelt:

„Oh patune, mikspärast sa
Au kuningat ei austa,
Kes sulle tuli alandlik
Ja on nii wäga armulik? Ah?!"

See unus ka peatselt.

## 28.

Madaras tundis suurt kergitust, et ta neiu Kaasikesest nii hõlpsasti lahti oli saanud, kuid rahulikeks ei wõinud ta saada. Tal waewas süda ikka ja alati sees, kui ta kõige selle peale hakkas mõtlema, mis nende wahel oli olnud. Ta märkas wäga hästi, miks Luiise ära oli läinud. Aga niisama, nagu Luiise ära wõis minna, niisama wõis ta ka jälle ühel ilusal päewal tagasi tulla ja mis siis ette wõtta?

Siis oli wiimane lugu pahem kui esimene! Kas weel Luiise oma armastust temale kingib? Wist mitte. Siis astub Luiise tema wastu ehk teisiti üles. Aga asi wõis weel hullemaks minna: Luiise wõis ju kättemaksu peale mõtelda.

Niisuguste piinawate mõtete all elas Madaras.

Ta pidi küll esiti kohe ka oma wanemate poole sõitma, aga ta ootas Ruudi kirja.

Pikk ootuseaeg algas. Köster oli wälimise tööga ametis, emand talitas, nagu ennegi, ja Madaras elas üsna üksinda.

Enne käis ta weel emand Maasika pool, aga nüüd oli see tee ka lõpetatud. Kuidas weel?! Oma nägugi ei tihkanud ta emand Maasikale näidata.

Aga ka siin leidis Madaras enesele tee: Ta läks nooremate kooliõpetajate juurde külasse ja sealt edasi tuttawate poole. Ka mölder Reimer ei jäänud waatamata.

Kui ta nädala poolteise järele koju tuli, oli tal kaks kirja ees: üks Ruudi poolt ja teine Mudila walitseja Kure käest, kes teadustas, et herra koju on tulnud ja temaga rääkida soowib.

Ruudi sõnum rõõmustas: koht oli saada, aga sinna läks head soowitust waja, nimelt waimuliku walitsuse poolt.

Madaras mõtles ja kaalus. Siin edasi jääda tundis ta wõimata olewat. Mis teha?

Ta hakkas köster Arnikaga sellest asjast ääriweeri mööda kõnelema.

Köster jaatas ja neetas, aga õiget otsust ta ei annud. Teda nähti ka mõtlewat.

„Kas teil siis tõsine nõu on siit lahkuda?" küsis ta.

Madaras puikles. Ta seletas, et tal küll raske on lahkuda, aga parema, iseseiswa koha pärast peab ta minema ja pealegi nõuda seda elu.

Nad läksid kahekesi aeda.

„Kuulge, noor sõber," ütles seal Arnikas, „mul on teie käest midagi tõsist asja küsida, enne kui meie selles asjas otsusele saame. Kuidas on teie olek Luiise wastu?" Ta jäi Madara otsa waatama.

Madaras läks ülitõsiseks. Niisugust küsimist ei ootanud ta köstri poolt. Kas nüüd kõik üles tunnistada? Ta kahtles. Seal leidis ta hea tee.

„Kas Luiise ise sellest rääkinud ei ole?" küsis Madaras.

„Ei midagi!“

Madaras waatas köſtri otſa, nagu tahaks ta näha ſaada, kas köster tõesti mitte midagi ei tea. Kui ta aga neis ſilmis tõesti mingiſuguſt kawaluſt ei näinud, ſiis ütles ta:

„Jäägu ſee, herra Arnikas, meeste wahele, aga juſt Luiiſe päraſt pean ma eneſele teiſe koha otſima, et...“ Wana ei laſknud teda enam edaſi rääkida. Ta hakkas kahe käega tema käeſt kinni ja raputas ſeda.

„Jumal olgu teiega, mu noor ſõber!“ õnnistas ta Madarat. „Jumal õnnistagu teid! Olge julged, ma olen weel wana Arnikas, küll meie tunnistuſe ſaame, mis tunnistus on!“

Madaral käiſid ſoojad hood üle ihu. Ta ſüda pekſis ſees... ta mõtles ſelle peale, kui kena laps Reimeri Heleene oſi.

Hea meele päraſt läks ta weel ſelſamal päewal wana Mudila baroni juurde.

Baron wõttis tema niiſama lahkesti wastu, nagu ennegi, kuid ta hakkas kohe noortmeeſt noomima, et ſee mitte ſeda täitnud ei olnud, mis ta lootnud.

„Noh,“ küſis ta, „kuidas teie ſelts ka elab?“

Madaras jutustas ja kaebas. Baron kuulas hoolega.

„Teie käite wiltuſt teed!“ õpetas ta. „Miks wiskaſite teie meie mõiſa=mehed ſeltſiiſt wälja!?“

„Ei olnud midagi teha!“ wastas Madaras.

„See ei ole õige töö,“ taples baron. „Inimene ei tohi nii äkiline olla. Teie oleksite pidanud ſeda meeles pidama, mis ma teile nimetaſin: tehke nende ſilmad lahti, aga teie ajate nad ſeltſiſt minema! Seda ei tohi teie teha! Nüüd aga palute ſeal ja tantſite. Kas ſee on kellegi mehe töö?! Ja Rümpler on ka teie auliige!?“

„Jah!“ wastas Madaras ſilmi maha lüües.

„Ja nüüd tahate, et ma pean oma maja niiſuguſe pudrukeetmiſe kohaks lubama?“

Madaras hakkas ſeletama, kuidas üleüldiſe kaſu päraſt ſeda ſiin tegema peab ja teiſt teed ei ole. Ta kaebas, et kõik raskendatud olla.

„Soo!“ naeris baron, „kui ſee töö nii halb on, ſiis tõmbame talle kriipſu peale! Rumal mees, on, kes targema töö teeb, kui ta oskab. Üleüldſi pean ma ütlema, et ma hästi järele ei mõtelnud, mis ma ſel korral lubaſin. Ma olen karskuſe asja nüüd ſügawamalt järele uurinud ja näen, et ſeda asja teiſeſt otſaſt aetakſe. Teie töö on asjata! Teie ihute iſe nuge terawaks ja lõikate iſe terawate nugadega ja annate ka laste kätte ja ütlete: „Ärge wõtke nuge pihku, need on terawad, ſee on wäga kahjulik, kui teie näppa lõikate. Seda nuga wõib ainult ſiis kätte wõtta, kui teie ſuured olete ja ſiisgi ettewaatuſega. Aga teie jätate iſe

noad lahtiselt laua peale ja waatate kõrwalt, mis lapsed teewad. Seal tulewad aga lapsed ja wõtawad noad ja lõikawad näpud kõik weriseks.

„Noh,“ küsis baron, „kas saate aru?“

„Jah!“

„Noh, kui asi nii on, siis tuleb jutlust mujal lugeda. Mitte lastele, waid neile inimestele, kes nuge ihuwad ja neid laste ette laua peale jätawad. Laste hing on sellest süüst puhas, kui nende näpud werised on. Teie töö on teie wõimupiirist wäljas. Niisuguse tühja töö kaasaitaja ei taha ma olla. Ma luban oma tühja kõrtsi „Põllumeeste seltsile!“

Madaras tegi suured silmad. Ta punetas, isegi ta kõrwa lestad olid palawad.

„Lubage, austatud baroni herra, ma pean siin, kui teie nii lahke olete, pisut seletama!“

„Seletage, seletage!“ käskis baron ja jäi kuulama.

„Ta on küll nii, nagu auline baroni herrad rääkisid...“

„Ikka rääkis!“ parandas baron.

„Jah, nagu baroni herrad rääkisid,“ seletas Madaras, ilma et ta baroni paranduse mõttest aru oleks saanud.

„Mitte rääkisid,“ pahandas baron, „waid rääkis! Herra Madaras, nii on wist õigem?“

„Jah,“ seletas Madaras. „Aga suur tähendus on ka inimese karakteri kaswatusel. Sellest ei

ole küllalt, et inimesed mitte joowastawaid jooka ei saa, waid et nad sellest ise eemale hoiawad!"

Baron tegi naeruse näo.

„Teie olete kuulnud seda Eesti wana õpetuse sõna: ära seo koerale worsti kaela! Mikspärast? Sellepärast, et ta selle ikka ära sööb. — Ja nüüd tahate selles mõttes inimesi kaswatada: teie seote neile wiina kaela ja ootate, et nad ükskord nii kangeks saaksid ja seda enam jooma ei hakkaks! See on raske kunst, mida üksnes tsirkuse loomad wälja jõuawad pidada. Kas teie tahate siis terwet ilma tsirkuseks teha?"

Madaras oli wait.

„No jah," seletas baron edasi, „ajage oma asja edasi, kui tahate, aga, nagu ma ütlesin, ma annan oma kõrtsi „Põllumeeste seltsile" ja teie wõite ka seda tarwitada, kui see nendele takistuseks ei ole. Ma olen walitseja Kurega selle asja läbi rääkinud ja tema pani sarnase plaani ette. Ma olen sellega wäga nõus. Ega teil selle wastu midagi ei ole?"

„Ei ole!"

Baron tõusis ülesse ja andis märku, et nende jutt lõpetatud on.

Madaras tõusis ka ja jättis jumalaga. Kibe naeratus lehwis tema punetawal näol.

„Soo, soo! Wõi nii! Wõi naa!" ohkas ta. „Nii läheb maailma au ja ilu! Oh sa Kure wõrukael," kaebas ta. „Wõi nõnda toimendatakse maa-

ilmas asju!? Kui asi meele järele ei ole, siis maha ja jalg kaela peale!“

Ta jõudis Mudila kiriku alla. Tasa puhus tuul kõrgel kuuskede ladwus ja see tasane puhumine pani puud kohisema, mis äritawalt Madara peale mõjus.

Ta istus üsna kiriku ligi puu alla istmele maha.

Warsti sai aasta juba mööda, kui ta siia oli tulnud. Temal seisis silmade ees, kuidas ta siia oli tulnud, siinset elu näinud, kuidas ta oma tahtmistega ja soowidega ette oli astunud...

Talle tuli tema endine ametiwend Jürisson ja tema kõned meelde, kuidas Jürisson tema wastu oli hakkanud töötama, siis korraga nõusse heitis ja niisama ruttu ka põgenes... Emand Maasik...

Noormees katsus kõiki neid nähtusi ritta ajada, neile toetuspunkti anda, aga kõik läks sassi, nagu oleks palawik tema aju waewanud.

„Oh!“ lõi ta wiimaks käega. „Istu teise kukile ja lase sõit jookseb!“

Ta tõusis ülesse, ringutas, nagu tõuseks ta unest ja sammus koju poole.

Uudishimuga küsis wana Arnikas, mis wana baron rääkinud. Madaras seletas.

„Teha ei ole enam midagi!“ lõpetas ta. „Peaksin ma aga pääsema!“

„Eks ma ütelnud, noored mehed,“ itsitas Ar-

nikas, „teie tahate targemad olla, kui meie, wanad inimesed. Seda kõike ei oleks sugugi tarwis olnud.

Teie, Jürisson, kõik, kõik oleksid wõinud rahulikult elada! Aga kust? Ei! Kust nemad!? Nemad tahawad targad olla, nemad tahawad rahwast walgustada, nemad on uued mehed! Seal ta nüüd on! Regi liiwa peal katööks! kinni; lähe mitte kusgile! Muudgu wana Arnikas awita jälle! Kas tead," ütles ta salaja, „ma nimetasin kaäri-weeri mööda wana Rümplerile teie kohawahetusest? Eh-hee! Missugused suured silmad ta tegi! Ma rääkisin tunnistusest ja nõnda edasi. Küll sai aga kurjaks. Ma hakkasin seletama, et seal midagi paha ei ole, et see nooremehe jõu, niisuguse jõu, mis üle aru on, wäljakeemine on ja et see ikka parem on, kui halba teha! Ta jäi mõtlema, wiimaks läks nägu üsna naerule ja käskis teid enese juurde tulla! Ma nimetasin weel otsa: niisugust just tuleb soowitada, sellel on jõudu!"

Madara lootus hakkas tõusma. Teisel päewal läks ta äritatult Rümpleri poole. Ta hing jäi rindu üsna kinni, kui ta oma palwet awaldas. Rümpler oli oma teentooli wajunud. Ta pikk nina kattis üle poole torusse aetud mokki ja ta wanad silmad waatasid kawalalt.

Paistis, nagu tunneks sellel silmapilgul wana Rümpler oma täit jõudu, oma wäge! Üks ainumane sõna, üks ainumane kord sulge tindisse

kasta — ja sellest oleks küll, et noort inimest maha suruda, ilma kohata jätta.

Ka Madaras tundis seda, mis Rümpler jõudis, mis ta wõis.

Ta seisis alandlikult Rümpleri ees, nagu patukahjatseja. Rümpler ei pakkunud nooremehele istetgi.

„Mis tunnistust wõin ma teile anda?" küsis Rümpler. „Teie töö on nii kesine, nii segane, et ma teid soowitada ei wõi!"

Madaras tegi enesele weel alandlikuma näo ja ohkas.

„Kõrgeauline õpetaja herra!" palus ta, „ma olen ainult head tahtnud, ainult selle poole olen ma püüdnud, mis hea, mis kaunis, mis armas, mis lõbus on. Ma ei ole mitte rikkuda, waid ehitada tahtnud!"

„Armas noormees!" ohkas Rümpler. „Need sõnad on mul tuttawad. Nendega teie mind ei liiguta! Ma tunnen juba seda head ja armast, kuhu poole teie tõttate. See ei ole mitte see, kuhu poole apostel sõuab! Aga nüüd on niisugune aeg katsumiseks saadetud, kus igaüks, kellel suu põigiti nina all on, eksitada, rahwast eksitada wõib. Nüüd on see aeg, millest kirjutatud seisab: Nemad saawad ütlema, et Kristus on siin ja Kristus on seal... See on katsumise aeg! See oli ka teie katsumise

aeg. Kas teie tunnete oma töö tühjust?" küsis ta siis.

„Tunnen!" ütles Madaras tasa.

„Ja see on teie õige otsus!"

„Jah!"

Rümpler wõttis sule. Ta waatas weel kord uuriwalt nooremehe otsa... ja sulg ribises paberil.

Madaras hingas rahutumalt. Ta süda peksis nagu wasar. Ta tundis, kuidas seal sulg saatust temale sepitses.

Rida lükiti rea kõrwale ja warsti oli nimi ja kirikupitsar all.

Weel kord waatas Rümpler nooremehe otsa.

„Iga kord," ütles ta, „kui ma tunnistust kellegile annan, siis waatan ma ta kui rahalaenaja otsa. Kui ma näen, et see inimene tõesti seda wäärt on, et mul sellest kahju ei ole, siis annan ma temale. Ma usun, et teie mu usaldust kurjasti ei pruugi ega mu ausat nimi ei teota!"

„Ei!" ütles Madaras ja wõttis tunnistuse wastu.

Ta kummardas sügawasti. Wana pakkus käe. Madaras läks. Weel ukse pealt nägi ta wana Rümpleri kuju, see istus leentoolis seljakili wastu tuge... Madarale paistis, nagu istuks seal suur, suur rott. Külma wärinad käisid temal üle selja.

Alles tee peal wõttis ta tunnistuse ja luges:

„Koolmeister Heinrich Maddaras teenis Mu-

dila kihelkonna koolis septembrikuust 1889.—1891. 30. maikuuni. Kõigis oma töödes näitas ta suurt hoolt ülesse. Waimlises elus tundsin ma teda kui ausat ja usinat töömeest ja rahwawalgustajat, kes oma eeskujuga elu püüab parandada. Ma wõin teda kui wäga head kooliõpetajat soowitada.

Mudilas, 24. juulil 1891. a.

W. Rümpler,
kohalik kirikuõpetaja.

Madaras pidi rõõmu pärast hüppama hakkama: selle tunnistusega wõis igaltpoolt kohta saada.

## 29.

Wallamaja suures saalis oli pidulaud ülewal, mille ümber jälle kord Mudila mehed wiibisid: Madaras pidas lahkumisepidu. Asusid seal jälle needsamad isikud, kes alati koos olid, puudusid ainult emand Maasik, Kaasike ja Jürisson, selle asemel oli aga mõni wallakooliõpetaja ja paar karskuse seltsi eestseisuse liiget kutsutud.

Suur laud nõretas külmadest toitudest, mille seast pudelid oma kaelaehetega ja nimekirjadega toredalt wälja paistsid.

„Palun lahkelt suu pärast laska olla!“ ütles Madaras ja pakkus wõõrastele seda ja teist. „Palun kõiki nagu kodus olla! Ma olen karsklaste kui ka teiste eest hoolt kandnud.“

Rõõmſa meelega häwitati toita. Söök läks ſöögi järele, kuni magus toit ſhampanjeriga tuli, ſeſt Madaras ei tahtnud mitte niiſama lahkuda. Madaras tahtis näidata, et ta pidude pidamiſt tunneb, neid näinud on. Wana Arnikas kõlistas: ta tahtis lahkumiſeks midagi ütelda.

Waikus.

Arnikas tõuſis üleſſe. Ta köhatas, tegi tõſiſe näo, waade awaldas kurbtuſt ja tähtſalt hakkas ta peale:

„Armas ſõber Madaras; armſad ſõbrad! Meie teame kõik, mispäraſt ſiin oleme. See on rõõmus, aga ka kurb tund: rõõmus herra Madarale, kes uude kohta ruttab, kus ſuurem tööwäli teda ootab; aga kurb meile ja ka temale, et meie lahkuma peame, iſeäranis meile, et meie niiſuguſe tubli tööjõu peame kaotama, nagu meie ſõber Madaras oli! Ma pean ütlema, et mul ſinuſt — luba mulle, et ma Madaras ſinule „ſina" ütlen, ſee on mulle armſam, kui meie kui ſina-ſõbrad lahkume — et mul ſinuſt wäga kahju on. Sinu tublil õpetuſel edenes meie kooli-elu. Kellegiſt ei pidanud ſa ennaſt uhkemaks, ſa püüdſid kõigiga hästi läbi ſaada! Ma kutſun Jumala õnnistuſt, kui kiriku teener, ſinu peale ja ſoowin, et meie kõik ſelleſe tublile noorelemehele „Ta elagu!" laulame!"

Klaaſid löödi kokku ja kolmekordne „Ta elagu!" kõlas müriſedes wallamaja ſaalis.

Nüüd tõusis Madaras, klaas pihus, püsti:

„Tõsine kurbtus on mul südames, kui ma teisi, kallid sõbrad, lahkun! Inimene ei ole aga saatuse tegeja, waid Kõrgem. Selle saatusel pean ma siit lahkuma. Temale olgu au ja kiitus. Aga luba mulle, wana auwäärt Arnikas, et ma sind ja sinu peret kõige pealt tänan. Nagu Jakob, tulin ma tee pealt, reisikepp käes, sinu katuse alla, kus ma tõsist rõõmu ja elutarkust sinu osawatelt huultelt olen saanud. Ma ei taha seda mitte nimetamata jätta. Sina oma eeskujuga oled mind nõnda waimustanud ...“

„Brawoo!“ kisendas Annemann ja plaksutas käsa.

„Sina oma eeskujuga,“ kõneles Madaras edasi, „oled mind nõnda waimustanud, et sinu kuju mulle waimusse on wajunud. Ma soowiksin, et ma ka niisuguseks wõiksin saada, nagu sina. Elagu Arnikas ja tema pere kaua, kaua, et tema Mudilale walgustuseks jääks. Ühes sellega kutsun ma sõpru üles sõbra Arnikale ja tema perele „Nad elagu“ laulma!“

„Kaasikesele ka!“ hüüdis Annemann, kes üsna rõõmus näis olewat.

„Ja muidugi!“ naeratas Madaras.

Ja jälle kõlas tuttaw soow-laul üle saali.

Mehed olid rõõmsad. Naer ja jutukõmin täi-

lis tuba. Seal tõusis keegi walla kooliõpetajatest üleske.

„Austatud herra Madaras!" hakkas ta wärisewal häälel peale. „Ma räägin karskuse seltsi nimel!"

„Ooo! nüüd tuleb see wana paras!" aitas Annemann kõrwalt, kus juures ta hirwitas.

Teda paluti wait olla.

„Meie teame igaüks," seletas kooliõpetaja, „mis suur tähendus sellel ülitähtsal asutusel siin pimedas nurgas..."

„On!" hüüdis Annemann.

„Ole ometi wait!" palus köster Annemanni.

„Kooliõpetaja jäi pisut peatama, siis kõneles ta edasi:

„See selts siin on kui kalju meres, millé wastu tormist ülesseaetud mässawad marulained oma tööd teewad, aga ta on kalju peale ehitatud ja ta saab wõitjaks jääma, sest nagu looduseseaduse sisse pandud kõige kõrgema wägewamal soowil ja ette äramääratud suurel tarkusel, mis algusest on olnud, ja kui meie terwe looduse peale waatame, mis terwest taewa lootuse ruumist läbi käib, nii et meie seda tuttawat asja üsna imeks peame panema, et meie enne seda tähele ei ole pannud, kui meie selle peale waatame ja mitte oma silmi kinni ei taha pitsitada, nagu mitmed seda teewad, kes weel walgustatud ei ole, ehk nii kui ütelda

wõib, kes oma sisemise elu täitudes weel oma Jumalast ülesse märgitud saatust ei ole wõistnud ära määrata."

Kooliõpetaja köhatas.

„Ta elagu!" sosistas kaupmees.

Kõneleja hakkas aga uuesti peale: „Nagu ma juba ülewal seda nimetasin, et inimene ei wõi mitte, nagu meie Õnnistegija juba omal ajal tähendas, küünalt waka alla panna, waid ta peab seda ja a peale panema, et ta kõigile paistaks, kes majas on, nii ei ole ka herra Madaras oma küünalt mitte lasknud paigal seista..."

Laudkond hakkas suure häälega naerma, nii et kõneleja ise ka ühes pidi naerma.

Madaras läks näost punaseks.

„Sest teie olete meile karskuse seltsi asutanud," kõneles kooliõpetaja edasi, „ja ei mitte üksnes asutanud, waid ka ta hing olnud ja tema eluse tooja, sest enne ei teadnud meie sellest mitte, ja kui meie ka teadsime, siis oli see meile tundmata, sest et meie ei tundnud... ja kui meie nüüd kõige selle peale tagasi waatame, siis..."

„Laulame Madarale „ta elagu!" wiskas Annemann sekka, kelle rõõmutuju üle piiri hakkas minema.

„Ja, jah," kinnitas kõneleja hea meelega, „ma palun herra Madarale „ta elagu!" laulda, sest nii-

sugune mees nagu herra Madaras on seda wäärt, et temale seda lauldakse, sest..."

Rohkem ei saanud ta rääkida, sest teised, kellele see jorutus wastikuks läks, hakkasid kõik laulma. Hea tuju asus kõigis.

Madaras ei arwanud tarwis olewat selle peale pikalt wastata, ta soowis seltsile edu ja laskis terwet seltsi elada.

„Oodake, oodake! Ma räägin!" hüüdis korraga kaupmees.

Kära jäi wait.

„Pea parem suu!" hoiatas köster, „ega sa ikka midagi mõistlikku ei ütle!"

„Pidage, pidage, herra Arnikas!" palus Madaras, „laske herra Annemann kõneleda!"

Annemann tõusis püsti, waatas pilus silmadega laudkonna peale ja ütles:

„Siin need kelmid istwad.
„Teised teise pingi peal.
„Teineteist nad wahtwad...

sellepärast laulame meile ja neile kõigile: „Meie elame!"

Suure, laia, lameda häälega hakkas ta peale:

„Me elame" :,:

ning teised ei saanud ka muud kui laulsid ühes.

Söök lõppes. Madaras hakkas jumalaga jätma. Köster musutas teda südamest ja soowis rõõmust elu.

Madaras lahkus. Postmanker ootas juba.
Üleüldise „hurraa“ ja „elagu“ hüüete kõlal astus Madaras wankrisse. Hobused tõmbasid, ja Madaras weeres Mudilast kaugele, kaugele.

## 30.

Talwe oli juba jälle kätte jõudnud; jõulud ligi. Uued jõud - töötasid Arnika abilistena koolimajas. Näis, nagu ei oleks Mudilas mitte midagi niisugust sündinud, mis tähelepanu wäärt oleks olnud.

Neiu Luiise puudus aga ikka weel köstri majast. Juba sügisel pidi ta kodu olema, aga ta ei täitnud oma lubadust.

„Kirjutab nii wähe!“ kaebas köstriemand, „ei tea, mis tal ometi wiga peaks olema?“

„Oh, temal on nüüd paremateleqi kirjutada!“ naeris köster.

„Ka Madaras ei kirjuta midagi!“ kaebas emand.

„Mis ta siis nii peab kirjutama?“ rõõmustas köster.

„Oota ikka, oota!“

Ja nad ootasid.

Üsna jõulu ees tulid kirjad Ruudi ja Luiise käest. Ruudi kirjutas ühest ja teisest, aga Madarast mitte sõnagi.

Wanad raputasid pead.

Luiise teadustas aga, et ta warsti koju tuleb.

Wiimaks üsna jõulu ees tuli ka Madara käest kiri.

Köster luges ja tegi suured silmad ning sülitas. Emand luges ka, lõi kaht kätt kokku ja küsis:

„Aga mis Luiise nüüd ütleb?"

Siis lugesid nad weel kahekesi ja waatasid teineteise otsa ja raputasid päid.

Kirja pani köster lauakasti.

Kui paar nädalat enne jõulu Luiise korraga koju jõudis, siis oli wanakeste imestus weel suurem: neiu Luiise oli kahwatu ja otsa lõppenud.

Näis, nagu oleks tal midagi rasket läbi elada olnud.

„Issand Jumal, mis sul wiga on olnud?" küsis emand. „Heldekene, kui waewalise näoga sa oled!" hädaldas köster.

Luiise katsus naeratada, aga see ei läinud hästi. Ta wastas, et ta wäga raskesti haige olnud.

„Mis wiga sul oli?" küsis emand.

„Tohtrid isegi ei teadnud!"

„Kaks suurt silma jäänud ainult järele!" arwas köster.

Luiise katsus jälle naeratada.

„Heldekene, Luiise, sul hammas ka eest ära tulnud!" märkas emand.

„Ei saanud uut asemele panna!"

Emand kahjatses ja jooksis weel nii kärmesti, kui wanad jalad lubasid, kööki, et Luiisele sooja sööki walmistada. Köster käis aga mööda tuba ja mõtles rasket mõtet, miks Luiise nii otsa oli lõppenud.

Luiise oli aga ennast korraldama läinud.

Warsti oli tee laual. Ka noored abilised kutsuti alla.

„Uued abid: Tungel ja Mägisson!" esiteles köster.

Luiise waatas tõsiselt nende otsa. Näis, nagu ei teaks ta sellest midagi, et Madaras ära oli läinud.

Istuti laua äärde.

„Luiise on nii haige olnud!" hakkas aga emand jälle peale.

„Ah, jätke ometi minu haigus," tõreles Luiise, „rääkige parem midagi rõõmsamat. Kuidas siis ka Mudila elab?"

„Küsi aga," käskis köster, „küll mina wastan!"

„Kus Jürisson on?" küsis Luiise poliitiliselt.

„Jürisson on linnas; awanud raamatupoe ja kaupleb nüüd kas küll saab!" wastas köster.

„Ja mõtle ometi!" awitas emand kõrwalt, „ta olla naisemees. „Kas sa wõid arwata, kelle ta wõttis?"

„Kelle ta wõttis?!" naeris köster. „Parem küsi: kes tema wõttis?"

„Wist Maasika emand!" hüüdis Luiise.

„Ja=ah!" seletas köster.

„Mõtle ometi," kõneles emand, „inimesed teadwad rääkida, Maasika emand ütelnud ühel päewal: „Nüüd lähen omale meest kosima." Sõitnud linna, käinud Jürissoni juurde ja ütelnud temale, et ta teda enesele meheks tahta saada. Ja Jürisson wõtnud wastu!"

„Wana Annemann räägib, et laulatamata elada," teadis köster ütelda, „lõikab niisama küll!"

Kõik hakkasid naerma.

„See on wana Annemanni lori," arwas emand, „ei tea, kes neid sedawiisi elada laseb!"

„Aga see on nii tema moodi!" kinnitas Luiise.

„Aga mis teeb karskuse selts?" küsis ta uuesti. Ta südame peal kipitas nagu midagi.

„See on sootumaks wakka!" wastas köster. „Herra andis kõrtsi uuele põllumeeste seltsile ja karskus kolab mööda küla. Paar poolearuga wallakooliõpetajat ajawad seda weel edasi ja sõimawad seal ristiinimesi. Keegi mõistlik sinna ei lähe. Aga üle kihelkonna on tants moes ja wana Rümpler hakkab tantsu nüüd niisama kaotama nagu enne küla kiiki!"

Köster puhkas.

Luiise hingas raskelt. Ta süda peksis sees.

Ikka ei ſeletanud küſitaw, kuhu Madaras oli jäänud.

„Kus Madaras on nüüd?“ julges Luiiſe wiimaks küſida.

„Kas ſa ei teagi?!“ imestas emand.

„Ei!“

Emand waikis.

„Madaras on Wolga ääres köster-kooliõpetaja. Ta ſai ſealt meie Ruudi ſoowituſel koha ja mängis teiſele iluſa tüki!“ ſeletas köster.

Luiiſe oli kahwatu. Ta käed nagu wäriſeſid.

„Mõtle ometi,“ kaebas emand, „ta wõtnud meie Ruudi endiſe mõrsja Helene Reimeri ära, ja weel nii ſalaja, et meie alles paari päewa eeſt ſelleſt kuulda ſaime. Ta ſai rikka naiſe! On aga ka tüdrukud!“ liſas emand otſa.

Luiiſe kuulas hinge kinni pidades. Ta huuled wabiſeſid, kerged tõmmatſed wäristaſid neid. Tal oli halb noortemeeste ees olla. Kõigeſt wäeſt katſus ta eneſe loomuliku hoida.

„Mõtle ometi, kui häbemata ta nüüd on: mis ta nüüd papale kirjutab! Juſt nagu mõni palwewend! Papa, too ſee kiri ära!“ käskis emand.

Köster läks kirjutuſe laua juurde ja wõttis ſealt lauakastiſt kirja wälja.

„Säh, loe!“ pakkus köster kirja Luiiſele.

Luiiſe ei tihkanud praegu ſeda pihku wõtta.

„Eks loe iſe!“ ſoowis emand.

Wana wõttis kirja ja luges:

Armas ametiwend Jeesuses!

Palun wäga wabandada, et ma oma elust enne ei saanud kirjutada. Waim oli küll walmis, aga liha oli nõder. Nüüd aga ei taha ma kauem aega wiita. Mul on suur igatsus jälle kord waimus Sinuga ja Sinu armsa perega kokku saada.

Kuidas elate seal ausas Mudilas? Mis teeb minu karskuse selts? Kas ta õitseb? Ma soowin südamest, et see hea seeme, mis seal külwatud, kaswaks ja wilja kannaks!

Mina, parem ütelda — meie, elame Jumala armust üsna kenasti! Palun wabandada, et ma sellest enne sinnapoole ei teatanud, sest see on nii kodune asi: ma olen 20. oktobrist õnnelik naisemees. Mu naine on Helene Reimers.

Ärge pahandage, et ma kaarta ei saatnud. Meie tegime ruttu, sest aeg oli kasin.

Muidu olen ma üsna õnnelik: Jumal on mind wäga armastanud. Kui ma kõige selle hea peale mõtlen, mis Ta mulle on teinud, siis pean küll waga Jakobiga hüüdma: „Issand ,ma ei ole midagi Sinu heategemiste wastu ,mis sa oma sulasele oled näitanud!“ Näha on, et Jumal oma armu pale minu kohal hoiab, sest tõesti on see kõik selge arm ja seldus. Ma ei tea mitte, mis head ma olen teinud, et mu käsi nii hästi käib: ilus, rikas naine, keda ma südamest armastan ja

kes mind kalliks peab, ning koht toob ka umbes 1000 rubla sisse.

Teid kõiki Issanda armu hoolde jättes soowin Teile ja Teie kallile perele palju südamelisi terwiseid!

Teid südamest armastaja ja Teid palwekätel alati kandja

H. Madaras,
köster-kooliõpetaja.

NB. Hiljuti lugesin ma lehest sõnumi: „Mudilast. Wiimasel karskuse koosolekul tehti otsuseks jälle kord suuremat pidu endises kõrtsis toime panna. Selts walmistas hoolega pidu wastu. Pidu eeskawa oli tõesti rikkalikult kokku säetud, aga kahjuks oli osawõtmine wiimasest pidust koguni wähene.“ Wist ei ole meie rahwas Mudilas weel nii kaugele kaswanud, et nad waimlisest lõbust osa mõistaksid wõtta ja karskuse asja edendada! Tuline kahju!

Seesamane.

„Narukael!“ sõimas köster ja wiskas kirja Luiise ette laua peale.

Luiise tundis, kuidas ta wärises. Ta silmad ei näinud hästi, kõrwad mühasid. Ta tundis, nagu liiguks terwe köstri tuba kõige oma asjadega, nagu sulaksid nad kokku üheks pudruks, mille sees inimesed ja asjad weerlesid, nagu solgipanges leiwatükid, kui perenaine neid ümber segab, et sigade ette

wiia. Luiise tundis, kuidas tema ise ka seal weerles ja keerles. Selle weerlemise sees nägi ta, kuidas ta kannatas, kannatas nõnda, kuidas harwa inimesed kannatawad. See oli kõik selle inimese pärast ja läbi, keda ta küll põlgas, aga kes mitte nii häbemata ei tohtinud olla, et weel sinna majasse nõnda kirjutada, nagu ta kirjutas.

Ta waatas onu otsa. See sõi parajasti wõileiba suure suuga. Juba pidi ta kisendama: „Onu, see on sinu tõsine koolipoiss!“ aga ta hääl oli kurgus kinni.

Ta silmad wajusid paberilehele. Sealt wirwendasid sõnad wastu: „Ma ei tea mitte, mis head ma olen teinud... ilus rikas naine... keda ma...“ Wiha wilkus Luiise silmist.

Siis lõi ta kibedalt naeratama, äratulnud hamba koht paistis huulte wahelt wälja, salaja wõttis ta kirja ja rahulikult teedjoowate noortemeeste peale waadates, nagu oma tööd nende eest warjates laskis ta Madara kirja kogemata, nagu tähelepanemata, teemasina kaussi wee sisse langeda, nagu ei oleks selles kirjas midagi niisugust, millel rohkem wäärtust oleks, kui pesu wees liguneda.

Aga ikka weerlesid lauasistujad Luiise silme ees ringi, nagu panges solgitükid, ja et oma halbtust mitte paista lasta, küsis ta naeratades:

„Nii on Mudilas kõik wanawiisi?“

„Kõik wanawiisi!" wastasid emand ja köster teine teise järele — ja naeratasid, mille sekka ka nooredmehed oma kiitwat head meelt nagu kinnituseks lisasid, kus juures nad pooltorus mokkadega kollaka sätendawa wedeliku peale puhusid.

Luiise waatas noorte inimeste peale. Nende magus naeratus meeldis temale. Kõik näis jälle endine olewat, ainult näod olid teised. Ja see tuttaw tunne ergutas teda. Ta lõi uhkelt oma norgu wajunud pea ülesse, et pisukesed lokid tema otsaesisel wärisesid, nagu puistaks ta nende otsast wiimased endised mälestused maha.

Ja magusasti hakkas Luiise naerma. See ei olnud mitte kahjurõõm, mitte kadedus, see oli sarnane tunne, mis kütil, kui ta näeb, kuidas sabapidi lõksulangenud rebane korraga end lahti on kiskunud ja üle pea kaela jooksma pistnud, ja kaob nüüd ilma, et kordagi tagasi waataks; jahimees sülitab, wannub, aga omati naerab, mitte wiha, mitte rõõmu pärast, waid sellepärast, kuidas rebane nii suure waluga wõib joosta, et aega tagasi ka ei ole waadata........

Luiise naer tegi Arnika meele koguni rõõmsaks ja arwates, et just tema sõnad head meeleolu olid sünnitanud, kinnitas ta weel kord:

„Mudilas on kõik wanawiisi!"